BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE V. E. II
ROMA
RB
816

NAZIONALE
BIBLIOTECA
CENTRALE V. E. II.
RB
816
ROMA
RB 816

È schedato ?

RB816

del P. Gio: batta Conti

RB816

DE

PARADISO

COMMENTARIUS;

SCRIPTUS ANTE ANNOS PROPE SEPTINGENTOS à Mose Bar-Cepha Syro; Episcopo in Beth-Raman, & Beth-Ceno, ac Curatore rerum sacrarum in Mozal, hoc est Seleucia Parthorum.

Inuenies Lector in hoc cōmentario, præter alia multa lectu & digna & iucunda, plurimos etiam peregrinos scriptores citatos.

ADIECTA EST ETIAM DIVI BASILII CAESARIENSIS Episcopi λειτουργία siue ἀναφορά ex vetustissimo codice Syrica lingua scripto.

PRAETEREA professiones fidei duæ, altera Mosis Mardeni Iacobitæ, Legati Patriarchæ Antiocheni: altera Sulacę siue Siud Nestoriani, designati Patriarchę Nestorianorum.

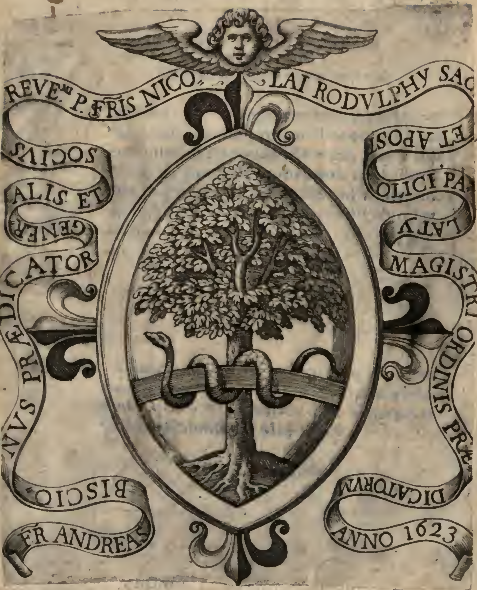
Ad hæc duæ Epistulæ populi Nestoriani ad Pontificem Rom. quarum altera ex Seleucia Parthorum: altera ex Ierusalem scripta est.

Omnia ex Syrica lingua nuper tralata per ANDREAM MASIUM Bruxellanum.

Ex Libris R. P. F. Andreæ Biscioni.

ANTVERPIÆ,
Ex officina Christophori Plantini.
M. D. LXIX.

PB 816

REVE.mi P. FRIS NICO
LAI RODVLPHY SAC
ET APOST
OLICI PA
LATY
MAGISTRI ORDINIS PRÆ
DICATORVM
ANNO 1623
FR ANDREAS
BISCIO
NVS PRÆDICATOR
GENER
ALIS ET
SOCIVS

NATALIBVS, ET IVRIS ALIA-
RVMQVE INGENVARVM ARTIVM
ſcientia præclaris viris Henricis à Rec, præfe-
cto Limariæ& Embricę, & à VVeze. Illuſtriſ-
ſimi Cliuorũ, &c. Principis Conſiliarijs, col-
legis ſuis cariſſimis, Andreas Maſius S. D.

CVM anno ab hinc altero dira me quartana iniuiſſet, atq; omni literariũ ſtudio grauiore mihi à medicis eſſet interdictum; à corporis verò exercitijs morbus me ipſe prohiberet: ego ne tam lõgo ocio, vtpote inſueto, prorſus torpeſcerem (ἐμοὶ γὰρ βίος ἄπαυστος βιβλία καὶ θήρα, vt ſcitis; dum certè per alia negotia his ſtudijs frui poſſum) quod erat vacui temporis ab officioſiſſima vxorcula mea conſolationibus, & à veſtris propè cotidianis viſitationibus, atq; ſalutationibus aliorum quoq; amicorũ; id libenter, & cum quadam etiam primum voluptate, tranſigebam in cõuertendo ex Syrica lingua in Latinã eo commentario, quod Moſes quidam cognomento Bar-Cepha, homo Aſſyrius, dignitate Epiſcopus, ante annos propè ſeptingẽtos de Paradiſo conſcripſit. Nactus enim fueram, cum vnà tu egoq; mi Recce in Italia eſſemus, exemplar Syricum, ab eius linguæ Doctore meo Moſe Mardeno, ſiue, vt ipſus ſe vocabat, Antiocheno (erat enim Patriarchæ Antiocheni Legatus) ſed tam perditè à blattis arroſum (vidiſtis ipſi ſæpe) vt niſi maturè, ne legi quidem ab vllo, nedum conuerti aliquãdo poſſe videretur. Sed poſtquam aliquouſq; progreſſus erã, tam me crebrò tinearũ iniuria ſiſtere occipiebat, vt ſæpe deſperarem ab interitu æterno qualeſcunq; vindicias, ſemeſo iam tum pa[illegible] operi mea tralatione dare me poſſe. Huc accedebat & illud incommodi, quod ſcriptor ipſe, non tam gentili vitio (quamquam & eo quoq;) quàm, vt ap-

paret inde contracto, quod crebro ad plebem dicere solitus fuerit, rem eandem vnam decies sæpe, & quidem bene multis verbis repeteret: nec vnquam satis se aliquid inculcasse existimaret, quæ ταυτολογία, aut ὁμολογία verius, certe mera βαττολογία, mihi profecto molestißima tum accidebat: & prope parem cum quartana mouebat nauseam. Percurreram quidem multo antè legendo opus vniuersum: sed illa toties recocta crambe, ei demum grauißima apparet, non qui semel ipsam, quasi morsu vno deuorat, sed qui minutatim mandere cogitur. quod sanè fidum interpretem facere necesse est, ne vllam imprudens autoris sui sententiam non repræsentatam prætermittat. Perdurabam tamen, & profecto breui bellè incipiebat sub manus succedere negotium. Nam hoc alterum incommodum bono precio sui fastidium pensare mox videbatur: quippe quod illud à blattis datum damnum penè vniuersum sarciret. Quæ enim vno quopiam loco illæ aut integra verba abstulerant, aut certè dimutilauerant, ea in toties repetitis enunciationibus iisdem, alicubi salua superesse plerumque comperi. quæ res effecit vt cœptum opus absoluere & potuerim, & minus me piguerit etiam; sed ego vt id fastidium quod ipse ferebam, huius meæ conuersionis lectoribus, si qui tamen legere aliquando dignarentur, leuarem Autoris iterationes illiusmodi earundem vndiquaque sententiarum, non modo frequentes sed immodicas, quoad eius integra fide facere potui, abscidi. in quo tamē sum versatus tam religiosè, affirmare vt poßim nihil dictum ab illo vsquam Syrica lingua esse, quod non planè ego Latina repræsentauerim atque expresserim; etsi minus sæpe quàm quidque ab illo est dictum. Iam vero cum & vestro hortatu monituque, & aliorum etiam virorum, quorum merito magna est apud me autoritas, eam interpretationem meā ad librarium tandē mittere constituerim, facere non pos-

sum

ſum quin hac προσφωνήσει, ipſam ſub veſtro nomine, in quo ego certè plurimum acquieſco, aliјs hominibus commendem. Eſtis enim ambo & literis eruditiſsimi, & ſingulari iudicio præditi: præterea mihi fraterni amoris neceſsitudine; alter vero etiam propinquæ affinitatis iure coniunctiſsimi, atq; conſiliorum etiam in noſtra aula ſociј, & quaſi perpetuo deniq; ὁμοδίαιτοι. Sed operæ precium me facturum exiſtimo, ſi de tam peregrino autore (eſt enim ex ipſa vſq; Meſopotamia: neq; adhuc, opinor, apud Latinos vel de nomine notus) pauca primùm dixero, quæ Syrorum monumentis de ipſo prodita comperi. Natales autoris. *Igitur natus eſt hic noſter Bar-Cepha in Aſſyria quidem: ſed qua vrbe nondum legi. Patre vero Cepha, hoc eſt Petra, ſiue Petro, vnde gentilitio, ſicut & Græco, more, illud cognomentum ipſi datum eſt. Nam Bar-Cepha, Petræ aut Petri filium Syris ſonat. Ceterum nomen ipſum paruulo fuit Moſes, ſed hoc cum Epiſcopus eſſet factus, cum nomine Seuerus commutauit.* Studia autoris. *Porro deſtinatus eſt puer à parentibus ad ſtudia literarum, præſertim ſacrarum. in quibus deinde diu multumq; eruditus eſt in contubernio Sergiј, quod ſitum eſt in Tura-Zaboïo, hoc eſt, ſi Latinè dicas, Monteárido;* Tura Zaboio. *è regione vrbis Balat, quæ exſtat ad flumẽ Tigrim.* Balat vrbs. *Hinc propter vitæ inſignem probitatem, atq; præcellentẽ inter ſuos populares doctrinã, creatus à clero populoq; eſt Epiſcopus.* Functio & dignitas *quo ſacro munere non vno functus eſt loco: verũ tribus. Nam & Epiſcopum Beth-Raman, & Beth-Ceno; deniq; etiam ipſius Mozal appellatũ inuenio: quãquàm huius poſtremæ ciuitatis ſubinde nõ Epiſcopus quidem, ſed Sauoro, hoc eſt, curator, nominetur. cui tamẽ vocabulo, apto ſanè, Aquilas Ponticus etiam quos Græci vocant Epiſcopos ſolet ſubiјcere. At enim ego, non vno atq; eodem tẽpore tribus iſtis Eccleſiјs præfectum illum fuiſſe, peſsimo noſtrorum hominum more, quorũ turpiſsima ambitio*

bitio implacabilis est: sed pro maximis, quib⁹ clarebat virtutibus, gradatim à faciliore ad difficiliorem prouinciam esse subuectum audio. Ceterum vrbes Beth-Raman, quod est, ac si domum altam dicas: & Beth-Ceno, hoc est, domus proborum, quibus in Assyria locis sint posita, sum ad huc incertus. At Mozal forum est rerum venalium etiam nūc in Mesopotamia celeberrimum; quod olim Seleucia, Parthorum nempe, ad Tigrim, nominabatur: vbi Patriarchæ Nestorianorum quos vocant, hoc sæculo sedem suam collocatam habent. Scripsit verò lingua sua, hoc est Syrica, quo pleræq; omnes ecclesiæ Christianorum, quæ plurimæ in Asia sunt, exceptis Græcis, & Armenis, non aliter atq; nostræ ecclesiæ Latina vtuntur. illam enim vnam calluisse videtur, & quidem luculenter, præter Arabicam siue Punicam, vniuersæ propè Asiæ atq; Africæ vulgarem. Scripsit, inquā, in primis ἑξαήμερον: quo opere ea tractauit, quæ de sex diebus, quibus cōditus est à deo orbis, Moses scripta reliquit. Sed hoc argumentū quia minimè absolutum videbatur, nisi quæ de Paradiso dicenda supererant explicarentur, ei hunc commentarium de Paradiso, seu Colophonē adiecit. Nam an reliquam libri Geneseos partem vniuersam commentando sit prosecutus, nescio: constituerat quidem certè, vt ipsius affirmat. Scripsit præterea librum de Anima. Ad hæc, interpretatus est Matthæum Euangelistam denique & de sectarum multitudine differentiisq; opus composuit. Sed credibile est præter hæc scripsisse alia multa. ego enim ea modò cōmemorare possum, quorum ipsius in hoc commentario facit mentionem; quod vnum ad nos allatum est. Porrò mortem obijt; & vt Syri de ipso loquuntur, vitam hanc fluxam & miseram cum æterna beataq; mutauit anno ab Alexandri Magni regno Millesimo, ducentesimo, vicesimo quarto: die Sabbato; qui tum decimustertius erat eius mensis quē Syri Sebôt,

Beth-Raman vrbs.
Beth Ceno vrbs
Mozal vrbs.
Seleucia Parthorum.
Patriarcha Nestorianorum.
Lingua Syrica.
Lingua Arabica
Opera ab autore cōposita.
Obitus autoris.
Sebot mensis.

bot, nostri plerumq; Februarij interlunio inchoatū appellant. hoc est, anno à Christo nongētesimo, decimoquarto: quo tēpore cùm imperio apud Germanos regnabat Chūrardus primus. Numerat enim Asia tota annos ab Alexādri Macedonis regno; idq; annis circiter decem supra trecentos auspicātur ante Christū, à quo nos, laudanda sanè religione, temporum rationem supputamus. Hæc ferè de nostro Bar-Cepha ex Syrorum scriptis percepi. cuius hoc qualecumq; monumētum vel eo nomine, vobis certè placebit, scio, maximè, quòd & tēpore tam remoto ab nostro hoc seculo, & parte mundi penitus diuisa ab ista nostra occidua scriptum quum sit, tamē planè in sacrosanctæ religionis nostræ dogmatis; quotquot certè pro argumēti ratione attingit, cùm ijs scriptoribus cōsentiat; quos vt probæ opinionis, ab omni retro antiquitate in ecclesia colimus. Ad hoc, quem literarū amantē nō oblectent tā multi scriptores peregrini, quorum hoc cōmentarium & libros & dicta paßim cōmemorat, laudatq;? Sed quum isti adhuc in vulgus nostrum non sint peruulgati; neq; id abs re mihi facturus videor, si de his ipsis quoq; aliquid dixero. In primis igitur maximi facere hic noster Bar-Cepha videtur ipsum Ephram, siue vt Hebræi, & Syri vocant, Ephraim: quē Diuus Hieronymus quoq; ab acumine sublimis ingenij laudat in catalago scriptorū ecclesiasticorum. Mihi certè Doctor meus Syrus sæpe solebat dicere, nullius alteri⁹ scriptoris plura præstātioraq; de rebus sacris volumina apud Syros haberi; vt mihi cū Augustino nostro conferēdus videretur, ἐν τῆγε πολυγραφίᾳ. Hoc ego certè affirmare poßū, nihil elegātius, nihil suauius, nihil etiā acuti⁹ barbara illa alioqui lingua dici posse, q̄ ea mihi visa sunt quæ adhuc illius legi. vt ex animo dolendū sit, diuini illius ingenij nō maiorem ad nos fructū afferri, quo Bardesanæ hæretici acutißimi, & Harmonij eius discipuli nugæ, quæ

Alexand. Maced. regnum.

Autores paßim citati.

Ephram.

cum maximè Edessæ, tum propè Syriæ vniuersæ ecclesias occupauerant, planè sunt expugnatæ atq; profligatæ.

Iacob Orrohaita. Nominat & Iacobum Orrohaitam, hoc est Edessenum, qui illius Ephram, vt Syri affirmāt, fuit præceptor. Nam & Ephram Edessenus fuit. Rohai enim, vel vt Arabes præposito articulo pronunciāt, Orrohaï, ciuitas est Mesopotamiæ, in ipso limine primo occurrens simul atq; Euphratem transmisisti à Berrœa quæ nunc Aleppo vocatur, profectus; à qua abest itinere circiter tridui: dicitur vero etiam alio nomine Beth-naharaim, ac si Mesopotamiam dicas, à Syris.

Philoxenus Mabugen. Citat & Philoxenum Mabugensem, hoc est Mabugæ Episcopum, acutissimum, quantam certè ex vnguibus spectari Leo potest, scriptorem. Hic celeberrimi apud Syros est nominis; vt quem maximis ingenij luminibus tractauisse sacras literas ferant.

Diodorus. Ceterū Diodorus is aduersus quem ille capita quædam scripsisse memoratur, fuit aliquando in Antiochena ecclesia presbyter, demum vero etiam Episcopus Tarsensis, vir πολυγραφώτατος. Sed de Diodoro prolixè Suidas, & Hieronymi catalogus. Est autem Mabuga, ni fallor, ea Syriæ ciuitas quam Ptolomæus Mamugam nominat.

Ioannes Monachus. Laudat præter hos Ioānem Monachum: sæpe etiam Ioannem: nō addēs vitæ genus. Intelligit vero, vt existimo, nomine vtrobis, Chrysostomū. Sed illud pensitādum, an non ille quem Sitigrium monachum noster vocat, sit is qui Stargirius in vulgatis Chrysostomi exemplaribus nominatur.

Seuerus. Habet & Seuerum crebro in ore: eumq; ferè non nisi reuerenter nominat. quare alium hunc fuisse à famosissimo illo ecclesiæ Christi apud Antiochiam primùm, deinde & Alexandriam perturbatore, prorsus autumo: quanquam non sim nescius etiam istum fuisse apud Antiochenos Patriarcham. Sæpe enim audiui cū meus mihi doctor Syrus Seueri hujus, tanquàm Antiocheni Patriarchæ, scripta plu-

rimum prædicaret. Et verò exstant apud me præter alios nonnullos veteris Testamēti libros, etiam quatuor de Regum historia, è græco exēplari, quod manu Eusebij Pamphili ad Origenis Hexapla, in illa celeberrima Cæsariensi bibliotheca adseruata, correctum erat, traducti in linguā Syricam ante annos circiter mille: atq; tam accuratè scripti, & obeliscis, asteriscis, limniscis, alijsq; notis, ex quibus LXII. *interpretum tralatio germana posit agnosci, passim notati, vt nesciam an cuiusquam industria exactius atq; absolutius aliquid præstare posset. in ijs Regum libris scholia, etiam ipsa Syrico idiomate & charactere ad marginem hîc, illic, adscripta habētur; breuissima quidem illa, sed peracuta plerumq; & docta, quæ Diui Seueri Patriarchæ titulum præ se vbiq; ferunt. hunc ergo ipsum esse facilè existimo, quē noster Bar-Cepha toties laudat: quēq; Moses meus Mardenus mihi solebat tantopere prædicare. Nam profectò veterem illum Manetis & Tatiani* τοῦ ἐγκρατίτου *sectatorem, omnibus exsecratam ecclesiis pestem, nemo tam honorificis titulis dignetur. Porrò fuisse hunc Seuerum rara eruditione virum, vel breuis illa disceptatio ostendat, quam sub finem huius operis aduersus Felicissimum productā legetis. Sed pergamus ad reliquos. Audietis & Numysium nominari, siue Numusium (neq; enim potest in Syrico ista discerni vocalis) eumq; philosophum Christianum dici. Equidem nescio an illum significet quem Suidas* Νουμήνιον ἀπαμέα, *vt Pythagoricum philosophum celebrat, an verò potius eum Nemesium, cuius de hominis natura elegantissimum commētarium nuper est Plantini nostri typis euulgatum. ipsæ quidem hæ appellationes paululum discrepant. Sed certè Nemesius iste in eo quod iam dixi opusculo, censet arborem cognitionis boni & mali, quam vocant, Adamo Euæq; fructum ipsius gustantibus suæ ipsorum naturæ cognitionem attu-* Numysius.

lisse, quadã sua genuina efficacitate: vt credibile sit de vitæ arbore quoq; eam illũ habuisse opinionẽ, quã suo Numysio noster Bar-Cepha attribuit. Producit insuper Iacobũ Sa- Iacob Sarugen. *rugensem: id est, Sarugæ vrbis Episcopum. hic apud Syros vel solo nomine Mori Iacob notissimus est. scripsit enim, vt aiũt, post Ephram Syrica lingua opera plurima, quæ ab* Quatuor sectarum nomina apud Syros. *omnibus ecclesiis auide leguntur, siue illæ Nestorianorum sint, quarum longe maxima pars est: siue Iacobitarum: siue Maronitarum: aut deniq; Aegophtorum, hoc est, Aegyptiorum, quos Cophtos nostri solent appellare: his enim quatuor ferè nominibus magis quàm sectis Syricæ ecclesiæ adhuc inter se diuisæ sunt. Nominatur deniq; & Iacob* Iacob de Batnã. *de Batnan, siue Betonen, aut Botnen (in proprijs enim ignotisq; nominibus, vocales, nisi adscriptæ habeantur, incertæ sunt) sed hunc esse illum ipsum Sarugensem homines Syri aiunt. vnde suspicor ἀπὸ τῆς ἐπισκοπῆς alterum, alterum à patria cognomen esse. Porrò Theodorus Nesto-* Theodorus Nestorianus. *rianus cuius semel iterumq; mentio fit: cuiusq; improba dogmata refelluntur sub operis finem, fuit olim Laodiceæ Syricæ Episcopus, Apollinarij hostis sui capitalis successor, homo indignis modis contumeliosus in Christum. Sed vi-* Theodorus interpres. *dete Suidam. Et est alius apud Syros Theodorus, conuerso ab se in Syricam linguam de Hebræa vetere Testamento clarissimus: quippe cuius interpretatione, vt ἀυτεντικῇ oẽs omnium Syrorum vtantur ecclesiæ. Citantur postremo &* Iulius. *Iulij cõmentaria in Ioannis Euangeliũ. de quo Iulio nihil satis certi habeo quod pronunciẽ: nisi fortassis Africanũ dicat, virũ præter alias linguas quibus orientales homines vtũtur, etiam Græca & Latina scientem. multa enim hic* Iulianus Halicarnassem. *& varia conscripsit, quæ ad Theologiam pertineant. Demum producitur in medium etiam Iulianus Halicarnasseus, is fuit sectator impij illius Seueri, cuius ante memini. Sed memorat hũc etiam Suidas. Porrò de ceteris qui passim*

sim citatur, quia notissimi sunt nominis, hoc modò in vniuersum monendi estis, qui Graecè scripserunt, quales sunt Gregorius Nazanzenus, Basilius, Chrysostomus, alij, eos olim à Syris esse conuersos: ne existimetis ab hoc nostro Bar-Cepha Graecè lectos esse: quũ fuerit, vt apparet, ipse eius linguae ignarus. Iam verò ignoscere vos, ceterosq; lectores mihi volo, si nullo dictionis splendore aures vestrae hic hilarabuntur. Neq; enim in orationis facie alia à nobis affectatè conquiri forma debuit, quàm quae ab autore ipso esset adhibita: quae vt apud Hebraeos, ita apud Syros maximè, tanto venustior, liberalior, atq; omnino melior existimatur, quanto simplicior, & vt Graecè expressiùs dicã, ἀφελεστέρα, atq; ad ipsam nudã quae tractatur rerum naturam accommodatior est. Neq; verò etiam facilè potuit; nisi si vel compositionem omnem vbiq; omnino mutare, vel certè vano, & puerili fuco res tã serias inficere in animum induxissem. quorum altero in autorem meum; altero in ipsam veritatem iniurius meritò debuissem existimari. Quod si in quopiam elegante Graeco autore vertendo hanc veniam flagitarẽ, in quo ipso esset structura orationis apparatissima figuratissimaq;, essẽ, fateor, ineptissimus. Id igitur modò conatus sum hic efficere: vt & verba apta atq; Latina; aut certè Theologiae (quae cum ars sit beatè viuendi, sua habet vocabula peculiaria,) vsitata essent: & ipsorũ constructio plana: totaq; phrasis siue elocutio, quoad eius fieri posset, minimè redoleret Syrismũ. Quae quatenus praestiterim, vos alijq; existimabitis. Valete, & quod facitis, me porrò amatote. Ex Zeuenera nostra, Calendis Sextilibus. M. D. LXVII.

DE

DE PARADISO, MOSIS BAR-CEPHA SYRI COMMENTARII; PARS PRIMA:

Interprete Andrea Maſio.

PROOEMIVM.

POSTEAQVAM, ſanƈte frater Ignati, abſoluimus, non ſine ope diuina, commentariũ de ſex diebus conditi orbis; minimè perfeƈtum quidem illum, neq; omni ex parte abſolutum, orationibus quinq;. accedimus ad traƈtandũ de Paradiſo, tuæ pietatis voluntate perſuaſioneq; induƈti. in qua quidem traƈtatione ita quoq; verſabimur, vt & accurata & clara ſit oratio: & ſingula capita inter ſe diſtinƈta, particulatimq; diuiſa habeantur. quo facilius leƈtores omnia intelligant: neq; per obliuionem aliquid de ſua memoria amittant, quatenus certè Deus verus; qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundũ; conatus noſtros adiuuaturus, nobiſq; præiturus eſt; & direƈturus diƈtionem noſtram. Verba igitur quibus Moſes Propheta de Paradiſo dicere orſus eſt, hęc ſunt: *Et plantauerat dominus Deus Paradiſum in Eden ab initio: ibiq; poſuit Adamũ quem finxerat.* Sed prius quàm beati Moſis verba explicemus, pertraƈtanda nobis ſunt in hac prima commentarij noſtri parte, vigintiſeptem argumentorũ capita: in quo-
1 rum primo agetur: Sit ne Paradiſus res corpo-
2 rata, an verò ſpiritalis. Secundo oſtendetur quis
ſit corporatus Paradiſus: & quis ſpiritalis.
3 Tertio probabitur conſentaneum eſſe, vt libri

veteris

veteris Teſtamenti interpretentur non ſolum de rebus ipſis,verum etiam myſticè,& figuratè.

Quarto declarabitur, num de re ipſa corporata, an verò myſtico modo Paradiſus primùm ſit 4
explicandus. Quinto dicetur,quo die inter illos 5
ſex dies quibus condidit Deus hanc machinam corporatam atq; aſpectabilem, ſit conditus Paradiſus corporeus. Sexto aperietur cauſſa,ob quã 6
condidit Deus iſtum corporatum Paradiſum.

Septimo perueſtigabitur, ſitne Paradiſus in 7
cælo,an in terris. Octauo expendetur, vtrũ Pa- 8
radiſus ſit in hoc terrarum tractu, quem nos habemus,an in alio. Nono probabitur,eam terræ 9
regionem in qua Paradiſus exſtat, altiorem eminentioremq; eſſe hac noſtra. Decimo agetur de 10
regno cælorum,in terráne ſit; an in cælo.

Vndecimo diſſeretur,quo differat regnum cæ- 11
lorum à Paradiſo. Duodecimo tractabitur vtrũ 12
Paradiſus exiſtat intra orbem terrarum habitabilem,an extra eum. Decimotertio,in qua tandẽ 13
regione ſit paradiſus. Decimoquarto diſceptabitur, 14
quomodo homines tranſmiſerint mare Oceanum, venerintq; ex ea regione in qua Paradiſus eſt, ad hanc quam nos incolimus. Et vtrum Adam habitarit apud Hieroſolyma, an verò minimè. Decimoquinto diſputabitur,quanta pa- 15
teat Paradiſi amplitudo. Decimoſexto quid ſit 16
Eden,& cur Paradiſus ſit Paradiſi vocabulo appellatus. Decimoſeptimo inueſtigabitur num 17
arbores & fructus Paradiſi ſimiles fuerint ijs qui in hoc noſtro ſolo proueniunt, an verò ab his diuerſi. Decimooctauo oſtendetur quis ſit mo- 18
dò Paradiſi vſus: vel quis etiam poſt reſurrectio-

nem

19 nem mortuorum futurus. Decimonono decla-
rabitur quæ fuerit arbor ſciẽtiæ boni & mali,qua
Adamo Deus interdixerat: & quam ob rem ap-
pellata ſit,ſcientiæ boni & mali arbor.
20 Viceſimo diſputabitur quæ fuerit arbor vitæ,
21 & cur ſit vitæ dicta. Viceſimoprimo agetur de
illo fluuio qui paradiſum irrigabat:& de quatuor
fluminibus in quæ ille ſcindebatur.
22 Viceſimoſecundo dicetur quid futurum fuiſ-
ſet Adamo,ſi obſeruaſſet mandatum.
23 Viceſimotertio explicabitur, quàm diu man-
ſiſſent in Paradiſo Adamus & Eua, prius quàm
illinc in regnum cæleſte emigraturi fuiſſent, ſi o-
24 bediuiſſent mandato. Viceſimoquarto proba-
bitur numero augendos fuiſſe in Paradiſo homi-
nes,ſi Adam & Eua obtemperaſſent legi,neq; eos
duos ſolos fuiſſe inibi manſuros.
25 Viceſimoquinto diſceptabitur, an per venerẽ
commixtis corporibus prolem procreaturi fuiſ-
ſent tum Adam Euaq;, tum iſtorũ poſteri; an ve-
26 rò ſine amplexibus. Viceſimoſexto declarabi-
tur quo modo voluptatem cepiſſent in Paradiſo
Adam & Eua,ac reliqui ex ipſis naſcituri.
27 Viceſimoſeptimo agetur de ſerpente,qui Euã
28 adortus decepit. Viceſimooctauo deniq; inter-
pretabuntur ea verba, quæ beatus Moſes ſcripta
reliquit de Paradiſo, & de ijs quæ in Paradiſo a-
cta ſunt, non quidem myſticè, ſed ita vt res ipſæ
explicentur.

CAPVT I.

Vtrùm ſit Paradiſus res corporata, an verò ad intelligentiam mentis pertinens.

DE PARADISO, de quo beatus Moſes ſcripſit his verbis, *Plātauerat Dominus Deus Paradiſum in Eden ab initio,* ſcire laborāt homines, rerum cognitionis cupidi, ſit ne corporata res, an verò incorporea, atq; ſpiritalis duntaxat, & ſola intelligētia ſpectabilis. Et alij quidē ita ex corporibus cōſtare aiunt, vt nihil habeat quod ad mentē ſpectet; alij verò ita ad ſolam mentem pertinere putant, vt omnino incorporea res ſit. Sunt etiā qui duos eſſe dicant Paradiſos, alterum corporatū, incorporeū alterum. Sed nos aduerſum illos qui planè corporatum faciunt Paradiſum, tribus vtendum rationibus putamus; quarum prima eſt, Si omnino corporeus eſt Paradiſus, corpus ſolū Adæ in ipſo oblectabatur, anima verò nō item. Nam corporata res nō poteſt animū, qui ſpiritus eſt, afficere voluptate. quo fiet vt fraudis reus videri Deus poſſit, quippe qui quaſi oblectādi Adæ gratia Paradiſum condiderit, & tamē non totū Adamum, ſed alteram duntaxat eius partem, quæ corpore conſtabat, voluptate imbuerit, alteram verò animum voluptatis expertem reliquerit. Secunda ratio hæc eſt, Si planè corporatus eſt Paradiſus, conſequens eſt vt ſacra veteris Teſtamēti ſcripta vacua ſint myſticis ſenſis, id quod falſum eſſe capite tertio, volente Deo, cōmonſtrabimus. Tertia ratio eſt, Si Paradiſus nihil eſt niſi res corporea, conficitur eos ſacrarum rerū Doctores mētitos eſſe, qui incorporeæ ipſum etiā naturæ eſſe prodiderūt. Conficitur igitur ex iiſ quæ iam dicta ſunt, Paradiſum haud ita corporatum eſſe, vt incorporei nihil habeat. Rurſus eos qui ad mentis

tis intelligentiam duntaxat pertinere aiunt Paradiſum,atq; omnino incorporeũ eſſe, ſex iſtis oppugnamus argumentis. Primò prorſus nullo adfeciſſet voluptatis ſenſu Adæ corpus, ſed ſolum animum,atq; hac ratione nuper quoq; vſi ſumus. Deinde falſa eſſent quæ de Paradiſo exſtant Moſis dicta, rem corporatam notantia, cuius modi ſunt, quòd plantauerat dominus Deus Paradiſum in Eden ab initio: quòd poſuit illic Adamũ quem finxerat: quòd procreauit è terra omnẽ arborem viſu expetibilem,atq; in cibum idoneam, & arborem ſcientiæ boni & mali: quòd ſumpſerint Adam & Eua folia ficulnea, fecerintque ſibi ſubligacula: quòd ſeſe occultarint inter Paradiſi arbores: & quæ ſunt alia huius generis à Moſe prodita de Paradiſo. Tertiò, niſi habuiſſet Paradiſus res etiam corporatas in ſe,qui potuiſſent ex ipſo effluere aquæ ad irrigandas terras,& ad vſus humanos accommodæ? Quartò, ex ijs quæ Moſes ſpiritu ſancto adflatus ſcripta reliquit, certum eſt Adamum corpus habuiſſe ex luto compactũ, idq; collocatum fuiſſe à Deo in Paradiſo: erat ergo & locus ille, in quo id corpus inſiſtebat, corporeus. Quintò, neceſſum eſt corporatum eſſe Paradiſum, quando Enoch & Elias in eo manẽt, vt affirmat dñs Ephraim in eo opere,quo librum Geneſeos,hoc eſt de rerum ortu interpretatur: & in ijs etiam ſermonibus quos de Paradiſo cõſcripſit. Illi enim viri,cùm corporati ſint; vt qui vitæ huius vinculis adhuc ſunt colligati; conſentaneum eſt vt in corporalibus quoq; locis maneãt. Sextò deniq;, exſtat Doctorum virorum autoritas,fide digniſſimorum,qua corporatum eſſe Paradiſum

Ephraim Syrus.

radiſum

radiſum adfirmatur: rectè igitur colligimus falſum eſſe illud, Paradiſum ſub ſolam mẽtis intelligentiam cadere,atque planè ex earum rerum eſſe numero quæ incorporeæ ſunt.Denique ijs qui duos cẽſent eſſe paradiſos, alterum corporatum, incorporeum alterum; obijcimus Moſen,qui nõ in duobus paradiſis,ſed in vno collocatum Adamum,neque rurſus è duobus, ſed vno eiectum à Deo ſcripſit. Ad hoc, dominus noſter Chriſtus non duos paradiſos, ſed vnicum promittebat latroni: inquiens,Hodie mecum eris in paradiſo. Neque ſanè conſentaneum eſt,vt eiuſcemodi dictis,ſcriptiſq; oraculis fidem abrogemus; ijs verò quæ neque dicta, neque ſcripta exſtant in ſacris libris,adhibeamus.Non igitur duo,ſed vnicus eſt paradiſus.Atque hæc hactenus dicta à nobis ſunto cõtra tres illas hominum de paradiſo diuerſas opiniones: noſtra verò ſententia eſt,vnum eſſe paradiſum,non duos,eumque vnum paradiſum duplicis eſſe conditionis, corporeæ, & incorporeæ,ſiue & eius quæ ſenſu, & eius quæ ratione intelligentiaque mentis percipitur. quæ quidem noſtra ſententia his argumentis poteſt demonſtrari. Adam ex anima & corpore compoſitus erat, ergo & paradiſum, qui pro illo oblectando conditus fuerat, duplicis item conditionis eſſe oportebat, vt quà eſſet corporeus, corpus; quà verò incorporeus, animũ Adæ recrearet.Deinde beatus Ephræm duplici interpretatione expoſuit librum Moſis prophetæ, quarum altera myſtica eſt, atque arcana eruit ſenſa; altera res ipſas pertractat à Moſe deſcriptas. Sed & diuus Cyrillus legales etiam cæremonias, etſi re *Cyrillus.*

ipſa celebrabantur, myſticum tamen quid, atque arcanum continuiſſe teſtatus eſt. Præterea venerandi ſacrarum rerum doctores partim de corporeo, alij de incorporeo paradiſo ſunt locuti; nec ſanè abs re alterutri, quum ille vtriuſq; fuerit cõditionis. Myſticè enim de paradiſo agit Gre-
Nazanzenus. gorius Theologus in ea oratione quam de Chriſti natalibus compoſuit, vbi Adamum ait colonũ fuiſſe in paradiſo plantarum immortalium, nempe ipſarum diuinarum notionum & ſimpliciorũ & perfectiorum, item arborem fuiſſe meditationem animi, quãtum ipſe certè meditetur. Myſticè item Gregorius Nyſſenus in commentario de homine, cap. xx. & xxj. Similiter Philoxenus Mabugenſis in ſermone de meditatione quæ circa arborem vitæ verſatur: ait enim, arcana ſenſa mentiſque meditationes de paradiſo haberi. Denique dominus Iacobus Orrohaita eo ſermone quem de Theologia edidit, ait Moſen figuratè locutum eſſe de paradiſo. Rurſus de corporeo paradiſo ſcripſit dominus Ioannes in ea oratione cui titulum fecit, Cur arbor illa appellata ſit arbor ſciẽtiæ boni & mali, & quid ſibi velit illud Chriſti, Hodie mecũ eris in paradiſo. multis enim illic adſtruit argumentis corporeum exſtitiſſe paradiſum; inter alia inquiẽs, Adami oculis aſpectum, auribus auditum, animo denique obuerſatum eſſe paradiſum, & huiuſmodi alia. Similiter dominus Seuerus oratione xxij. de Epithronio, conficit corporeũ fuiſſe paradiſum, dũ etiã ipſe affirmat Adamũ oculis illum intuitũ eſſe, auribuſq; audiuiſſe. Nam audiuit, inquit, illa Dei ad ſe verba: De omni arbore quæ in paradiſo exſtat, veſcêris, præter arborem

arborem cognitionis boni & mali; intueri igitur hanc potuit, vesci verò prohibebatur. Gregorius *Nazanzenus.* rursus Theologus in oratione de patientia, ad hunc modum de paradiso corporeo loquitur: Lignum aduersus lignum: crucis lignum aduersus lignum scientiæ boni & mali. Est igitur consentaneum vt vtrũque aut corporatum lignum fuerit, aut vtrunque corporis expers, atque sub intelligentiam solam cadens; quum pari modo ligni vocabulo ambo ab illo subijciantur. Sed obijciat fortasse aliquis hunc ipsum Gregorium, qui in oratione de Christi natali eam arborem cognitionis boni & mali mysticè interpretatur, meditationemque esse dicit. atqui ille duplicis conditionis paradisum esse non ignorauit, & proinde arborem illam interdum pro re ipsa, interdũ mystico sensu interpretatus est, quod præsertim in eo sermone quo natales Christi celebrabat, sibi putabat faciẽdum. Nam cùm eum sibi illic scopũ proposuisset, vt populum doceret, non corporũ sed animorum rationem in sacris concionibus atque pompis habendam esse, nec valuas sertis cingendas, plateasque exornandas, & quæ præterea illic commemorat, ceteraque mysticè esset interpretatus, ipsa orationis serie inductus est, vt arborem quoque illam figuratè contemplandam exponeret. Ita & dominus Ephræm in suo commentario, quo librum Geneseos de rebus ipsis interpretatur, paradisum etiam re ipsa exstitisse adfirmat. Quin & diuus Cyrillus in eo commentario quod in Isaiam prophetam condidit, censet Adamum, postquam paradiso esset egressus, in Iudæa primũ habitasse. Sed dices de mystico exitu *Ephræm.* *Cyrillus.*

Adæ Cyrillum illic loqui.atqui quæ ſubijcit,hoc non permittunt.ait enim,poſtquam varia perua-ſiſſet loca,tandem Hieroſolymis obijſſe mortem. re igitur ipſa huc illuc vagatus fuerat, ac proinde re quoque ipſa paradiſum egreſſus. Inſuper Ioannes monachus in ſermone ſuo de occaſu mundi huius,& de venturo mundo nouo, multis oſtendit ea quæ de paradiſo ſcripta ſunt, conſentaneũ eſſe,vt de rebus ipſis intelligãtur, vtiturque inter alia his verbis: Quænam fuere Adami opes in paradiſo?an non arbores fructiferæ,feraces foliorũ, quibus ſe primi parentes comerent?& flumen aquis profluentibus illorum ſitim reſtinguens? quarum aliæ ſuper hancce terram,aliæ ſubter diffundebantur,teſte Moſe. Nam ſi quis eſt qui putet arbores in paradiſo nõ fuiſſe corporatas, eius animo intelligentiæque diuinum eloquium lumen ſuppeditare debebat,quod per Moſen de paradiſo diſertè adfirmat, Euam generis humani matrem ſumpſiſſe fructus,eoſque ediſſe. quî potuit enim illa decerpere id quod ſub tactum non cadebat? aut de illo capere quod incorporeum erat?quum id quod corporaturæ expers eſt,diuidi non poſſit,eo quòd ſit incorporeæ naturę.Hęc Ioannes ille,& alia complura eo loci ſcripta reliquit, quibus edocet corporeũ fuiſſe paradiſum: quod ipſum ſatis clarè etiam Moſis verba teſtantur,dum in Geneſi ſic ſcribit:Et ſuſtulit Lot oculos ſuos,& vidit omnem terram Iordanis, quòd vniuerſa eſſet irrigua, priuſquã ſubuertiſſet Deus Sodomam & Gomorram, quaſi paradiſus Dei. Non enim eum paradiſum qui in ſola mente verſetur, hoc eſt, incorporeum, contuliſſe cum re-

Chryſoſtomum, opinor, putat.

Geneſ.13.

gione

gione Iordanis,ſed eum qui re ipſa exiſteret, corporatuſque eſſet,exiſtimandus eſt. Tũ alius quoque propheta de paradiſo vaticinatus eſt ad hunc modum: Ante illum paradiſus Dei: poſt illum verò veluti campus deuaſtatus. Igitur ex ijs omnibus quæ adhuc diximus, conſtat vnicum quidẽ eſſe paradiſum,ſed eum duplicis conditionis;corporeæ inquam,& incorporeæ, hoc eſt, & ad ſenſus ipſos, & ad mentis intelligentiam pertinere, falſumque perinde eſſe, quòd aut ſub ſolum ſenſum cadat,aut ſub ſolam intelligentiam,aut denique quòd omnino duo extent paradiſi. *Ioel 2.*

CAPVT II.

Quis corporatus & quis ſpiritalis paradiſus ſit.

IAM verò poſteaquam demonſtrauimus vnicum eſſe paradiſum,non duos: ſed eum duplicis eſſe conditionis,corporeæ & incorporeæ; conſequens eſt vt doceamus, quis corporeus, & quis incorporeus ſit paradiſus. Corporeum igitur paradiſum eſſe ſtatuimus, arbores omnis generis plurimas,varietate pulchritudineque admirãdas, atque foliorum & fructuum, quæ ſui cupiditatẽ excitent maximã,feraces,æquabilique atq; amœniſſimo poſitas loco: flumen prætereа ingens, & amplum,quo illæ rigãtur: locum denique ipſum ſpacioſum, gratum, atque accommodũ ad vſum habitationemque hominum. Rurſus paradiſum qui ad mentis intelligentiam ſpectat, quemque incorporeum nominamus,vitam eſſe definimus, quæ planè ſecundum mẽtem,per temperantiam, ſanctitatemque excellenter agitatur, plenam meditationis rerum tum diuinarum tum conditarũ, à qua procul abſint curæ, mœrores,gemitus:con *Paradiſus corporeus.* *Paradiſus ſpiritalis.*

comitentur verò gaudium, lætitia, exultatio. Nam qui in hoc paradiso versantur, vitam planè beatā atque angelicam viuunt, radijsque diuinæ notionis illustrantur, vt angeli. Duplex igitur ille paradisus, quatenus quidem corporeus erat, Adami Euæque corpus oblectabat: quatenus verò incorporeus atque ad mentem spectans, ipsorum recreabat animos. Quippe vt cibus corporatus alit corpus, ita cogitatio tum de Deo ipso, tum de ijs rebus quas Deus condidit, pascit animum ratione præditum. Perinde enim scientia & cognitio animi, atque panis corporis, est alimentum.

CAPVT III.

Consentaneum esse vt veteris testamenti scripta non solum de ipsis rebus quæ verbis significantur, sed etiā arcanis sensis interpretentur.

SVNT inter hæreticos qui contendunt minimè conuenire, vt veteris testamenti scripta mysticè, atque aliter quàm de ipsis rebus interpretentur, grauiterque accusant eos qui contrà faciunt. atqui si ita statuas, multa vt consequantur absurda necessum est. Primò enim vetus testamentum nihil nisi meras nudasque continebit historias, carebitque prorsus mysticis sancti Spiritus sensis; deinde obfirmabitur Manetis & Marcionis sententia, qui dicebant vetus testamentum nequaquam ab auctore Deo Christi patre esse. Præterea nisi in illo recōdita fuerint arcana sensa, vnde potuere prisci patres, prophetæ, alijq; sancti viri intelligere Christum olim venturum, ex eaque re tanto affici gaudio? Denique si ita cum illis hereticis sentimus, profectò in Iudaismū incidimus. quippe Iudei, vt qui Spiritus sancti expertes sunt, alia

alia quàm corporalia crassáque sensa nulla amplectuntur. Verum enimuero arcanis etiam modis atque mysticis explicandos esse sacros libros ex ijs conficitur, quæ modò subijciemus. Si enim quòd capiendi Iudæi, inque exilium ducendi, quódque rursus liberandi, reducendique in patriam essent, quæ reipsa contingentes figuræ fuerunt, iussi sunt diuini vates figuris atq; typis quibusdam prædicere, quo videlicet Dei prouidentia iam tum agnosceretur: sicut apud Ezechielem *Ezechiel.4. & 5.*
de sumendo latere, de diuidendis barbæ & capitis pilis, de cubando in lateribus, videre est; item apud Isaiam de amictu sacci, deque nudando cor- *Isa.20.*
pore: præterea apud Ieremiam de iugo & vincu- *Ierem.2.*
lis: denique apud Hoseam de ducẽda vxore adultera, & meretrice, atque ita de alijs plurimis quæ nunc non est operæprecium percensere: quanto magis consentaneum putabimus, in lege atque prophetis mysticè figuratèque illa admiranda, atque præcellẽtissima, neque vnquam satis laudanda opera, quæ verbum Dei Christus, dum in carne versabatur, patrauit, quæque nobis in mundo illo sempiterno, cuius spe certissima fruimur, euentura promisit, esse prænũciata? Ad hoc, tabernaculũ illud exiguo duraturũ tempore, quo ornatu corporeo esset exstruendum à Mose, nonne antè in ipso monte mysticis modis ipsi ostenderat Deus? Sanè eò spectãt verba illa, quæ postquã ille descendisset de monte, ad ipsum hîc faciebat, inquiens: Videto ac facito omnia ad id exemplar *Exod.25.*
quod tibi in monte ostendi. Quid Gedeonis vel- *Iudic.6.*
lus? Quid Elisæi hydria? an non præter ipsas res *4.Reg.2.*
quæ agebãtur, alia etiã seclusa in ipsis erant sensa?

Quid triticum, palea, ventilabrum, quæ comme-
Matth.3. morat Ioannes Baptista? num pro ipsis rebus sunt accipienda, ac non potius arcanum quid per ea significare ille volebat? quin ipse etiā Dominus
Ioan.8. noster ait, Abrahamum optauisse vt videret diem ipsius, ac vidisse, gauisumq; esse: quem tamen aliter prospicere non potuit ille, quàm per typum,
Genes.22. ac mysteria: quale illud fuit, quòd filium suū immolare iubebatur. Ea enim victima Christi diem figuratè ostēdebat. Præterea Mosis serpētē æneū, quem in deserto suspendit ob oculos populi, idē
Ioan.3. Christus interpretatur mysticè de sua cruce, dum ait: Quemadmodum in altum sustulit Moses serpentē in solitudine, ita exaltabitur filius hominis.
Ioan.4. Rursum aquę illę, de quibus cū Samaritana muliere colloquens ait: Aquæ quas ego do ei, fient in ipso fontes scaturientes in vitam æternam, nequaquam profectò corporatæ aquæ, sed mysticæ
Galat.4. fuerunt. Denique Paulus quoque Apostolus arcano sensu interpretatur duas Abrahę vxores, Saram & Agaram, duorum inquiens testamentorū
1.Corinth. 10. illas esse figuras. Similiter petram illam, quæ comitabatur Israëlitas, profundebatque aquas in potum illis, figuratè explicat, quando ait, eam petrā fuisse Christum. Ex his igitur omnibus colligere est, veteris testamenti libros non modò de rebus ipsis, verùm etiam mysticè ac figuratè atque reconditioribus modis interpretari debere.

CAPVT IV.

Vtra expositione, mysticáne, an verò de ipsis rebus sit primum interpretandus paradisus.

IGITVR quum duplicis sit conditionis paradisus, consentaneum etiam est, vt duplici modo inter-

interpretetur, mysticè & corporatè, hoc est, vt tũ res ipsæ pertractentur, tum ex rebus notiones aliæ, quasi per figurã, intelligantur. ceterum illa interpretatio cum fundamento hæc parietibus rectè conferatur. Quum igitur tunc demum muri immobiles cõsistant, vbi fundamenta sunt firma, ac proinde hæc prius iacta esse quàm illi extruantur oporteat; tametsi parietes, eaque quæ paratur ædium forma, prius in animo atque cogitatione à nobis versentur, quàm fundamenta: congruum quoq; est, vt de rebus ipsis interpretatio prior cõstituatur, quo hac deinde, ceu fundamento, mystica illa sustentetur nitaturque.

CAPVT V.

Quoto die inter illos sex dies, quibus condidit Deus hanc aspectabilem machinam, sit conditus, atque consitus paradisus.

CETERVM Moses scribit, sex diebus creauisse Deũ hanc machinã aspectabilẽ. Primo enim condidisse cælum, terram, lucem. Secundo æthera siue firmamẽtum. Tertio arbores, herbas, semina. Quarto solem, lunã, stellasque ceteras. Quinto aues aëra peragrantes, & pisces per mare natantes, ac humi quoq; repentes animantes. Sexto feras, mansuetasque bestias, nec non Adamum, & Euam. At paradisum esse quidem à Deo consitũ commemorat, sed non quoto die. Nos tamẽ tertio & cõditum, & consitum esse, ex ijs verbis quæ de ipso apud Mosen habentur, intelligimus: ait. enim, dixisse Deum die tertio, Producat terra herbas germinantes, seminisque feraces in suo genere. Nec non arbores fructiferas sui quasque generis, &c. Paradisus itaque ante Adamum conditus

est,& veluti sponso thalamus à Deo præparatus atque instructus. Nam quòd Moses paradisi conditi mentionem post creatum Adamum facit, id eo fit, quòd ad nondum satis explicatam de paradiso consito narrationem sibi reuertendum, eamque absoluendam putauit, non autem quasi ille post conditum Adamum factus sit.

CAPVT VI.

Quā ob caussam cōdiderit Deus paradisum corporeū.

NEQVE verò dubium est quin & cohonestandi, & voluptate adficiēdi Adami gratia Deus paradisum condiderit, vt qui illum sibi maiore cura studioque prosequendum duxit, quàm vllam rerum ceterarum, quæ super terram essent. Igitur quemadmodum ĩmpēsiore ipsum honore quàm alias res à se creatas adfecerat, eo quòd suis ipse manibus, atque ad suam imaginem illum condidisset, sic paradiso quoque veluti domicilio præ ceteris honorare voluit. Itaque locum ei destinauit & conseuit ornatissimum, magnificentissimū, voluptuosissimum, & ob summam elegantiā pulchritudinemque maximè expetibilem, in quo ille versaretur habitaretque, neque permisit vt ceterorum more animantium, quæ ratione vacant, terram depasceret.

CAPVT VII.

De paradiso, super terram, an in cælo existat.

SVNT qui in cælo paradisum esse putent, eo quòd diuus Paulus Apostolus de se ipse dicat, raptum se fuisse in tertium cælum, & in paradisum: neque enim hoc adiecturum fuisse, nisi in cælo esset paradisus. Verùm nos ad ea respōdemus, duo fuisse visa illa in quæ Paulus abreptus erat, non

2.Corinth. 12.

vnicum,

vnicum,quum ipſus dicat,Veniam ad viſa, atque ad patefactiones Domini, nõ autem,ad viſum & ad patefactionẽ. Neque verò deſunt etiam nobis ſcripturæ loci quibus cõuincamus diuerſas fuiſſe duas illas patefactiones,& priore quidem in cœlum,altera verò in paradiſum fuiſſe ſublatũ Paulum. Nos igitur ſuper terram eſſe paradiſum ſtatuimus,idque his argumentis. Cõſeuerat,inquit Moſes,dominus Deus paradiſum in Edẽ ab initio, ſiue pridem: Eden verò locum vocaſſe videtur,non qui ſupra cælũ eſſet, ſed in terris. Præterea idem Moſes affirmat quatuor flumina è paradiſo profluxiſſe,Tigridem, Euphratem, Gihonem,& Phiſonem: quæ ſi è cælo delapſa eſſent, excauaſſent vtique atque vaſtò hiatu ipſam terrã aperuiſſent,quippe quæ ſuſtinere nequiuiſſet molem tantã,quanta aquæ ex loco tam ſublimi præcipites,& quidem dies noctéſque cõtinuato curſu, abſque vlla intermiſſione ipſam preſsiſſent: quare ex terra promanaſſe illa flumina neceſſe eſt; & proinde paradiſum quoque terreſtrem fuiſſe. Ad hæc Dominus noſter ait ad latronem: Profe- *Luc.23.*
ctò dico tibi,hodie eris mecum in paradiſo.Non autem dixit, in cælo, quia neq; ipſa Domini anima, ſimul atque à corpore diſſociata eſt, cælum conſcendit, ſed die tertio rurſum corpus ſubijt: neque latro quoque eo die in cælum potuit euadere,cùm dicat Chriſtus,neminem conſcendiſſe *Ioann.3.*
in cælum, præter eum qui deſcendiſſet de cælo, Filium hominis, qui eſſet in cælo. Fuit igitur paradiſus non in cælo ſed in terris. Inſuper corporatæ arbores,quales reuera in paradiſo exſtabant ex ligno concretę,è terra ſatæ pullulant,non autẽ

ſupra

ſupra cælum naſcuntur, denique Patrum auctoritate, cui fides negari non poteſt, ſatis comprobatur terreſtrem fuiſſe paradiſum. Nam dominus
Ioannes. Ioannes in ea oratione qua diſſerit cur arbor illa ſit vocata ſcientiæ boni & mali, ſcribit in hanc ſententiam: Si regnum cæli promiſit nobis dominus noſter, latronem verò in paradiſum modò ſubuexit; ſanè conficitur non ſatis feciſſe ipſum la-
Seuerus. troni. Item dominus Seuerus in oratione XXII. de Epithronio ſic ſcribit: Ea quæ nobis promiſſa ſunt, ipſum ſunt cæli regnum; non autem quæ in paradiſo percipiatur voluptas. aliud igitur paradiſum, aliud regnum cęleſte eſſe, palam faciũt hi
Ephræm. Patres. Poſtremo Ephræm in eo libro, quo paradiſi conditionem exſequitur, diſertè aſſerit terreſtrem eſſe. Igitur perſpicuum eſt in terris eſſe paradiſum, non in cælo.

CAPVT VIII.

Vtrum paradiſus in hoc terrarum tractu, quẽ nos incolimus, exſtiterit, an in alio quopiam.

IAM verò poſteaquam oſtendimus in terris fuiſſe paradiſum, indagandum nobis ſupereſt, an in his terrarum regionibus quas nos mortales habemus, an in alijs quibuſdam exſtiterit. Ceterũ ſtatuimus terram vnam omnino eſſe, atq; vnius vniuerſam eiuſdemque naturæ, eamq; terram in qua paradiſus exiſtebat, diuerſam quidem eſſe ab hac noſtra, verùm non natura, ipſaque ſui materia, ſed raritate & denſitudine. Diuidamus igitur terrã in duas maximas partes, quarum altera paradiſi terra, altera extra paradiſum vocetur: illa ſubtilis, ſincera, pura; hæc quæ à nobis colitur, craſſa, materiata, impura, confuſa ſit. Iam verò cõ-
cipito

cipito animo tuo hasce quatuor res, Cælum superius illud spiritibus angelisque frequentatum, deinde quod illo inferius est, Firmamentumque à nobis vocari solet; postea eam terram quæ paradisi est, demum eam terram quæ est extra paradisum: deinde ita existimatô, quemadmodum id quod Firmamentum vocari diximus, præcellentia quadam subtilitatis cælo illi sublimiori, spiritibusque dicato cedit, ac rursum eadē paradisum superat & crassiorem & magis materiatum: ita & paradisum dignitate puritateque inferiorem quidem esse firmamento, sed terra quæ extra ipsum est, præstantiorem. Fit itaque vt cęlum illud beatorum spirituum domicilium pręcellentius sit firmamento; firmamentum paradiso; paradisus ea terra quam nos habitamus. Est igitur alia paradisi terra, alia hæc nostra; sed ita vt non natura, verū materiæ subtilitate, excellentiaque differant. Sed potest id etiam hoc argumēto à rerum natura petito demonstrari. Cōditus ènim Adamus non in hoc crasso densáq; pleno materie loco, qui extra paradisum est, collocatus à Deo est: nondum enim deliquerat atq; peccarat. Neque rursus positus est in illis præcellentibus locis, cælo vel firmamento: nihil enim adhuc boni patrarat. Sed quod consentaneum erat, collocauit ipsum Deus in eo loco qui inter vtrosque illos medio se habebat modo, hoc èst, in paradiso: hic enim vt non tam purus putusque est quàm firmamentum, ita rursus non tam crassa coactaque materie constat atque hęc nostra, quæ extra paradisum est, terra. Et vero eo consilio videtur eiusmodi medio loco ab opifice Deo ille positus esse, vt si morigerus

obseruaret

obſeruaret iuſſa, ſubueheretur in firmamentum, locum præcellentiorem, purioremque paradiſo. Sin autem mãdatis non parêret, ſed delinqueret, atque ab ea quam ſibi ſuus effector imperauiſſet, lege deflecteret, coniiceretur in hanc execrabilẽ, craſſam, ac dẽſam terrã, quã nos extra paradiſum nunc habitamus. Quin paradiſum fuiſſe medio

Philoxenus. loco teſtatur etiam Philoxenus Mabugæ epiſcopus in eo ſermone quem de contemplatione arboris vitæ conſcripſit his verbis: Sic conſitus à Deo paradiſus eſt, vt medium occupet locum: quidquid enim ſuperius eſt, aut cælum eſt, aut cęlo conſentaneum. rurſum quidquid inferius, vel terra eſt, vel ad terram pertinet. quippe qualis erat conditio compoſitioq; hominis, talem oportebat eſſe & locum in quo erat ille ponendus: illa verò eius erat modi, vt in hominis eſſet poſita arbitrio & boni & mali electio: iam verò qui ſic ſe habet, is inter vtrunque medius eſt, nec ex bono totus, nec rurſum totus ex malo cõflatus, ſed pro ſuopte arbitrio ad vtrumuis iuxta ſe habens. atq; ea quidem erat Adæ conditio, eademque cognitio arboris boni & mali: quare & eiuſmodi erat quoque paradiſi ratio, in medio ſcilicet collocati, vt ſupra ipſum eſſent corporaturæ materiæque expertes ſpiritus, qui ſola ratione intelliguntur, & quidquid extra omnem compoſitionem eſt: infra verò illum beſtiæ & pecudes, ceteraque ratione carentia: ipſe verò paradiſus inter hæc & illa medius maneret, atque hac ratione cum hominis conſtitutione cõgrueret, qui & ipſe ex anima ſimul & corpore conſtabat. hactenus ille. Animaduertis igitur doctorem iſtum perſpicua ratione

tione ostendisse Paradisum in medio esse positũ, neque tam subtili tenuitate dotatum, quàm ea quæ supra ipsum existunt, neque rursus ea crassitudine materiæ, qua illa composita sunt quæ infra ipsum habentur. Non ergo in hac quam nos habitamus terra Paradisus extitit, sed in alia, non quidem ipsa sua natura differente, sed tenuitáte, genuináque puritate. At enim obijciat nobis hîc aliquis, fieri non posse, cùm terra omnis vnius eiusdemque naturæ sit atq; essentiæ, vt altera eius pars subtilis, pura, sincera; altera verò crassa, impura, mista, confusáq; esse queat. Sed nos respondemus, fieri omnino id posse: quippe in aquis quæ sunt eiusdẽ essentię omnes, alias tamẽ limpidas, alias turbidas, quasdã dulces, potuq; suaues, alias amaras, atq; in potũ ineptas: itẽ in aëre aliũ crassum densúmque, alium liquidum, naturaliq; temperatum puritate: rursus alium salubri atque amœna temperie, alium noxia intemperie, ingratóque odore experimur: denique ipsa etiam corporis nostri membra omnia quidem vnius atque eiusdem naturæ esse nemo negauerit, & tamen oculus lucidus est atq; liquidus; manus verò crassa & materiata compage constat. itaque & in terræ partibus idem vsuuenit, vt scilicet altera esset pura puta, & omnis excrementi vacua, ac tenuis subtilisq;, qualis erat illa paradisi; altera verò crassa, mista, excrementosa, cuiusmodi est hæc quę extra paradisum à nobis habetur. Nam & in oleo hoc ipsum deprehẽdis & in vino: etsi enim vnis etiã hæc constent essentiis, tamen partiũ alię liquidiores defecatioresque, ac veluti magis percolatæ, quales sunt à fundo remotiores: aliæ rursus

ſus turbidiores,feculentioreſque,atque omnino impuriores eſſe cernuntur,eæ nempe quæ à fundo propius abſunt.

CAPVT IX.

Eam terram in qua eſt paradiſus, hac noſtra ſublimiorem eſſe.

ILLVD inſuper aſſerimus,eam terram in qua eſt paradiſus, altiorem multo ſublimioremq́ue exiſtere hac quam nos colimus.id enim ita ſe habere,indicio ſunt quatuor illa grandia flumina, quæ orta in paradiſi terra,per hanc noſtram ab illa diuerſam feruntur. Niſi enim illa terra altior exſtaret,fieri non poſſet,vt ea flumina illinc præcipiti curſu ſub mare magnum delata, tādem per hanc à nobis cultam regionem erumpentia ſpargerentur. Certum igitur eſt, ea flumina, quia è ſublimi loco promanant, ipſa ſua præcipiti fluxione coacta ſtrictaque, & proinde cum impetu delata, ſub terram,& magnum mare rapi, atque ob eum ipſum impetum quo ſunt delapſa,rurſus proſilire in hac noſtra terra, per eamq́ue fluere. Nam quatuor illa flumina, Tigrim, inquam,Euphratem,Gihonem, & Phiſonem ſub mare ferri, atque in hac demum quam nos habitamus,terra

Ephræm. prodire,teſtatur etiam dominus Ephræm cōmentarijs in Geneſim, & cum eo alij. Clarū igitur ex his eſt,eam terram in qua ſitus eſt paradiſus,multo eminentiorem ſublimioremq́ue eſſe hac, quā nos occupamus.

CAPVT X.

De regno cæleſti in quo iuſti voluptate adficientur,ſitne in terris,an ſupra cælum.

REGNVM porrò cæleſte illud quod iuſtorū delitijs

delicijs destinatum est postquam reuixerint mortales, vt ait Dominus noster, non esse in terris; sed supra cælum, hoc est, supra firmamentum quod proximè supra nos est, multis argumentis comprobatur. Primo enim ipsum vocabulum hoc arguit, quo cæleste regnum, nō terrestre à Domino appellatum est; deinde idem ille Dominus dixit: Vado paratum vobis locum, & vbi ego sum, illic & minister meus erit. Iam verò dubium nullum est, quin Christus verè in cælū conscenderit. Præterea diuus Paullus scribit in hęc verba: Vos autē accessistis ad montem Zion, & ad ciuitatem Dei viui, ad Ierusalē, quæ est in cælo, & ad cœtus myriadū angelorum, atque ad ecclesiā primogenitorū, qui scripti sunt in cęlo. Et alibi: Scimus enim quòd quamuis domus hæc nostra quæ in terris est, corpus nempe, dissoluatur, structuram tamen habeamus quæ à Deo est, domum non constructam manibus in cęlo sempiternam. Ad hoc Ioannes Monachus sermone priore, quem de mundo nouo scripsit, sic ait: Enimuero regnum illud cæleste Christi non erat sub firmamento, sed supra cælum, vbi potestatum ordines existunt. Liquet igitur cæleste regnum, in quo beati voluptate fruentur postquam reuixerint, supra cælum, hoc est, supra firmamentum id, quod supra nos apparet, positum esse.

Hebr. 12.

2. Corinth. 5.

Ioannes Monachus.

CAPVT XI.

Aliud esse regnum cæleste, aliud paradisum.

Est verò inter cæleste regnum & paradisum magna admodum differētia atq; diuersitas. Nam regnum cæleste supra cæli firmamentum est; at paradisus sub firmamento in terris. ad hoc, regnum

cæleste ſpiritale eſt; paradiſus verò & ad corpus, & ad ſpiritum ſpectat, vt ſuperius comprobauimus. Deinde cæleſtis regni voluptas ea eſt, quæ ex Deo cum beatis angelis capitur: paradiſi verò delitiæ ex arboribus amœnis atque deſiderabilibus, nec non ex ingēti illo flumine habētur. Præterea regnum cæleste nec oculus vidit, nec auris audiuit, neque in cor hominis aſcendit, vt Apo-

1.Corinth.2. ſtolorum princeps Paulus ait: ſed paradiſus & Adæ & Euæ oculis aſpectus eſt, auribuſque auditus, & ſubijt in ipſorum animos. Inſuper cùm in Lege, tum in Euangelio diſtinguuntur: in Lege enim beatus Moſes in eo libro quem Geneſim, hoc eſt, de rerum ortu vocamus, de paradiſo locutus eſt, eumque ſuis notis deſcripſit, de cæli autem regno ne verbum quidem fecit. Rurſus in Euangelio Dominus noſter, eiuſque diſcipuli, & Ioannes Baptiſta concionātes adhortati ſunt mortales ad pœnitētiam, quia in propinquo eſſet regnum cæleste: ſed paradiſum eſſe vicinum non dixêre. Denique hoc quoque inter illa diſcrimen eſt, quòd poſt reſurrectionem cōſcenſuri ſint iuſti ad cæleste regnū, atq; illic in ſumma voluptate acturi, iuxta verax Domini promiſſum: in paradiſum verò poſt reſurrectionem nemo ingredietur, ſed manſurus eſt ille cultoribus vacuus. Poſtremo diuerſa inter ſe eſſe regnū cæli, & paradiſum, adfirmant etiam doctores, quos honoris cauſſa

Ioannes. nomino: dominus Ioannes quidē in ea oratione, cui titulus eſt, Cur arbor illa ſciētiæ boni & mali appellata ſit; & quid ſibi velit illud Chriſti ad la-

Seuerus. Suprà cap.7. ſub finem. tronē: Hodie mecū eris in paradiſo. Seuerus verò oratione 22. Epithronij, vt ſuperius oſtendimus.

CAP.

CAPVT XII.

Vtrum in hoc terrarum orbe quem mortales habent, an extra eum sit paradisus.

PHILOSOPHORVM profanorum,imo nõnullorum etiam ecclesiasticorum doctorum sententia est,elementa ipsa alterum in altero esse, atque alterum ab altero circundari;terram enim ab ipsa aqua, aquam ab aëre,aërem ab igne contineri:de qua re nos quoque dilucidè egimus in eo libro,quẽ de sex diebus conscripsimus. & proinde existimant mare Oceanum totam ambire terram,nõ secus atque corona caput, aut cingulum lumbos,ita vt ab extima Oceani parte nulla prorsus terra sit;sed aër ei oræ ex omni regione circũfusus. At alij opinantur,amplecti quidem mare Oceanum hunc habitabilem orbẽ,quantus quantus est,vt corona caput,vel zona corpus cingit;& tamen vltra extremam illam Oceani oram superesse eam terram, in qua consitus fuit paradisus; itaque putant hi paradisum extra hunc à mortalibus frequentatum orbem exstitisse. quod sanè suis argumentis posse comprobari videtur:nemo enim vnquam regulorũ eò profectus, paradisum conspexit,qui si intra eam mundi partem quæ ab hominibus habetur, positus esset, procul dubio Reges, qui id facere potuissent, visum eum iuissent,à qua re tamen omnes adhuc,ob eam,vt videtur, quam modò dixi caussam, abstinuere. At enim qui in hac sunt sententia, aiunt mare illud, quod inter hanc nostram, & illam terram interfluit, innauigabile esse, ideoque neminem Regũ illuc traiecisse. Alteri verò illi, qui elementa ambiri alterum ab altero, atque Oceani aquas vni-

uersam omnino circúdare terram putant, vt nullum superſit solum vltra mare. Paradiſum intra mare quidem poſitum eſſe aiunt; verùm ob montes difficillimos & penitus inuios, qui inter illũ & nos exiſtunt, neminem mortalium illuc acceſſiſſe. Conficitur itaque ex his, paradiſum extra eũ terræ orbem, quem homines colimus, ſitum eſſe.

CAPVT XIII.

In qua mundi regione poſitus ſit paradiſus.

SED quærat aliquis, in quanam mundi regione poſitus ſit paradiſus? verſus orientem, an occidentem, ad meridiem, an Septentrionem? Huic reſpondemus, Baſilium quidem, & eius fratrem Gregorium Nyſſenum, atque præter hos, dominum Seuerum, complureſque alios opinari paradiſum ad oriẽtalem terræ regionem exſtare: Baſilius enim ſermone ſuper illud Paulli, In omni re gratias agite, ad hunc modum ſcribit: Ideo ad orientem verſi inter orandum ſtetimus, vt oculos noſtros ad contemplandum paradiſum aſſuefaceremus, eoque locum noſtrum priſtinum requireremus. Gregorius verò Nyſſæus ſermone quẽ in orationem dominicam compoſuit, ſic ait: Conuertimus nos ad orientem, non ideo modò quòd illic Deus ſit aſpectabilis, qui vbique eſt, neque vllo particulari loco omnino cõtinetur, cùm omnem ex æquo occupet: ſed quia locus noſter priſtinus in oriente eſt; de ea vita loquor quam in paradiſo agitabamus, ex quo deinde excidimus: conſeuerat enim Deus paradiſum in Edẽ, in oriente. Cùm igitur ad oriẽtẽ dirigimus oculorũ noſtrorum aciem, atque* caſum noſtrum, quo ex beatiſſimis illis locis excidimus, reuocamus in animos noſtros

Baſilius.

Theſſal. 5.

Nyſſæus.

alias legitur in margine, *Exitum,*

nostros,merito hanc tuam precationem tibi offerimus,&c.Denique dominus Seuerus oratione, qua differit cur versi ad orientem adoremus, hæc prodidit: Quia paradisus in oriente est, & illinc sumus egressi, atque ad locum nostrum antiquũ reuerti speramus,&c. Sunt etiam qui hinc cõstare existiment,paradisum in oriente esse, quia qui templa aut ædes construere volunt ad orientem spectantia,ita describunt, vt ad solẽ in mense Nisan(respondet is lunæ Aprilis nostri)oriẽtem obuersa sit fabrica, nimirum quia illo mense sol supra paradisi locum oriatur.& horum alij quidem diem decimum quintum mensis Nisan obseruãt; quasi eo solis radij rectè ex orientalibus fenestris prosiliant:alij verò quartum,eoque id fieri putãt, cùm sol eo sit die creatus, & cursum suum occeperit. Verùm Ephrem dicit,paradisum vniuersam ambire terram, atque vltra Oceanum ita positum esse, vt totum terrarum orbem ab omni circundet regione, non aliter atque lunæ orbis lunam cingit. Sunt autem hæc eius ferè verba, quibus in ea sua disputatione vtitur: Quia procul extra conspectum dissitus est paradisus, neque tam acuta inest oculis nostris acies, vt illum assequi possimus,si de ipso periculum facere velis, facilè contuleris cum circulo lunam ambiente, atq; ita intellectu comprehenderis: nam ita ille & mare, & terram intra se complectitur. *Seuerus.* *Ephrem.*

CAPVT XIV.

Quomodo traiecerint mortales inde ex paradisi terra in hanc terram. Et habitaritne Adamus in regione Ierosolymorum, an non.

QVIDAM eorum doctorum, qui cẽsent

Paradiſum vltra Oceanum eſſe poſitũ,dixere primos homines ex illa paradiſo affini terra in hanc noſtram,per vadoſum mare pedibus commeaſſe, cùm eſſent ſtaturæ proceriſſimæ. atque hoc tum ex Athanaſio,tum Cyrillo comprobare nituntur, qui inter alia ſcribãt, habitationem primam poſt paradiſum fuiſſe Adamo in Iudęa. Prętereaipſũ, poſteaquam per plurimas regiones vagatus,in alijs atque alijs habitaſſet locis, tandem ſub vitæ finem veniſse in montem Iebus,ibique ſepultum eſſe.certum eſt autem Iebus eſſe Ieruſalẽ. Et verò dominus Iacobus Orrohaita tradit etiam Noam illic habitaſſe, atque in regione Sodomorũ plantaſſe illas cedros,ex quibus arcam conſtruxit,quã arcam cùm eſſet vnà cum liberis ſuis cõſcenſurus impendente diluuio, ſecum in eam intuliſſe oſſa Adami,eaque deinde poſt diluuium arca egreſſum,ſuis filijs diſtribuiſſe,prout orbem terrarum inter illos habitandum partiebatur. verbi gratia; caluariąm Adami dediſſe primogenito ſuo Sem, & terram aſſignaſſe ei Iudæam,atque ita poſteritatem Sem,cùm in Iudæam ceu ſuam hæreditatẽ veniſſet, illam Adæ caluariam, quæ ſibi de illius oſſibus ex paterna diſtributione obuenerat,in Adæ ſepulcro,quod alioqui iam tum illic exſtabat, repoſuiſſe. Sed alij exiſtimant, inde ex quo deliquerat Adamus; èq; paradiſo fuerat eliminatus, vſque ad diluuium mortales omnes manſiſſe in ea terra, quæ trans Oceanum circum paradiſum exſtabat:hanc verò,quam nos iam habemus terram,ad id vſque tempus vacuam prorſus hominum fuiſſe deſertamque,illoſque omnes diluuio obrutos propter vitæ impuritatem perijſſe, vno

Athanaſius.
Cyrillus.

Noa

Noa viro iusto,cum tribus liberis atque coniugibus superstite,vt reliqui tũ fuerint soli octo mortales.Ceterùm Noam cedros in illa quæ vltra Oceanum est terra,secuisse, atque ex illis arcam illic struxisse,eaque vectos octo illós homines,cùm à diluuio seruati essent, ex illa paradisi regione in hanc nostram peruenisse;non autem pedibus maris vadũ transmisisse. Qui hanc sententiam tuentur,Ephræm auctorem laudant, qui in suis commentarijs sic scriptum reliquit: Et eiecit eum ex eo(paradisum intellige)assignauitq́, ipsi non procul ab eo. Benignitas atque gratia scopus est perpetuus Deo: eius etiam rei apud inferos vestigia exstant.habitationem dederat ipsi in paradiso:sed prẹuaricatus est:rursùs ergo extrusit paradiso,sed in propinquo collocauit. Sed & hîc perditissimi homines deliquerunt, & qui iuxta paradisum habitarent, indigni euaserunt; arcæ igitur imperauit,ea in Armeniam illos portauit. Hactenus Ephræm.Quæ si sic se habent,verumq́ue est, Adæ caluariam in Iebus,hoc est,Ierusalem, sepultam, & Christi crucem in eam defixam fuisse, certum quoque erit,Noam asportasse ossa Adami ex altera illa terra,eumq́ue,vbi in hanc nostram traiecissent, filio suo primogenito Sem caput dedisse,huiusq́ue posteritatem illud in Iebus, vtpote sua ipsorum possessione, sepeliuisse. Hæc igitur ab illis dicuntur,qui opinantur Paradisum vltra mare Oceanum existere; at illorum, qui putant Paradisum intra Oceanum esse positum, neque nos mari; sed inuijs,& haud penetrabilibus montibus ab illo prohiberi, partim dicunt Adæ nepotes pedibus ex illa regione in hanc nostram Ephræm.

commeaſſe;alij verò oberrante arca illinc huc eſſe delatos.

CAPVT XV.

Quàm ſit amplum paradiſi ſpacium.

SIVE autem paradiſus in regione modò orientali poſitus eſt,vt dixere Baſilius, Gregorius, Seuerus,& complures alij, neceſſum eſt, ſpacioſum admodum atque amplum fuiſſe. Ei enim rei fidem facit ingens illud flumen, quo rigabatur. Nam ſi hoc, vbi paradiſum ſatis abluit, in quatuor grandes fluuios diſſecatur, qui magnam orbis huius, quem nos colimus, partem ſuo curſu alluunt,maximum profectò,ampliſſimum atque profundiſſimum vt ſit conſentaneum eſt, antequam in quatuor illos diductum atque diſpertitum eſt grandes fluuios:iam verò ex fluminis magnitudine conficitur,paradiſum, qui illo rigatur, ampliſſimum quoque eſſe.Sin verò quæ Ephræmi ſententia eſt, omnem vndique terram noſtram cum Oceano ambit paradiſus, profectò nihil prorſus dubitationis reliquum eſt, quin ſit ampliſsimus patentiſsimuſque.

CAPVT XVI.

Quid ſit Eden, & cur paradiſus vocetur paradiſus.

Eden Hebreis voluptatis ſignificationem habet. & credibile eſt Græcos ſuū ἡδονὴ inde formaſſe.

CETERVM Eden locus eſt amplus ac ſpacioſus;ſic dictus,quòd delicatus,ac multis varijſque arboribus exornatus ſit. Paradiſus verò appellatur paradiſus, quòd locus ſit cultus plurimis pulcerrimiſque plantis,cum odoratu, tū guſtatu iucundis,planèque congruus,appoſitus,accommodatus, vt ſit domicilium, ſedeſque, & amœnitas hominum. Nam eiuſcemodi locū conſueuerunt mortales appellare paradiſum. Quare

Paradiſus.

beatus

beatus Moses quoque Iordanis etiam regionem, quia amœna atque spectabilis esset id temporis, paradisum nominauit. Porrò vt regio Eden cunctas reliquas præcellit terras, ita & ea eius pars in qua situs est paradisus, cetera omnia quæ Eden complectitur loca, superat: neque enim in Eden vllum est solum præstantius eo, in quo paradisus est consitus. Genes. 13.

CAPVT XVII.

An fuerint arbores fructusq; paradisi quales hæc nostra terra fert, an his dissimiles.

ILLVD porrò affirmamus quoque, neque arbores, neq; fructus paradisi, etsi arbores fructusque appellentur, tales omnino fuisse, quales hîc apud nos progignũtur; sed lõgè his præcellentiores, elegantiores, maiores. Nam vt ita statuamus, hisce inducimur rationibus. Primum illi fructus non fuere exsecrationi diuinę obnoxij, neque dãnati vt hi nostri; deinde si in hac nostra detestabili terra atque infelice alia loca, alijs præstantiores arbores, & fructus meliores fuerunt; quanto magis existimandum fuerit, arbores fructusque paradisi his nostris multo præcellentiores melioresque fuisse? Et verò hanc nostram sententiam approbat etiam Philoxenus ea oratione, quam de arbore vitæ scriptam reliquit. Nam de paradiso, eiusque plantis verba faciens ait: Nequaquã subiectæ sunt exsecrationi atque damnationi: hæ enim in eam modò terram pronunciatæ sunt, quæ extra paradisum est, post violatã ab Adamo legé, ita vt ab ipsis paradisus maneret immunis, sicut in hanc vsque diem quoque immunis liberque est, Philoxenus.

eoq; & delicatissimæ & speciosissimæ arbores in ipso etiam exstant.

CAPVT IIXX.

Cui vel nunc, vel post resurrectionem vsui seruiat paradisus.

SED solent quidam disciplinarũ studiosi quęrere, quis sit vel iam nunc paradisi vsus, vel quis olim futurus, postquam mortales cum corporibus reuixerint. His nos respondemus, eo fuisse creatum primo consitumque ab opifice Deo paradisum, vt Adam cum suis in ipso habitaret, qui vbi contra conditoris sui imperium peccassent, eliminati inde pulsique sunt. Ex illo porro tempore vsque ad Christi aduentum versati sunt in paradiso Enoch atque Elias: at verò post Christi regis aduentum huic preterea rei seruit, vt in ipso habitent animę hominum iustorum piorumque, atque eorum qui per corporis sui cruciatus Christi fidem comprobarunt, quique fideles Deum amarunt, exutæ corporibus vsque ad resurrectionis diem; quod in eo sermone ostendimus, quem de Anima fecimus. Nam latronis animã eò subuexit Dominus: dicebat enim ad ipsum, Profectò dico tibi, Hodie mecum eris in paradiso. Porrò post diem resurrectionis nullus prorsus eius futurus est vsus, sed superuacaneus manebit & vacuus. Iam verò ne quis per coniecturam hæc à nobis dicta putet, libet nonnullis id affirmare rationibus. Primo constat alia etiam spiritibus dicata loca, cuiusmodi sunt ea, vnde diabolus cum suis copijs excidit, vacua adhuc manere atque superuacanea: ad hoc, pars cæli dimidia ea, quam iusti post resurrectionem incolent, adhuc vacua est:

præterea ipse terrarum orbis vniuersus tantisper dum linguæ diuiderentur, desolatus per hominũ infrequentiam manebat, præter vnam Babiloniæ regionem, in quam multi conuenerant mortales: insuper hacce etiam tempestate plurima sunt in orbe loca, quæ neque ab hominibus neq; ab angelis incoluntur, plurima item maria innauigabilia. Denique post resurrectionem nihil erit opus aut sole, aut luna, aut stellis ceteris, vel vllis omnino animantibus, serpẽtibus, auibus. Postremo, post resurrectionem nullus iustorum mansurus est in terris, quippe qui supra firmamentum conscendent; sed soli illic relinquentur & moraturi sunt impij. Vt ergo in his omnibus cùm ita sese habeant, nihil absurdum aut dissentaneum, nihil mutilum, aut hians esse dicimus, ita neque in eo, quòd paradisus post resurrectionem nullius vsibus seruiet, quidquam deforme, aut hiulcum inesse statueris. Insuper Reges sæpe maximis sumptibus magna exstruunt ædificia, quæ postquam ipsorum vsui fecere satis, vacua deinde relinquuntur; & tamen minimè temerè, aut inconsideratè illa structa existimantur: quis igitur Deum prudentissimum rerum dispensatorem inconsiderantiæ arguat, qui cùm paradisum condidisset Adami gratia, eumq́ue in illo collocasset, vt cum voluptate eum haberet, peccantem inde eiecit, vacuumq́ue illum reliquit?

CAPVT XIX.

Cuiuscemodi fuerit arbor scientiæ boni & mali, quã interdixerat Adamo Deus: & quæ sit nominis eius ratio.

BEATVS Moses primo libro scripsit in hanc senten-

"sententiam: *Et præcepit Dominus Deus Adæ, dixitq; ei:*
" *De omnibus arboribus paradisi edendo edes; at de arbore*
" *scientiæ boni & mali ne edas: nam quo die de hac edes,*
" *mortem oppetes.* Et paulo pòst: *Et accepit mulier de*
" *fructibus arboris, editq;, ac dedit etiam viro suo, qui &*
ipse edit. Hîc tria se offerunt disquirenda, quorum primum est, cur arbor illa appellata sit sciẽtiæ boni & mali; alterum, quid sit bonum, & quid malum; tertium, cuius generis fuerit illa arbor. Igitur quod ad primum attinet, hoc est, vocabuli rationem, dicimus minimè appellatam esse arborẽ scientiæ boni & mali, quòd ipsa esset prædita cognitione, qua inter bonum & malum posset diiudicare, neque etiam quòd ipsa eius rei scientiam in Adamum contulerit. Nam illiusmodi cognitionis expertem penitus fuisse arborem vel hinc intelligas, quod ne bruta quidem, nedum rationali anima fuerit prædita: nam si bruta, mactanda primum fuisset vt cetera animantia, antequam de ea potuissent edere primi parentes. Rationali verò omnino caruisse certissimũ est, cùm nulla facultate rebus pro arbitrio vtẽdi dotata fuerit, neque aliquam à conditore legem acceperit, qualẽ ijs ille imposuit, quæ ratione donauit. quare si per neutram dictarum animarum viuebat arbor illa, colligitur neque sciẽtiam in se vllam habuisse, qua bonum posset à malo discernere. Quòd porrò nullam ipsa cognitionem Adamo dederit, certum est, quando ille alioqui iam ante fuerat scientia boni malique ornatus: compositus enim erat ex anima rationali, quæ boni maliq; iudicio pollet. Ad hoc, lex imperabatur Adamo, qualis non nisi ijs qui inter bonum & malum norunt

discri-

discrimen, rectè imponitur; nam alioqui (quod absit) habuisset ille quod de Deo quereretur, qui legem sibi omnis prorsus iudicij experti præscripsisset. Insuper nisi illiusmodi sciẽtia iam tũ fuisset imbutus Adam, quî potuisset nomina animantibus indere? quî agnoscere Euam vxorem suam, atque de ea dicere, Hoc iam os ex osśibus meis, & caro de carne mea? &c. Deniq; diuinitatis desiderio tangebatur Adam, atque eius adipiscendæ caussà de arbore illa gustabat: quare necessum est boni malique cognitionem in ipso fuisse, qui diuinitatis præstantiam dignitatemque intelligebat, eamque affectabat. Insuper cõdiderat ipsum Deus ad imaginem similitudinemque suam, & omnium quæ viuerent absolutissimum fecerat. Eum verò qui talis à Deo fuerat cõditus, quis neget iudicio, hoc est, boni malique cognitione, dotatũ fuisse? Nam quòd cacodæmonis fuit fraude seductus, non boni malique ignoratione euenit; sed quia suæ ipse cupiditati pellectus indulsit. Nam etiam nunc qui peccant, nequaquam vt omnis cognitionis vacui peccant: cur enim tales condemnarentur? sed à suo ipsorum adfectu seducuntur. Postremo fieri non potuit vt arbor eo Adamum imbueret, quo ipsa carebat. Perficitur ergo ex ijs quæ adhuc dicta sunt, non ideo arborem scientiæ boni & mali vocatam esse, quòd vel vllam ipsa boni à malo distinguendi peritiam habuerit, vel Adamo de se edenti scientiam eiusmodi accommodauerit. Sed cur demum id nominis sortita sit prius quàm expediamus, dicẽdum est, quid boni, quidque mali vocabulis sit intelligendum. Bonum igitur est ipsa obedientia: malũ verò

contrarium obedientiæ vitiũ,rebellio. Nam obedientiam bonum esse ostendunt illa legis verba: Dilige Dominum Deum tuum. ex amore enim atque caritate obedientia nascitur: est igitur bonum obedientia. Rursus malum esse rebellionẽ, *Ierem.2.* probant illa Dei verba: Duo mala fecit populus meus: me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & profecti foderunt sibi fossas effractas, quę non possunt continere in se aquas. Iam verò dicimus, arborem scientiæ boni & mali illam esse appellatam, quia per eam reipsa, facto periculo, Adamus agnouit bonum & malum. At enim dices, hinc colligi Adamum fuisse cariturum boni & mali cognitione, nisi de illa arbore gustasset. Sed respondemus, sciuisse quidem Adamum obedientiã bonum esse, & rebellionem malum, vt qui esset ad Dei similitudinem conditus, & ratione pollens, facultateque rerum quas animo concepisset, diiudicandarum: verùm tamen id ipsum pòst per experientiam quoque rei didicisse, vbi contigis- *Genes.4.* set atque gustasset vetitos fructus. Sicut & Cain non ignorabat quidem rem malam esse homicidium, priusquam id perpetrasset: verùm deinde clarius hoc ipsum per experiẽtiam rei didicit homicidio admisso, cùm fugaci mobilitate esset mulctatus. Quin & nos quoque nouimus ea quæ mala sunt, antequam mala designemus: verùm vbi iam ipsa patrauimus, tum reipsa intelligimus mala esse, & quidẽ multo certius tum, cùm meritam ob illa pœnam pendimus. Denique quemadmodum malum esse morbum non nescimus longè antè, quàm ęgrotamus; & tamen facto periculo hoc ipsum propius penitiusque agnoscimus,

mus, cùm morbo vexamur. Et vt sanitatem omnes norunt bonam esse, etiam quando ea carent; ceterum vbi fruuntur sanitate, iam cuiusmodi, & quantum bonum sit, per experiētiam certius intelligunt; ita & Adamus sciebat quidem antequā de vetita arbore gustasset, bonam esse obedientiā, malamque rebellionem: verùm cùm rebellasset, hoc ipsum experientia magistra rectius agnouit. Qua enim sentētia de paradisi bonis deiectus, atque in hanc damnatam terram relegatus est, eadē per periculum didicit quātum bonum esset obedientia, & quantum contrà malum rebellio. Igitur vocata est arbor scientiæ boni & mali; quia Adamus per ipsam expertus est quid esset bonum, & quid malum, atque reipsa agnouit obedientiā esse bonum; malum verò rebellionem. Sed enim, dicet aliquis, demus Adamum per illam arborem esse expertum quid bonum, & quid malum esset, non proinde iusta ratio ea videtur, ob quam arbor ipsa scientiæ boni & mali vocaretur, quæ scientiam in se nullam haberet. Respondemus eū esse morem sacrarum literarum, vt & locis, & tēporibus earum rerum accōmodent nomina, quæ rebus ipsis in locis, & temporibus illis euenientibus debentur. Sic puteum quendam iurgij appellarunt, cùm puteus non iurgasset, sed de puteo ipso inter se contendissent pastores. Et rursus alium puteum iuramēti, non quasi ipse iuratus esset, sed quia de ipso facta fuerant iuramenta. Similiter cumulum quendam lapidum vocarūt cumulū testimonij, qui nullum potuit dicere testimoniū; sed quia apud ipsum peracta fuerat cōtestatio inter Iacob & Labā. Deniq; Iacob Beth-el nomina-

Genes. 26. & 21. & 31.

Genes. 32.

nominauit exercitum Dei, cùm locus ipſe haud eſſet exercitus Dei; verùm quia in eo loco exercitum Dei ille vidiſſet. Ad eundem igitur modum arbor illa cognominata eſt ſcientiæ boni & mali, non quòd ipſa vel in ſe talem ſcientiam habuerit, aut eam in Adamo effecerit, qua hic iam antè pollebat; ſed quia per eam arborem eſt ille reipſa expertus, atque, vt ita dicam, efficienter edoctus, quid eſſet bonum, & quid malum: quippe in ea arbore poſitum erat periculum & obedientiæ, & rebellionis Adami, atque per eam clarè agnouit ille boni malique rationem ipſo rei effectu, didicitque quantum eſſet boni in obſeruando Dei mandato poſitum, & quantū contrà mali in præuaricando. Parêre enim præcepto bonū; non parêre malū appellauit ſcriptura. Hæc igitur de nominis ratione dicta ſatis ſunto: iam reliquum eſt vt expendamus, cuius illa generis arbor fuerit. Sunt quidem qui exiſtiment non fuiſſe arborem id de quo guſtauit Adam, ſed venereum amplexum, quo cum vxore ille corpus miſcuit; eamque ob rem aiunt partum mulieris eſſe per Dei ſententiam doloribus factum obnoxium. Neque aliud ſibi voluiſſe illud præceptū, Ne edatis de illa arbore, quàm, Non coëatis, ſed ſanctè & abſq; omni venere viuatis: Et quo die de illa edetis, mortem moriemini, id eſſe, quo die corpora miſcebitis. Verùm hanc ſententiam minimè veram eſſe vel id ſatis arguit, quòd intêgra virginitate pulſi ſint illi paradiſo. Cenſent ergo alij frumentum fuiſſe hanc arborem, atque ideò Chriſtum quoque ſuum corpus in pane dediſſe, vt quia re contractum eſſet debitum, eadē & exſolueretur.

Ipſæ ſpecies in Euchariſtiæ ſacramento vocantur ſæpe panis & vinum apud ſcriptores eccleſiaſticos.

Rurſus

Rursus alij vitem fuisse cõtendunt, & idcirco sanguinem suum dedisse Christum in vino pro expianda primorum parentum noxa. Sed nos hæc vera non esse putamus: frumentum enim seges, non arbor dicitur, vt neque vitis. Igitur Philoxenus Mabugensis oratione de arbore vitę, & multi alij existimant ficum fuisse eam arborem, qua, cùm esset Adamo interdictũ, non abstinuit. Huic sententiæ nos quoque vt verosimiliori subscribimus. Credibile enim est simul atque de ea arbore edissent, pudore correptos ex eo quod proximè ad manum erat, subligacula sibi comparauisse, quibus sua obuelarent pudenda. Ea verò ex ficulneis fuisse folijs facta testatur ipsa scriptura. Neque enim simile veri potest existimari, ipsos prætermissa ea arbore quæ proxima erat, ad aliam longiusculè dissitam festinasse, ex cuius folijs concinnatis subligaculis suam contegerent nuditatẽ. Erat ergo ficus arbor illa scientiæ boni & mali, qua non vesci cùm essent iussi, non paruerũt edicto. Sunt tamen qui velint haudquaquam ficum fuisse, sed potius arborem quampiam noui generis atque inusitati, longè reliquis præstantiorem: cuius fructibus interdictum fuerit Adamo. idq; hac colligunt ratione: quia peccarit Adam edendo, & multatus sit; Nam vulgari, inquiunt, fructu vescendo neq; peccauisset ille, neque pœnam cõmeruisset. Verùm ad hæc respondemus, Cùm res aliqua lege prohibita est, non rei vel præstãtiam dignitatemque, vel vilitatem atque indignitatem, dum aut editur, aut omittitur, quidquam referre aut ad peccatum, aut ad iustitiam, vel ad pœnam, pręmiúmue: sed ipsam solã hîc spectari obedientiam,

Philoxenus Mabugensis.

tiam,& rebellionem. Verbi cauſſa, Diui Machabæi cùm à porcina carne ſeſe abſtinerent, eamq; ob rem plurima tolerarent mala, non ipſam ſpectabant ſuillam carnem, eaque ceu vili & contemtibili cibo abſtinebant,ſed diuinum verſabāt animo præceptū, quod modis omnibus ſibi obſeruandum, neque vllo pacto tranſiliendum ſtatuebant. Et martyres tormenta plurima ſunt perpeſſi,quia de hoſtijs deorum guſtare recuſabant, non quòd cibi illius rationem haberent, qui ex victimis parabatur; ſed ne ſua ipſorum aduerſus
1.Corinh.10.f. 25. Deum cōſcientia pollueretur. Sic diuus Paullus permittit nobis vt cibis nullo cum diſcrimine veſcamur,tantiſper dum quales ſint ignoramus: verùm conſcios iubet abſtinere, nimirum quia non in ipſis cibis,ſed in eorum qui his veſcūtur, conſcientia res ſita eſt. Itaque Adam non ex arboris,de qua guſtauit,precio, dignitatéue agnouit delictum ſuum;ſed ex ipſa ſua rebellione: punituſque eſt planè non pro guſtati cibi natura, ſed propter violatam legem. Quippe in obſeruanda aut violanda lege omnis iuſtitia conſiſtit atq; iniuſtitia: non autem in ea re de qua lex ipſa lata eſt. Fuit igitur ficus arbor illa ſciētiæ boni & mali,de qua veſcebatur Adamus. Hîc rurſus obijciet aliquis: Si mortem attulit Adę guſtata arbor,merito pro homicida habenda,Deiq; hoſte eſt,cùm hic Adamum condiderit,vitaq; donarit; illa perdiderit,& vitam eripuerit. Sed ad hoc facilè reſpondetur, non arborem, ſed rebellionem attu-
Exod.21.c.16. liſſe mortē Adamo. Nam & in lege ſcribitur, Qui maledictis vſus fuerit in patrem aut matrem, moriatur. Nemo tamen dixerit ipſa maledicta ei qui

ipſis

ipſis parentem inſectatur, mortem infligere, animãq; eius à corpore diuellere, ſed impietatẽ illi eſſe mortis cauſſam. Ad hoc, in Horeb mors prę- *Exod. 19. c. 12.*
ſtituebatur populo, quiſquis oram montis Sinai contingeret; haudquaquam tamen exiſtimandũ eſt à monte Sinai quenquam occiſum eſſe, ſed potius à præcepto violato. Denique ſi Rex aliquis ciuitate hac illa alicui ſupplicio capitali interdixerit, accidat porrò vt is ea ciuitate non abſtineat, ac proinde capite puniatur à Rege, quis illum dixerit à ciuitate interfectum eſſe, ac nõ potius ſua ipſum rebellione perijſſe? Neq; verò mãna Iſraëlitarum, quod Sabbati nocte ſeruatum non putreſcebat, reliquis verò noctibus corrũpebatur, vel ipſa Sabbati nox ſeruabat, vel ceteræ perdebant; ſed ex obſeruato violatoque præcepto res tota pendebat. Non igitur Adamo vel arbor, vel guſtatus fructus mortem peperit, ſed ipſa rebellio. Ceterum Philoxenus Mabugenſis in ea eſt *Philoxenus.*
ſententia, vt putet neque arborẽ illam, fructũmue guſtatum attuliſſe mortem primis parentibus: Si enim, inquit, eſca ſic illos enecaſſet vt herbæ letales ſolent interimere eos à quibus vorantur, ſoli illi, vel tum cùm veſcebantur, vel pòſt oppetiuiſſent mortem. Neque rurſus ob ſolam rebellionem illos mortem incurriſſe, quando Dauid tribus modis præuaricatus, per adulterium, per iram, per homicidium, non tamẽ punitus eſt, ſed delictorũ gratiam à Deo cõſecutus, verũ diuinitatis affectationẽ fuiſſe illis cauſſam mortis. Simulatque enim, inquit, ad Euam dixiſſet ſerpẽs: Eritis ſicut dij, ſcientes boni & mali ſi de illa arbore guſtaueritis, eueſtigio illa maxima cum aui-

ditate accepto fructu vescebatur, quare existiman dum non est, cibi illius sapore illectam Euã violasse imperium Dei, sed quòd speraret se deam fore, diuinitatemque adfectaret, & ipsam edisse & viro porrexisse. Sed neque Adamum aut fructu ciboque illo inescatum trãsiliuisse preceptũ, cùm essent in paradiso plurimæ arbores alię, quibus cibi libidinem, si ea ipsum tãta tenuisset, exsatiare potuisset, aut omnino vllius escæ gratia, spreto atque neglecto Deo conditore suo, obtẽperauisse insidioso dæmoni: sed perculsum etiam ipsum diuinitatis ambitione præuaricatum esse, deque vetita arbore edisse. Nisi enim illa adfectione perturbatum animum habuisset, inquit, facilè hæc atque huiusmodi alia opposuisset vxori argumenta: Cur non serpens qui nobis diuinitatem ex arbore gustata promittit, ipse prior edit, Deusque euasit? iam verò neque te, vt edisti, Deã factam video; quî possim ergo ipse diuinitatem sperare si edam? Et, quî valeat arbor quæ etiã spiritu caret, deos efficere qui se vescãtur? quasi verò suum ipsa superet effectorem? Verùm nihil tale respondit ille vxori, neque cum ipsa est ea de re argumentatus, nimirum qui etiam ipse diuinitatis cupidine victus per vecordiã tenebatur. Efficitur itaque neque arborem arborisue fructum vel escam, neque rebellionem attulisse primis nostris parẽtibus exitium, sed ipsum eorum animum quo præuaricabantur, hoc est, ipsam diuinitatis ambitionem. Nam eadem ambitione diabolus quoque cum suis copijs deliquit: dice-
Isaie 14. bat enim, Ponam sedem meam supra stellas Dei, & ero similis altissimo, atque ob hoc ipsum peccatum

catum cælo deturbati præcipitatiq; sunt illi. hactenus Philoxenus. Sed nos dicimus, ipsam præuaricationem fuisse caussam mortis Adamo, idq́, duabus rationibus comprobamus, quarum prior ex Dei verbo sumpta hęc est: Dicebat enim Deus Adamo, quo die comederis tu de arbore, mortem oppetes. Altera hæc est: Si diuinitatis spe oblata dæmon non quiuisset Adamum atque Euam seducere, proculdubio immortalitate promissa impulisset ad præuaricandum, atque ita quouis tandem modo illi incidissent in mortem, violato Dei imperio, quam ipse fuerat eis comminatus. fregisse ergo præceptum Dei fuit ipsis exitij caussa. Sed cur, inquiũt, imposuit Deus Adamo legem, quam præsciebat ipsum non esse obseruaturum? Profectò nisi lex illi fuisset data, in multo maius malum incidisset, quàm incidit Satan, præsertim cùm in tam regali versaretur palatio, ipso paradiso omnibus delicijs affluente. imperata est ergo illi lex cui non erat obsecundaturus, ne in maius malum prolaberetur, quàm data lege ruit. Sunt verò aliæ complures rationes præscribendę illius legis, quas, volente Deo, pòst sumus explicaturi. Verùm enimuero quærat aliquis, cur Adami peccatum, quod quidem non videbatur grauissimũ, durissima sit pœna consecuta, ipsa mors. Huic primo respondemus, maius illum admisisse flagitiũ, quàm pependisse pœnam: multiplici enim noxarum genere rebellio illa constabat, inscientia, errore, superbia, incredulitate, calumnia, contemtu denique. Inscientia quidẽ, quia iumentis, bestijsque similis euasit, qui alioqui sapientia, atque ratione pollebat. Errore verò, quippe insidiosi im-

 postoris

postoris sui verbis seductus est. Superbia quoq;: nam diuinitatem affectabat. Insuper incredulitate, non credebat enim euentura ea quæ sibi suus conditor Deus erat interminatus. Calumnijs denique, vt quibus ille suum est insectatus parentẽ. Postremo etiam contemptu: nam imperatam sibi legem vilipendit, spreuit, neglexit. Neque enim in sceleris illius existimatione spectandus est cibus quem sumpsit; sed quòd spreto suo effectore Deo, huius iussa violarit, contrà verò insidiosi hostis sui verba magni fecerit; id verò in rationem vocãdũ est; inde flagitium illud magnum fuit, & grauissima pœna piandum, non in Adæ caput solum, sed in omnem prorsus posteritatem propagata. Sicut & Esau, qui, vt ait Apostolus, non inuenit locum pœnitentię; non sanè, quia rem quãpiam inusitatam comedisset (lentes enim modò ederat) sed quòd esset suæ obsecundatus cupiditati, auctoremque suum Deum contemsisset.

Hebr. 12.

CAPVT XX.

Quæ fuerit arbor illa vitæ in medio Paradiso, & cur vitæ arbor sit vocata.

" SCRIPTVM est in libro Geneseos, "*Et*
" *procreauerat Dominus Deus è terra omnem arborem vi-*
" *su appetibilem, & in cibum pulcram: ipsam etiam arbo-*
" *rem vitæ in medio Paradiso. & arborem scientiæ boni & mali, &c.* De arbore scientiæ boni & mali satis à nobis iam dictum est; superest igitur vt de arbore vitę nunc differamus, de qua duo hęc veniunt disquirenda, cur vitæ arbor vocetur, & cuiusmodi arbor ipsa sit. Sunt autem qui ideo vitæ arborem appellatam putent, quòd ea esset ipsius cõditio atque natura, vt vitam immortalem ijs conci-

liaret qui se vescerẽtur:enimuero hi arborẽ scientiæ boni & mali quoque pari ratione dictam volunt,quia cognitionem boni malique ijs pareret qui ipsam ederent,cibumque ex ea caperẽt . nam Deum per eum cibum qui ex illa arbore esset,in animas eorum qui illo alerentur , vim quandam efficaciamque indere diuinam, à ceteris animæ viribus diuersam:sicut carnis ac vini alia est in humano corpore efficientia,alia leguminũ; quæ vis diuina efficacitasque bonum à malo secernat. eadem igitur etiam ratione arborem vitæ vocatam, quia vitam immortalem suppeditaret ijs qui ex ipsa cibum nutrimentumque caperent , idq; diuina quapiam efficientia.Hanc sententiam firmat Numysius philosophus Christianus sic scribens: En Adam euasit qualis vnus è nobis ad cognoscendum bonum & malum . Ne igitur extendat manum suam & sumat de arbore vitæ , vescaturque, & viuat perpetuo . Non hæc dicebat Deus per odium atque inuidiam;sed quia indignus esset Adamus,qui vitam sempiternam consequeretur,quippe contra quem iam antè lata fuerat sententia, In puluerem reuertêris . Semouit itaque illum ab arbore vitæ , ne de illa cibum sumeret, qui cibus diuino illi decreto esset aduersus. Hæc ille philosophus,quibus satis innuit existimare se eiusmodi fuisse eam arborem , vt vitam daret ijs, qui ipsam gustarent . Dominus verò Iacobus Sarugensis oratione sua de eiecto Adamo ex Paradiso , dicit fieri posse vt arbor illa vitam allatura fuerit immortalem Adamo, si de ea edisset , propterea quòd mysterium Christi in illa latêret,ac proinde occulta quadam efficiẽtia ipsius fructus,

Numysius philosophus.

Iacob Sarugẽsis.

ramique pollerent, cùm Christus ipse suapte natura vita sit, ac vbicũque ille adest in propinquo, illinc longè absit mors. Et verò hanc sententiam ait Philoxenus Mabugensis se nolle oppugnare, cùm credat Deo omnia esse factu facilia. Ceterũ alij doctores quos nos libentius sequimur, aiunt haud ideo quòd vitam ipsa conciliaret vescentibus, vocatam esse vitæ arborem; perinde enim rudis ac stulti ingenij esse, existimare arborem vllã boni malique cognitionem largiri posse ijs à quibus ederetur, & esse arborem; qua si vescare, euadas immortalis: sed ob id hoc illi nomen à Deo datum esse, quo Adamus ad parendum præscriptæ sibi legi animaretur. Nam cùm soleat quæuis lex duabus ferè muniri rebus, pœnæ scilicet denunciatione, & pręmij pollicitatione, quarum illa præuaricationem, hæc obseruationem comitetur; (neq; enim minus deberi videtur pręmiũ ijs qui obtẽperant, quàm multa qui rebellant) lataq; à Deo lex esset, ne Adam de ea arbore quæ sciẽtiæ boni & mali dicebatur, gustaret, & præuaricanti pœna præstituta ipsa mors: qua enim die, inquit, de illa ederis, mortem obibis: reliquum erat, vt præmium etiam promitteretur obseruanti legẽ. Itaque Deus commonstrata alia arbore, quæ in meditullio paradisi sata magno exstabat insignis decore, vitæ eam appellauit; quasi diceret, Si ab illa arbore scientiæ boni & mali tete continueris, legique meæ obtemperaueris, en tibi arborẽ vitæ, de qua edes, viuesque in perpetuum. Pro cohortando igitur Adamo ad obsequẽdum legi vocata est arbor illa vitæ arbor, vt quantum mortis nomine à rebellando deterreretur, tantum vitæ

Philoxenus.

vocabulo

vocabulo ad parendum impelleretur; eaque gratia præmium quoque planè ex aduerso pœnæ respondet, vita morti. Hanc sententiam probat etiã diuus Seuerus oratione xxxiij. de Epithronio, vbi de cruce Christi loquens ait: Altera verò illa, vitæ arborem dico, gloriam Adę paritura erat, nisi ille intempestiui cupidine cibi victus, non paruisset edicto, &c. At enim quæret aliquis, cur nõ potius regnum, aut incorrupta, immutabilisque conditio vitæ promissa sit Adæ, si foret morigerus. Sed respondemus, capacem illum perfectæ disciplinæ, simul atque cõditus erat, esse non potuisse. Si enim post vniuersam illam Legis & Prophetarum doctrinam Iudæorum quidã in Zadducæorum, vt vocant, sectam prolapsi sunt, mortuorumq́; resurrectionem, & alia sana dogmata negarunt; quanto magis existimandum fuerit Adamum in ipso statim creationis sui rudimento incapacem fuisse absolutæ illius doctrinæ, qua persuaderi quiuisset, manere aliquod sublime præmium eos qui Deum amarent, pręceptorumque eius obseruantes essent, ipsum nempe cæleste regnum? Profectò vt filios nostros quos tenellos ad ludum litterarium mittimus erudiendos; quia ingenio adhuc rudi sunt, & nondum absoluto, non huiuscemodi verbis prosequimur: I, da operam litteris, vt in virum prudẽtem atque doctum, & popularium tuorum primatem euadas; sed meris blanditiis ad frequentandum ludum, discendasque litteras cohortamur, & inducimus; ita Adamo quoque Deus recens à se condito legem præscribebat, per quam se revereri disceret, eamq́; legem si transiliret, mortem denunciabat: Seuerus. G

sin obseruaret, concessurum se ipsi promittebat arborem vitæ: de qua vbi gustasset, adeptus immortalitatem, victurus esset vitam sempiternam. Non ergo rudi adhuc & indocili homini dicebat, Daturus sum tibi iussibus meis parenti cæleste regnum; sed arborem veluti digito ostēdebat amœna specie appetibilem, fructuque comtam suo, quam vitæ arborem vocabat, morigeroque illi promittebat fore vt ea vesceretur, & euaderet immortalis. Neque est quòd quis hæc miretur in Adamo, quando ipsis etiam Iudæis post omnifaria legis præcepti atque instituta non cæleste regnum à Deo promissum est, si dictis eius obsecūdarent; sed terra lacte melleque affluens, & arborum fructuumque ferax, quales sunt mali punicæ, oleę, palmę, &c. quid igitur mirum si Adamo, cui nuper adeò legem imposuerat, edulem arborem ostēdit, quam vitæ appellauit, ea promissione adiecta, vt si in obsequio duraret, hac gustata euaderet immortalis? Igitur ex ijs quæ iam dicta sunt clarum est, ideo vitæ nomen à Deo arbori illi esse inditum, vt eo non minus Adamum ad obseruandam iam tum præscriptam à se legem animaret, atque propensum redderet, quàm paullò antè mortis nomine à rebellādo deterruerat. Sed hæc de nominis ratione satis sunto. Quod porrò restat, cuius ea arbor generis fuerit, neminem adhuc doctorum omnium legimus; qui qualis reipsa, atque adeò corporis habitu fuerit, explicarit: nam qui mysticè interpretarentur, inuenimus cō plures, & nos quoque Deo freti, quando in operis huius progressu Paradisum figuratè explicabimus, ea quæ ad arcana huius arboris sensa spectant

ctant,exponemus.Ingenuè igitur fatemur nondū didicisse nos qualisnam arbor fuerit quæ vitæ vocabatur,interim corporatam reuera exstitisse certo persuasi sumus,ipsumque vocabulum ex creationis libro didicimus,quod pro incitando Adamo ad obedientiam datum illi esse iam demonstrauimus: verùm speciem ipsam,& fructus quales fuerint, quibusque comta fuerit frondibus, nondum discendo sumus assecuti.

CAPVT XXI.

De fluuio qui Paradisum rigabat, & de quatuor fluuijs qui ex illo diducebantur.

PORRO de flumine quod Paradisum irrigat, hæc scripta nobis reliquit diuus Moses. "*Et flumen egrediebatur ex Eden ad irrigandum Paradisum, atque inde diuisum euasit in quatuor capita.* Est autem à nobis iam dictum capite XVI. Eden esse regionem spaciosam,amplam,amœnam, variam: Paradisum verò locū esse pulcris,fructuosis,præstātibus,laudabilibusq, arboribus pre quibusuis alijs in tota Edē locis ornatum: Paradisum enim eius regionis quæ Eden dicitur,partem esse inter alias omnes prestantissimā,laudabilissimam,atque cultoribus suis commodissimam. Igitur illud flumē reuera ingens,amplum,copiosum,insigne,ex terra Eden scaturiens atque promanans in medium penetrat Paradisum, eumque vniuersum irrigat; quo perluto,finditur in quatuor deinde fluuios, & ipsos grandes,qui ab illo diducti, simul atque Paradisum reliquere, sub ipsa maris Oceani vada delabuntur, atque inde rursus in hac à nobis habitata emergunt terra. Neque verò hæc nobis ipsi fingimus,sed tanquam Mosis prophetæ verbis

bis consentanea pronunciamus, quæ S. Spiritu auctore scripta sunt. Nam flumen illud ex terra Eden originẽ ducere,atq; profluere his verbis affirmat ille,Flumẽ egrediebatur ex Eden. Rursus quòd Paradisum perluat atq; irriget,his:Ad irrigãdũ Paradisum.Præterea deriuationẽ illã quã in IV.ingẽtes fluuios fieri diximus, irrigato iã tũ paradiso,hæc verba significant:Et illinc finditur, & euadit in IV.capita. deniq; cùm addit Moses nomen vnius fluuij esse Phison,eumq; circuire vniuersam terrã Heuila;alterius verò Gehõ, qui peruadat totam regionem Æthiopiæ; tertium porrò Diclat appellari, eumque contra Attur ire; denique quartum vocari Euphratẽ, satis indicat quatuor eos fluuios,posteaquam Paradisum reliquerunt,sub terram delapsos, tandem in hoc à nobis culto orbe prorumpere, scaturireque. Ea igitur quæ tum de vno illo flumine, tum de quatuor alijs ab illo deriuatis diximus, cum Mosis diuini hominis sententia congruunt. Sed vrgebit aliquis,quî possit fieri vt quatuor illi fluuij Paradiso egressi præcipitentur sub Oceani vada,atque inde tandem in hac nostra terra erumpant? Huic primo respõdemus,ea quæ à nobis fieri non posse existimantur,facilia esse Deo:illum verò quem diximus quatuor fluuiorum cursum, atque eius generis alia, diuinum esse opus, non humanum. Deinde hoc quoque responsum volumus, Paradisum multo sublimiore positum esse regione, atque hæc nostra exstet terra,eoque fieri,vt illinc per præcipitium delabantur fluuij tanto cum impetu,quantum verbis exprimere non possis, eoq; impetu impulsi, presique sub Oceani vada rapiantur,

piantur, vnde rursus prosiliant ebulliantque in hoc à nobis culto orbe. Nam qui aquas in sublime ducere, atque ex altis erectisq; canalibus veluti siphonibus profundere laborant, ij ex longo interuallo cataractam siue præcipitium ipsis quoddam alta deuexitate abruptum atque difficile comparant, per quod deturbatæ magno cum impetu sub terram cōdantur, sub qua postquam coactæ, atque suo ipsarum impetu pressæ aliquousque fluxere, tandem per canales illos magna vi, qua ex præcipiti illo casu vrgentur, sursum emicant. Hæc ita se habere dominus etiam Ephræm, & cum eo doctores alij affirmant, quare nos quoque libenter assentimur. Ceterùm quod ad saporem spectat, idémne illis aquis maneat apud nos qui fuerat in Paradiso, an minimè, nos pronunciare non dubitamus, in Paradiso esse gustatu gratissimas, suauissimasq;, inde autem progressas plurimum suauitatis amittere, acredinis verò contrahere, cùm illud Paradisi solum læta Dei precatione beatum & felix sit; at hoc nostrū contrà exsecratione infelix & triste. Quātum igitur interest inter eum fontem cui benedicūt omnes, & eum quem nemo non detestatur, tantum differt suauitate atq; amœnitate illorum fluuiorum sapor quem in Paradiso, ab eo quem apud nos obtinent. Nam si nostrates aquæ, vnius eiusdemq; naturæ cùm sint, pro soli indole, per quod fluunt, dulciores, amariores, insulsiores, salsiores euadunt, cur non existimabimus illos quoque fluuios tantisper dum per beatissimum ac felicissimum locum Paradisum fluunt, iucundissimo atque suauissimo sapore esse; in hoc verò exsecrabilis

Ephræm.

crabilis nostræ tractu terrę de illa suauitate plurimum remittere? Porrò beatus Moses & nomina illorum quatuor fluuiorum, & loca per quæ feruntur, aliaque eodem spectantia disertè explicauit, vt quę illa ętate non ignota essent; ait enim:
" "*Nomen vnius Phison qui perlabitur vniuersam terram*
" *Heuilæ: illic est aurum, & eius regionis aurum præstans*
" *est: illic Bedolah, gemmaq; Berylli*. quasi dicat, Vnus illorum quatuor fluuiorum Phison vocatur, qui vbi ab ingenti illo flumine medium perluente Paradisum deriuatus est, atque in terram sub Oceani vada se recepit, rursus prosilit, emicat, scaturitque in occidua mundi regione, vnde Septẽtrionalem petens, totam Indorum ditionem alluit, (hæc enim Hauilæ nomine significatur) ac tandem in mare desinit. Græcè Phison *Dijobis vocatur. Ferunt autem pleramque ripæ huius fluuij arenam, atque etiam aluei præstante auro abundare, & gemmis preciosis: nam vocem Hebræam, Bedolah, margaritas significare. Secundi fluuij nomen est Gehon, is peragrat vniuersam terram Chus, id est, Æthiopiæ. Hic à nonnullis etiam Sichor appellatur: Græci Nilum vocãt, qui à magno flumine digressus, atque sub maris fundum delapsus, prosilit tandem ebullitque in plaga meridionali, atque vniuersam Æthiopum regionem peragrans, demum in Adriam exoneratur, quod mare Ægypti fines alluit. Tertius fluuius Diclat, hoc est, Tigris, contra Attur fluit. Quartus est Perath, id est Eufrates. Et hi quoq; duo ab illo grandiore diducti, & sub mare mersi prodeunt tandem in medio hoc nostro orbe vicinis inter se fontibus, perluitque Diclat orientalem

Dijobis. ca. 28. habet Dijabis. vnde hoc nomẽ habeat nescire me fateor. infr. pag. 89.

Sichor vox est Hebraica significans nigrum ac turbidum. Nam quòd Nilus etiã à veteribus μέλας dictus sit, testatur Plutarchus libello de flum.

**Quid Attur, infrà explicabitur. Tigrim etiã hodie Syri Diclat vulgo vocant. Et Plinius affine vocabulo Diglitum appellatum memorat.*

lem Mesopotamiæ regionem, quem vt Perath tractu vicino aliquamdiu comitatus est, labuntur ambo in magnum mare australe Bosræ.

Bosram aiunt Syri vrbem esse ad sinum Persicum. alioqui Amos 2. in Idumæa recensetur. Et apud Ieremiam ca. 48. in Moabitide.

CAPVT XXII.

Quid Adamo & Euæ futurum fuisset, si legi diuinæ perpetuo obtemperauissent.

SOLENT quidam percontari, quid Adamo Euęque futurum fuisset, si impositam sibi à Deo legem in Paradiso non fregissent. His respondemus, subuehendos fuisse ex Paradiso supra hoc cæli firmamentum, quod supra nos positum intuemur, atque in cęlesti regno voluptate incredibili, & immortalitate prorsus beandos: hoc enim præmij atque precij pro obseruata lege dandum illis fuisse. Tria enim loca condiderat pro Adamo Deus, Cælum, Paradisum, & hanc quæ extra Paradisum est, terram. idque hac iustissima ratione scilicet, vt illum à se effectum oblectaret in Paradiso, simul & periculum faceret, morigerus ne foret in obseruanda lege, an rebellis, & morigero quidem præmium culti præcepti daretur regnum cæleste, in quod ex Paradiso sustolleretur, vt ibi omnis expers mortalitatis in summa voluptate vitam agitaret: rebellis verò atque præuaricator è Paradiso in hanc maledictam terram detruderetur. Nam & Angeli iussa peragunt, diuinæque voluntati obsequentes sunt, non absq; spe præmij, quod ipsis datum ibitur post generalem mortalium resurrectionem; igitur si Angeli ea cum spe Dei cultum exsequútur, Adam quoque atque Eua cum omni sua posteritate legi diuinæ in Paradiso hac spe paruissent, virtutemque excoluissent, quòd inde ad cæli regnum essent euehendi.

euehendi. Efficitur ergo vt quemadmodum abiecti sunt in hanc detestabilem terram propter suum peccatum legemque Dei violatam, ita si legis obseruantes mansissent, futurum fuisse vt cæleste regnum conscenderent, atque inibi in delicijs perpetuum degerent æuum. Hæc ita esse te-
Nazanzenus. statur Gregorius Theologus ea oratione quam scripsit in dominicam nouam his verbis: Si mansissemus id quod eramus, legemque Dei obseruassemus, id facti essemus quod non fueramus, per accessum nimirum ad lignum vitæ post lignū scientiæ. Sed quid facti? facti immortales, atque
Philoxenus. ad Deum propius admissi. Philoxenus præterea oratione de contemplatione ligni vitæ sic scribit, Deus non solum per naturæ instinctum, & Scripturæ auctoritatem ducit nos in agnitionem mysteriorum crucis; sed per ipsum etiam, quem conseuit, Paradisum, quæ prima fuit generis nostri habitatio. Nam vt Angelorum sedes est cælum; dæmonum verò post ipsorum casum aër, nimirū medio positus loco; insuper animantium brutorum, & hominum post violatam legem, hæc terra in qua nunc versamur, denique piscium & natatilium omnium, aquæ; postremo animæ, corpus in quod primum est inspirata: sic quoque destinatus fuerat Paradisus vt esset hominum, prius quàm peccassent, domicilium: cùm porrò in eo leue atque obseruatu facile mandatum accepisset Adamus; cui si paruisset, in cælum illinc euehendus erat; illo spreto, Deique neglecto verbo, non modò caruit cælo, quod sibi alioqui cum incorporeis illis copijs commune futurum fuisset, verùm etiam Paradiso, qui medius erat locus, per ignomi-

ignominiam deiectus est in hanc terram peccato obnoxiam, vt in ea cum brutis pecudibus versaretur. Præterea dominus Ioannes oratione contra eos qui mundum gubernari à dæmonibus putant, scriptum reliquit in hanc sententiam: Si eijciendus erat Adam de Paradiso, cur ab initio donatus est à Deo Paradiso? nostra certè caussa hęc ita euenire oportebat. Nam si primi illi parentes nostri cauissent sibi, atque dominum suum agnouissent, eiusque paruissent iussis, & animi modestiam humilitatemque retinuissent, nequaquam amisissent id quo pręditi fuerant decus atque ornamentum. Denique dominus Iacobus Botnanensis oratione de eiecto Adamo extra Paradisum hæc scripta reliquit: Condiderat Deus Adamum, nō quo Paradiso pelleret, sed vt Paradisum veluti iure hæreditario possideret, in eoque dominaretur, eò hominē finxerat; quippe cuius gratia etiam mundum ipsum creauerat: quamobrem simul atque conditus est, incolere Paradisum cœpit, quando adhuc nulla nuptiarum mentio erat. Tum mox subijcit: Et vt in Paradiso, ita in cælo quoque victuri erant in suauissima cum Deo consuetudine, atque familiaritate, &c. Colligitur itaque ex his sanctorum Patrum, atque probatorū auctorum dictis, Adamum & Euam, si mandati diuini obseruātes mansissent, neque diliquissent, sustollendos fuisse in cæleste regnū supra firmamētum, vbi prorsus immortalitate donati in sempiterna vixissent voluptate. Quin hoc ipsum rationi, æquę certè, consentaneum est: vt enim propter violatæ legis peccatum Paradiso eliminati sunt, atq; in hanc maledictam detrusi terram, ita

Ioannes.

Iacob Botnanensis.

ſi diuinis iuſſis obtemperauiſſent, eoque iuſti effecti fuiſſent, hoc erant premio afficiendi, ſcilicet vt ex Paradiſo in cęleſte regnū emigrarent, quod
Matth.25. inde ab orbe condito ipſis fuerat paratum, vt ait Dominus, ad Adæ & Euę poſteritatem.

CAPVT XXIII.

Quàm diu in Paradiſo manſiſſent priuſquam ad cæleſte regnum traducendi fuiſſent, ſi non deliquiſſent primi parentes.

SED iam quæſtio oritur de temporis ſpacio, quantiſper ſcilicet in Paradiſo fuiſſent commoraturi primi noſtri parentes, antequam ad cæleſte regnū emigraſſent, ſi paruiſſent diuinæ legi? Tantiſper ſanè dum pro diuina benedictione, creſcite & multiplicamini, aucti prole atque multiplicati, numerum æquaſſent homines Satanæ, & earum copiarum quæ cum ipſo exciderant cęlo. Eo enim numero expleto, qui numerus in Dei cognitione fuit definitus, elapſóque iam tum iuſto tempore, traducturus erat ipſos Deus in regnum cęleſte. Eius enim rei gratia tam ſpacioſum, amplum, capacem condiderat Paradiſum, vt vniuerſæ poſteritati Adæ ſatis in ipſo eſſet loci ad morā-
Nazanzenus. dum. In hac etiam ſententia eſt Gregorius Theologus, dum ait, mundum ſuperiorem expleri debere: vocat enim mundum ſuperiorem ipſas cæleſtes copias, quarum numerum diaboli, & eius ſociorum caſu diminutum, cenſet inſtaurandum eſſe, atque ſupplendū, aſcitis totidē in illorū qui excidêre locū, hoc eſt, traductis in cæleſte regnū
Nyſſenus. hominibus. Gregorius quoque Nyſſæus cōmentario de cōpoſitione hominis, cap. XVIII. ad hunc modum ſcribit: Sed modus ille multiplicādi, qui in

in angelorum natura eſt,in ijs etiam qui paullulū diminuti ſunt ab angelis, hoc eſt, in hominibus, vim ſuam exercuiſſet ad multiplicandum genus humanum vſque ad definitum opificis conſilio numerum.

CAPVT XXIV.

Adamum & Euam non ſolos in Paradiſo manſuros fuiſſe,ſed ſobole multa augendos,ſi mandatum Dei non violaſſent.

SOLENT porrò hoc etiam quęrere,qui rerū cognoſcendarum deſiderio tenentur, fuiſſéntne primi parentes ſoli in Paradiſo moraturi,ſi legem obſeruaſſent,an verò ſobole procreata nihilominus creuiſſent numero homines?Quibus reſponſum volumus,generaturos,maximoque numero multiplicandos fuiſſe, idque vel ex ipſa benedictione,qua ipſos proſecutus fuerat Deus,conſtare,cùm diceret: Creſcite & multiplicamini, terramque replete, & eam ſubigite. Ea enim verba cùm ſimul cum fauſta precatione mandatum cōtineant,quis ambigat,quin Dei & apprecatio, & mandatum prorſus præſtanda fuerint? Cōficitur itaque Adamum & Euam ſobolem numeroſam propagaturos fuiſſe, neq; ſolos illos Paradiſum habituros, ſi obedientes manſiſſent.

CAPVT XXV.

An per concubitum,an quo alio modo Paradiſi incolæ generaſſent.

CETERVM, quod quæri ſolet, per venereúmne complexum operam liberis gignendis daturi fuiſſent homines in Paradiſo, an abſq; nuptijs:dicimus;vt ipſa noſtra natura arcano conditoris ſui Dei conſilio ſcitè fecundatur, augetur,

multiplicatur, ita vniuersum quoque humanum genus fecundandum, augendum, multiplicandū fuisse, & quidem absque concubitu. Nam & Angeli multi euaserunt quidem, sed absque nuptijs: & Adam atque Eua sine venere nati fuerant; ad hoc, etiam nunc videre est multa animalium genera absque coitu propagari, quale est vermium genus, & culicum, aliaque compluria. Hanc sen-

Nyssen. tentiam adprobat quoque Gregorius Nyssæus cō mentarij de hominis compositione cap. XVIII. inquiens: Aiunt quidam, si nullus fuisset in Paradiso complexus, humanas animas in magno numero futuras non fuisse. Nos verò dicimus, hominem ante peccatum admissum quasi Angelum fuisse, sed per peccatum ruisse: ipsa enim resurrectio reditus est ad pristinam conditionem; ergo si post resurrectionem erimus veluti angeli, consequitur tales quoque fuisse ante peccatum. Atqui Angeli non iunguntur amplexu; ergo neque homines iuncti fuissent nisi peccassent: sed sicut Angeli absque nuptijs millies mille sunt, & myriades myriadum numero superant; ita nos quoque, nisi angelicus ille status in nobis mutatus fuisset, cōnubio ad nostri multiplicationem minimè opus habuissemus, sed idē ille modus quo Angelorum natura multiplicata est, in humano genere, quod paullulū ab Angelis minutum est, efficax fuisset, vt ad eum augesceret numerum, qui Dei consilio definitus erat. Quòd si quis verò quærat procreandarum animarum absque nuptijs rationem modumque, is vicissim nobis dicat, quo subsistant modo Angeli: sic enim homines sine cōplexu fuissent multiplicati vt Angeli.

Idem

Idem Nysæus cap. XIV. eius operis sic habet: Si me interrogaueris, quî potuissent tot hominum millia procreari, si concubitus nullus fuisset, ego mutuum ex te petam, quî sit prognatus Adam? quî Eua? quando nullæ interuenerant nuptiæ. Quid ergo? ad eúmne modum quo illi sunt effecti, nasciturі erant deinceps omnes mortales? Sanè genituræ modus talísne, an alius fuerit futurus, id iam mihi non est explicandum: hoc enim modò quæritur, connubióne opus fuisset Deo ad humanum genus multiplicandum in terris, an minimè. Hactenus ex Nysæo. Sed & dominus Iacobus de Botnan, Ex quibus, inquit, quæso nuptijs editus est Adam? quos passus ipse dolores vt Euam pareret? Millies Angelorum millia stant coram Deo; nèc tamen eorum vllus vtero gestatus, aut grauida aluo cùm doloribus in lucem editus est. multo ergo magis existimandum est opificem Deum homines absque nuptijs procreaturum fuisse, sicut primos quoque illos parẽtes, è quibus vniuersa hæc generis humani posteritas nata est, procreauit. Et paullo inferius: Quid ergo? dicito mihi, Abrahamo profuítne concubitus ad procreandam sobolem? minimè sanè; quippe qui tot annis operã frustra huic vt dedisset, hisce apud Deum verbis etiam tum vsus est: Domine quid mihi daturus es qui liberis careo? Igitur vt tunc ex mortuo effeti senis illius corpore edidit Deus tam multa hominum millia, ita si inde ab initio Dei præceptis acquieuissent Adamus vxorque Eua, atque ab arbore appetenda se abstinuissent, non defuisset Deo fecundandi generis humani ratio. Conficitur ergo ex ijs quæ adhuc dicta

Nyssen.

Iacob de Botnan.

Genes. 15. a. 2.

dicta sunt, homines in Paradiso absque vllo nuptiali complexu re ipsa fœtificaturos fuisse, sed eo modo quem solus opifex Deus nouit.

CAPVT XXVI.

Qua voluptate adfecti fuissent Adam & Eua in Paradiso cum omni sua posteritate, si nõ deliquissent.

SICVT autem absq; concubitu fuissent prognati, auctique numero homines in Paradiso, ita in vera voluptate, atque infinitis partibus maiore, quàm est ea qua hodie mortales fruuntur maxima, illic ætatem agitassent, vtpote omnis laboris, perturbationis, molestiæ, doloris, morbi denique atque ægritudinis experte. Edissent enim de Paradisi arboribus, & suauissimum ex maximo illo dulcissimoque Paradisi flumine potum bibissent absque omni inter se dissidio, rixáue, qualẽ Angeli ipsi, & qualem Adamus cum Eua ante fractã legẽ, vitã viuentes in perfecta pace, caritate, cõcordia. Quippe his quibus iam mortales fruimur voluptatibus, sua cuiq; molestia cohæret, veluti cibo largiori, cruditatis malũ; potui copiosiori, nausea; bonæ valetudini, aduersa; robori, imbecillitas; bonæ formæ, deformitas; atq; ita in alijs quoq;. At in Paradiso nulla fuisset eiuscemodi rerũ vicissitudo: mera enim illic voluptas fuisset; molestiæ verò prorsus nullæ, vt quæ post violatũ Dei mandatũ tandem enatæ sint. Maioribus ergo delicijs ex cibo potuq; illic adfecti fuissent, quàm quibus hodie mortales demulcẽtur.

CAPVT XXVII.

De serpente qui Euam adortus decepit.

PORRO de serpente sic locutus est diuus Moses: *Et serpens callidior erat omnibus animantibus agri,*

agri,quæ condiderat Dominus Deus. dixitq́; serpens mulieri: Verè dixit Deus, ne vesceremini de omnibus arboribus Paradisi. Hîc decem nobis expendendæ atque examinandæ quæstiones occurrunt, quarum prima est: fueritne corporatus serpens, ita vt oculis esset aspectabilis, qui cum muliere colloquebatur; an verò Satan corporati serpētis speciem præ se ferens, illam sit affatus; an denique Satàn intra serpentem latens, verba illa ad mulierem fecerit. Sanè dominus Ephræm quodam suo commentario ait, corporatum serpentem fuisse, qui mulierem allocutus est: Satanam enim à Deo petiuisse vt serpenti sermonis facultatē concederet ad tentandum Adamum: sicut opes Iobi quoque sibi permitti postulauit, quo de eius patientia faceret periculum. Ex quo consequitur, ita illi corporeo serpenti sermonis vsum fuisse datum, vt asinæ Balaam: immo verò non solam elocutionem, verùm etiam intellectum illi serpenti inditum fuisse affirmat Ephræm, cùm Deus ipsum vt intelligentē sit affatus, his maledictis perstringens: Puluerem edes, & super ventrem tuum ambulabis. Cyrillus verò oratione tertia aduersus Iulianum perfugam ait, ipsum Satanam se in serpentem transformasse, atque ita cum muliere collocutum esse, ac proinde ipsum quoque sub serpentis persona diuinis maledictis esse perculsum. Existimat enim Cyrillus, dæmonem posse pro arbitrio aut serpentis, aut alius animalis speciem, quam voluerit, sumere. At dominus Iacobus Sarugensis commentario suo de pulso Adamo extra Paradisum, dicit, Satanam se incorporatum atque aspectabilem anguem insinuasse, & inde cum muliere

Ephræm. *Iob. 1.* *Cyrillus.* *Iacob Sarug.*

liere esse collocutum: quam opinionem nos etiã adprobamus atq; amplectimur. Hanc enim verã esse vel id arguit, quòd Paradisus duplex erat, corporeus & spiritalis, vt magnis rationibus est à nobis demonstratum: Adam item Euaque duplicis & compositæ fuere naturæ; quippe qui ex corpore cõstarent & anima: quare serpentẽ quoque duplicem fuisse existimandum est; corporeũ quidem, si ipsum aspectabilem anguem; spiritalem verò, si sensum omnem effugientem Satanã, qui intra illum latebat, atque inde verba faciebat,
II consideres. Altera quæstio est. Ex generéne reptilium, an verò ceterorum animantium fuerit ille serpens, in quem se Satanam insinuasse, atque ita cum muliere collocutum diximus. Existimamus verò ex bestiarum non repentium numero fuisse, idque his ducti argumentis. Primo Moses ait serpentem fuisse astutiorem omnibus bestijs; non autem dixit, omnibus reptilibus. Et paullo post ipse Deus ad serpentem verba faciens: Maledictus, inquit, es præ omni animali, & præ omni bestia agri. vbi rursus præ omnibus reptilibus dictum non est. Ad hoc, Adamus in ipso initio nomina bestijs, auibusque indiderat, vt testatur Scriptura, non etiam reptilibus: ac proinde Eua à viro edocta bestiarum nomina, serpẽtem, quòd ex bestiarum genere esset, Heuio, hoc est, bestiæ nomine appellauit; quod nomen ab Adamo didicerat scilicet. Erat igitur serpens ex bestiarum genere, non autem eorum animantium quæ re-
III ptilia dicuntur. Quæstio tertia est; An pedes habuerit serpens; & si habuit pedes, bipes ne, an verò quadrupes fuerit. Ad hanc quæstionẽ respondemus,

demus,quadrupedem fuiſſe,cùm ex beſtiarum genere, Moſe teſte, fuerit; eaſque animantes, quas beſtias ſolemus vocare, quadrupedes eſſe videamus. Et verò dominus Ephræm dum hæc in ſuis commentarijs explicat,inter alia ait: Itáne volebas,vt Adam amitteret gloriam ſuam;ſerpens verò ne pedibus quidē multaretur? Erat ergo quadrupes anguis; ſed quia fuit Satanæ organum,&c. inhæſit ipſi diuina exſecratio, ex beſtia factus eſt reptile animal, & cùm antè pedibus gradiretur, deinceps prono ventre prorepſit: ſicut & Satan, quia præuaricatus fuerat, ex Angelo euaſerat dęmoniū:& vt vxor Loth,quia reſpexit,ex muliere, quæ antè erat, transformata eſt in ſtatuam ſalis. Ephræm.

IIII Quarta quæſtio eſt,ſi Satanas in anguem ſe inſinuauit,atque ex eo ipſe ad Euam verba fecit, cur id à Moſe ſcriptum non ſit, ſed ſolius anguis facta mentio. Hîc reſpōdemus,Moſen rei geſtæ ſcriptorem,non interpretem egiſſe; ac proinde qualis quæque res viſa eſt, talem ab ipſo eſſe deſcriptam;non item explicatum quî ſe reuera haberet. Eua autem ſerpentem videbat, ſerpentem ſecum loquētem audiebat. hoc igitur ipſum Moſes ſuo ſcripto prodidit: quemadmodum alibi tres illos quos videbat Abrahamus,viros appellauit, cùm viri non eſſent. Ad hoc,ſi diuus Paullus, qui tanto temporis interuallò Moſen ſecutus eſt, cùm res iam tum explicatæ eſſent, ſerpenti, non Satanæ impoſturam attribuit,inquiens: Vereor ſicut ſerpens decepit Euam,&c. cur non meritò Moſes,qui tam multis ætatibus Paullum præceſsit, fraudem ſerpenti adſcripſiſſe videatur? Scriptoris enim eſt,res geſtas narrare;at interpretis munus, Geneſ.18.a.2. 2.Corinth. 11. a.3.

à ſcriptore prodita explicare; ac proinde Moſes,
qui ſcriptor,non interpres eſſe voluit, rectè nar-
rauit, ſerpentem cum Eua collocutum eſſe : non
autem dixit, Satanam intra ſerpentem fuiſſe oc-
V cultatum.Quæſtio quinta eſt,quamobrem Sata-
nas Adamũ cum vxore ſeduxerit. Nos exiſtima-
mus, cauſſam Satanæ fuiſſe inuidiam, qua illos
proſequebatur.Nam cùm ille ſublimi ſua digni-
tate gloriaque excidiſſet, videretque porrò Ada-
mum ex luto conformatum, ad imaginem tamen
ſimilitudinemque Dei factum eſſe, atque omniũ
rerum quæ in terris eſſent,imperio potitum:prę-
terea Paradiſum delicijs omnibus plenum inco-
lentem, atque angelicarum copiarum fruentem
ſocietate:ſe verò contrà deturbatum atque deie-
ctum, maxima permotus aduerſus Adamum &
Euam inuidia, ipſos ſeduxit. Nimirum huiuſce-
modi cogitationibus exagitatus eſt: Ego qui ſpi-
ritalis ſum, exulo;at Adam qui corporeus eſt,in-
trò eſt receptus:ego profligatus,omniq́ue gloria
exutus,ille gloria indutus veſtituſq;: ego in imo,
ille in ſummo:ego apud beſtias, ille apud Ange-
los:ego in vaſta ſolitudine, ille inter amœniſsi-
mas Paradiſi arbores verſatur. huiuſcemodi, in-
quam,cogitationes ad proſequendos illos inui-
dia,fallendoſque ipſum impulerunt. quippe in-
telligebat ex eo quod ſibi acciderat, ſi peccaret
Adam,futurum vt rueret, ſicut ipſus prior ceci-
derat:atque ex peccato horum planè alterum A-
damo euenturum eſſe, vt vel moreretur, pro la-
ta iam antè ſententia; quo die comederis de illa,
mortem oppetes,vel Paradiſo expelleretur,atque
deinde ſobole procreata multiplicaretur, ſecun-
dum

dum faustam illam apprecationem, qua Deus ad illos vsus dixerat, Crescite & multiplicamini: hoc verò si illi contingeret, tum fore vt ipse & in illũ ipsum, & in illius omnem posteritatem imperiũ exerceret. Igitur ad illum fallendum percitus est mera inuidia. Sexta quæstio est, cur non apparuerit Satan primis parentibus humana specie, vel diuina, quali Dominus noster in monte: aut figu gura maiorum bestiarum, quales sunt cameli, elephantes, & eiusce generis aliæ: aut denique cur non suo ipsius proprio atque natiuo habitu, sed organo opus habuerit? Sanè humana specie non apparuit, quòd sciret Euam non ignorare, alium præter se suumque maritum hominem nullum esse, neque verò Deus ipsi permittebat vt hominem simularet, ne iustam haberet Eua erroris sui excusationem, conspicata hominem sibi similem à quo falleretur: porrò diuina, vel maiorum bestiarum figura non apparuit, quòd hæ species nimio metu concussissent perturbassentque mulierem, nedum ad auscultãdum verbis suis induxissent. sua denique ipsius naturali specie non est illam adortus, quia magis etiam consternata ipsa fuisset, si eius qui videndi sensum falleret, verba audisset, eoque minus obsecuta fuisset dictis. Igitur vt suæ fraudi locus esset, verbisque fides, induit corporatum illud organum serpentem, eoq; habitu visendũ se exhibuit. Septima quæstio est, cur præ ceteris bestijs anguem sibi Satanas in organum delegerit. Huius rei caussas multas esse dicimus. Primo enim nullum erat angue animal ad fallendũ astutius. Id quod diuus Moses quoque his verbis significat: Et serpens erat callidior omni

Marginal notes: VI (beside "Sexta quæstio"), VII (beside "Septima quæstio").

omni bestia agri. Nam & animantium alia vafritie excellũt, vt vulpes, alia rudi simplicitate sunt, vt oues. Deinde cùm anguis letali veneno plenũ animal sit, consentaneum erat, vt vel propter naturæ congruentiam mortiferum suum toxicum commisceret Satanas cum serpentis veneno. Tertio, vt idem vsuueniret Satanæ quod filio illi prodigo: is enim postquam summo honore excidisset, in eas redactus est vitę miserias, vt porcos pascere cogeretur: sic scilicet Satan ex sua delapsus gloria, in anguem se insinuauit. Quarto, vt cùm esset aliquando anguis super ventrem suum prorepturus, id ipsum humi serpere, diaboli qui in angue latuerat, nobis casum ob oculos poneret. Denique ita natura comparatum est, serpentum genus, vt occulta quædam veluti fraterna indolis coniunctio ipsi cum dæmonibus intercedat, etsi
IIX ea nos lateat. Octaua quæstio est, cur permiserit Deus Satanæ, & serpenti in Paradisum introire; immo verò Satanæ Adamum cum vxore fallere. Ad hanc quæstionem respondemus, varias ob res permissa illa esse. Permisit enim, dum Satanæ libertatem non impediuit, quo minus suopte arbi-
2. Paralip. 26. trio vteretur: sicut neque Oziam prohibuit à sanctissimis adytis, ne pro voluntate in ea penetraret. Præterea siuit Deus illa euenire, quo ostéderet, quemadmodum fieri potuit, vt Adamum sui
Genes. 6. b. 7. imaginem, similitudinemque de terra aboleret; ita rursus se huic ipsi permisisse, vt posset per superbiam atque fastum affectare diuinam maiestatem. Insuper vt ne nihil esset cum quo Adami libertas arbitrij posset decertare: denique vt periculum fieret de Adamo, obseruánsne mãdati diuini

Satan

uini esset, an minimè. Erant igitur cùm arbor ipsa, tum Satanas atque serpens ad explorandam Adæ arbitrij libertatem accommodata instrumenta.
Nona quæstio huiusmodi est, cur angui maledixerit Deus, qui nullum scelus patrarat; Satanæ verò flagitij reo noxioque nihil mali imprecatus sit? neque enim libero vtebatur anguis arbitrio, vt posset se Satanę pro instrumento non pręstare. Ad hæc dicimus, detestatum esse anguem, vt hoc ipsum Satanę molestum accideret, qui illo vtebatur instrumento: veluti si quis musicũ instrumentum confringat, quo eum qui illo canebat, excruciet. Equum nimirum grauiter prostrauit, vt sessorem simul consterneret; nauemque subuertit, vt nautam multaret. Serpentem ergo maledictis ferijt Deus, vt Satanam dolore angeret, qui in serpente loquebatur; sicut & legionem afflixit perdendo porcos: simulatque enim Satanas conspexit anguem amissis pedibus humi volutari, acerbo angore excruciatus est. Præterea ideo quoque maledixit serpenti, quòd Adamo atque Euæ peccandi caussa exstitisset. Sicut iumẽtum lapidibus obruebatur cum quo corpus miscuerat homo, eo quòd caussa mali fuisset: scriptum est enim: En malum venit, sed væ illi per quem venit. Ad hæc ita maledixit serpenti propter Satanam, vt terræ propter Adamum. Insuper hac etiã de caussa maledixit serpenti, quo Adam Euaque, vbi viderent quantam sustineret serpẽs ex diuina maledictione multam, pedibus orbus, atque super ventrem proreptans, animaduerterent atque intelligerent in quàm grauem incidissent errorem, quantumque flagitium admisissent serpenti obtẽperantes:
ac

IX
Marc. 5.b.13.
Leuitic. 20.c. 15.

ac proinde in posterũ magno metu cõtinerẽtur. Sed lubet apud eos qui hanc mouent quęstionẽ, hac mutuùm quæstione vti: Itáne vos serpentis vindicandi gratia quæritis, cur exsecratiōne perstrictus sit, qui arbitrio libero minimè donatus, mali nihil patrarat? dicite, quęso, vicissim mihi, cur feræ, iumẽta, volucres diluuio periere, quæ non deliquerãt? aut quid meruere oues, bouesque, & aues, quę cotidie insontes ad sacrificia dedebãtur? quid cõmiserant pecora Iob, quę innoxia cùm essent, igni sunt tradita deuoranda? Cur Christus legioni permisit porcos in mari suffocãdos, qui nõ peccarant? Cur sacrificabantur, offerebanturq; columbæ, ac turtures pro expiandis peccatis, quorũ ipsæ expertes erant? Cur ouis pro populi redemptione immolabatur? aut hœdus mactabatur pro ecclesiæ impietate? vel bos pro sacerdote improbo? cùm neq; ouis, neq; hœdus, neque bos deliquissent. Cur cõtumelijs, immo etiã morte adfecti sunt ꝓ populo Prophetę innocẽtissimi? Quid Christus? nonne suppliciũ crucis sustinuit pro nostris peccatis? Cur ergo serpẽtis multã suggillatis? Nũquid æquius esse duceretis, si Adamum Deus maledictione multasset, serpentẽ verò interim ab omni noxa liberũ atq; impunẽ habuisset? Destituẽdúsne tibi videbatur Adamus tãta gloria, tãtoq; honore: anguis verò ne pedibus quidẽ mutilãdus? Sed iã dicẽt: Cur saltẽ non etiã Satanã simul est exsecratus cum serpẽte? Verùm respondemus, Deũ idcirco non maledixisse Satanæ, ne Adamus Euaq; animaduerterẽt spiritũ aliquẽ non aspectabilẽ intra serpentẽ esse, eoq; in multo maiores raperẽtur errores. Neq; enim adhuc sciebãt aliquid esse

Sed quo humanã edi cum rone uocẽ ab illa bellua putauit Eua et cũ Adamo?

esse præter Deũ, quod oculis cerni non posset: ad hæc propter Hebræorũ quoq; imbecillitatem noluit Moses spiritũ intra anguẽ latentẽ prodere, ne scilicet illi aduersariã Deo potestatẽ esse vllã opinarẽtur, quæ maioribus freta viribus posset aliquid inuito agere Deo. Nam ideo etiã Angelorũ nulla est à Mose facta mẽtio ad Agaris vsque ætatem, ne Iudæi suspicarentur plures esse deos. Insuper quamuis non apertè maledixerit Satanæ Deus, tamen occultè atq; abscõditè id ab illo maximè actum esse affirmamus. Dum enim expresse anguem exsecrabatur, tacitè Satanam maledictis perstringebat; quod post probabimus, Deo iuuãte. Hanc enim Satanæ maledictionẽ clarè arguũt illa Christi verba in Euangelio: Quia princeps mundi huius iam iudicatus est. Et alibi: Discedite à me maledicti in ignem æternũ, qui paratus est diabolo & angelis eius. Decima quæstio est, cur Moses serpentem scripserit astutiorẽ fuisse bestijs agri, non autẽ prudentiorẽ. Ad hanc respõdemus, prudentiã virtuti affinẽ esse, astum verò vitijs. Et sunt inter bestias aliæ hebetiores, aliæ callidiores: neque hic Moses anguẽ hominum cõparatione callidissimum pronunciauit, sed cum ceteris collatum bestijs: hominibus verò propriè sapientia prudentiaque tribui solet, qui alioqui non solum ceteras animantes, sed ipsos etiam angues astu atque solertia longè anteeunt.

Gene. 21. b. 17.

Ioan. 16.

Matth. 25.

CAPVT XXVIII.

Hoc capite verba Mosis de Paradiso, rebusq; eò spectantibus, non mystico sensu, sed ipsis accommodata rebus explicantur.

SCRIPSIT autem beatus Moses de Paradiso ad hunc

" hunc modum: "*Et plantauerat Dominus Deus Para-*
" *disum in Eden ab initio*. Etsi Paradisus ante Adamũ conditus esset, tamen Moses creato iam Adamo agit de consito Paradiso, nimirum quia reuertitur ad superiorem historiam. Nam cùm ab ijs de quibus in sex diebus loquebatur, nondũ perfecta narratione digressus fuerit; redit nũc ad absoluendam illam narrationẽ, eaque ratione agit hic post creatum Adamum de Paradiso, qui alioqui ante illum fuerat conditus. Iam verò quid sit Paradisus, & cur à Deo consitus, quo item die, & vbi locorum, in terráne an in cælo, & in qua tandem mũdi regione positus, tum quæ huc spectãt alia, suprà sunt à nobis suis disceptata rationibus. Ceterum Eden locus est amœnus, atque omnis generis arboribus varius, in quo loco Deus Paradisum conseuit atque disposuit. Hæc enim verba, *Et plantauerat Dominus Deus Paradisum*, apertè ostendunt, nequaquam ab homine illum esse consitum dispositumque; perinde ac Noe vineam plantauit, aut vt iam conserunt mortales paradisos hortosque: sed Deum ipsum suo ipsius studio & mandato illum plantasse; sicut ait psal-
Psal.103. tes Dauid de Deo verba faciens: Et cedri Libani quas plantauit. Et verò hinc etiam constat, Paradisum ab ipso Deo esse plantatum, quod scriptu-
" ra dicat, *ab initio*. Sequitur apud Mosen: "*Et po-*
" *suit illic Adamum quem finxerat*. Quòd ait, "*Et po-*
" *suit illic Adamum*, argumẽtum est glorię quã Deus Adamo attribuit, dũ ipsum collocaret in Paradiso varijs arboribus amœno, vt se inibi ipse oblectaret: neq; siuit in terris more ceterorũ animantium quæ ratione carẽt, pabulum carpere. Quod porrò

porrò additur, *Quem finxerat*, in hęc nos ſenſa ducit; primo ex ſola terra Deum non condidiſſe Adami corpus, ſed ex quatuor elementis finxiſſe atque compoſuiſſe: certè figlina abſque aqua non fit. deinde non ita ſolo verbo progenuiſſe Adami corpus ex terra, ſicut ex hac ſolo ſuo iuſſu herbas produxerat, animaliaque cetera, atq, ex aquis varia piſciū genera: ſed ſuis illud manibus finxiſſe atque cōformaſſe. quę res ampliſsima ſanè hominē præ reliquis rebus gloria à Deo ornatū oſtendit. Præterea Adamum non vtero conceptū, partuque deinde editum eſſe, vt hodie homines procreari videmus; ſed Dei manibus conditum extitiſſe. Inſuper vt iumentorum, & ferarum, eorūque quæ volatu, & quæ natatu vtuntur animantium corpora, ſimul & animas ex terra & aquis cōdiderat, quæ omnia ratione carēt, non ſic Adamū etiam effeciſſe; ſed huius corpus quidē ex humo cōpoſuiſſe, ceterum animam ex nihilo creauiſſe. Denique non eam fuiſſe ab initio hominū, populorum, nationum turbam in terra quam hodie videtis: ſed Deum primo finxiſſe perſonā vnam, ipſum dico Adamum, deinde ex illa formaſſe mulierem, atque ita deinceps per virum & feminā procreatum eſſe genus humanū; atque hęc omnia intelligimus ex verbo illo, *Finxerat*, quo vſus eſt Moſes. Sed enim operæprecium fuerit cognoſcere, quo habitu apparuerit Deus Adamo, ſiue dum ipſius corpus fingeret, ſiue dum legem ipſi imponeret, ſiue quando ex ipſius coſta ablata conderet Euam, ſiue denique vbi in Paradiſo obambulans ſuam illis vocem ingereret, inclinante die. Philoxeni Mabugenſis ſententia eſt,

Quod verti, finxerat, eſt verbū Gabal, quod planè reſpondet græco πλάττεσθαι.

Philoxenus.

priusquam deliquisset Adam aduersus Dei mandatum, Deum neque per Angelum, neque per rē aliquam corporatam illi apparuisse, sed ipsum sese illi repræsentasse: non quòd corporis sui sensibus Adam apparentem Deum percipere posset, sed mentis intelligentia. Nam etsi habitabat quidem intra corpus Adami anima, tamen non secus atque incorporei Angeli ea cernere illam quiuisse, quæ supra omne corpus, materiemque corporatam feruntur: itaque cùm integri etiam tum essent animæ Adami sensus, neque abs peccato contaminati, Deum se mentis illius oculis ingessisse, suamque vocem ipsius intelligentiæ repræsentasse, quando, vt dictū est, fieri non potuit, vt in corporis sensum aliquem apparens Deus incurreret. Sed aliorum opinio est, Deū se corporeis Adami sensibus corporaliter, vt sic dicam, obtulisse, eò quòd hac modò ratione, neque præterea alia vlla, assequi ille mente posset diuinas apparitiones, easque intelligere: ipsum enim illius conditorem Deum sese ad eius humilitatem demisisse, ipsique ita apparuisse, ceteroqui immensum. vnde consequens est hi vt vlterius dicant, Deum humana, eaque regia, & prorsus augustissima specie se Adamo exhibuisse aspectabilem: & quanquam neque manus habeat, neque pedes, aut vultum, vel os, tamen demittentem se quasi his omnibus esset præditus, ab Adamo visum esse, atque ita manibus suis illū formasse: quod, vt diximus, ad eius qui formabatur, gloriam dignitatemque spectat. Sed expendat suo iudicio lector has duas opiniones, ac vtram malit, altera omissa, retineat. Porrò fuere ex hæreticis qui dicerent, duos Adamos à Deo creatos fuisse, idq́, ex eo colligi, quòd

Moſes duorum meminerit, dicens alterum die ſexto cōditum eſſe, alterum hîc poſt diem ſextum: ad illum enim ſpectare ea verba, *Et finxit Dominus Deus Adamum puluerem è terra*. at hunc neque ex terra effectum eſſe, neque ex puluere dicere Moſen; ſed ſimpliciter Adamum illic poſuiſſe quem finxerat. Sed nos illis reſpondemus, ex eo quòd antè dixerat Moſes, Adamum die ſexto eſſe creatum, deinde omiſſa illa narratione etiam tum imperfecta, tranſiuit ad mentionem diei ſeptimæ, vnde rurſus ad abſoluendam illam antè cœptam hiſtoriam reuertitur, haudquaquam conſentaneũ eſſe, vt exiſtimemus duos à Deo effectos fuiſſe Adamos, ſed vnicum. Nam idem quoque de beſtijs, de arboribus, de Paradiſo, & flumine hunc rigāte fecit. Cùm enim hiſtoriam illarum rerum nondum perfectam reliquiſſet, hîc iam redit ad eam abſoluendam. Prꝑterea hoc quoque illis reſpōdemus, neque Moſen, neque quemquā Prophetarum, aut Apoſtolorum, vel Euangeliſtarum vnquā memoraſſe, duos à Deo creatos effectoſque fuiſſe Adamos, ſed vnum ſolum. Porrò ſciendum eſt, vetus teſtamentum pluribus tralationibus ex Hebræa in Græcam linguam eſſe tranſpoſitum: Syricè verò redditum eſſe vna quidem interpretatione ex ipſo Hebræo, altera verò ex Græco. Ceterùm quæ fuerit tam multarum tralationum cauſſa, & quæ inter ipſas ceteris probior exiſtimari debeat, cum alijs eius generis argumentis diſſeruimus in eo libro, quem de Sex diebus præmiſimus. Igitur in ea Græca traductione, quæ eſt ſeptuaginta interpretum, ſic ſcripta exſtant illa Moſis verba: *Et plantauerat Dominus Deus Paradi-*

ſum in Eden ab oriente, & poſuit illic hominem quē finxerat. Orientem igitur appellant illi interpretes eam terrarum regionem, ex qua ſol oboritur: nam in illo tractu orientali plantauerat collocaueratque Paradiſum, vt Baſilius, & eius frater Gregorius atteſtantur, & dominus Seuerus quoque. Quod verò ad ipſum nomen attinet, quo illi LXX. interpretes hîc Adamum vocant, (vocant enim Bar-noſo) tria ſunt vocabula, quibus ferè Scriptura & hoc loco, & ſuperius vtitur pro Adami appellatione, Noſo, Bar-noſo, Adā. Et Noſo quidem vocat, dum ait, Faciamus Noſo (hoc eſt, hominem) ad imaginem noſtram, ſecundum ſimilitudinem noſtrā. Adam verò, dum dicit: Et creauit Deus Adam ad imaginem ſuā. Et poſuit illic Adam quē formauerat. denique Bar-noſo hîc, ſi ſequamur LXX. interpretum tralationem: Poſuit illic Bar-noſo (id eſt, filium hominis) quem finxerat. Atque hæc tria nomina inter ſe ita differunt, vt Noſo propriè vniuerſum genus hominū oſtendat: Bar-noſo verò eum qui ex homine prognatus ſit, hoc eſt, filium hominis ſignificet: & Noſo quidem pluraliter; Bar-noſo verò ſingulariter, vt ſic dicam, accipiantur, ſpectentque Noſo ferè ad ipſam ſpeciem; Bar-noſo verò ad indiuidua. Porrò de voce Adam dicunt apud nos Syros pleriq;, appellationem eſſe particularis hominis, perſonamque vnam repræſentare: verùm alij exiſtimant, apud Hebræos nomen eſſe ſpecificum, & totum genus humanum ſua notione amplecti, ſicut antehac diximus in Commentario noſtro de Sex diebus. Rurſus alij ſunt, qui putant nomen, Adam, ſumptum eſſe ex ipſo hominis corpore, & ei

Baſilius. Nyſſeus. Seuerus.

Apud LXX. *in Græco eſt ἄνθρωπος, quod Syrus interpres, quem auctor ſequitur, reddidit illic Bar-noſo.*

ei propriè impositum esse, eo quòd ex terra, quæ adamotho dicitur, conformatum sit: Noso verò ad animam peculiariter spectare. Ceterum quid sibi velit illud terræ vocabulum, adamotho, illic quoque à nobis est explicatum. Verùm enimuero operæprecium est vt expendas hîc accuratè apud animum tuum, quàm multis modis cohonestauerit Deus Adamũ: primo enim cùm in rerum natura prorsus non esset, procreauit, effecitq; ipsum ex nihilo vt aliquid esset; deinde ad suã ipsius imaginem & similitudinem condidit; tertio, cùm ipsus longè præstantiore esset natura, quàm cui manus vocisque vsus attribui deberet, tamen illum & manibus suis finxisse, & voce affatus esse dici voluit. Quarto, conditum ratione ornauit, qua ceteris animantibus illa carentibus præstaret. Quinto, sui cognitione ipsum dignatus est. Sexto, admisit ipsum veluti in suam familiaritatem, vt ea sese pro arbitrio oblectaret, meditationibus, contemplationibusque diuinis vacans atque indulgens. Septimo, immortalitatem promisit. Octauo, maxima ipsum sapiẽtia imbuit. Nono, Prophetię dona in ipsum cõtulit: Prophetam enim fuisse Adamum vel hinc constat, quòd per vaticinium dixerit, Hæc iam caro de carne mea, & os de osse meo: hęc vocabitur mulier, &c. Decimo, auxit ipsum sacerdotij munere: nã fuisse sacerdotem, ex Dauidis Psalmistę verbis cognoscitur, dum veluti loquentem Adamum cum Deo inducens ait: Finxisti me, & posuisti super me manum tuam; Sacerdotium enim manu imposita cõfertur, sicut & baptismus. Vndecimo, regia atque principali ipsum dominatione amplificauit; ait Psal. 139. 4. 5.

enim: Et dominamini piscibus maris, & volucribus cæli. Duodecimo, ita ipsum comparauit, vt animo atque intelligentia sua Angelis esset familiaris. Decimotertio, condidit ipsum corpore leui atque expedito; non autem graui, quale demũ euasit post violatam legem. Decimoquarto denique posuit ipsum in Paradiso, vt inibi oblectaretur, neque cum ceteris animalibus mentis expertibus in terra pascendum reliquit. *Et enasci fecerat Dominus Deus è terra omnem arborẽ ipso aspectu expetendam, & pulcram ad vescẽdum.* die scilicet tertio produxerat Dominus eas arbores ex terra, cùm diceret: Producat terra herbam viridem, semen fœtificans, & arborem fructiferam, &c. Verũ hîc ad priorẽ illã narrationẽ regreditur, ipsam absoluturus, quin ipse etiã Paradisus die illo tertio consitus fuerat. Ceterùm Deo attribuit Moses verba illa, *Et enasci fecerat arbores*, vt intelligeremus non ab homine satas fuisse, vt Noa vitem seuit, aut alias arbores; sed ipsius Dei cura, ac nutu,

Psalm. 104. b. 16. præceptoque exstitisse, iuxta illud Psalmistæ, Et cedri Libani quas plãtauit. Sed videri possint verba potius ad hunc modum esse legẽda: Omnem arborem pulcram ad spectandum, & expetẽdam ad vescendum. pulcritudo enim ad videndi sensum pertinet, appetitus verò ad cibum spectat.

1. Ioan. 2. vers. 16. Verùm consueuit Scriptura appetentiam referre ad oculos; quale est illud Ioannis Euangelistæ in epistola, Omne quod est in mundo, concupiscentia *corporis est, & concupiscẽtia oculorum.

Pro, corporis, habent Græca, τῆς σαρκὸς, carnis, vt & Latina: sed Syrica exemplaria, corporis, constanter retinent.

Et arborem vitæ in medio Paradiso, & arborem scientiæ boni & mali. Duas ait Dominum enasci fecisse arbores in medio Paradiso, alteram vitæ, alteram scientię.

ſcientiæ. vidẽdum igitur quî fieri potuerit, vt duæ arbores in ipſo exſtarent Paradiſi meditullio: vnã enim ſolam poſſe medium obtinere locum nemo negauerit; at duæ vt ſimul medio quopiam loco exiſtant, nefas eſt. Sunt igitur qui dicant vnicã fuiſſe in ipſo medio conſitam, eam quæ vitæ vocatur, alteram verò quæ appellatur ſcientiæ, iuxta illã vitæ exſtitiſſe ſatam. Sed his obijcimus ipſam Scripturam, quæ verba illa, *in medio Paradiſo*, ad vtranque arborem accommodat; non autem ad eam quæ vitæ eſt, ſolam. Hoc enim inde cognoſcitur, quòd Eua ad ſerpentem diceret, De fructu arboris quæ eſt in medio Paradiſo, nolite comedere, ait Deus. Erat enim arbor ſcientiæ ea, qua illis fuerat interdictum, non arbor vitæ. Cõficitur ergo ad vtranque arborem pertinere quod dicitur, *in medio Paradiſo*. Igitur Gregorius Nyſſæus dicit, duas haſce arbores ſpiritales fuiſſe, ſolaque ratione potuiſſe intelligi, quales non duas modò, ſed plurimas vno eodemque loco medio eſſe poſſe, nemo dubitauerit. Nam animi noſtri vis facilè ea cõiungit, quæ alioqui vel à pluribus ſimul comprehendi nequeant. At nos dicimus, arbores illas corporatas exſtitiſſe; idque nuper oſtendimus, atque vtraſque in Paradiſi medio quidem fuiſſe poſitas, ſed non vt in vno eodemque particulari loco, qui locus fuerit Paradiſi meditullium. Nam id haud fieri potuit, etſi in eo altera exſtabat, alteram extra eum locum fuiſſe neceſſum eſt, cùm profani etiam philoſophi affirment, impoſſibile eſſe vt duo corpora contineantur vno particulari loco ſimul; ſed ita ambas fuiſſe in medio Paradiſo, vt quis vtramuis dicere rectè

Nyſſæ.

posset, respectu extremarum Paradisi partiũ fuisse in medio Paradiso. Medium igitur in cõtextu ita accipiendum est, non vt particularem aliquem locum significet; sed quasi dicat, cùm Paradisus frequentissimus esset varijs arboribus atque plantis, hasce duas arbores non in eius angulo quopiam satas fuisse, sed in medio Paradiso inter alias arbores exstitisse. Sed & hoc scire operæprecium fuerit, num duæ istę arbores altera iuxta alterã positæ exstiterint, an seorsim. de hac re nos pronunciamus, iuxta positas fuisse. Neq; enim dixit Scriptura de Adamo, Ne fortè adeat arborem vitæ, capiatque de ea, ac vescatur, & viuat perpetuo; sed habet ad hunc modum: Ne forte extendat manũ suam, & capiat. is verò qui manum suam ad rem quampiam protendit, necessum est vt ei rei proximus adstet. Præterea hinc credibile est, ei loco, in quo Adamo certamen & lucta erat aduersus arborem scientiæ, proximam exstitisse arborem vitæ, ceu victoriæ præmium, vt si vicisset per continentiam, neque edisset de hac, mox permissa fuisset ipsi illa altera gustãda, quippe solet victori palma in promptu esse. Insuper illud quoque quæri potest, cur Deus produxerit duas illas arbores in medio Paradiso, ac non potius in quopiam eius angulo. Hîc respondemus, ideo id factum esse, quia in medio Paradiso habitaturus erat Adam, accepto Dei imperio de non edendis fructibus arboris scientiæ boni & mali. Ceterùm qualisnã fuerit arbor vitæ, & cur sic sit dicta; deinde qualis arbor scientiæ boni & mali, & quam ob rem eo nomine appellata, vnà cum alijs eius generis rationibus suprà est à nobis satis explicatum. *Et*

fluuius

fluuius egrediebatur ex Eden vt rigaret Paradisum. Edē locus erat magnus atque amplus, cui id nominis dabatur, propterea quòd amœnus, & multarum arborum varietate spectabilis esset: huius pars ea quæ ceteras omnes pulcritudine atque decore anteibat, Paradisus dicebatur, accommodatissimus ad habitationem oblectationemque hominum. Sed quanta fuerit huius amplitudo, satis arguit fluuius ille magnus, qui ex ipso effluebat, & postquam elapsus esset, diuidebatur in quatuor flumina: si enim fluuius ipse magnus erat, manifestum est & Paradisum, quem rigabat, magnum spaciosumque fuisse. *Et illinc diuidebatur, & euasit in quatuor capita.* Postquam is fluuius rigasset Paradisum, diductus diuisusque est in quatuor fluuios, quos Moses, quia ipsius sæculo noti erant, suis & nominibus, & locis describit, inquiens: *Nomen vnius Phison, is est qui circuit vniuersam terram Hauilæ.* Nomen igitur vnius horum quatuor fluuiorum est Phison, siue, vt Græcus vocat, *Dijabis, qui fluuius postquam auulsus ab illo maiore & primario Paradisum perluente, in terramque demersus est, sub ipsis etiam Oceani vadis fluit, donec ebulliens prorumpat in occidentē, vnde versus Septentrionem regyrans, delabitur per vniuersam regionem Indorum, quam vocat Moses terram Hauilæ, ac tādem desinit in mare Indicū. Sunt autem qui putent, Phison appellatum esse à verbo Phas, propterea quòd cesset à fluxu aspectabili, quippe qui sub multis pelagis maiorem cursus sui partem peragat. *Et ibi est aurum, & aurū eius terræ præstans est, ibi Bedolah, & lapides Berylli.* Ferunt in pleraque huius fluminis arena, atque in

Phison.

**Superius dixit Græcè vocari Dijobis, per quatam vocalem in secunda syllaba. pag. 25.*

Phas cessare significat Syrus

in ipsa ripa aurum probum admirandasque margaritas hubertim reperiri: Hebræum enim Bedolah gemmas vocat; Beryllos verò lapides pretiosos. Alij Bedolah candidos vniones significare existimant; Beryllos verò sardos, topazios, & " ceteras id genus gemmas. *Et nomen fluuij secun-* " *di Gihon, is est qui circuit omnem terram Chus.* Secundus fluuius nomen habet Gihon; Græcus Nilum appellat; alij Sihor vocant. Et hic quoque fluuius vt separatus est ab illo maiore, sub Oceanũ descendit, donec scaturigine euomitur in plaga australi, atque gyrans perluit terram Chusliorũ (Æthiopas vocamus) & Ægyptiorum, tandemq́, desinit in mare Adriaticum, quod est apud Ægyptum. Ceterùm nomen Gihonis obtinuit à fluendo cum inundatione: hac enim ripas suas supergrediens, irrigat terras sibi circumiacentes. *Et nomen fluuij tertij Diklat, qui it aduersus Assur. Quartus denique fluuius est Perath.* Diklat appellatus est tertius fluuius, quòd impetuosus ac rapidus sursum deorsum feratur, quasi homo violentus ac feruidus, qui ad perrumpendas angustias aliquas, nũc se subrigit, nunc demittit. Quartus denique fluuius dicitur Perath, quia fœcundissimus est. Et hi quoque duo fluuij simul atque deriuati sunt ab illo principaliore flumine, absorpti sub Oceanum, tãdem prosiliunt in medio terrarum orbe, fontibus non procul inter se dissitis, ac prolapsi desinũt in mare australe ipsius Bosrę. Porrò Assur vocat regionẽ Attur, & Nineuitarũ, ac Beth-garme, aliaque circumquaque his adiacentia loca. Sed enim quærunt hîc homines, quî possit fieri vt hi quatuor fluuij veniant è Paradiso, & absorpti sub Oceanũ intra terræ viscera meent, ac tan-

Gihon.

Gah Syris fluere est.

Dakal Syris est feruere, bullire.

Diklat.

Perath.

Parrh verbum Syris, vt & Hebræis, fœcundum esse, fructúsque proferre significat.

Attur vocant Syri hodie vrbem, quæ alio nomine Mozal dicitur, hoc est, Seleuciã, à qua abest Nineue transflumẽ Tigrim paullo plus mille pass. vt bis mihi affirmarunt ipsi. At Strabo vniuersam illam regionẽ τὴν ἀτουρίαν appellat, pricipio libri 16. quod magis cum hoc loco cõgruit.

dem emergant, effundāturq; in hac nostra terra? Verùm hanc quæstionem, & eius generis alias iā satis dissoluimus. Porro Moses, explicata narratione earum rerum, quæ ad Paradisi laudem magnificentiamque, item earum quæ ad flumen ingens, quo ille rigatur, deniq; ad sedulitatem Dei conditoris illius atque satoris spectant, transit ad dicendum de inducto Adamo in Paradisum his verbis: *Et accepit Dominus Deus Adamum, & posuit* „ *ipsum in Paradiso Eden.* Quo habitu apparuerit „ Deus Adamo, diximus nuper. Iam verò hoc videndum est, vnde, & quò sustulerit ipsum, quando Scriptura ait, *Et accepit Dominus Deus Adamū.* Igitur quidam putant ex Ierusalem sublatū transtulisse in Paradisum: nam in Ierusalē formatum esse, vbi & mortē etiā obierit. Alij verò existimāt, ex loco humiliore atque viliore sustulisse in locū sublimem magnificumque, & veluti creatum à se regem induxisse in regalem sedem. Sed quónam illum modo sustulit? Respondent nonnulli id quod Scriptura ait, *Et accepit*, nihil aliud sibi velle, quàm Deum dixisse ad illum, Abi, ipsumque continuo profectum esse. Sed his obijciunt alij, incertum fuisse Adamo, vnde, & quò abire deberet. Quibus illi respondent, ipsi in mentem venisse, vnde & quò abeundum sibi, atque vbi habitandum esset, sic vti visa Prophetis solent euenire. Verùm alij malūt existimare, Deum Adamo humana specie apparuisse, ipsumque apprehensum transportasse in Paradisum. Sed dices, Siue per mentis visionem, siue per humanam figuram illi apparuerit, atque ita transtulerit, magno fuisse opus tēporis spacio ad iter hoc conficiendū. Igitur nostra sentētia est, Deum formasse Adamum

extra Paradiſum, atque illinc arreptum ſuſtuliſſe in Paradiſum, ibique dimiſiſſe; ceterum eo acce-
Gen. 5. Act. 8. piſſe modo, quo & Enoch, & Philippum. Nam vt de Enoch ſcriptũ exſtat, Et tulit ipſum Deus: item de Philippo, Et Spiritus Domini rapuit ipſum; itaque dicimus Adamum eſſe à Deo raptũ ex eo loco, quo fuerat formatus, atque in Paradiſum tranſpoſitum. *Dimiſitq; ipſum in Paradiſo Eden, vt eum coleret & cuſtodiret.* Eo quod dicit, Et dimiſit ipſum in Paradiſo, declarat, Deum ſublato Adamo non oſtendiſſe modò Paradiſi pulcritudinem magnificentiamque, & mox inde abripuiſſe; ſed inibi relicto facultatem manendi, ſeq; oblectandi permiſiſſe, vt in loco illius ipſius gratia condito concinnatoque: nam quòd illic haud diu manſit, ſua, non effectoris ſui culpa euenit. Quod porrò ſequitur, *vt eum coleret & cuſtodiret*, quánam ſententia erit accipiendum? nunquid Paradiſus cultore egebat, in quo ſiluoſa ſenticoſaque materies non ſuccreſcebat? hæc enim poſtea per exſecrationem cœpit in ea terra quæ extra Paradiſum erat, enaſci; præterea quî potuit cultore opus habere Paradiſus, omnis generis arboribus abundans? denique quomodo coluiſſet, quando neque ſarcula, neque ſcopæ, aut alterius generis inſtrumenta culturæ facta erãt? Similiter quorſum habebat cuſtodia opus Paradiſus, cùm nulli vſquam exiſterent egeni homines? Quid ergo ſibi volunt illa verba; vt coleret & cuſtodiret? Reſpondemus non id ſignificare, fodiẽdas illi fuiſſe ſcrobes, in quibus plantas conſereret, vt Noha vineã; aut laborioſis ipſum inſtrumentis operando moleſtiam vllam ſubire debuiſſe, ſed in eo poſitum

fuiſſe

fuisse cultum illum, vt inibi locum sibi pro habitatione aptaret, viasque ac semitas, quibus commodè posset obambulare, complanaret, ne scilicet ociosus esset, quando ex ocio plurima enascãtur mala, iuxta illud Sapientis cuiusdam: Ocium malum est, & fraudẽ parit pigritia. Et diuus Paullus dicit: Nihil aliud quàm ocium agentes. Et alibi ait, quasdam feminas non solum ociosas esse, verùm etiam quarundam malarum rerum occasionem dare. Ceterùm quod de custodiendo Paradiso dictum est, id ad arcendas inde bestias spectat: Paradisi enim vineæ, hortique alij, quando ab hominibus deserti manent, conculcantur, opprimunturq; à feris. Igitur & colere, & custodire ad curam habitationis Adami spectat. Neque enim ad exiguum duntaxat tempus datum fuerat ei illud domicilium, in quo maneret; sed ad diuturnum longumque. Insuper huc quoque cultus ille & custodia pertinent, vt esset Adamus vigil, & cautus, agnosceretque parentem suum ex ipsis plantis, fructibusque Paradisi, ceu colonus plãtarum immortalium, hoc est, diuinarum cogitationum, vt ait Gregorius Theologus. denique illis colendi custodiendique verbis ostenditur etiam, lõgè aliter homines vitam suam instituere debere quàm pecudes rationis expertes degant: hæ enim ad colendum custodiendumque Paradisum minimè sunt destinatæ; sed homo est illius cultor, & custos designatus, eaque re plurimum iste ab illis differt; quod ipsum quoque, dum hominem proprijs manibus formaret Deus, ostendere voluit. Porro postquã de introducto in Paradisum Adamo disseruit, & cur eũ Deus illuc intulisset,

2. Thess. 3.

1. Thimoth. 5.

Nazanzenus.

explica-

explicauit, digreditur ad dicendum de lege illi im
„posita his verbis: *Et præcepit Dominus Deus Adamo,*
„ *dixitq́ ipsi: De omnibus arboribus quæ sunt in Paradiso*
„ *edendo edes; at de arbore scientiæ boni & mali non edes*
de ipsa. Hoc igitur est pręceptū, hæc lex quā Deus
Adamo imposuit, ne ederet de arbore scientiæ.
Sed iam in disquisitionem venit, quot modis dicatur legis vocabulū, & cuiusnam generis lex imperata fuerit Adamo, deniq; cur vllā illi Deus legē statuerit. dicimus igitur, legē duobus dici modis, vniuersaliter, & particulariter. verbi gratia; vniuersalis lex est cognitio illa naturalis, quæ nobis insita est, & vis ingenij, qua dijudicamus bonū à malo; eā enim indidit Deus omniū hominū animis, laudās ipsos, si quod bonū est, id operentur; & vicissim culpans damnansq; si malū patrēt, quantumuis occultè ea peragantur. Nam & in
Roman.2. gentium, vt ait Paullus; cordibus scripta lex est, & est ipsis sua cōsciētia testis, &c. Eius generis est
Matth.7. illud Domini dictū, Sicut vultis vos vt faciāt vobis homines, sic facite etiā vos ipsis. Particularis lex autē est, qualis ea, quā Deus pręscribebat ipsis
Genes.9. Noachitis, ne vescerētur sanguine. itē qualis imposita erat Iudęorū Nazaręis, de nō bibēdo vino, aut sicera, neq; admouēda capiti nouacula; quales deniq; Iudęorū statutæ fuere sacerdotibus de rebus, alijs omittēdis, alijs agēdis. Cùm igitur legis vocabulo duobus vtamur modis, & particulariter, & vniuersaliter: respōdemus ad alteram quæstionē, non fuisse legē vniuersalē, sed particularē illā, Ne gustaret de arbore sciētiæ. soli enim Adamo, eiusq; cōiugi eā imperauerat Deus; nō etiam vniuerso generi humano. Iam superest, vt & hoc disquira-

disquiramus, qua de caussa dederit Deus Adamo legẽ. Cẽsemus autẽ ob bene multas caussas id factũ à Deo esse. Primo enim, vt sciret se Dominũ, cõditorẽq; habere, qui sibi eã legẽ imperauisset: nã dominorũ est leges sancire. deinde vt se creatũ effectũq; agnosceret, quippe lex creaturis atq; effectis statui solet, vt ait Dauid: Statue ipsis legislatorẽ, vt sciãt gentes se homines esse. Ad hoc, vt intelligeret libertatẽ sibi, facultatẽque arbitrij à Deo datã esse, cũ ab illo conderetur. neq; enim legẽ ipsi imposuisset particularẽ, & quæ ex volũtate pẽderet, ne de arbore ederet sciẽtię, nisi antè libertate potestateq; arbitrij ꝓprij ipsũ donasset, qua, si vellet, obseruaret legẽ; sin nollet, non obseruaret. Pręterea legẽ ideo posuit Adamo Deus, vt libero ipsius arbitrio esset materies, & veluti clibanus, quo probaretur, sicut ait Greg. Theologus: Dedit, inquiẽs, legẽ materiẽ libero arbitrio. Sicut enim per ligna periculũ fit de arte fabri lignarij, an probè atq; exactè eã teneat, an minimè: itẽ per aurũ, argẽtũq, de aurifabri arte, ita per legẽ Adamo cõstitutã ꝓbatũ est ipsius liberũ arbitriũ, cõpertũq;, libertatẽ ipsius remissam solutãq; esse, ac magis propẽdere ad pręuaricãdũ, peccandũque. Nã valuisset quidẽ obseruare legẽ; & tamẽ nõ obseruauit. qualis sanè facultas brutis animãtibus, quę ratione vacãt, haudquaquã est cõcessa. Postremo ob hoc quoque lata est Adamo lex à Deo, vt ille sciret, atq; intelligeret, alterũ Deo superesse seculũ, in quo dignũ preciũ soluet vtrisque, & ijs qui obseruãt, & ijs qui violãt leges. Sed pergũt quęrere nõnulli vlterius: Cur legẽ tulerit Deus Adamo, quã p̃sciret ipsũ nõ esse obseruaturũ. Ad hoc primo respõdemus; non ideo cõditorẽ Deũ legẽ

Psal. 9. c. 21.

Naz. anzenus oratione in natalib. Christi.

Adamo imperauiſſe, vt eam obſeruaret, neq; rurſus, vt violaret : quo veſtra hæc quæſtio ſpectat, cùm dicitis, Cur quam praſciret illum legem nō præſtiturum, præceperit: ſed eas ob cauſſas quas nuper commemorauimus. Quippe aliud eſt obſeruare, aut non obſeruare legem; & aliud, ſcire ſe habere creatorem, ſeque eſſe creatum, & præditum arbitrij libertate, huiuſque generis cetera cognoſcere. Præterea dicimus, ſicut præſciuit illum non obſeruaturum legem, ita præſciuit quoque futurum, vt poſtquam legem ille tranſiliuiſſet, & per peccatum cecidiſſet, ipſe veniret, redimeret, ſubleuaret illum à caſu peccati. Inſuper legē ideo tulit, etſi violatam iri non ignoraret, quo intelligeretur, ipſum eſſe Dominum, qui condendarum legum haberet poteſtatem; Adamum verò creaturam, & eum qui merito legibus parêre deberet; præterea quo conſtaret liberum arbitrium eis peculiariter conceſſum eſſe rebus creatis quæ ratione pollent, vt penes ipſas eſſet vel ſeruare, vel frangere leges. Ad hæc ſanciuit legem Deus, iam tum præſciēs futurum vt violaretur, quo ea obſequioſi à rebellibus ſecernerentur, amicique ab hoſtibus, & legum cultores à prçuaricatoribus, atque cùm illorum virtus, tum horum vitioſitas manifeſtaria fieret, cognoſcereturque : ſublata enim lege, nullum inter vtroſque diſcrimen fuerit. Et verò hanc etiam ob rem lata à Deo lex eſt, quam tamē non neſciebat tranſiliendā, vt ne neſciremus ipſum merito iure ijs qui legi parêrent, retribuere delicias mundi; contráque rebellibus ærumnas mundi. Præterea vt ij qui ratione vtuntur, intelligerent, quòd alium ille habeat mundū

in

in quo merita in quemque cōferet præmia. Denique non alia ratione præſcripſit illam Adamo legem, quam ſciebat ipſum tranſgreſſurum, atq. pòſt alijs mortalibus fidei leges, non neſcius plurimos fore incredulos. Vlterius quærunt, cùm eſſet Adamus naturali lege informatus, quæ in con ſcientiæ iudicio poſita eſt, bonum à malo diſtinguente, cur hanc alteram particularē etiam Deus ipſi imperauerit, ne ederet de arbore ſcientiæ? Hîc reſpondemus, id factum eſſe, quò illuſtrior eſſet bonitas creatoris Adami, vt qui non ſiuit ipſum rebus maioribus animum ſuum occupare; deinde ne per errorem ille exiſtimaret, ſe rerum conditarum eſſe dominum, neque ſupra ſe dominum alium eſſe. Nam, verbi gratia, cùm animaduertiſſet, omnia illa, quæ ſub aſpectum cadunt, ſua cauſſa eſſe effecta à Deo, ſeque naturali præditum ab illo cognitione, atque omne genus delicias ſibi abſque vllo moleſto labore in promtu eſſe; denique res aſpectabiles ſibi ſeruientes quaſi ancillas: &, vt ſemel dicā, cùm vidiſſet, omnia illa bona, quibus abſque moleſtia, aut cura oblectabatur, facilè ipſius animus ex his rebus per arrogantiam confidentiamque mutatus, ſibi perſuaſiſſet, res omnes, quæ conditæ eſſent, ad ſe ſpectare, neque alîus dominationi eſſe ſubiectas; niſi hanc alteram à Deo legem accepiſſet, de non guſtanda arbore, quæ perpetuo ipſius obuerſatā oculis, in memoriam mentemque ipſi reuocaret ſeruilem humilemque ſuam conditionem, ſeque habere dominum, à quo eiuſmodi lex de arbore ſibi eſſet impoſita, atque eas ipſas creaturas, quæ ſibi ſeruiunt, ad illum ſuum ſpectare dominum.

Nam si cùm legem haberet naturalem,& insuper hanc de arbore, quæ veluti adiutrix illius esset, tamen deliquit suapte volũtate, atque seductus est, quanto magis peccasset, lapsusque esset, si hæc de arbore lex posita ipsi non fuisset? Rursus, si pręter illam naturalem legem non etiam hanc interdictę arboris accepisset, mussitassent morosi homines, cur non dedisset illi Deus legem aliã, eaque subsidium attulisset, priusquam laberetur per peccatum. Rectè igitur Deus Adamo antequam peccaret, hanc legem de arbore scientiæ imposuit, licet præterea naturali lege informatus esset. Quin hoc insuper scire conuenit, non iam tum inquinato Adamo positã esse à Deo legem, sed adhuc puro proboq;,& veluti ab omni vitiositate percolato: sic enim ipsum cõdiderat. Ad hęc illud etiam quæritur, cur Deus Adamo legem de arbore illa imperauerit,& non de alia re quauis? Respondemus autẽ: Quo cognosceretur illius amor erga suum parẽtem Deũ. Omnis enim lex vel ad amorem in Deum, vel ad amorem aduersus proximũ spectat: iam verò nulli adhuc homines vsquam erant, vt mãdare Adamo posset, ne occideret, aut ne committeret adulterium, vel ne furtum faceret,& quæ sunt huius generis alia. Illiusmodi enim pręceptis nullus tunc locus esse potuit, quando nulli erant alij homines, ideoque legem de arbore ferebat, qua obseruanda pietas Adami aduersus suum conditorem agnosceretur. Denique & illud solet quæri, cur Deus legem Adamo imperauerit, quæ ad cibi concupiscentiam spectaret, non ad aliam rem quampiam? Potuisset enim illi lata lege mandare, vt quosdam nominatim præ-

scriptos

ſcriptos dies ieiunus, aut precibus vacans tranſigeret, vel ſe vno eodemque loco per eos immotus contineret, aut huiuſmodi aliud quippiam agendum, omittendúmue. Ad eam quæſtionem reſpondemus, eam concupiſcentiam, quæ circa cibum verſatur, primum eſſe animi noſtri adfectũ, eoq; rectè primã primo homini Adamo legẽ de illa eſſe impoſitã. Sed vt clarius euadat quod dicimus, multi & varij ſunt adfectus, quibus noſtra libertas impellitur, quorum omnium præcipua, & veluti radix eſt concupiſcentia. Hæc porrò trifariam diuiditur: nam aut ad ventris ingluuiem pertinet, aut ad opum pecuniarumque auaritiã, aut ad gloriæ ambitionem. His enim tribus adfectionum generibus comprehenſæ tenentur omnes prauæ cupiditates; & his adortus eſt quidem Satanas Dominum noſtrum in deſerto, & in vrbe; verùm ſuccubuit. Ceterùm ventris cupiditas reliquis duabus violentior difficiliorque mortalibus incumbit. Quod vel hinc cõſtat: quia abſq; pecunia, & gloria viuere homines poſſunt; at ſine cibo non poſſunt: ſicut apud Ieremiam Prophetam ſcriptum exſtat, Dederunt res ſuas precioſas pro cibo, vt inſtaurarent animam ſuam. Neque enim aduerſum nos facit illud Domini noſtri dictum, Non in ſolo pane viuit homo. Igitur quoniam gula prima eſt in nobis perturbatio animi, conſentaneum erat, vt primę legis Adamo primo homini ferendæ eſſet occaſio. Et verò quia per ventris ingluuiem, cibique appetentiam Satanas Adamum vicerat, idcirco & Chriſtus inde victoriam ſuam aduerſus illum in deſerto eſt auſpicatus, cùm ille diceret, vt eſt apud diuum Matthęũ:

Matth.4

Thren.1.

Matth.4.

Matth.4. Si filius Dei es, dicito, vt lapides isti panis fiant. Porrò sunt qui Deum culpent, quòd Adamum cõdiderit cibi auidum ac voracem, & interim lege lata à cibo cohibuerit. Sed nos ad hæc dicimus, nullam hîc in Deum creatorem posse culpam conferri, sed in ipsum Adamum iustissimè, cuius rationem audi. Cupidine, quę est in nobis, est quatenus liberè vti permittitur, est etiam vbi coërcenda cohibẽdaque est. Ea igitur pars illius, quæ nostro vsui permissa est, culpa vacat, neque lege inhibetur: qualis est, vt edamus, vt bibamus, vt dormiamus, atque huius generis alia faciamus. Refrenanda verò coërcendaque illa est, quã lex vetat exerceri: veluti si quis gulosus sit, aut ebriosus, vel scortator, & huiusmodi alijs vitijs deditus. Conficitur ergo, Deum Adamo legem illã præscripsisse, nõ vt prorsus nihil ederet; sed vt de vna illa arbore non ederet. Nam si nulla illi per eam legem re vesci licuisset, culpãdus reuera fuisset Deus legislator, qui illum ita condiderat, vt edendo vitam sustinere deberet. At quando ab vnica ipsum duntaxat arbore prohibuit, neque id vel per inuidiam, vel per odium; sed vt ex eius legis obseruatione caussam haberet permittendi deinde ipsi gustare vitæ arborem, quo vita deinceps frui sempiterna posset; haud insons sanè videri ille debet, qui non satiauerit suam cupiditatẽ ab reliquis arboribus, neque vnicam illam vitarit, qua fuerat sibi interdictum. Nam vt ceteræ omnes vetitæ fuissent, solaque vna concessa, nulla tamen ipsum subegisset necessitas de reliquarũ vna quapiam gustare: quanto minus, cùm omnes præter solam vnam, permissæ essent, vlla ipsum

compu-

compulit vis eam vnam arborem vetitam attingere. Certum igitur ex his euadit, culpam in Adamo hærere; non in ipsius effectore Deo. Sed & illud disquirendum est: Soline Adamo legem imperauerit Deus, an verò etiam ceteris rebus, dum ipsas conderet, suas cuique leges dederit? Dicimus autem, omnibus rebus suas esse positas leges, ratione præditis, & rationis expertibus, mortalibus, & immortalibus; animatis, & inanimatis; quæ sensu percipiuntur, & quæ sensum omnem effugiunt. Nam, verbi gratia, Angelis primã legem dabat, cùm ipsos crearet, aduersus quam prçuaricatus Satan, cũ suis copijs lapsus est. deinde alteram illis rursum dabat legem, vt res natura corporatas administrarent, atque hæc inferiora & cognoscerent, & gubernarent, ipsa scilicet naturæ elementa, & quæ ex elementis composita sunt corpora, vt ait Philoxenus sermone de arbore vitæ. Similiter & cælo, & terræ legem posuit, vt in rerum natura perduraret, vt ait Dauid: Stabiliuit terram super fulcra sua. Rursus soli, & lunæ, ceterisque stellis suas præscripsit leges, quibus motus ipsorum æquabilitas regitur, dum nunc accedunt propius, nunc recedunt; iuxta illud eiusdem Dauidis: Statuit ipsa in sæculum sçculi, legem dedit, & non præteribit. Denique & mare suam à Deo legem accepit, ipsam arenam, ad quam dum inundans atque procurrens pertingit, sistitur, neque ipsam præterit. Quin & herbis, seminibus, arboribus lex data est, vt pullulent, augescantque. Postremo animantia omnia, quæ ratione carent, generali hac lege informauit, vt & res sensu suo percipere, & motu sese agitare queát.

[Margin: +bonis vz. Angelis neq[ue] malis] Philoxenus. Psalm. 103. Psalm. 148.

queant. Ceterùm leonibus particulariter audaciã pro lege dedit; leporibus timiditatem; pantheris vnguenti amorem; vulpibus fraudulẽtiam atque astutiam; agnis puram simplicitatem; aquilis sæuam rapacitatem; columbis innocentiam, atque ita de ceteris legibus particularibus, quæ à Deo bestiarum, auium, reptilium denique naturis sunt impositæ, sicut prolixè antehac in eo libro, quem de sex diebus fecimus, à nobis est ostensum. Denique interrogari solet, quibus in rebus differãt eæ leges, quas Deus imposuit animantibus rationis expertibus, rebusque alijs corporatis, quæ & anima & sensu carent, ab illis legibus, quas hominibus præscripsit, & alijs creaturis ratione prędiditis? Ad hoc respondemus, plurimis eas inter se modis differre. Nam legum, quæ hominibus latę sunt, in ipsa volũtate posita est obseruatio: earum verò legum custodia, quæ nec anima, nec sensu præditis rebus impositæ sunt, in ipsa earum natura est sita. Tum homines doctrina formantur ad præstandas leges, quas debent: at ea, quæ ratione, & quæ anima carent, naturæ impetu atque efficientia ducuntur, vt legibus suis obsequantur. Ad hæc, homines, si volunt, seruant; si nolunt, nõ seruãt suas leges: pendẽt enim ex libero hominũ arbitrio. At aliter se habent earũ rerũ leges, quę ratione, & quæ sensu vacant: neque enim leo & audax, & timidus esse potest; neque lepus pauidus, & impauidus: sed vna audacia leonum est; pauor verò solus leporum, neque vt leo non sit audax, vel lepus non fugax fieri potest. Consentaneum igitur est, hæc si suis legibus pareant, non ideo digna esse præmio, quando nulla arbitrij libertate

bertate pollēt, sed naturæ vinculis cōstricta tenentur: nos verò vel obseruare, vel violare leges nobis imperatas quimus. Postremo hoc etiā addēdū huc duximus, nobis insuper esse inditas etiā leges, illis legibus creaturarū ratione & sensu carētiū similes. Verbi gratia: oculis nostris insita est à Deo lex vidēdi, auribus audiēdi, palato gustādi, naribus odorādi, vētriculo cōcoquēdi, atq; ita ceteris mēbris suas indidit rerū opifex efficacitates pro legibus. *Quia quo die comedes de ea, mortem morieris*. Hæc oratio minas terroréq; cōtinet, vt qua Deus Adamo, si præuaricaretur, & de arbore illa ederet, obnūciauit periculū. Sed quæritur, qua de caussa illi sit interminatus? Facilis est responsio, vt à violāda lege illiusmodi minis, & pœnę periculo cohiberetur, quā sibi delinquenti præsto adfuturam præsciret. Leges enim per tres caussas ferè obseruantur, aut per amorem, quo legislatorem prosequimur, aut per præmij spem, quod parentibus nobis propositum est, aut denique per metum pœnæ, quæ peccantibus est præstituta. Huc igitur spectat illa comminatio, qua vsus Deus ait: *Quo die comedes de ea, mortem morieris*, vt si ille prioribus duabus caussis haud induceretur ad parendum, postrema saltem hæc, supplicij metū dico, in officio ipsum contineret. Nam & illud quoq; intelligimus, vt pœnā minatus est peccāti Deus, ita & præmium esse pollicitum obsequenti, quāuis hoc neque dixerit, neque scripserit diuus Moses; sed contentus pœnæ meminisse, de præmio tacuerit. Promiserat enim, si positæ legi parēret, permissurum se illi, vt de arbore vitæ ederet, atque ita vitam viueret sempiternam, immortalisq;

euaderet. idque hinc constat, quòd vbi edisset Adamus de arbore scientiæ, dixerit Deus: Ne fortè extendat manum suam, & sumat de arbore vitæ, edatque, ac viuat perpetuo; præterea, quòd morti vt pœnæ opposita sit ex aduerso vita æterna quasi præmium, & mortali conditioni, quam minabatur Deus, immortalis, quam promittebat. Porrò vbi de lege, quam Adamo imperauerat Deus, locutus est Moses, progreditur ad dicendum de cõcinnata, formataque Eua, deque bestiarum & pecudum procreatione, & de nominibus, quibus
" has appellauit Adam., inquiens: *Et ait Dominus*
" *Deus, non est bonum Adamum esse solum*. Sunt ex doctoribus interpretibus, qui dicãt, ea verba à Deo pronunciata esse voce, quæ in audiendi sensum caderet, ad erudiendum Adámum, docendumque, quòd Deus creator sit; ipse verò cum vxore, rebusque alijs, quæ vsquam essent, creaturæ. Ceterùm cur cùm finxisset Deus Adamum, non dixerit, videre se id quod condidisset, esse bonum, sicut de reliquis rebus à se effectis dixisse memoratur, duplicem existimamus caussam esse, alteram, quia hîc dicturus erat, non esse bonum: parum enim illa duo inter se consentanea fuissent; alterã, quia in libertate arbitrij Adæ positum erat, vt aut bonus, aut non bonus esset. *Non est*, inquit, *bonum Adamum esse solum*. Quid igitur facto opus est? vt faciat ei adiutorium. Nam si id quod non est bonum, reijciẽdum est; illud sanè quod bonum est, planè vt constituatur conuenit: negatio enim si falsa sit, affirmationem esse veram necessum est; sunt enim illa sibi inter se ex diametro opposita,
" *Faciam ipsi adiutorium qualis ipse est*. Nuper dicebat
Deus,

Deus,Faciamus hominem;hìc verò dicit,Faciam. Nimirum illud nobis oraculum numero plurali prodit tres ſacroſanctas perſonas; hoc verò ſingulari vnam eſſentiam,vt ex his duobus oraculis intelligamus,Deum eſſe vnam eſſentiam, & tres perſonas. Ad hoc ſuprà de formatione Adami agens dicebat, Faciamus hominem ad imaginem noſtram;quo ſignificaret per verbum numeri pluralis conſultationem quandam,deliberationemque:idque ad eius,qui formandus erat, dignitatem ſpectabat,vt qui non conderetur abſque verbo,& conſilio,deliberationeq; Dei;contrà atque beſtiæ rationis exſortes,quæ ſolo iuſſu exſtiterũt: hìc verò vbi de formanda Eua tractatur, ait, Faciam. Et hæc variantia complures habet rationes. Primo enim oſtendit, vnam eſſe viri feminæque naturam. Deinde Dei ſtudium aduerſus Adamũ & Euam explicat clarius. Ad hoc prodit Euæ conditionem minimè ſuperuacaneam eſſe. Inſuper docet,Deo non tandem aliquando in mentem veniſſe de conformanda Eua,ſed in ipſo ſtatim initio ſimul atque Adamum conderet. Et hæc quidem ſenſa ex verbo,Faciam,commentando elicere poſſumus. Porrò cùm Adiutorij vocabulum varijs vſurpetur modis,illud quæritur, qua in re adiuuare debuerit Eua Adamum, hoc eſt,femina virum. Statuimus autem in plurimis. Primo in procreandis liberis, hoc eſt, vtero geſtandis. Præterea in educanda prole prognata. Inſuper vt ad virum ſpectat, ea quibus opus eſt, colligere comportareque aliunde domum; ita feminæ eſt, domi omnia ordinare, atque vt in promptu ſint, diſponere adminiſtrareque. Ad hæc, femina vt in

lætis,ita & in aduerſis ferendis ſociã ſe viro præſtare,vnáque onera omnia ſubire debet.Denique & in reuerendo,colendoque numine, & in aliarum virtutum exercitio virum ipſa adiuuat:nam, vt Paullus ait,Chriſti ſalus & viris & feminis ex ęquo eſt communis.Quod porrò addit,*qualis ipſe eſt*,perinde eſt ac ſi dicat,quæ eadem naturę conditione cum viro prædita ſit; non autem, quæ vt beſtia,vel iumentum,operam illi præſtet,quę humana carent indole.Præterea paritatem quoque naturæ illa verba; & conſimilitudinem in vtroq; ſexu oſtendunt, ita vt neutrius vel pręſtantior, vel deterior exiſtimari debeat.Denique cùm tribus fere modis eos, qui alios adiuuant, diſtinguere ſoleamus : aut enim maior opem fert minori,aut minor maiorẽ iuuat, aut æqualis æquali operam commodat.Verbi gratia;interdum rex opitulatur humilis cõditionis viro: eſt etiam vbi pauper ſubſidio eſt diuiti; ſæpe quoque vir princeps principi viro, aut plebeius plebeio ſuppetias venit: poſſunt addita videri verba illa, *qualis ipſe eſt*, vt æqualem æquali auxilio eſſe intelligamus,dũ Eua Adamũ adiuuat. Quòd ſi verò quis obijciat, Euam Adamo plus anguſtiarum quàm opis attuliſſe,ei reſpondebimus, culpam eius rei non in Euæ conditorem Deum,ſed in ipſam Euã eſſe conferendam. Sicut hodie videmus multas feminas triſte viris ſuis connubium reddere; ſed id illarum ipſarum vitio fieri:non autem ipſarum opifici Deo hoc crimini poſſe verti.Nam & manus noſtræ eò effectæ ſunt, vt quæ proba ſunt,ea agant; iam ſi ipſis ad patranda mala vtamur, erit ſanè noſtra ea culpa, non cõditoris illarum Dei:

&

& oculos nostros formauit Deus, vt viderẽt quæ recta sunt, teste Dauide; si tamen ad ea, quæ impura sunt, ipsos intendamus, quis id effectori Deo, ac non potius nostræ vitiositati adscribat? *Et formauerat Dominus Deus è terra omnem bestiam agri, & omnem volucrem cæli.* Non iam formasse Deum alios animantes, aliasque volucres post superiores affirmat; sed de illis ipsis prorsus hîc agitur, atque ad eadem effecta redit oratio; quod ideo fit, vt intelligamus Adamum solum, & absque vllo adiutorio, quod consimilis esset cum ipso naturæ, formatum primo fuisse, cùm bestiæ, iumenta, aues gemino sexu simul condita essent. Ceterùm formandi verbum hîc non ita accipiendum est, quasi ex terra sint coagmentata animantia, feræ, aues: hæc enim ipsa produxit natura, sicut & reptilia progenuere aquæ, vt antè est à Mose dictum; sed ideo formandi siue fingendi verbo vtitur Scriptura, vt sciamus non solam terram illa procreauisse, quod Mosis verba, *Producat terra animam viuentem, iumenta, & reptilia, &c.* videbantur sonare; sed ex terræ simul & aquarũ coagulo enata esse, aut ex quatuor potius elementis. Nam ex his vt Adami, ita ceterorum quoque animantium, ferarum, auium, reptilium corpora sunt composita: sed illius corpus Dei ipsius est manibus informatum; horum verò corpora non manibus, sed solo iussu Dei coaluerũt. *Et adduxit ea ad Adamum.* Vnde adduxit feras, iumenta, aues ad Adamum? nimirũ è montibus, solitudinibus, alijsq; locis passim collecta, solo nutu suo ad Adamum egit, sicut ad Noam quoque diluuij tempore. Nam vt hic, ita volente Deo, nihil sibi ab illorum feritate metuebat,

Psalm. 17.

Obseruandum, Syros, vt neque Hebræos, non habere peculiare tempus plusquam perfectũ.

tuebat, ita neque Adamus, eo quòd adhuc non deliquisset aduersus Dei mandatum: immo verò ipsa Adamum reuerebantur, pauebantque ac tremebant ad ipsius conspectum. Sed & hoc animaduertendum est, hîc prorsus atque omnino effectum dari, quod antè dixerat Deus ad homines: *Dominamini piscibus maris & volucribus cæli, omniq; animanti terræ.* Et rursus: *Dominamini piscibus maris*, &c. Quòd autem illa ad Adamum, non Adamus ad illa ducitur, amplificãdæ huius dignitatis caussa fit, quasi res possessæ transferantur ad possessorem, aut mancipia ducãtur ad dominum: ostenditur enim, illa obsequium debere Adamo, " eiusque caussa esse condita. *Vt videret quibus illa ap-* " *pellaret nominibus*. Non hæc eò dicuntur, quasi Deus illorum nomina ex Adamo discere opus habuerit; sed vulgari hominum more loquitur Moses. quippe solemus quæ alioqui nobis etiã perspectissima sunt, ea tamen proponere alijs, vt ipsorum sententiam quoque de illis audiamus. Deus enim ab omni æternitate cuncta nouit priusquam " existant. *Et quocunque appellauerit Adamus* " *animam viuentem, id erit ipsi nomen.* Cùm dicit, *appellauerit*, ostendit nomina illis esse ab Adamo indita. Cùm porrò addit, *animam viuentem*, arguit ea modò id temporis ad Adamũ producta esse, quæ animali anima, vt sic dicam, fuere prædita. Denique dum dicit, *id erit ipsi nomen*, demonstrat, ea singulorum esse nomina, quæ ipsis sunt ab Adamo posita. Conficitur itaque, pisces, reptilia, arbores, semina, virgulta, herbas, ceteraque ex terra nascentia, & res præterea alias inaminas non hoc loco, neque hac vice nomina sua ab Adamo accepisse;

ſed alio pòſt tempore. Neque enim illa omnia potuere vnà cum feris, iumentis, volucribus ad Adamum adduci, atque hæc prima eſt de illis verbis doctorum ſententia. Ceterùm alij ſic exiſtimant, dicta illa Moſis non eò ſpectare, quaſi Adamus nomina iumentis, feris, volucribus poſuerit; ſed ad imperium Adami, quod ei, & ſimul vniuerſo generi humano in illa datum eſt, pertinere. Nam penes quos eſt rerum quarundam dominium, ij quibus volunt nominibus res eas cenſent, ſicut poſſeſſor ea quæ poſſidet. Quid enim alioqui profuiſſet, inquiũt, hanc aut illam beſtiã, volucréue hoc vel illo nomine nuncupaſſe, quod nomẽ neque ipſæ agnoſcere quiuiſſent, neque eo ſæculo vllus mortalium ab Adamo diſcere? Ad hoc videmus ſingulas gentes ſua quamque lingua, ſermonéque, ac vocabulis proprijs animantes aueſque nominare; non Adami autem lingua, nominibuſque ab ipſo datis vti; vnde conficitur, illa Moſis verba ad imperiũ, quod Adæ, eiuſque poſteritati in feras, iumẽta, volucres à Deo cõceſſum fuerat, ſpectare, vt pro illo, quibus collibitũ eſſet nominibus, ea appellare poſſet. Eſt & tertia ſententia eorum, qui verba illa referunt ad ipſam rationem, qua Deus humanum genus ornauit: ea enim dum homo vtitur, appoſitis & feras, & volucres, ceteraſque res creatas, nominibus appellare poteſt. *Et impoſuit Adam nomina omni animali, & omni volucri cæli, & omni beſtiæ agri.* Quidam putant, Adamum voce quæ ſenſu percipi audiríque poſſet, pronunciata, ſingulis animãtium ſpeciebus, volucrumque nomina indidiſſe, cùm editiore colliculo terræ pro Paradiſo inſidentem,

augusta-

nimia hiperbole augustaque amictum maiestate & splẽdore, quẽ habitu præseferebat, solis radios superantem, illa summissis capitibus prona, neque præ nimio decore, quo ille splendebat, intueri ipsum audentia, singulatim prȩterirent, suisque ab illo appellarentur ex ordine nominibus (nam neque Israëlitæ quiuerunt Mosis vultum inspicere ob fulgorem, quo collucebat; neque nos valemus oculorum aciem intendere in solem propter resplendens iubar, quo circundatus est) veluti verbi gratia, cùm taurum ille nomine cieret, audito nomine suo taurus transibat coram illo capite demisso, neque obtueri ipsum potens; similiter nominatim citatus equus agnoscebat nomen, prȩteribatque deiecta ceruice, neque Adami conspectũ sustinens; atque ita de nuncupato asino, alijsque singulis animalium, & bestiarum, volucrumque speciebus. Sed dicet aliquis: Vnde didicerat Adamus, quo genus quodque nomine esset vocandum? Ad hoc respondent, quibus hęc interpretatio placet, Spiritus sancti fretum gratia, instinctu, atque efficientia illum proprijs appellasse quæque vocabulis: quippe sicut Apostoli impulsi sunt ad loquendum alijs atque alijs linguis, pro eo ac Spiritus sanctus suggerebat ipsis vt loquerentur; ita etiam Adamum ab eiusdem sancti Spiritus benignitate efficacitateque accepisse & scientiam, & vocem, & orationem, atque ita singulis animaliũ generibus sua attribuisse nomina. Porrò ijsdem illis ab Adamo positis nominibus vsam esse vniuersam hominum posteritatẽ vsque ad illud tempus, quo sunt confusæ linguæ, & sicut ille feminam vocabat mulierem, & Euã, ita omnes illius

Exod. 34.

Act. 2.

seculi

ſeculi feminas ad confuſas linguas vſque appellatas eſſe mulieres, & Euas; quando etiam hodie multi mortalium ijs vtuntur vocabulis, quæ ſunt ab Adamo primum prodita. At alij interpretum, vt nuper oſtéſum à nobis eſt, dicere malunt, Moſen ſignificare illis verbis, imperiũ Adamo, eiuſque poſteritati conceſſum, pro quo nomina animantibus cunctis, rebuſque alijs imponere poſſint. Alij verò exiſtimant, hæc ad ipſam rationem ſpectare, qua donati ab opifice Deo homines, ſuis res quaſque vocabulis queunt appellare. *Et* » *Adamo non inueniebatur adiutorium qualis ipſus erat.* » Haudquaquam exiſtimanda ſunt hæc verba pro reſponſo data eſſe cuipiam: quis enim interrogare potuiſſet, num Adamus haberet ſubſidium ſibi ſimile, quando præter illum etiam tum nemo erat hominum? verùm ſpectant ad cognoſcendũ diſcrimen inter Adæ conditionem & ceterorum animantium ratione carentium in eo poſitum, quòd in his mas & femina pari ortu ſimul exſtiterint: in genere verò humano Adam ſolus primũ conditus ſit, & deinde ex ipſo femina. *Et immiſit* " *Dominus Deus in Adamum quietem, & obdormiuit.* No " tandum eſt, pro quiete in Græco ἔκστασιν, hoc eſt, mentis ſtuporem, eſſe ſcriptum: in Hebræo verò ſomnum. Ceterùm eo quod ait, Deum miſiſſe in Adamum quietem, ſiue mentis ſtuporem, arguitur, non naturæ neceſſitudine ſomnum illum Adamo accidiſſe; ſed Deo conciliante. Qualis verò fuerit illa quies, aut ἔκστασις, ſi quis quærat, reſpondemus; haud ſimilem conſuetis illis fuiſſe, quibus vti ſolemus, naturę indulgentes. Primum enim eo ſopore immiſſo abduxit Deus Adami mẽtem

à rebus

à rebus omnibus quæ visu, vel alio quouis sensu percipi possint, atque ita somno eo adfecit, vt illarum rerum prorsus nullam sentiret; nimirum ipsius cogitationes penitus ab occupationibus rerum mundanarum omnibus ita collegit, vt aliò mentem suam ille, quàm in seipsum, ac circa sese non intēderet, aut verteret, deinde reuelationem ipsi indidit, qua veluti diuina quapiam efficientia sic ille comparabatur, vt per animæ suę motus viresque videret atque audiret cuncta, quæ in seipso, ac circa se agebantur. Permisit enim ipsi vt non aliter apud animum suum versaret, reputaretque, ac certus redderetur, quòd costa sibi eximebatur, atque in mulierē concinnabatur, quàm si oculis auribusque corporeis vsus, rem ipsam vidisset, & audisset. Nam eo captu animi, qui videndi audiendique sensibus responderet, ideo ipsum informauit Deus, quo penitus corde ipsius fixa hæreret, mentique certa constaret res illa quæ agebatur, intelligeretque ille, se non fantasia quapiam, atque vana imaginatione seductū à vero esse; sed rem ipsam percepisse. non aliter atque nobis accidit, qui dum oculis aliquid cernimus, auribusque audimus, verè nos quod res est didicisse scimus: sunt enim duo illi sensus, visum dico, auditumque, in omni re certissimi veritatis testes. Et verò vt hìc cum Adamo, ita aliâs cum sanctis Prophetis agebat quoque Deus, quando ipsorum pectora diuinis suis reuelationibus illustrabat: ante omnia enim abducebat ipsorum mētes cogitationesque ab omnibus rebus aspectabilibus, aut in quemuis alium sensum cadentibus, atque materiatis, & planè ab omni munda-

Quomodo Prophetæ adfecti.

mundanarum rerum occupatione, quo mentis agitationibus, animique cogitationibus intentè contemplarentur ea, quę apud se gerebantur, eaque non aliter intelligerent, quàm quæ oculis, auribusque corporeis coram fieri viderent, atque audirent; deinde radijs diuinarum reuelationum pectora ipsorum collustrabat, reuelationum, inquam, earum rerum, quæ aut euentura erant, aut iam tum acciderant. Verùm illiusmodi reuelationes diuinæ, & Spiritus sancti efficaces actiones Prophetis vigilantibus contingebant: at Adamo dormienti obuenit sacra illa reuelatio rei, quæ circa se agebatur in cōdēda ex ipso Eua. Fuit igitur ea siue quies, siue ἔκστασις, qua Deus Adamū deuinciebat, quando ipsius detractam corpori conformabat Euam, illi similis sacræ visioni, qua A- Genes.15.
braham cernebat lampadem ignis incedentem Ezech.1. Isa.6.
inter frusta, qua Ezechiel inuectos Cherubinos; Act.10.
qua Isaias Deum sedentem in sede sublimi, Seraphinosque stantes circum ipsum; denique qua Petrus descendens è cælo velum contuebatur. Atque hæc hactenus de quiete, siue ecstasi, quam Deus Adamo inijciebat, dicta à nobis sunto. Illud porrò quod scribitur, *dormiuisse Adamum*, ostendit ipsum adhuc ignarum quid rei esset somnus, se nudum humi abiecisse, atque stertuisse; sed indutum interim gloria, splendentemque solis in morem. Porrò in disquisitionē autem hîc venit, num per insomnium viderit costam, quæ sibi subtrahebatur, atque conformabatur in feminā; an verò reipsa eam costam intuitus sit. Respondemus verò, eum minimè costam ipsam reuera adspexisse, cùm dormierit, neque etiā per insom-

nium, quanquam non negandum ſit, eſſe quædã inſomnia vera; cuiuſmodi fuere illa, quæ Ioſepho euenerunt, & Pharaoni, item Danieli, & Nabugodonozori, atque etiam Ioſepho Mariæ ſponſo, denique vxori Pilati, compluriaque alia huius generis: ſed per diuinam reuelationem, cùm ſomno tamen interim eſſet ipſe occupatus. Ceterùm diuinæ reuelationes non vno omnes modo hominibus offerri ſolent; ſed partim repræſentatis rebus ipſis, aliꝗ per inſomnia, denique nonnullæ etiam neque per res ipſas, neque per inſomnia; ſed per animæ ſenſus, occluſis ſcilicet ſenſibus corporis: ſicut nobis vſuuenit, dum clauſis oculis, obruratiſque auribus cogitationem noſtram ita intendimus in rem quampiam remotam, vt neque audiamus illos, qui nos ex propinquo alloquuntur, neque videamus. Sunt autem reuelationes, quæ per res ipſas fiunt, cuiuſmodi fuit illud Moſis viſum, quo ignem, rubumque ipſam, & cetera videbat: eæ verò quæ per inſomnia, quales fuere Ioſephi, & Pharaonis, atque Danielis, & Nabugodonozoris; quæ verò neq; reipſa, neque per inſomnium accidunt, illius ſunt generis, cuius erant, quas videbat Abraham, Iſaac, Petrus, & hoc loco Adam. Solet & illud quæri, cur non vigilanti Adamo, ſed dormienti coſtam Deus ſubtraxerit? Atqui ſi vigilanti exemiſſet, horum ipſi eueniſſet alterutrum, vt aut doloris ſenſu aliquo afficeretur in auferenda coſta, aut nullo. Iam verò ſi doluiſſet, odium aduerſus coniugem ſuam Euam concepiſſet: ſin nullo tactus fuiſſet dolore, exiſtimaſſet falſam duntaxat imaginationem fuiſſe eam, quæ de Euæ conditione ſuo animo obuerſabatur,

uerſabatur, neque reipſa & verè accidiſſe. Imbuit igitur illum ſomno Deus, ne quid doloris ſentiret, dum coſtam amitteret. rurſuſque effecit, vt intellectus ſui motu coſtam ſibi adimi, inque Euam concinnari videret, quo ea res ipſius animo impreſſa, fixaque penitus mente hæreret, neque falſa rei imago exiſtimaretur: hæc verò animi intelligentia atque notio ex diuina eſt orta reuelatione, & inſtinctu. Igitur non naturalem ſomnũ, & vſitatum illum immiſit Adamo Deus, quo effectum eſt, ne ſentiret dolorem, ægreque haberet dum ſibi coſta demeretur, ex quo dolore ſubinde in memoriam ſibi recurrente hoſtis aduerſus eã mulierem fieri potuiſſet, quæ ab ipſo Deo erat cõformata: ſed ea ipſum quiete, ſiue ecſtaſi deuinxit, in qua ſcire poſſet atque intelligere, illud rem ipſam eſſe, quod in ſe, & circũ ſe agebatur à Deo, nullo tamen interim doloris ſenſu tactus. Ad hęc ſciendum eſt, quòd Prophetis, cùm imbuerentur diuinis reuelationibus, dabatur ſimul mentis cõtemplatiua vis quædam, qua ſacras illas reuelationes penitus intuerentur, atque expenderent, qua contemplationis vi alioqui non ſemper, ſed ſolo illiuſmodi reuelationũ tempore mens ipſorum illuſtrata manebat: auferebatur verò ea ab ipſis poſt reuelationes; ſed remanente interim fixa in ipſorum mente vera contemplatiuæ illius virtutis memoria, etiam poſteaquam euanuere ipſæ reuelationes ſimul cum vi illa contemplatiua. Ita enim accidit Abrahamo ecſtaſi correpto, *Geneſ. 15.* Eliſęo viſum videnti, itẽ Iſaiæ, cùm cerneret Deũ *Neſcio an non* ſedentem ſuper ſoliũ; præterea Ezechieli intuenti *pro Eliſæo ſcri-* Cherubinos inuectos, denique Petro contem- *bẽdum ſit, Eliæ.*

 planti

sinceum planti velum. Igitur sic Adamus quoque affectus erat, cùm quietem siue ecstasin ipsi immisisset Deus: apparuit enim ei Deus, dataque est ipsi simul vis ea mentis contemplatiua, qua cernebat eximiè suo corpore costam, & feminam formari: sed postquam abscessit ab ipso reuelatio, atque ablata simul est mentis illa vis contemplatiua; mansit tamen nihilominus firma in ipsius animo „ rei de se gestæ vera recordatio. *Et accepit vnam è co„stis ipsius, clausitq; carne eius locum.* Cur ex ipso Adamo formauerit Deus Euam, & non ex terræ puluere finxerit, sicut ipsum Adamum, variæ sunt caussæ. Prima, vt vna eademque radix, & nascendi principium esset omnibus hominibus ipse Adam. Altera, ne dicerent contentiosi homines, alium fuisse Adami, alium Euę conditorem; sed fateri cogerentur ab vno eodemq; Deo ambos esse formatos. Tertia, vt arctiore constringeret amore virum & feminam, eo quòd hæc ex illo esset orta. Quarta, vt effectum redderetur quod Moses de Adamo dicit, Masculum & feminam creauit ipsos. Quinta denique, ne femina principatum affectaret, qui viri est. Queri porrò potest, cur Deus Euam non sumpserit ex parte corporis Adami anteriore, aut infima, aut posteriore, aut denique suprema; sed ex medio corpore? Dicimus verò ex anteriore parte acceptam non esse, ne vellet potior haberi, virumque imperio premere; neque rursus ex posteriore, ne viro esset contemtui; ex capite verò ablatam non esse, nę primas, quę viro debentur, femina sibi vendicaret; & verò neque ex vltima parte corporis formatam esse, ne vir feminam multo se inferiorem, humilioremque

remq́ue ęſtimaret: ſed ex medio corpore, vt mediocri apud virum dignatione haberetur. Solet vlterius hoc etiã quęri, cur è ſiniſtra potius corporis parte, quàm dextra ſit ablata? poſſumuſque reſpondere, ideo è dextra parte ſumptam non eſſe, ne cum viro conferri, æquariq́ue ſe vellet: duas verò eſſe rationes, cur è ſiniſtro latere ſit formata; alteram, vt ſit viro obſequioſa, eiuſque imperio obtemperans; alteram, vt ſciatur, infirmioris eam naturæ eſſe. Nam ſiniſtrum latus dextro imbecillius eſt; neque enim ſeſe poteſt abſque dextri auxilio ſubrigere, vt neque femina ſe abſque viro ſuſtentare valet. Et verò ſiniſtrum arguere imbecillitatem, vel ipſa animantium natura monſtrat, quorum omnium ſiniſtra pars imbecillior eſt quàm dextra. Eſt itaque in feminis temperamentum corporis frigidius, imbecillius, crudius, vt in parte animantium ſiniſtra. Quin inter ipſos viros reperias, cuius dextrum latus ſit calidum, vegetumq́ue; ſiniſtrum verò frigidum, ac flaccidum. Ad hæc maſculus in dextro latere concipitur; femella in ſiniſtro. At enim ex ipſa imbecillitate, quam in ſexu feminino palam cernimus, ſatis arguere liceat, Euam è ſiniſtro Adami latere, vt minus valido, eſſe acceptam. Porrò cur coſtam, & non aliã corporis partẽ Adamo detraxerit Deus, quam concinnaret in feminam, plurimas habemus rationes: nam cùm in coſta & carnem, & oſſa, & neruos, & ſanguinem inuenire ſit, ex ipſa vt perfecto abſolutoque membro, perfectam, numeriſque omnibus abſolutam eſſe formatam feminam rectè colligitur. Præterea eo etiam ſignificatum eſt, ita feminam protectore viro opus ha

bere, sub cuius vmbra tuta lateat, vt costæ brachijs contectæ proteguntur. Denique eodem spectat quoque mysterium perfossi lateris Domini nostri in cruce, ex quo profluxit sanguis & aqua, vt hac renascerentur fideles per baptismum, illo verò expiarentur. Ideo enim lancea Domini nostri latus pertusum est, vt lueret expiaretq́, feminæ illius scelus, quæ ex latere viri per costam fuerat enata. Porrò ideo expleuit carne locum exemptæ costæ, ne dolore adficeretur experrectus Adam, eo quòd parte ea corporis esset mutilus, simultatemq́ue aduersus detractam sibi partem cõciperet. Et verò duo sunt, quę expeditè Deus peregit in Adami corpore; alterum, quòd costam absque dolore exemit; alterum, quòd pro costa carnem suffecit; & quidem neutrum horum sentiente Adamo, rem tamen ipsam intelligente, atque cognoscente per diuinam reuelationem, quã mentis contemplatione intuebatur. *Et concinnauit Dominus Deus è costa, quam sumserat ex Adamo, feminam.* Hęc non sunt à Deo tribus diuersis peracta vicibus, neque id dicit Moses, sumsisse Deũ primo costam, pòst expleuisse locum eius carne, ac tunc demum concinnasse feminam; verùm subito, & oculi breuissima nictatione exempta est costa, suffectaque caro, & conformata femina. Nã
1. Corinth. 15. si intra oculi momentum resurget vniuersum genus humanam, vt diuus Paullus ait, multo facilius intelligere possumus, simul illa tria apud Adamum à Deo peracta esse: verùm quando non potuit Moses simul omnia hęc verbo vno complecti, atque enunciare, & describere, coactus est ex ordine dicere, Deum cepisse costam, & costæ loco

loco carnem ſuppoſuiſſe, ac feminam concinnaſſe. Rurſus quæritur, cur Moſes de Adamo vſurpet gebal, hoc eſt, fingendi ſiue ſubigendi verbũ; at de Eua Tacan, hoc eſt, concinnandi? Reſpondemus, fingendi, ſubigendíue vocabulum luto conuenire, ex quo Adam formatus eſt: ſubigi enim lutum debet, vt quippiam ex ipſo fiat. at coſta cùm iam tum ſubacto ex luto formata exiſteret, ſola concinnitudine opus habebat, vt in feminam euaderet. Iam verò hoc quoque interrogari poteſt, cur non ſit dictum de Eua, quòd inflauerit Deus in ipſam animum, ſicut de Adamo ſcriptum eſt: Et inflauit in faciem ipſius animam vitalem? Reſpondemus, nequaquam eo iſtud factum eſſe, quòd Eua nõ fuerit prædita rationali anima perinde ac Adamus, aut non compoſita ex corpore, & anima, vt ille; neque verò etiam quaſi anima ex corpore naſcatur ſicut os ex oſſe, & caro ex carne: ſed duabus de cauſſis illud prętermiſſum in hiſtoria eſſe, quarum altera eſt; cùm antè eſſet de Adamo explicatum, humanam naturã ex corpore, & animã in ipſius faciem inflata conſtare, minimè erat neceſſarium idem de Eua hîc repetere. altera, quia cùm coſtam temperaſſet Deus rebus omnibus, quibus opus erat, conformaſſetque in feminam, dubium eſſe non potuit, quin ſimul animam in ipſius faciem inſpiraſſet idque vel hinc intelligitur; nam etſi alio modo Adam, alio Eua orti ſint (Adam enim ex luto factus eſt; Eua verò ex Adamo concinnata, atque Adam nõ generatus exſtitit; Eua verò ex Adamo eſt producta) tamen conſimilis prorſus ambo ſunt naturæ, parique compoſitione naturali conſtant, quæ eſt

corporis & animæ commixtio. *Et adduxit ipſam ad Adamum.* Vnde, & quò duxit illam? ſanè non ex vno loco ad alterum; ſed cùm antè in rerum natura non fuiſſet, produxit in rerum naturam. Ceterùm ideo dicitur ad Adamum ducta eſſe, quia eius gratia ipſam condiderat, concinnaratque Deus: ait enim Scriptura, Faciam ipſi adminiculum qualis ipſius eſt. Sed non eſt, vt ab ipſo ablata fuerat rudis atque informis coſta, ita & reſtituta; verùm iam concinnata, effectaque femina. *Et ait Adam, Hac vice os de oßibus meis, & caro de carne mea.* Hîc vaticinantis Adami verba nobis prodit diuus Moſes: nam qui ſopore, atque quiete obrutus iacebat, animę verò ſuæ interim agitationibus, mentiſque contemplatione rem ipſam, quæ in eximenda coſta, concinnandaque Eua agebatur, conſiderabat, ſubito experrectus, cùm eam ipſam mulierem, quam per ſomnium conformari animaduerterat, coram ſe ſtantem vigil inueniret, diuina ſancti Spiritus gratia impulſus vaticinabatur, inquiens, Hac vice os de oſſibus meis, & caro de carne mea. Quod ait, *Hac vice*, ad illius tēporis ſpectat diſcrimen, quo Deus beſtias, ac iumenta, volucréſque ad illum egerat, imponendorum nominum cauſſa: perinde ac ſi Deo dicat Adamus, Quam nunc ad me adduxiſti mulierem, longè alia eſt atque fuere animantia illa, quibus ad me actis nomina indidi; neque enim illa ex me ſumta, aut meæ fuerunt naturæ: at hæc os eſt ex oſſibus meis, & caro ex carne mea, hoc eſt, ex meipſo accepta eſt, meæque eſt penitus naturæ particeps; vna quippe eademque natura conſtamus ego illaque. Ceterùm duabus id rationibus ſciebat

bat Adamus, quod hic pronunciat, & mentis suæ contemplatione, qua dormiens cernebat, & Spiritus sancti benigna efficientia, qua intus illustrabatur. Sed animaduertẽdum est, Adamum quoque ex Euæ compositura suam ipsius intellexisse, agnouisseque: cùm enim per animi sui contemplationem intueretur creatorem eum, qui Euam condebat, efficiebatque, agnoscebat simul & suã ipse conditionem, & eum, qui se creauisset. sicut etiam Angeli cùm viderent animas Adami & Euæ à Deo creari præditas ratione, & intelligentia, immortales, hoc est, sibi similes, tunc demum intelligebant, qua ipsi essent cõditione naturę creati, & à quo opifice. Possumus etiam aliter verba illa, *Hac vice os, &c.* in hanc sententiam interpretari: Hac duntaxat vice mulier ita formatur, vt sit os ex ossibus meis, & caro ex carne mea: in posterum verò non sic formabuntur mulieres; sed per maris cum femina connubium procreabuntur. *Hæc vocabitur mulier, quia è viro accepta est.* Videtur ,, quidem hæc oratio hũc pręseferre sensum, quòd ideo dicta sit mulier, quia ex viro sumta est, cùm tamen propter legitimum cum viro coniugium mulier appelletur. Nam si inde quòd sumta sit ex viro, hoc nominis sortiatur, planè aut ceteras mulieres omnes ex suis maritis acceptas fateri oportebit, aut earum nullam mulieris nomine dignã esse. Quòd autẽ mulieris vocabulo feminas nuncupemus ob legitimas cum maribus nuptias, ipse nos vsus docet, quo eas consueuimus solas sic appellare, quibus legitimum intercessit cum viris matrimonium. Quin diuus Paullus quoq;, vbi virginem secernit à muliere, ostendit, eam,

Obseruandum est, quòd Syris vox, Itto, qua hic vtitur auctor, mulierem, & vxorem significet. atque ita ex posteriore notione pendeãt serè quæ hoc loco multis dicuntur verbis.

quæ non est secundum legem nupta viro, mulierem vocari non oportere; sed eam, quæ legitimis nuptijs cum viro sociata sit. Insuper, hanc esse illorum verborum sententiam, ipsius Adami quæ
" subsequuntur verba arguunt: *Propterea relinquet*
" *vir patrem suum & matrem suam, & adhærebit mulieri suæ.* Nam nisi legitimo nuptiarum vinculo coniuncta fuisset sibi sua femina, planè non vocasset eam suam mulierem siue vxorem. Denique sunt quidam interpretum, qui אתתא Itto, hoc est, mulierē siue vxorē vocatam tradāt illam hoc etymo, quasi ipsa ad maritum suū dixerit, אתתא תא לצדי Atta Ta Zaedi, hoc est, tu accede ad me, nimirum si velis mihi ritè sociari, paterque liberorum fieri conseruandi generis humani gratia. Cōficitur itaque his omnibus, ideo Euam dictam esse Itto, hoc est, mulierem siue vxorem, quia lege viro coniuncta erat; omnesque ac solas feminas ritè nuptas illo nomine dignas esse; atque in eam sententiā Adami verba illa esse explicanda, quantumuis aliam præseferant. Verùm enimuero sunt qui dicant, duo ista nomina, viri & mulieris, magis inter se conuenire in lingua Hebræa, quàm Syra, aut Gręca, aut Armeniaca, aut denique alia quauis: in illa enim virum איש Is; mulierem אשה Issa enunciari, quod perinde est ac si Syrus, vt virum Gabro, ita mulierem Gabirto vocet; de qua re nos, volente Deo, dicturi sumus in eo cōmentario, quem scribere constituimus in reliqua libri Geneseos capita, si vita suppetet: erit enim eius tractandæ congruus locus, vbi ad illa verba
Genes. 11. peruentum fuerit, Et erat omnis terra linguæ v-
" nius, & sermonis eiusdem. *Ideo relinquet vir patrē suum*

suum & matrem suam, & adhærebit vxori (siue mulieri) *suæ*. Iam diximus, ex his verbis facilè intelligi, mulieris nomen à legitima coniunctione, qua viro sociatur, dictum esse. Nam eò spectat quod hîc dicit, virum ita mulieri mutuū cohærere debere, vt patrem matremque sibi præ illa deserendos statuat. *Et erunt ambo caro vna*. Multis modis vir & vxor vna caro censentur; per coniugij necessitudinem; per sobolem ambobus communẽ; denique eo etiam quòd parentis filijque ratio ex ipsa muliere pendeat, atque ex ea constituatur, quantū ad ipsa corpora, quæ progignuntur, ~~per~~ pertinet: ex connubio enim viri mulierisque fit vt concipiat pariatque mulier: iam verò per conceptum partumque parentes & filij efficiuntur. Porrò certum est, Adamum hæc verba per vaticinium ex diuinis reuelationibus pronunciasse. Nam illa ipsa Christus in Euangelio quasi ex Dei patris persona dicta profert; quādoquidem Prophetarum verba, etsi ex ipsorum oribus emanarint, tamen vt ab ipso Deo pronunciata accipimus: Dei enim ipsius organa Prophetæ habendi sunt. Ceterùm queri potest, cur de viro dicat Scriptura, quòd relinquere debeat patrem matremque, & adhærere vxori, quando ipsæ potius mulieres, patre, ac matre, familiaque, ac rebus suis omnibus relictis, ad viros accedunt, ipsisque adhærent? Ad hoc respondendum est, multis id rationibus fieri; & quia vir mulieris caput est, & quia ille per cōiugium liber primum euadit, soluiturque patria potestate, in qua tantisper erat dū vxorem duceret: ea enim ducta, ipse fit paterfamilias. Et quia non parentem esse, sed corpora miscere

Matth. 19. a. 4.

miſcere tempore prius eſt : neque enim quia parentes ſunt, venere vtuntur, ſed quia hac vſi ſunt, parẽtes fiunt. Nam Adam & Eua priuſquam mutuis amplexibus cõſociati eſſent, haudquaquam parentes dicebantur; verùm vbi connubio cohęſiſſent, filioſque procreaſſent, tum demum parentes ſunt merito cognominati. Porrò poſteaquam de cõdita Eua locutus eſt Moſes, procedit ad explicandum, quomodo vitam agitauerint ſuã primi parentes his verbis: *Et erant ambo nudi Adam & vxor ipſius, neque pudebat ipſos*. Sed cur non pudebat? Non profectò quia pueruli eſſent, aut quia ruſtica ſimplicitate atque imprudentia: fuere enim à Deo effecti ætate iuuenili, non pueri-li, & prudẽtes, non ſtolidi, aut inurbani. Sed ideo pudore non afficiebantur de ſua nuditate, quia adhuc non peccarant, neque deliquerant, eóque nulla animum cogitatio ſubibat, eſſe aliquam in nuditate culpam. Præterea amicti erant gloria, atque idcirco non verecundabantur : ſicut enim

Exod. 34. Moſis faciẽ gloria cõtectam intueri nõ potuerũt Iſraelitæ, & vt in ſolem ſtola glorię veſtitum mortales oculorum aciem intendere nequeunt; præ-

Matth. 17. terea vt corpus Domini coopertum gloria ſolem ipſum fulgore candoreque ſuperabat cùm in mõtem ſe recepiſſet; denique vt ipſius diuinitatis veſtimentum aſpectabile non eſt, ita Adam, Euaque quia veſtiti erant gloria, nihil verecundabantur. Nam nuditas ea, de qua hîc Moſes agit, ad veſtem ſpectat; non item ad gloriam, qua etiam tum contecti erant. Inſuper eſt vbi nuditas pudoris ſenſum generet; eſt etiam vbi nulla verecundiæ cogitatio animum ob nuditatem ſubeat. Illius exẽ-

plum

plum habemus in Adamo atque Eua, qui posteaquam deliquissent, existimabant suam sibi nuditatem pudori esse debere: huius verò in puerulis, quos nihil pudet esse nudos. idem accidit cùm res ipsa pudorem in se nullum habet; veluti cùm quis secretò, & absque testibus se vestibus exuit. Fit hoc etiam longa consuetudine magistra, sicut ijs euenit, qui assiduè in balneis nudi versantur. Denique vbi rei necessitas quædam incumbit; veluti si qùis vlcere laboret in ea corporis parte, quam alioqui absque pudore non retegat; ipsa tamẽ necessitate adactus, eã, exuto pudore, medico aperit. Duas igitur ob res non verecundabantur Adam, & Eua, cùm essent nudi; & quia amicti erant gloria; & quia adhuc non deliquerant. Nã & in futuro mundo sublatus erit omnis pudor ex hominibus, qui ex nuditate possit gigni; tum quia vestiti erunt gloria, quali erat indutus Adamus atque ipsius vxor Eua inter arbores, antequã violassent mandatũ; tum quia ipsa pudoris caussa peccatum dissolutum erit irritumque. Ceterùm diuus Moses dum perseuerat, Adamum Euamq; nihil puduisse suæ nuditatis, confert id sæculum, quo ea scribebat, cum eo, quò illi fuere procreati à Deo, quasi dicat: Non vt iam videtis homines ob nuditatem pudore adfici, ita Adamo Euęque accidit; neq; enim illos puduit ob duas, quæ dictæ iam sunt, rationes. Porrò absoluto sermone de creato Adamo, Euaque, & de vitæ ipsorum instituto, pergit diuus Moses commemorare fraudem, qua seducti sunt à recto, nimirũ vt nos doceat, ex quanta libertate in quàm grauem simus delapsi seruitutem per peccatum, inquiens: *Et serpens*

« *pens aſtutior erat omni beſtia agri, quam effecerat Do-* « *minus Deus.* Num de corporato ſerpente hîc agat diuus Moſes; an verò de Satana, qui ſerpenti ſimilis apparuerit, & ſi Satanas in ſerpentis corpus ſe inſinuauerat, cuius generis fuerit is ſerpens; præterea pedes ne habuerit, an minimè ille ſerpens, & quæ huc ſpectant alia, pridem ſunt à nobis diligenter pertractata. Commemorauimus etiam cur ſerpentem aſtutiorem dixerit, non prudentiorem, cunctis beſtijs agri: de his enim omnibus egimus capite XXVII. quæſtionibus decem « in medium propoſitis. *Et ait ſerpens ad mulierem:* « *Verè dixit Deus ne comederetis de omnibus arboribus Pa* « *radiſi.* Dubitari poteſt, an audiuerit diabolus mandatum, legemque, quæ Deus Adamo imperauerat, cùmque minimè ignoraret quod res erat, dixerit ad feminam, Verè ait Deus ne comederetis, &c. an verò ſuſpicans modò legem illi à Deo poſitam fuiſſe, mulieriſque animum tentans, illa ad

Ephræm. ipſam verba fecerit. Dominus Ephræm, aliįque interpretes complures cenſent, Satanam audiuiſſe mandatum, quod Adamo dabatur, eiuſque cõſcium acceſſiſſe, interrogaſſeque feminam illis verbis, *Verène ait Deus, &c.* quò per eam interrogationem ſibi captaret colloquendi anſam. Philoxenus verò, & Theodorus Neſtorianus, multique cum his alij dicere malunt, Satanam non audiſſe legem, dum Adamo imponebatur: ſed coniectura atque ſuſpicione præſcriptæ cuiuſpiam legis ductum, mulierem adortum eſſe, vt ex ea interrogata diſceret, qualíſnam lata lex eſſet, atque inde captato fallendi argumento aduerſus ipſam abuteretur. Nos porrò putamus, cuiuſque harũ

Philoxenus. Theodorũ Laodiceæ epiſcopum, ni fallor, dicit, Apollinarij ſucceſſorem, de quo poſt comment. 3. vide etiam Suidam.

duarum sectarum sententiã versari in tribus hisce quæstionibus: vtrum condita sit Eua simul cum Adamo, an post: deinde acceperitne vnà cum Adamo mandatum illud ab ipso Deo, an verò pòst ab Adamo: denique sitne per vocem, quæ in sensum caderet, data lex ea à Deo; an verò absque voce menti impressa, cognobilisque reddita: ac proinde censemus, has quæstiones accuratè expendendas esse, priusquam de illis sententijs rectè possis existimare. Igitur dominus Ephræm, & qui cum ipso sentiunt interpretes alij, ipso freti Scripturæ tenore, serieque ducti dicunt, primo Adamum esse conditum extra Paradisum, & deinde in Paradisum introductum accepisse à Deo mandatum, ne vesceretur arbore cognitionis, pòst indidisse nomina animantibus, ac tunc demum conformatam esse Euam ex ipsius corpore, atque de præcepto edoctam ab ipso Adamo voce eiusmodi, quæ audiri posset, eamque vocem exaudisse Satanam, cùm ad vxorem loqueretur Adamus; itaque Satanam mandati minimè ignarũ, sed bene conscium aggressum esse Euam, eamq; pacatè interrogasse: Veréne dixit Deus, ne comederetis de arboribus Paradisi? nimirum vt ea sibi interrogatione aditũ ad colloquiũ pararet. Theodorus verò, & eius sectatores aiunt, simul Adamum esse conditum, & Euam ipsi detractam eodem quo creatus erat loco, atque hanc vnà inde in Paradisum cum illo esse subductam, vnàq; legem accepisse ab ipso Deo, non quidem voce, quæ audiendi sensum moueret, latam, sed menti ipsorum impressam consignatamque quodam cognoscendi modo. Nam simul vtrique legem hanc

Ephræm.

Theodorus Nestorianus.

hanc imperauisse Deum vel inde se comprobare satis posse putant, quòd scriptum sit, Masculum & feminam creauit eos. item, Dominamini piscibus maris, & volucribus cęli, quæ plurali numero dicta sunt; præterea, quia Eua ob fractam legem magis etiam culpatur quàm Adam. Neque verò absurdum est, si hæc, aut illa, quæ ad Adamũ modò locutus videri potest Deus, ea sub Adæ persona ad vtrumque ipsorum dicta putemus.
Psalm.1. Nam quod scriptum est in Psalmo, Beatus vir, qui non ambulauit in via impiorum, profecto ad vtrũque sexum sub solius viri nomine spectat. Et quæ in Ecclesiasticis concilijs cœtibusque de viris disceptamus, constituimusque, sanè ad feminas ex æquo pertinent. Ceterùm quod non voce, quæ exaudiri posset, latam esse legem aiunt; sed quodã reuelationis modo immissam in ipsorũ animos, simile esse dicunt illis visis, quæ Prophetis apparent. Nam simul inditam fuisse illorum mentibus vim quandam intelligendi, ac veluti intuendi, atque ita certo cognoscẽdi id quod iubebantur, nulla intercedente voce, quæ audiendi sensum moueret, quum serpens, quando de lege lata interrogabat, perperam ipsa legis verba retulerit, nimirum quia non legem ipsam auditam, cùm ferretur, tenebat; sed suspiciens coniectabat modò, vt qui cùm videret animantia passim carpere pabulum, Adamum verò Euamq;, etsi corpore constarent, nondum tamen vesci, facilè venerit in suspicionem, imperatam his esse legem quampiam, qua vescẽdi modus aliquis esset pręscriptus. His ergo inducuntur isti rationibus, vt putent dæmonem ignarum mandati mulierem

illa

illa interrogatione esse adortum, quo ex ipsa legẽ disceret, eaque cognita, & ijs, quibus imperata erat, & ipsi legislatori insultaret. Esto autem iudicium penes lectorem, vtram harum duarum opinionem approbet; potest enim in vtrauis acquiescere. Ceterùm Satanæ verba illa in ipso statim exordio Dei verbis aduersantur: mandarat enim Deus Adę atque vxori, vt de omnibus arboribus Paradisi vescerentur; sed de sola arbore sciẽtiæ boni & mali non vescerentur: at ille contrà, Verè, inquit, dixit Deus, ne de arboribus Paradisi vesceremini. quæ oratio prorsus cum Dei oratione pugnat. Videtur verò in ipso sermonis initio dæmon ideo verba sua ad multas arbores extendisse, vt occasionem sibi compararet in progressu vnã illam vetitã arborẽ calumniandi. Nam cuius studia in vniuersum omnia improba sunt atque peruersa, haud mirum est si ab improbitate auspicetur. *Et ait mulier ad serpentem: De fructibus arborum Paradisi omnium comedemus; de fructibus arboris, quæ est in meditullio Paradisi dixit Deus, Ne edatis de ea, neque tangatis eam, ne moriamini.* Non, inquit, ô serpens, iussi sumus ab omnibus abstinere arboribus, vt tu dixisti; sed ab vna sola, quę in Paradisi medio exstat, interminatusq; est nobis Deus futurum vt moriamur, si de hac ederimus. Ceterùm existimandum est, mulierem non modò arborem in medio sitam Paradiso apud serpentem nominasse, sed addidisse etiam, scientiæ boni & mali, tametsi hoc Moses prætererit: credibile enim est, ipsam mandati verba omnia recitasse, inter quæ etiam illa sunt: *Et ait serpens ad mulierem, non mortem moriemini; sed nouit Deus, quòd quo die*

Ne de arborib. Superius auctor citat: Ne de omnibus arboribus Paradisi, &c. cum signo vniuersali, vt est in Hebræo.

« *ederitis de ea, aperientur oculi vestri, & eritis sicut dij,* « *scientes boni & mali.* Cùm ait serpens, non mortem moriemini, audet Dei verbum contemnere, falsique arguere; dixerat enim ille morituros, nisi ab illa arbore abstinerent, & simul summouet metū mortis, quo ab ea gustanda illi abstinebātur. Cetera verba eò spectant, vt persuadeat, Deum per inuidiam ea illis arbore interdixisse, nempe ne dij fierent, qualis ipse esset. Nimirum vt princeps solet non facilè atque amicè ferre æquales suos principes, ita neque Deum deos pati alios posse; præterea vt incitet ad vescendum vetito fructu. quasi dicat, non modò non moriemini, verùm etiam plurimum crescetis, quippe in deos euasuri, qualis ille conditor vester est: nam in ipso fructu, interque ramos illius arboris latet diuinitatis vis, ita vt quisquis vescatur, ille par Deo fiat, bonique ac mali gnarus. Per oculos autem aperiendos cognitionis acumen, perspicacitatem, atque boni malique experientiam pollicetur. Denique quòd deos fore, numero multitudinis, promittit, huc facit, vt ipsorum animis inserat opinionem, non maximum numen esse eum Deum, qui ne de arbore illa ederent, interminatus fuerat; sed esse etiam deos alios illi pares. Præterea vt improbam illam existimationem, quam esset aliquando gentibus persuasurus, complures deos esse in orbe, ab ipso statim initio primorum parentum auribus instillaret, atque ita ad omne malum genus humanum auerteret. Quapropter rectè admodū Satanas ille etiam diabolus est appellatus: Satanas quidem, & quia ipsus à Deo recessit, & quia mortales à Deo abducit, vt sectentur eos, qui iram patrant.

Verbum שט Sot Syris & Chaldeis significat recedere, deflectere: vnde hic deducit Satanæ nomen, quod verius ab Hebræo Satā שטן venit. sanè Syri Ochal carZo eodem etymo vocant, quo Græci διαβολόν.

trant. Diabolus verò, hoc eſt, calumniator, quia Deum per calumniam culpabat apud Adamum & Euam, quaſi per cauſſam inuidiæ, interminatum, ne de arbore illa guſtarent; & quia viciſsim homines traducit apud Deum, vt de Iob ſcriptũ exſtat: de hoc enim ſic ille apud Deum verba faciebat, Extende manum tuam, & tange carnem ipſius, num in faciem tuam maledicat tibi. deniq; quia perſuadere mortalibus laborat, Deo ipſos curæ non eſſe. Cùm verò lex omnis aut ad prohibendum peccatum, aut ad promouendam iuſtitiam pertineat, atque vel formidine pœnæ, quę rebellantibus, vel ſpe præmij, quod parentibus præſtitutum eſt, obſeruetur; ſerpens iſte, hoc eſt, diabolus, eo quod ait, *non moriemini, etiã ſi ederitis*, pœnæ metum ſubmouere conatur, quo illi prohibebantur à tranſgrediendo legem Dei. rurſus dum addit, *eritis ſicut dij*, maximæ etiam mercedis ſpe lactat, ſi veſcãtur fructibus à Deo vetitis. Eſt verò exiſtimandum, Euam neque ita accepiſſe verba ſerpentis, ſiue diaboli, tanquam quæ diſputari poſſent; alioqui enim multis illi modis, aut vno ſaltem quopiam reſpondiſſet; neque rurſus ceu dubia & ambigua; nam ita quoque non dedefuiſſet ipſi quod contrà diceret: potuiſſet enim reſpõdere, vnde tu noſti hoc myſterium? ſanè qui arborem conſeuit, maior te eſt; præterea, quid ſibi vult quòd meos oculos apertum iri ais, guſtato fructu, quando etiam nunc neque lippiunt, neq; clauſi ſunt? nam niſi aperti eſſent, quî poſſem ego te aſpicere, ſerpentemq; te agnoſcere? tum illud, quòd boni malique peritos fore nos perſeueras, niſi ego iam nunc quid bonum, & quid

Iob.1.

malum ſit,intelligam,quî poſsim ſcire,conſilium tuum eſſe probum,aut diuinitatem bonam;mortem verò malam? Ad hæc, illud etiam obijcere quiuiſſet,Si vera narras, abi tu, & prior aufer de arbore illa, ac veſcere, vt aperiantur tibi oculi, fiaſque deus,ſciens boni & mali,tum deinde ego quoque accedens veſcar: at cùm horum nihil illi reſponderit,ſatis colligere eſt, neque vt diſputabilia,neque vt incerta ſerpentis verba ab Eua eſſe accepta.Neque enim præ imprudentia,aut infantia hæc tacuit, quippe quæ ratione prudentiáque in ipſo ſuo ortu prædita fuerat,& ſi parumper aduerſus illum argumẽtata fuiſſet, victrix euaſiſſet. Sed ita illius verba accepiſſe, tanquam quæ procul dubio vera eſſent:nam per dæmonis nequitiá ſimul cum illis verbis, *& eritis ſicut dij*, iniectum eſt ipſi deſiderium arboris guſtandæ, incenſáque eſt cupidine diuinitatis;ſolet enim peccatũ mentem eorum, qui eius ſunt ſtudioſi, captiuam ſibi mancipare. Tu verò lector,hîc mihi Mariam apud tuum animum contendito pauliſper cum Eua;atque illius quidem fortitudinem, huius verò ſocordiam ac ignauiam animaduertito: Maria enim quæ ſæpiſſimè audierat promiſſum eſſe à Deo Patribus,naſciturum Chriſtũ, neque ignorabat quę de ea re eſſent vaticinati Prophetę,cùm eius nuncij gratia ad ipſam veniſſet Angelus ſpecie humana,dixiſſetq;:Cõcipies & paries,nequaquam ſubito fidẽ illius verbis adhibuit,eo quòd inauditum antea eſſet;virginem peperiſſe; ſed cũ ipſo diſceptando rem expendere occepit, dicens: quomodo fieri poteſt vt hoc eueniat, quando vir mihi notus non eſt?ſiue,virum non cognoſco, vt

alia

alia habent exemplaria: ad hoc, abijt visum etiam illud signú quod Angelus dederat, quo de ipsius inde verbis certior fieret, grauidam scilicet Elisabetam, sterilem alioqui anum. At Eua quæ nunquam audierat, Deú inuidia laborare, aut se dijs pares futuros, si de vetita arbore gustarent, simul atque loquebatur cum ipsa non iam humana aliquis specie apparens, sed serpens, nihil disputat de arbore, sed diuinitatis ambitione incenditur, vilipenditque Dei mandatum. quare consentaneè de ea dictum est à diuo Mose: *Et vidit mulier quòd pulcra esset arbor ad vescendum, & expetibilis oculis, atque desiderabilis spectatu.* Viderat quidem femina arborem illam etiam prius quàm se serpens adijsset: neque enim poterat lege inhiberi ipsi arbor non visa. Quod verò Moses iam ait, vidisse mulierem, quòd pulcra esset arbor ad vescēdum, & quæ sequuntur alia, ostendit alio modo ante dæmonis accessum visam ab illa fuisse arborem, alio pòst: antè enim simpliciter intuita ipsam fuerat; at postea quàm à serpente decepta est, atque ad fidem huius verbis habendam inducta, tum demum vidit arborem esse pulcram ad vescendú, & spectatu expetibilem; quippe immoderato dissolutoque appetitu tunc arborem aspexerat: solet enim huiuscemodi cupidinis immoderatio, si quando animum inuasit, ea, in quæ intenditur, omnium pulcerrima gratissimaque ducere: sicuti euenire videmus ijs, qui improbo feminæ alicuius amore distinentur: ea enim etiam si sæpe sit fœdissima deformissimaque, tamen bene pulcra ac venusta in illorum oculis habetur, adeò vt illorum cæcitas ijs sit ostentui, qui ab ea permo-

tione animi aduersus illam feminam vacui sunt. Igitur quia mulieri cupido illius arboris per serpentis fraudem iam iniecta erat, ait Moses, ipsam vidisse arborem quòd pulcra esset ad vescēdum, &c. Sed vt res magis illustretur, dicimus, tribus omnino vicibus alio atque alio modo Euam vidisse illam arborem: primo quidem, quando lege eam vetabat Deus, iterum quando à Satana in fraudem illiciebatur ipsa, tertio postquam de illa edisset. Et primo quidem simpliciter intuitam esse, vt ceterarum arborū vnam quamlibet: secūdo verò non simpliciter aspexisse, sed cum cupidine, qua iam tum tenebatur, quaque censebat omniū pulcerrimam esse: sicut Tamar formosissima videbatur in oculis Amnonis, amore eius impediti: tertio denique simulatque gustasset, tum verò demum pro valde fæda diraque habuisse, sicuti etiam Amnon sororem suam Thamar, vt violauerat, inuisam habebat: quamuis enim vna eademque manebat ipsius Thamar forma antè & post admissum stuprum, tamen quam prius frater ob venustatem adamarat, postquam per peccatum esset abusus, odio prosequebatur. Itaque arbor illa, quæ pari pulcritudine fuit cùm de ipsa ferretur lex, & cùm esset dæmoni fraudis materia, ac denique post decerptum, gustatumque à muliere fructum; tamen primo neque pulcra, neque fœda visa primis nostris parentibus est; mox verò pulcerrima, sed postremo planè detestabilis est habita, postquam peccatum per ipsam admisere. Vidit igitur quòd pulcra commodaque esset ad vescēdum præ ceteris Paradisi quibuslibet arboribus, eoque acriore in ipsam appetitu

2.Reg.13.

rapta

rapta est, quàm in ceterarum aliquam; non quòd arbor ipsa, sed quia feminę animus esset mutatus per serpentis fraudem, qui muliebri credulitate, atq; effreni libidine ipsam agebat præcipitē ad eā arborem. Ceterùm aptior videri possit verborū structura, si sic legatur, Et vidit mulier quòd pulcra esset arbor oculis, & expetibilis ad vescendū, pulcritudo enim ad spectandi sensum pertinet, vt appetitus ad cibum. Sed hoc alibi iam à nobis est tractatum. Est verò & hoc animaduertēdum, ex illis verbis, *Et vidit mulier, &c.* colligi, ipsam nō subito ac properè de arbore gustasse, sed multa prius secum meditatam, atque cùm illam, iuxta insistens, ob oculos haberet, aspectantem alia atq; alia animo voluisse. *Et accepit de fructibus ipsius, & edit*, Quærat aliquis, cur non vocarit Adamum, vt is prior ederet? nimirum transformari ipsa prior cupiebat in deum, virumq́ue suum diuinitate anteuenire, qui se humanitate præcesserat, quo hac ratione administrationem rerum præ illo, atque imperium obtineret: existimabat enim simulatq, gustaret, euestigio in deam se transformatum iri pro fallacis serpentis consilio. Rursum quæri potest, quamobrem non sint aperti mulieris oculi, agnoueritq; suam ipsa nuditatem, mox vbi edisset eum fructum, sicut accidit vtriq; postquam edissent ambo? Huius rei hæc reddenda est ratio; si illa simul atque prior edisset, verecundiæ sensu fuisset perculsa, metuisset Adamus, atque abstinuisset; neque tamen ea sibi abstinentia iustitiæ laudem vllam meruisset, vt qui non diuinæ legis reuerentia & respectu, sed per vxoris pudorem fuisset cohibitus. Igitur quando certamē

ex æquo ad vtrunque ſpectabat, faciendumque erat periculum de vtriuſque ſimul indole ac voluntate, diſtulit Deus Euę verecundiã, effecitq;, ne ipſam ſimul cũ guſtato fructu puderet nuditatis. *Et dedit etiam viro ſuo ſecum, & comedit.* Exiſtimandum ne eſt, hîc mulierem ſimpliciter viro porrexiſſe, virũ verò ediſſe, cùm neque illa verbũ vllum ad ipſum faceret, neque ipſe rurſus apud illam de eo cibo diſquireret? Sanè nos cenſemus, & virum de cibo diſquiſiuiſſe, & mulierem ipſi tum ea verba retuliſſe, quæ ſerpens dæmon ſibi dixerat, tum alia præterea ex ſuo ingenio adieciſſe, quæ ad perſuadendum Adamum facere putaret, idque his rationibus demonſtrari poſſe exiſtimamus. Primo enim cùm ante violatam legem magnæ curæ fuerit vtrique, nequid aduerſus Dei iuſſa cõmitterent, non potuit profectò Eua, porrigendo modò cibum vetitum, neque verbum vllum addendo, inducere Adamum ad veſcendũ, nihil prorſus de eo, quod porrigebatur, diſquirẽtem; deinde ſi ſimpliciter acceptum cibum ediſſet, ignarus ceteroqui quamobrem ederet, à quo antè iuſſus fuerat abſtinere, nulla meruiſſet culpa notari, ob id quòd ſimpliciter atque inſcienter, inconſiderateque feciſſet; cùm verò culpatũ conſtet propterea quòd ediſſet, facilè intelligimus, rẽ ipſam antè ab ipſo atque vxore fuiſſe accuratè expẽſam. Poſtremo ſi Eua mulier vſa eſt verbis aduerſus ſerpentem, dixitque, Lege Dei interdictũ nobis eſt ea arbore, quanto magis exiſtimandum eſt, Adamum charioſè prius de cibo, quem vxor porrigebat, inquiſiuiſſe, quàm guſtaret; vxorem verò & ea reſpondiſſe, quæ à ſerpente acceperat,

futurum

futurũ, vt non ſolum non morerẽtur, verùm etiã deorum ſimiles euaderẽt, & alia inſuper affinxiſſe, quibus maritum ad veſcendum pelliceret, atque ita vtrunque ediſſe, facinuſq; peſſimum admiſiſſe. Quin dominus Ephræm ſcribit, Euam *Ephræm.* multa pollicitatione ſolicitaſſe virum, atque ad veſcendum induxiſſe; ceterùm Moſen, quibus vſa ipſa ſit verbis, prætermiſiſſe, cùm eſſet contentus, docuiſſe nos, feminam viro cauſſam violandæ legis fuiſſe, eo quòd vetitos fructus ipſi edendos ſubminiſtrarit, & ſimul animos edendi addiderit: ſerpentis verò verba literis prodidiſſe, vt eum intelligeremus ipſum eſſe generis noſtri communem hoſtem, eoque inſidias, improbitatemque ipſius euitandi maior nobis cautio eſſet. Porrò quæ fuerit arbor, de quã ederunt Adam & Eua, & quémnã fructum guſtarint, ſuprà eſt à nobis pertractatum. Ad hæc illud etiam operæprecium fuerit animaduertiſſe; cùm quiſquis re aliqua veſcitur, aut famis neceſſitate impellatur, aut rei eius libidine, effrenataque cupiditate, Adamum nulla fame cogente, ſed libidine ſuadente, de illa arbore ediſſe, ac proinde ei concupiſcentiæ cohæſiſſe peccatum. Nam vt Apoſtolorum quidam ait, con *Iacob. 1.* cupiſcentia concipit & parit peccatum. Si enim non per libidinem, ſed vt qui nutrimento opus haberet, ediſſet, de ceteris ediſſet arboribus ſibi in paſtum permiſſis, non de eã autem quæ ſola ſibi fuerat vetita; itaque fames extra noxiam futura erat, cùm concupiſcentia cum peccato coniuncta ſit, quippe hanc ciborum luxuries comitatur; qui verò ingluuiei indulgent, ad venerem proni fiũt, vtpote guloſi, ventri mancipati, proiecti denique

ad ebriositatem, quæ vitia atque peccata maxima sunt. Veneris porrò comites sunt, scortari, adulterare, cum maribus corpus commiscere, quæ & ipsa flagitia sunt. *Et aperti sunt oculi amborum.* Sunt qui temere atque etiam impudenter dicant, iam nunc illud euenire, quod serpens, hoc est Satanas, fore prædixerat, nempe, si Adam Euaq; ederent de illa arbore, apertum iri ipsorum oculos: id enim hîc narrat Moses post gustatum cibum vetitum ipsis accidisse. Verùm nos respõdemus, aliter Mosen, aliter serpentem de aperiendis oculis esse locutos: serpens enim volebat oculorum apertura significare futurum, vt acri atque perspicaci essent ingenio, bonumque ac malum perinde ac dij possent dignoscere; at Moses apertis oculis nihil aliud vult, quàm suæ ipsos nuditatis sibi conscios esse factos, hoc est, pudore verecundiaque affectos. *Et cognouerunt quòd nudi essent.* hoc est, puduit ipsos suæ nuditatis. Cùm enim peccatum detraxisset ipsis vestem gloriæ, qua adhuc fuerãt amicti, denudati sunt, puduitq; se violatæ legis, atq; amissa omni fiducia, qua antè pollebant, peccatoque iam corpus ipsorum occupante, cœperunt erubescere ob nuditatem, metuque concuti, ac pauere. Nam ante admissum scelus, gustatáq; arboré, nulla verecũdia tenebãtur ob nuditaté, idq; duabus de caussis, & quia amicti erãt gloria, & quia nulla pudoris cogitatio animos ipsorũ subibat priusquã peccassent: at postquã facinus cõmisere, Deus ipsos gloria illa exuit, & simul pudoris sensum indidit, vt eo perstringeretur peccatũ, eiusque impetus ac feruor restingueretur. Igitur quod ait, *Cognouerunt,* perinde est ac si

dicat,

dicat,pudore affecti sunt. Porrò si quęrat aliquis, ad quænam corporis membra potissimum spectauerit iste pudor? dicimus, ad genitalia membra, idque hanc ob rem; quia cùm acrior vehementiorque sit iste ceteris omnibus adfectibus, quippe qui in animantibus rationis expertibus quoque dominetur, voluit rerum opifex Deus primum pudore effrenem illum atque indomitum feruorem cohibere. Insuper id quoque obseruatu dignum est, primos parentes antequam deliquissent, & animum ingenio, & corpus gloria excultum comtumque habuisse; postea verò quàm peccauerãt, exutos quidẽ esse corporis glo ria, ceterùm animi intelligentiam retinuisse, nimirum vt per hanc agnoscerẽt suum peccatum, atque pœnitentia ducerentur: hinc enim euenit, vt simul atque facinus fecissent, agnouerint suam nuditatem, erubuerintque, ac horrore, tremoreque correpti, mortem expauerint, antè sibi per minas denunciatam. Vnde & Iacobus Sarugensis ad hunc modum scribit: Peccatum initio supra modum placet; at in fine luctum parit patranti. Cùm enim primi parentes cupiditate ferrentur in illam arborem, de ipsa edendi, & Deum ipsum, & legem præ illa parui pendebant; at vbi edissent, nudatique erubuissent, odio ipsam sunt prosecuti, memoresque illius præcepti, quo die ederitis, mortem moriemini, pauore expalluerunt. *Et conglutinauerunt folia ficulnea, feceruntq; sibi* » *subligacula.* Nimirum folia folijs cõsociantes, cin- » cti formam quandam concinnabant, vestis genus parum decens, atque infirmum etiã, vtpote quod solis vi arefactũ, facilè emarceret, dilabereturq;,

Iacob Saruga episcopus.

&

& quo neque ſatis pro voluntate & commodè, neque diu multumque vti poſſent. Credibile eſt autem, Euam eiuſmodi ſubligaculum priorem feciſſe, ſuaque eo pudenda velaſſe, vtpote quæ prior legem violauerat, Adamoq; nuditatis cauſſa fuerat; tum etiam illius conſilio factum eſſe, vt iſte folia indueret, quia marito ſuo veſtem olim ipſa contextura eſſet. Sed cur non aptarunt ſuis oculis velamen ex illis folijs? aut manicas manibus, vel caligas pedibus tegendis? aut denique cur non alio modo alia corporis membra affecerunt, ſed ſolis genitalibus contegendis ſubligacula compararunt? Ad hoc facilis eſt reſponſio: quia verecundiam primum his partibus indidit Deus, ideo conſentaneum erat, vt prima cinctis obducta contegerentur. Sed cur verecundia his partibus à Deo eſt inſita, ac non potius auri, quæ ſerpentis conſilium auſcultauit, aut oculo, qui arboris pulcritudine victus eſt, aut manibus, quæ fructus decerpſere, aut ori, quod vorauit, aut denique ventri, qui excepit? Hic reſpondemus, cùm is adfectus, qui circa membra genitalia verſatur, pertinacior difficiliorque ſit ceteris omnibus animi perturbationibus, quæ in nobis ſunt, opus erat verecundia tanquam freno iniecto, quo peccatum ea in parte cohiberetur; & ſimul vt nos ipſi ad habendum odio peccatum induceremur, vt ex quo illiuſmodi verecundia in nobis nata ſit. Et verò quum arbitrij noſtri libertas non ſatis valeret ſola hunc adfectum domare, atque ad ſe reuerēdum adigere, adiunxit ei Deus verecundiā, quo ſaltem communi vtriuſque opera cohiberetur, excindereturque; arbitrij quidem liberi iudicio

cio in anima;verecundiæ verò frenis in corpore. Quippe multos mortales pudor atque verecundia magis deterret prohibetq́ue à patrando eo, quod improbum eſt,quàm legis aut iudicij ſubeundi metus.eſtq́ue eius rei argumentum, quòd bruta animantia,quæ omni pudore vacant,prorſus non refrenant libidinis ſuæ impetum,quo in feminas rapiuntur,victa ab ingenita ſuæ ipſorum naturæ cupiditate. At homines etiam ſi non minore atque illa libidinis vi vrgeantur, tamen ab ea explenda pudore,quo apud alios homines verecundantur,reuocari videmus, adeò vt ne legitimo quidem connubio propalam vtantur,ſicut alijs rebus, ſed latentes tectique. Conficitur itaque, verecundiæ adfectum ideo ab rerum opifice Deo inditum eſſe genitalibus hominum potius quàm alijs membris, vt peccato in illis partibus moderetur, ſimulq́ue id nobis inuiſum faciat,noſq́ue ab ipſo admittendo deterreat, vt ex quo ipſa verecundia in noſtris animis orta ſit. Sunt qui hîc interrogent, cur Deus Adamum à peccando non abſtinuerit.Nos reſpondemus, id nequaquam eò factum non eſſe,quòd eius faciūdi facultas Deo defuerit, ſed ne vim adferret libertati arbitrij Adę, eámue opprimeret. Deinde fruſtra legem illi præſcripſiſſet, ſi inſuper à peccando coërcuiſſet,veluti manu iniecta. Præterea ideo etiam noluit illum à flagitio admittendo arcere, vt gratiam, præmiumq́ue demereri poſſet, tanquam qui ſua ipſe voluntate à ſcelere patrando eſſet retentus; non autem per vim impeditus. Ad hæc, quo imbecillitatem ſuam agnoſcerent primi noſtri parentes, néque per vanam gloriam

riam elati præcipites ruerent, ſicut Satanas. Nam quòd ſcientes peccaſſent, conſcios reddidit ſuæ ipſos infirmitatis, atq; vt humiliter de ſe ipſi ſentirent, effecit. Denique, vt cùm ſuapte ſpõte deliquiſſent, atq; è Paradiſo excidiſſent in hunc mundum rebus aduerſis moleſtiſque refertiſſimum, facta vtriuſque mundi inter ſe collatione, illum omnibus bonis, & gaudio plenum apud mentem ſuam ſemper verſarent. Nam niſi experientia cognitum hunc alterum habuiſſent, nunquam ille quantum huic præſtet, exactè intellexiſſent. Poſtremo, vt dum ſubinde à peccato interpellaretur Adami Euæque voluntas, erudirentur ipſi ad peccati odium atque fugam, tanquam eius, à quo ingentes accepiſſent calamitates, atque ea doctrina ab illis ad nos vſque propagaretur, quaſi manu tradita. Enimuero quoties peccandi occaſio ſeſe nobis offert, præſto adſunt nobis leges, quas Deus nobis imperauit, vt ipſis coërceamur à patrando peccato. quin legibus ipſis etiam ſubſidium addidit eam, quæ doctorum verbis fit, redargutionem, vt ſiquãdo flagitium admiſerimus, tum latis legibus, tum ea etiam increpatione, qua peccata verbis perſtringuntur, inducamur ad pœnitentiam, dignique reddamur, quibus fiat admiſſorum gratia. Sicut Paullus ſuum Timotheũ ſcripto hortatur, vt ſimul cum legibus iam tum poſitis redarguat etiam atque reprehendat peccatores, quò ſua peccata agnoſcant, & pœnitudine ducantur. Ad hunc etiam modum cum primis parentibus actum eſt: cùm enim ipſis obrepſiſſet peccatum, ipſe Deus eos verbis reprehendit, cùmque pœnitere ſe admiſſi flagitij oſtenderent,

rent, quadam tenus ignouit, quando non, quo die ederunt de vetita arbore, eodem & vita defuncti sunt, sicut per minas ipsis obnunciatū fuerat. Sed iam alia oboritur quæstio, cur nō sit mortuus Adam quo die edit fructum vetitum, sicut interminatus ipsi fuerat Deus? Sed priusquam ad hanc respondeamus, operæprecium fuerit, illorū hominum argutias dissoluere, qui hoc loco aiūt, serpentis, hoc est Satanæ, verba rata fieri, quibus prædixerat, non morituros, etiam si vescerentur prohibitis fructibus: Dei verò irrita falsaque, qui eodem cum patrato facinore die morituros minatus fuerat. Atqui haudquaquam mentitus est Deus, sed præstitutam pœnam misericordia mitigauit: solet enim ille maxima grauissimaque supplicia minari, vt sibi caueant mortales; verùm deinde illa per suam misericordiam moderari, leuioraque sumere. Nam & Niniuitis cùm interminatus esset exitium, illi verò ab inceptis reuocati pœniterent, nulla ipsos multa affecit. Ezechię quoque cùm moriturum, neque victurum pronunciasset, eumque peccati sui pœnituisset, impēdentis pœnæ iam addicto gratiam fecit: & tamen nemo ob hæc mendacij Deum accusauerit. Sic igitur etiam cum Adamo & Eua egit: pręmonuit enim ne de illa arbore ederent, simulque minas addidit, fore vt nisi parērent, eodem die mortem oppeterent: cùm porrò iam præceptum violassent, atque peccassent, miseratus ipsos est, culpāque remisit, & supplicium ita est moderatus, vt eo ipso die mortem nō obierint, quo impositam sibi legem fregerant. Imò verò aduersus Nineuitas totum omnino supplicium reddidit irritum:

Ionæ 3.

4.Reg.20.

at primos hosce nostros parentes parte duntaxat pœnæ absoluit, hoc est, ne eo ipso die morerentur, ceteroqui non sustulit prorsus mortem. Non est itaque falsi insimulandus Deus, qui per suam misericordiam venia dignatus est nostros primos parentes, meritamque pœnam partim remisit, neque eo ipso quo dixerat die peremit. Sunt quidem qui Dei verba sic tuētur, vt obijsse mortem illos contendant quo die deliquerunt, non quidem corporis mortem, sed animi, quæ ex peccato nascatur. Verùm frustra est hæc excusatio, quando non mortem animæ, sed corporis, hoc est, quæ ipsam animam à corpore dissociaret, interminatus illis fuerat Deus. Iam verò illud restat dicere, cur non obierit Adam quo die edit fructum lege prohibitum, vt minæ futurum denunciarant; sed extenderit postea vitam suam ad nouies centesimum & tricesimum annum. Huius rei variæ sunt caussæ: potuit enim Deus illius misereri, commeritamque pœnam, si non omnem, at partim saltem remittere, qui magna quidem duraque minari, at minora molliorаque infligere solet, vt nobis Niniuitæ exemplo fuere. Deinde si illi mox cum admisso peccato vita defuncti fuissent, nulla relinquebatur propagandi generis humani origo. Præterea illa Dei benedictio, *Crescite & multiplicamini*, præcesserat diras istas minas, *quo die ederitis, mortem moriemini*. Insuper dilata est mors peccantis Adæ, ne si iusto initio mors imperium suum auspicata esset in genus humanum, prorsus hoc indissolubile deinceps obtinuisset. Iustum autem fuisset mortis imperij principium, si Adam, qui violata lege deliquerat,

Gen. 5. a. 5.

Hoc ita claz

querat, primus morte concidiſſet; at enim poſteaquam ille primus eſt morte exſtinctus, qui præ ceteris mortalibus Deo placebat, & omnino morte indignus erat, atque ita improbo principio mors ſuam occepit tyrannidem; merito ea tyrannis olim diſſoluenda fuit per Chriſtum, qui ſuo illam aduentu viribus caſſam reddidit. Hinc dominus Ephræm in illud Dei dictum, Sanguis Abel clamat ad me ex terra, ſic ſcriptum reliquit: Vlulat mors in ſuo initio, oſtendens quem ſit habitura finem. Præterea etiam ſi non ilico peccantem Adamum morte multauerit Deus, tamen mortalem eſſe, & à ſe olim perimendum iam tum oſtendit his verbis, Puluis es, & in puluerem reuertêris. Denique cùm ille guſtata arbore vetita, pœnæ obnoxius factus eſſet, habuit ipſum Deus pro mortuo, etiam ſi viuus eſſe videretur. Si enim diuus Paullus Apoſtolus eos, qui mortui ſunt, rectè vocat dormientes propter certiſſimam reſurrectionis ſpem, cur non Adamus, poſteaquam peccato mancipatus, atque noxæ deditus eſſet, perinde ob noxam mortuus vocari debuit? Hinc eſt quòd dominus Iulius commentario ſuo in Euangelium Ioãnis ait: Adam itaque eo die mortem obijt, quo die de arbore prohibita edit, eo quòd ſic haberet ſententia, *quo die comederis de arbore, morieris*. atqui viuebat etiam tum; quî ergo potuit mortuus eſſe? ſanè per ſententiam ipſam, atque per patratum facinus iam tum mortuus erat. Nam ſimul atque ſe quis ſubiectum culpæ fecit, ſupplicia quodam modo patitur, tametſi adhuc non reipſa ductus, ſed per ſolam pronunciatam ſententiam iudicatus ſit. Et dominus Ephrem vbi

Geneſ. 4.

Ephræm in Geneſ.

Iulius in Ioann.

Ephræm in Geneſ.

iterum tractat locum illum de Adamo vescente fructus vetitos, morienteque eo ipso die, scriptũ reliquit in hanc sententiam; Sicut qui sanus est, priusquam incidat in morbum, bona fruitur valetudine, quę morbo potior est; verùm vbi letalis eum iniuit ægritudo, iam in mortis potestate esse censetur, etiam si complures dies ægrotus transigat prius, quàm moriatur: ita & Adam felicem atque incolumẽ vitam agitabat in Paradiso prius quàm peccaret: at vbi admisisset peccatum, sententiæ obnoxius factus est, & proinde pro eo æstimatus, qui mortis exsecrationi imperioq; subiectus esset; itaque multis pressus miserijs, tanquã perpetuo letalem sustinens morbum, ad ipsam vsque mortem perrexit. Rursus sicuti si quis alium mortifero vulnere sauciet, quantumuis ille post acceptam plagam multos superstes maneat dies, tamen perinde ac si mox vbi percussus fuerat, obijsset, sic vindicant iudices eam cædem; ita quo die vulnus excepit Adam, ab eo die censetur iudicatus obijsse, vt qui inde vsque dum moreretur, letali morbo & ægritudine fuerit implicitus. Igitur etsi reipsa non oppetiuerit mortem Adamus simul vt fructum edit, tamen pro mortuo habitus est, eo quòd capitali culpa se obstrinxisset, atque iam tum per sententiam noxæ deditus esset. Sed dices, Cur non prorsus aboleuit Deus mortem, quam pro maxima sua misericordia nõ intulerat eo die, quo peccauerat Adamus? Atqui eius rei multæ possunt reddi caussæ, abolita enim prorsus morte, huius quoque mundi compositio frustra fuisset, immo sæculum etiam, quod futurum vocamus. Ad hoc, sublata mors simul sustulisset

lisset aduentum filij Dei. Præterea peccatum Adami & Euæ, atque omnis posteritatis immortale futurum fuisset, vt est peccatum diaboli. Denique ideo reliqua mors fuit, vt primi parẽtes animum aduerterent ad suum ipsorum facinus, & animi pœnitudine afficerentur, neque mortis securi, suis seducti erroribus peccata leuia ducerẽt, atque ita omnibus flagitijs adsuescerent. Hanc enim ob rem Deus non simpliciter ad Adamum Euamque accedebat in Paradiso, sed maximo cũ terrore, vt ait Moses. *Et audiuerũt vocem Domini Dei gradientis in Paradiso inclinante die.* Sæpe quidem aliâs apparuerat Deus Adæ & Euæ; primo cùm Adamum conderet, conformaret, componeret, erigeret; secundo, cùm lege imperata vetaret, ne de arbore cognitionis ederet; tertio, cùm Euam illi detraheret, secundum eam sententiam, quam dominus Ephræm, & qui hunc sequuntur, pro Scripturæ tenore amplexatos esse suprà demonstrauimus. Porrò siue per contemplationem quandam apparuerit tunc illis, vt Philoxenum existimare diximus, siue ita vt ipsos eorum sensus forma corporea moueret, vt illi volunt, sanè cuiuscunque hæc modi res fuerit, pacatè ac blandè illis vicibus apparuerat ipsis: at iam ita planè se repræsentat, vt suis illi sensibus percipiãt nimirum humana specie formidabilis, turbidus, difficilis, & quasi peregrè adueniẽs, iraque tumens, ruensque, & suo incessu concutiens terram, atque adeò ipsas Paradisi arbores pressis vestigijs tremefaciens: huiusmodi, inquam, habitu hîc nunc videtur ab illis, nimirum vt pauidi confiteantur sua delicta, atq; illius misericordiam veniamque implorent.

Ephræm.

Philoxenus.

plorent:eò enim ſpectat quòd ambulantis vocem audiſſe dicuntur. Quippe voluit audiri ab ipſis ſuum inceſſum, & ipſe ceu corporatus ſpectari humana forma, vt præ metu feſtinarent ad eius gratiam, ignoſcentiamque. Ceterùm diei inclinationem vocat Scriptura tẽpus illud diei, quod circiter hora nona eſt poſt meridiem, ſole ad occaſum ſpectante. Sed enim Hebræos aiunt pro inclinatione diei dicere ſpiritum ſiue ventũ diei. Ceterùm quòd ad inclinatum vſque diem diſtulit ſe illis exhibere, id eò fecit, vt ſpacium haberẽt interea, quantum patraſſent facinus animo ſecum agitandi. Sed & hoc diſceptandum eſt, de quo hîc die agat Moſes. Sũnt autem qui dicant, de eo, quo conditi fuêre primi parentes: illo die enim & peccaſſe ipſos lege violata, qui dies erat ſextus. Secundum hos vno eodemq; die creatus eſt Adam, & conformata Eua, lataque lex, & violata, atque primi parentes ob hoc tantum facinus obiurgati, & Paradiſo eliminati. Sed aliorum ſententia eſt, alio die creatos illos eſſe, alio peccaſſe; hîc verò de eo loqui Moſen, quo peccarunt. Prter hos alij putant, hunc diem neque eum fuiſſe, in quo fuerant formati Adam & Eua, neque eũ, in quo peccarunt; ſed poſt illos alium: neque enim ſatis conſentaneum eſſe, vt hæc tanta vno accidiſſe die exiſtimẽtur. Sed nos hæc inferius, Deo volente, explicabimus dilucidiùs. *Et occultabantur Adam & vxor ipſius à conſpectu Domini Dei inter arbores Paradiſi.* Fugiebant igitur tum à Deo, qui vocem inceſſus ſui ipſorum auribus ingeſſerat, tum ab arbore, de qua improbè ederant, atque in locis denſis frequentibuſque multa variaque arbore

bore abſcondebant ſe, nimirum quia & peccati ſibi conſcij erant, & nudi, hoc eſt, quia horrebant conſpectum Dei, & quia verecundabantur. *Et vocabat Dominus Deus Adamum, & dicebat ei, Vbi es Adam?* Iam diximus corporata atque humana figura Deum hîc apparuiſſe primis parentibus, ipſoſque voce, quæ audiendi ſenſum mouebat, compellaſſe. Solet autem dictum illud, vbi es, multis vſurpari modis: nam eſt quãdo qui neſcit vbi is ſit quem vocat, dicit, vbi es: eſt etiam cùm qui alterum interrogat, vbi es, non neſcit, vbi locorum ſit, veluti cùm aliquem procul à nobis agentem, cuius opera indigemus, ſic interpellamus, vbi es: denique vtimur quoque ea interrogatione cùm cuipiam ſuum errorem in memoriam adducere volumus; nam illud, vbi es, perinde tunc valet ac ſi dicamus, vide quò impietatis recideris: poſtremo animos addere cuipiã, atq; manũ ad audẽdũ porrigere volẽtes, dicimus, vbi es? ad hęc de re amiſſa quã quęrimus, vſurpamus quoq; hoc dictũ. Igitur dum Deus Adamũ interrogaret, vbinam eſſet, non quidem id ignorabat, vt neque cùm ex Cain quęreret, vbi eſt frater tuus? neque cùm ex Moſe, Quid hoc eſt quod manu tenes? aut ex Ieremia, Quid vides? aut denique ex Satana, Vnde venis? ſed habẽt illius modi interrogationes ſuas cauſſas, ſicut & illæ Filij in nouo teſtamento, dum ait ad diſcipulos ſuos, Quot panes habetis? & rurſus, Quid dicunt de me homines? Eſſe me filium hominis? &, Simon, Reges terræ à quo capiunt tributum & cenſum? & ad legionem, Quod eſt nomen tuum? deniq; ad Iudæos, Vbi poſuiſtis illum, Lazarum ſcilicet?

Geneſ. 4. Exod. 3. Ierem. Iob. 1. Matth. 15. Matth. 16. & Luc. 8. (17. Ioann. 11.

Quid dicunt, &c. poſſet etiam ſic reddi: Quem me dicunt eſſe homines, qui ſum filius hominis.

Hæc enim & huius generis alia, quæ interrogauit Christus, non ignarus, sed probè conscius interrogauit, vtpote Deus, qui omnia videt, nouitq;: verùm iustis de caussis hisce & alijs interrogationibus vsus est, Pater quidem in veteri; Filius verò in nouo testamento. Quamuis enim dominus Seuerus, & Philoxenus multis in locis affirmēt, Filium fuisse qui & in veteri, & in nouo testamēto mortalibus apparuit, seque exhibuit conspiciendum (Seuerus enim in eo sermone, quem de genitrice Dei composuit, ait: Verbum enim Dei patris erat, quod super sublimen montem Sinai descendebat, vt ferret legem mundo, &c.) alij tamen probatæ doctrinæ magistri existimare malunt, Deum Patrem in veteri, Filium verò in nouo apparuisse. Sed tua esto, lector, existimatio, vtrum horum verius sit, quodque magis probaueris, id amplectitor, retinetoque, quando vtrũuis probabile est, atque credibile: vna est enim eademque Patris, & Filij, & Spiritus sancti natura, ac voluntas vna, vnaque operatio; sed tres personæ distinctæ. Igitur vt eò vnde digressi sumus, redeat oratio, non propter ignorationem, sed alias ob caussas quærebat ex Adamo Deus, vbinam esset; nimirum vt ipsi suum errorem ob oculos poneret, perinde ac si diceret: Quomodo agis Adame? apertosne oculos habes, vt te habiturũ promisit serpens? an etiam num cæcus es, contrà atque ille est pollicitus? vbi es? Deíne locum iam obtines pro serpentis promissis? an sub imperio es, quod ille tibi minimè prędixit? vbi es? magnáne fiducia pollens apertam frontem sustollis? an pudore confusum vultum deijcis? vbi es? cur me non

Seuerus. *Philoxenus.*

nō, vt ſoles, apertè intueris, ſed in latebras te à me ſubducis? deinde vt ipſa interrogatione animū illi adderet ad colloquēdum, atque ad pœnitētiam inuitaret. Ad hoc, vt oſtenderet ſe ita Adamum quærere, vt pater amiſſum filium ſolicitè veſtigat. atque hæc poſteriora duo inde comprobantur, quòd non quaſi ſupplicium de illis ſumturus ſe iam ipſis exhibuerit in primo hoc congreſſu: alioqui enim non tam blandè ſuo illum nomine nuncupaſſet. Eſt enim hæc illi Paullinæ ſimilis interpellatio, Saulle cur me perſequeris? cùm nō perdendi ipſius cauſſa ſe illi offerret Ieſus, nomineque compellaret; ſed vt ad ſermonem, excuſationemq́ue prouocaret. Tum etiā ſi per cauſſam perdendi illis apparuiſſet, vtique perdidiſſet, vel aquis, vt priſca Noæ ſæcula, vel igne, vt Sodomitas; vel terra dehiſcente, vt Dathanem & Abironem: erant enim eiuſmodi exitio primi parentes quoque iam tum digni, quippe qui ſalutari doctrina reiecta, perniciosam fuerant amplexi, & eam, quæ cum Dei verbo prorſum pugnabat. Dixerat enim Deus, Mortem moriemini qua die ederitis de arbore: ille verò alter, Non moriemini. Neque verò multa Deo defuiſſent quæ aduerſus illos potuiſſet dicere, ſi expoſtulare tanquam cum hoſtibus libuiſſet; quale eſt illud: An non ego, improbe Adame, te condidi ex terra ad meā imaginem & ſimilitudinem, meiſque te manibus conformaui, & vxorem dedi vitæ tuæ ſubſidium? an non in Paradiſo te collocaui omnibus delicijs referto? an non caput imperatoremq́ue te rerum omniū, quæ in terris ſunt, conſtitui? quid eſt ergo cur me criminareris, calumniatoriq́ue au-

Act.9.

Geneſ.7.
Geneſ.19.
Numer.16.

res præberes? verùm prorſus non infremuit, ſed ſuauiter ac blandè appellans, Adame, inquit, vbi es? nimirum vt colloquẽdi fiduciam ipſi faceret, oſtenderetq́; ſe non iam inſolito adfectu vocare. Quapropter ipſa etiam voce animatus Adamus,
« reſpõdit dicens: *Vocẽ tuam audiui in Paradiſo, & vidi*
« *quòd nudus eſſem, atque occultaui me.* Duas reddit Adamus ſui occultandi rationes; alteram, quia timuerit: hoc enim ſibi vult, vocẽ tuam, id eſt, ſtrepitum inceſſus tui audiui in Paradiſo; alterã, quia puduerit ſe nuditatis. ſed hæc Adæ apologia excuſatione planè improba eſt, quum & metus ille, & ipſa nuditas ob violatam à ſe legem euenerint.

In Hebræo eſt, Et timui. legit ergo Syrus interpres perperam ואראה pro ואירא

« rint. *Et ait ad illum Dominus, Quis oſtendit tibi quòd nu*
« *dus ſis?* Neque hoc interrogat vt ignarus, ſed vt per culpę confeſſionẽ illum inducat ad reprehenſionem lubenter ſuauiterq́; admittendam; quaſi dicat, fuiſti quidẽ ſemper nudus, neque tamen te eius puduit antehac: quid eſt ergo quòd nũc adeò
« erubeſcas, atque timeas? *Num de arbore, de qua*
« *iuſſeram ne ederes, ediſti?* Etiam nunc pergit pacatè cum illo colloqui, quaſi coniectura quapiam modò fretus illud dicat, *Num de arbore, &c.* Eſt autem hìc animaduertendum ex adſcriptis, aut duobus punctulis, aut vno ſolo, ad illud, *Ne ederes*, orationem hanc vel affirmatiuè, vel per interrogationem efferri poſſe. Ceterùm dominus Ephræm, & qui cum ipſo ſentiũt, ex his & ſimilibus verbis ſingulariter ad Adamum factis confici putant, ſoli Adamo imperatam à Deo legẽ eſſe, eamq́ue ipſum deinde Euæ vxori retuliſſe: verùm alij reſpõdent, Deum ſub Adæ perſona cum Eua quoq́; colloqui, pro Scripturæ more. Beatus vir,

Ephræm.

vir,inquit Dauid,qui nō ambulauit per viam im- *Psalm.1.*
proborum. quis nō hîc eam beatitudinem æquè
ad mulieres ſpectare dicat? nimirū ideo viri per-
ſona lubentius vtitur Scriptura,quòd vir mulie-
ris caput ſit. *Et ait Adā, Mulier,quam attribuiſti mihi,* „
ipſa dedit mihi de arbore,& comedi. Prorſus vana eſt, „
& inanis etiam hæc Adami defenſio; quippe qua
minimè præ ſe fert demiſſum humiliatumq; ani-
mum, ſed in ipſum quodam modo Deum culpā
auertit;quaſi dicat, Mulier, quā tu apud me eſſe
voluiſti,ea mihi cauſſa fuit tranſiliendi legem,il-
laq́ua arbore veſcendi. Sed aduerſus hæc multa
à Deo ad illum arguendum dici potuiſſent. Ver-
bi gratia: Non quia mulierem ego tibi adiunxi,
iuſta tibi ratio erat,vt ei auſcultans mea iuſſa vio-
lares. Tum ſi me accuſas,quia vxorem tibi dedi,
cur non etiam,quia te cōdidi? niſi enim te creaſ-
ſem, non peccaſſes. quia tibi oculos indidi? ſine
quibus non eras arborem viſurus. quia manus
tibi appoſui?ſine quibus non decerpſiſſes vetitos
fructus. quia os tibi dedi?ſine quo nō ediſſes.fru
ſtra igitur illa excuſas,cùm eam mulierē, quā ti-
bi ſociam dedi, ita cōparauerim, vt tibi ipſa eſſet
in manu,atque ſubiecta,non autem vt te tuaſque
actiones regeret,gubernaretq́;. His, inquam,atq;
huiuſcemodi alijs verbis expoſtulare cum illo po
tuiſſet iure Deus,verùm omnibus abſtinuit,quia
non accuſationibus perterrere hominem,ſed pa-
trati facinoris pœnitētia reuocare cupiebat:qua-
re mox quæſtionem ad mulierem conuertit. ſic
enim ſequitur: *Et ait Dominus ad mulierem, quid* „
hoc eſt quod feciſti? Rurſus cum muliere quoque „
non acerbè atque iracundè, ſed ſedatè & blandè
 loqui-

loquitur Deus, ac quaſi neſcius interrogat, ob eaſdem rationes, quas nuper de Adamo interrogato protulimus. *Et ait mulier, ſerpens decepit me, & comedi.* Mulier omnia ſerpenti adſcribit, non Satanæ, eò quòd ſerpentem quidem, qui ſe interpellauerat, noſceret; at Satanam intra ſerpentẽ occultatum; à quo omnis impoſtura proceſſerat, ignoraret. *Et ait Dominus ad ſerpentem, quia feciſti hoc, maledictus es præ omni animante, & præ omni beſtia agri.* Nulla vtitur apud ſerpentem, hoc eſt, Satanam, interrogatione, qua ad ſe excuſandum ille prouocetur, ac ita tandem iudicetur, condemneturque, ſicuti apud Adamum, & Euam vſus fuerat. Cuius hanc putamus reddi poſſe rationem: quia Adamo vxorique locus erat pœnitentiæ; at in ſerpentis dęmoniſque arbitrio non erat vt pœnitere poſſet. Porrò multa hîc quæri ſolent, cuiuſmodi ſunt, præditúſne fandi facultate à Deo ſerpens locutus ſit; an Satanas intra ſerpentem latens, cùm ille hunc ſuopte arbitrio ſubterfugere nequiret, vt non ipſi pro inſtrumento eſſet? Ad hoc, cur non exſecratus ſit Deus Satanam, vt ſerpentem? Præterea, cur Moſes, cùm hunc librum multis poſt ſæculis conſcripſerit, quando iam tũ ſatis cognitus erat mortalibus Satanas, non clarè dixerit, Satanam fuiſſe qui intra ſerpentem loquebatur? Sed nos has & huius generis alias quæſtiones altiùs inueſtigatas diſſoluimus capite XXVII. Verùm quando ſunt, qui illam, cur non exſecratus ſit Deus Satanam ſic, vti ſerpentem, iterum atque iterum vrgent; nos præter ea quæ antè reſpondimus, hoc etiam addere hîc voluimus, Deum non minus maledixiſſe Satanę

non

non aſpectabili,quàm ſerpenti, qui oculis cernebatur,atque perinde inhęſiſſe exſecrationem myſticè arcanoque modo illi, vt huic apertè, & in ipſo corpore,quod cuiuſmodi ſit, velim te apud tuum animum penſitare: habebat enim Deus ſerpentem veluti medium inter Satanam, primoſq; parentes interuenientem: nam ſicut hi per ſerpentem ſeducti ſunt, ita ille per ſerpentem exſecratione perſtrictus eſt; & vt ſerpens fuit Satanæ inſtrumentum illiciendi primos parentes ad peccandum,ita perſonā quoque geſſit,ſub qua Deus Satanam eſt deteſtatus. vtrique igitur & Satanas, & ſerpens diuinam exſecrationem ſunt paſſi. Nā vt ad ſerpentem dictum eſt, Maledictus es præ omni beſtia & animante, ex quorum numero tu es,ita aduerſus Satanam pronunciatum eſſe exiſtimandū eſt,Maledictus es præ omnibus copijs ſpiritalibus atque angelicis,ex quarum genere tu es. Animalium enim nomine vocari in Scriptura ſacra copias angelicas, apertè arguunt ea animalia,quæ vidit Ezechiel; & ſæpe alibi Satanam animal appellatum eſſe in ſacris literis notum eſt. Sed cur auſpicatus eſt exſecrationem Deus à Satana? nimirum quia ille primus admiſit peccatū, prima eſt merito deteſtatione percuſſus. Ceterùm ſerpentem ex animantium genere fuiſſe,non autem reptilium,quod quidā autumauêre, cùm dicat. *Maledictus es præ omni animante*, memorauimus etiam capite XXVII. *Et ſuper ventrem tuum gradieris.* quaſi dicat, amiſſurus es pedes tuos, quibus ad prauitatem cucurriſti, ambulabiſque ac repes ſuper ventrem tuum,quia ventrem primorum parentum ineſcaſti. Pedibus igitur ſerpens ante

Ezechiel.1.

Animantes vocat quadrupedes.

ante exſecrationem incedebat, vt cetera animātiū genera; pòſt verò illis amiſsis, proſerpere cœpit, ac ventre promoueri. Et hæc quidem apertè ad ipſum ſpectant ſerpentem; ceterùm Satanæ ſic accommodetur eadē iſta exſecratio: Quoniā ſpiritale munus tuum, quo in cælo vnà cum reliquis copijs angelicis, quæ in ſublimi verſantur, fungebare, deſeruiſti atque amiſiſti; ad hoc, primos parentes ſeduxiſti, non erit tibi in cælo, vt antè, habitatio; ſed humi incedes, prorepeſque,
" malis ſtudijs addictus. *Et puluerem comedes om-*
" *nibus diebus vitæ tuæ*. Nempe in puluerem redegiſti primos parentes, puluere igitur veſcêris tota vita. Obijciunt quidam, quî poſsit illud conſiſtere, quod ait, *Puluerem comedes*, quando videmus ſerpentes vermiculis in aqua degentibus paſci, atque paſſerculos quoque, columbaſque, & huius generis alia vorare. Sed etiam ſi hæc quoque deuorent, interim abſque puluere vitam ſuſtentare nequeunt. Et verò licet Adamo dictum ſit, In ſudore faciei tuæ comedes panem tuum, tamen carne veſcitur etiam, & terræ frugibus, fructibuſque alijs. Sed hæc ad ipſum ſerpentem pertinent, eademque verò poſſunt ad Satanam in hanc ſententiam dicta videri: Priuſquam delabereris, diuinis oblectabare meditationibus, atque cæleſtibus; ſed poſtquam te præcipitem dediſti, atque deſcendiſti, totus terrenis, humilibuſque ſtudijs deditus eris, atq; ad perficiendam nequitiam tuam cogitationes tuas om-
" nes exercebis. *Et inimicitias ponam inter te, & mulie-*
" *rem, & inter ſemen tuum, & ſemen eius*. Quoniā, inquit, aduerſus mulierem fuiſti amicus fraudulentus,

lentus,atque inimicitias seuisti ei cum Deo, ego inter te & ipsam,interque tuum semen,& ipsius semen,inimicitiæ quoque vt constent, efficiam. Certè factos à Deo nobis inimicos serpentes,res ipsa docet: neque enim anguem vllum aspicere sustinemus, vt nobis non caueamus ab ipso, ceu hoste nostro, nosq; non comparemus ad pugnã, vt illum perimamus, tanquam eum, qui nos lædere cupiat. Hæc eadem ad Satanam sic transferantur:Te,Satana,adhuc ea cura studiumque exercuit,vt primos parentes vnà cum ipsorum posteritate amicos facere tu tibi posses; ego verò iam efficio,vt perpetuo hostilia omnia sint inter te,atque illos. *Et ipsum conteret caput tuum*. Quia » per superbiam elatum fuit caput tuum,& improba locutum est, semen feminæ, hoc est,qui ex ea nascetur, conculcabit caput tuum, teque perdet. Præterea quia tu Adamum atque Euam de gradu dignitatis, quem quasi principes obtinebant,deiecisti, semen posteritasq; ipsorum tuum caput vicissim conculcabit, & te interficiet. Sed cur caput illius præ reliquis membris attritum iri dicit? Nimirum quia contrito mortuoque capite in anguium genere, totum corpus exstinctum est. *Et tu illud feries in calce ipsius*. Quia » calcibus suis properarunt primi parentes ad arborem prohibitam, tu seminis ipsorum calces feries. Sed & ideo dicit, angues percussuros calces hominum, quia quum pedibus careant, & super ventrem serpant, neque se subrigere, dum cæduntur, aliasque superiores corporis partes inuadere possunt,ipsa calcanea lancinant. Sed de Satana interpretari possunt verba ad

hunc modum. Homines dum per virtutes vitam agitant, facilè diſcutiunt, irritoſq; reddunt vafros tuos conatus, quos tu primarios, atq; inſuperabiles eſſe putabas. obſeruabis tu quidem illorum calces, vt ipſos ſubuertere, atque in peccata præcipitare poſſis; verùm nihil efficias, niſi ſua ipſi ſponte, atque ſuapte voluntate ſe tibi prodant. Sed & hoc ſenſu rectè accipiantur ea verba: Tu dæmon obſeruas calcanea hominũ, hoc eſt, ipſorum dicta factaque, vt in peccata deijcere, atque

Luc. 9. à Deo procul ipſos abducere queas; verùm Chriſtus vbi aduenit, nobis exemit hunc tui metũ, ſecũdum illa ipſius verba, dedi vobis poteſtatẽ calcandi ſerpentes, & ſcorpiones, omneque robur aduerſarium. Ceterùm ex his verbis intelligere eſt, non ad ſolum corporatum ſerpentem, verum etiam ad Satanam pertinuiſſe diuinam exſecrationem, quando non ſola capita ſerpentum ferimus, dum perimere ipſos volumus, ſed reliquum etiam corpus: neque rurſus anguis ſolos calces hominum percutit, ſed alias etiam quas poteſt corporis partes. Si verò quis deniq; quærat, cur Deus ſerpenti ſimul & Satanæ maledixerit; reſpondebimus: quia vterque exſecratione dignus erat, pro maximo quod patrarant ambo, maleficio. deinde vt primi parentes, audita ea tam dura deteſtatione diuina, ad pœnitudinem reuocarentur: nam ſi pœnituiſſent, veniamque implorasſent, licet ea re neque mortem effugiſſent, neque Paradiſum retinuiſſent, tamen diras illas Dei euitaſſent, quas memorat Moſes: Per dolores atque angores parietis: per dolores & ſudores faciei panes comedetis. Poſtquam verò iã

ſerpen

ſerpentem & Satanā maledicto perſtrinxit Deus, conuertit ſermonem ad mulierem his verbis: *Et ad mulierem ait, multiplicādo multiplicabo dolores tuos, & conceptus tuos, & in angoribus paries filios.* Non iam dicit, eos fœtus, quos aut concipiet, aut edet mulier, fore maledictos. Nam pridem bene precatus illis fuerat, dixeratque, creſcite & multiplicamini: ſed feres, inquit, vterum non ſine dolore, produceſque ipſos tuos fœtus per ærumnas. videre eſt enim feminas varijs doloribus affici, quando vterum gerunt, & rurſus duris torqueri angoribus, dum pariunt. id quod etiam memorat Dominus noſter, dicens: Mulier cùm parit, dolorem habet. Neque enim quiſquam mortalium ſatis exiſtimare poteſt, quàm difficiles duroſque ſuſtineat mulier dolores atque ærumnas in partu, præter ipſas feminas. Equidem audiui mulierem quum diceret, earum, quæ pariunt, pupillas oculorum præ nimio doloris ſenſu adeò obfuſcari, vt nihil cernant. Et hæc quidem de ea anxietudine, quam dum vterum gerunt, dumque pariunt, tolerant feminæ, dicta ſunt: quod ſi verò vniuerſum illud tempus repures, quod à concepto fœtu ad morientem vſque hominem extenditur, tum ſanè intelligas, mulierem multis difficultatibus, doloribus, ærumnis ſubiectam eſſe pro ipſa Dei exſecratione: nam editum infantem laborioſiſſima cura excipit, deinde per ſummam moleſtiam atque angorem educat, ad poſtremum anxio vlulatu morientem deflet. Igitur quia noluiſti, inquit, ô mulier, in Paradiſo liberos parere immortales abſque omni dolore, iam ipſos paritura es per maximos cruciatus, atque miſerias, mortales

Ioann. 6.

poſteaquam

posteaquam peccatum admisisti. Et quia diuino quodam modo deos edere cupiuisti absque vllo doloris sensu, serpentis auscultans verbis, iam humano more homines procreabis per acerbissi-
" mum dolorem. *Et ad virum tuum respicies.* Quasi dicat, quia cupiuisti vt vir tuus te obseruaret, atque ex te penderet, perinde ac si in tua manu posita essent, quibus ille ad vitæ vsum opus haberet, eoque illum in fructu gustando anteuenisti, ideo tu viri tui obseruans eris, vt tuis ipse necessitudini-
" bus faciat satis. *Et ipse dominabitur tui.* Optauisti quidem caput esse viri tui, imperioque in illum potiri, atque ideo de arbore pro serpentis consilio edisti; at ille contrà in te imperium exercebit,
" tibique pro capite erit. *Et ad Adam dixit: quia au-*
" *scultasti voci vxoris tuæ, & edisti de arbore, de qua iussi*
" *tibi, dixiq; tibi ne ederes, maledicta terra propter te.* Do-
Ephræm. minus Ephræm cum suis volunt idcirco legem Adamo reuocari hîc in memoriam, quia ei vni à Deo fuerat præscripta; ab ipso verò deinde vxori exposita. Verùm, vt iã aliquoties memorauimus, alij existimare malunt, sub Adæ persona ad Euam quoque legis verba fieri. Igitur, quia, inquit, non meæ voci, sed feminæ auscultasti, maledicta terra propter te. Nimirũ non est exsecratus Deus Adamum ipsum, quo suæ ipse imagini honorem conseruaret; tum etiam quia ex Adamo nasciturì erãt multi mortales probi iustique, vt Prophetæ, atq; Apostoli, ne per illum hi quoque exsecrabiles atque detestabiles haberentur; sed maledixit terræ propter illum, quippe ex qua ipse esset procreatus. itaque conseruata est humano generi illibata ea benedictio, quæ ante peccatum facta fuerat,

quamuis

quamuis dolores atque calamitates plurimæ accesserint. *Per dolores comedes eam omnibus diebus vitæ tuæ.* Quia existimasti te deorũ more in terra mansurum, perque quietem & ocium vitam agitaturum; tu contrà per dolores, labores, ærumnas, perque culturam difficilem vesceris frugibus terræ. Nam ne Reges quidem absque molestia, & cultura terræ muneribus frui possunt. atque hoc ipsum est, quod Ecclesiastes ait, Rex agrum colit. quippe si non suis, at aliorum certè manibus agros subigunt Reges. Obseruandum porrò est, terræ vocabulum hîc pro ijs, quæ terra nascuntur, acceptum esse. *Spinas, & carduos proferet tibi,* quos, nisi tu peccasses, illa productura non fuerat. Conficitur ergo, hæc post detestationem orta esse, vel fortasse spinas & carduos vocat laboriosum terræ cultum, quem ipsa flagitat; quasi dicat, magnis durisque laboribus constabunt tibi terræ fructus; vel hoc dicit, sæpe euenturum, vt non eà, quæ excepit semina, reddat, sed pro illis sentes tribulosque. *Et comedes herbas agri.* Pro gratissimis arborum Paradisi fructibus, quos tibi edendos concesseram, vesceris herbis pecudum more, eò quòd aduersus legem meam feceris. *Et cum sudore faciei tuæ comedes panem.* Tu qui deus esse voluisti, serpentis consilio auscultans, cum sudore faciei tuæ, hoc est, aspero & difficili labore, duraque cultura quęres victum. Etsi enim quis Rex sit, aut alioqui opibus magnis pollens, dum alios in cultura exercet, ipse quoque non sine sudore faciei suæ vescitur pane. *Donec reuertare in terram, ex qua acceptus es: quia puluis es, & in pulueram redibis.* quasi dicat, postquã ęrumnosam laboriosamq;

Ecclesiast. 5. vers. 8. est ad verbum, Rex agro seruit, siue agro seruus est factus.

toleraueris vitam,ſicut prædixi, moriturus deinde es,atque in id diſſolueris, quod antè fueras. Animaduertendum hîc eſt,Adamũ ante hoc oraculum, *Quia puluis es*,neſciuiſſe, ex puluere ſe eſſe conformatũ,genuſq; ſuum vnde eſſet,ignoraſſe. Igitur hiſce verbis multarum rerum cõmonefacit Adamum Deus,primo enim docet,ipſius corpus ex puluere fictum eſſe, & ſimul redarguit etiam, quaſi dicat,quî potuiſti affectare diuinitatem, vt plueres,vt fontes diſpenſares,vt pelagis imperares,totus ex puluere compoſitus cùm ſis? Rurſus ſicut conditionem Adami mirificè extulerat,dum ipſum crearet, vt quem ſe ad ſuam ipſius imaginem ſimilitudinemque fingere diceret, ita vt affectauit diuinitatem pro fallacis ſerpentis conſilio,illam eandem ad terram vſque deprimit,demonſtrans, ex puluere conſtare. Præterea oſtendit, quæ cum quibus ille commutarit. Inſuper docet, quantis ipſum malis implicauerit peccatum, atque ideo hoc proſequendum odio eſſe, fugiendumque meritò. Denique monet, ſi imperatam ille obſeruaſſet legem, non abrumpendam fuiſſe ipſius vitam,ſed immortalitate donandum ex Dei liberalitate, ſicut ait Gregorius Theologus: Si perduraſſemus, id quod non fueramus,facti fuiſſemus:nunc verò poſteaquam legem tranſiliuit,morti obnoxium eſſe factum, diſſoluendumque in terram, vnde traxit originem.

Nazanzenus. Hoc Gregorij dictum ſuprà explicatius habes.

" *Et vocauit Adam nomen vxoris ſuæ Euam, eò quòd ipſa*
" *eſſet mater omnis viuentis*. Obſeruauit quidem diuus Moſes adhuc in rerum geſtarum narratione ordinem,ſeriemque temporum,quibus quæque actæ ſunt; at quod hîc iam narrat, num ordine ſuo

ſuo narret, dubitari poteſt. Quippe eſt vbi res ſuis quaſque locis deſcribat; eſt etiam vbi hoc illi modò curæ eſt, vt id, quod geſtum eſt, commemoret, neque per ſilentium tranſmittat, ceteroqui in tempore, quo actum eſt, obſeruando, nihil ſolicitus. Enimuero aut quando coſta ſibi ſubtrahebatur, atque in mulierem concinnabatur, appellabat Adamus vxorem per vaticinium duobus nominibus, Itto ſcilicet, hoc eſt, mulierẽ, ſiue vxorem, & Euam: illo, quia viro cohæreret per legitimum connubium, vt antè eſt à nobis explicatum; hoc, quia mater eſſet futura omnis viuentis; aut hoc loco nomen Euæ ipſi eam ob cauſſam indidit, poſtquam à Deo prolapſa, damnataque per ſentẽtiam eſſet dolorum in partu ferendorum: aut deniq; poſtquam eiecti ſunt ambo Paradiſo, Euam appellare cœpit; quia viuentium matrem futurã videret. Iam verò ſi vel primo, vel poſtremo tempore hoc nomẽ ab Adamo datum eſt vxori, neglecta eſt à Moſe temporis ratio; ſin medio, accuratè obſeruata eſt. Ceterùm viuentiũ vocabulo hic ſoli homines, non etiam bruta animalia ſignificãtur, ſicuti illic quoque, Effundam ſpiritum meum ſuper omnem carnem, de hominibus ſolis, non pecudibus loquitur Scriptura. Sed enim ſciendum eſt, vi quadam fatidica, atque diuino inſtinctu Adamum appellaſſe vxorem ſuam Euam: ſed ea verba, quæ ſubijciuntur, *Eò quòd ipſa eſſet mater omnis viuentis*, non Adami, ſed Moſis eſſe, Euæ vocabulum ea interpretatione explicantis. Sed dices, cur non perinde Adamũ ſcripſit Moſes eſſe patrẽ omnis viuẽtis, ſicut Euã prodidit eſſe matrẽ? Reſpõdemus, quia vir, dũ rẽ

Ioel. 2.

Eua Hebræis à viuendi verbo חיה *Haia dicta eſt.*

cum muliere habet, semen inijcit neque vita, neque forma præditum; at femina, exceptum illud, postquam in suo vtero infantis formam induit, atque in humanam figuram conformatum est, tũ demum non quale vir iniecerat, sed viuens partu edit. Merito ergo mater omnis viuentis Eua appellatur à Mose. Ad hoc, Adam sunctus fuit, cũ esset puluis vitæ expers, ac deinde diuino flatu vitam, animamq; accepit, Eua quoque iam tum inanimis costa detracta fuit Adamo; pòst verò dũ à Deo concinnaretur, vitam est adepta, atque animam: at mortales reliqui alio modo nasci turi erant, nempe ex femina, & absoluti, & viuentes. Rectè igitur etiam ob hanc rem vocata est Eua mater omnis viuentis. Sed & hoc quæri potest, Adamus, quando morte damnatum se à Deo esse, moriturumque intelligebat, cur augusto & felici illo nomine vxorem vocarit, quo mater omnis viuentis futura significabatur, quod planè diuinæ illi sententiæ aduersum esse videri poterat? Ad hæc dicimus, Adamũ illam aduersum se prolatam mortis sententiam accepisse quidem pro nota accusatoria sibi inusta, sed interea Deũ pro sua misericordia in illius mentem eam indidisse opinionem, vt iam tum existimaret genus humanum in vita permansurum esse super terram, procreataque ex cõcubitu viri ac mulieris sobole auctum iri, & per hanc caussam specioso illo nomine vxorem vocasse Euam, hoc est, omnis viuentis matrẽ. Suprà memorauimus, tria esse nomina, quibus Adam in hoc libro appelletur, Noso, hoc est, vir; & Bar-noso, filius viri; ac denique Adam, quasi dicas, homo: vbi quantum ipsa inter se

distent,etiam explicauimus.iam verò Euam quoque duobus vocatam nominibus intelligimus, nempe Itto,hoc est,mulierem siue vxorem,& Euam, quorum illud ad vniuersam fœminarũ speciem accommodatur,hoc vnius personæ propria est appellatio. *Et fecit Dominus Deus Adamo atque* ,, *vxori ipsius tunicas pelliceas,& vestiuit ipsos.* Quinque ,, sunt quæ se hìc nobis explicanda offerunt; nempe,cur induerit Deus Adamum & Euam tunicas; deinde quales fuerint eæ tunicæ; tertium, vnde comparatæ;quartum, cur sint appellatæ Chutinitæ,quod est ac si dicas,gossipinas, siue xilinas vestes;quintum, cur opus habuerint veste mortales. Cur igitur illos tunicis vestiret,dicimus,summam Dei erga ipsos misericordiã in caussa fuisse. Quippe cùm Deus colloquium cum primis parentibus longius haberet, atque ad Adamum inter alia diceret: Quis significauit tibi,quòd nudus esses,similiter alia atque alia ad fęminam, & serpentem verba faceret,interea arefacta ea, quibus se illi contexerant,folia ficulnea, defluere cœperunt. Cùm itaque nudati iam tum illi pudore afficerentur,non erat consentaneum, diuinæ misericordiæ nudos prorsus eliminare Paradiso. Miseratus ergo ipsorum conditionem, pro sua ipsis clementia opem tulit, factisque tunicis nuditatem velauit. Præterea voluit ipsos vestibus indutos à ceteris animantibus brutis segregare. Denique nuditatem seu libidinis illecebram putauit tegendam. Quod verò ad ipsas tunicas attinet,cuiusnã modi res fuerint,Gregorius Theologus quodam loco fuisse ait cortices arborum, quos ipsis Deus in mentem miserit,ceu idoneos, 2 Nazanzenus.

ex quibus ſibi veſtis quandam formam aptarent, ſeque ea amicirent, ſicut antè ex folijs ficulneis fecerant ſubligacula; at idem oratione quam ſcripſit de Natalibus Chriſti, dicit, eas tunicas fuiſſe carnem craſſiorem, ignauioremque, qua ſumus contecti. Gregorius verò Nyſſæus ſcribit, tunicas eas fuiſſe libidinem, coitum, conceptum, partum, educationem, qua minutatim augeſcimus, alimentum, morbum, iracundiam, mortem denique: his enim omnibus malis illos indutos eſſe, ſimul atque donis Spiritus S. ſunt exſpoliati. Huic Philoxenus Mabugenſis ferè ſubſcribit, dũ ait, eas tunicas fuiſſe curas, corruptionem, morbos, dolores, anxietates, metũ, & in ſumma, quæcunque primis parentibus poſt violatã legẽ acciderũt, cùm antè ijs non fuiſſent obnoxij, & à quibus nos quoq; poſt reſurrectionẽ erimus immunes; quippe per has tunicas ſignificari maximã illã mutationẽ, quæ illorũ euenit corporibus poſt admiſſum peccatum. At Athanaſius oratione de cruce, & dominus Ephræm, vbi hunc locum interpretatur, aiunt, has tunicas ex animantium pellibus cõfectas fuiſſe. Deniq; D. Iacobus Sarugẽſis dicit, veſtis quoddam genus fuiſſe, quod, quia tactu craſſum dẽſumq; erat, tunicę pelliceę fuerit appellatum. De tertio, vnde fuerint tunicæ illæ comparatæ, Gregorius Theologus, & cum eo alij, qui arborum cortices fuiſſe volunt, arbores deglubiſſe Adamum & Euam dicunt: ceterùm Moſen ideo factas eſſe à Deo dicere, quia hic illis in mentem immiſit, vt arborum corticibus ſe veſtirent. At Gregorius Nyſſæus, & Philoxenus, quorum ſententiam nũper recitauimus, aiunt, ea

Nyſſen. Philoxenus. Athanaſius. Ephræm. Iacob Sarugẽſis. Nazanzenus. Nyſſæus.

mala

mala primos parentes, quia peccati à Deo damnati essent, inuasisse; idque esse, quod Moses scribit, Deum induisse illos eas tunicas. Denique Athanasius, & dominus Ephræm, qui animalium pelles fuisse autumant, dicunt, mactatis eas pecudibus detraxisse primos parentes, atque concinnasse in vestem, Dei nutu. Postremo dominus Iacobus Sarugensis dicit, Deum ea indumenta ex nihilo creauisse: scribit enim in hæc verba, Contexuit tunicas ex nihilo, & vestiuit ipsos. & rursus: Quia, inquit, tactu rudes & crassæ erāt, appellauit pelles: attexuit autem ipsas paulatim corporibus ipsorum suo nutu, atque ita dum non sentiunt, induuntur tunicis, sed eas iam vestiti vidēt tandē. Porrò nos cum Athanasio, atq; domino Ephræm cēsemus animalium pelles fuisse. Si verò id redarguere quis conetur, quia nullū animal iugulari adhuc potuerit, quādo è singulis generibus par vnicū conditū fuerat, eoq; sine generis vnius interitu nullū animal mactatū fuisset; Negamus, vnicum duntaxat par in animaliū generibus singulis fuisse effectum; neque enim hoc sacris literis proditum est. Enimuero Deus, qui permisit Adami arbitrio, vt peccare posset, opusq; haberet indumēto, creauerat compluria animalia, cumq; ille violata lege peccasset, humana se specie primis parētibus ostendens, induit ipsos pelles, solo eius nutu pecudibus detractas, atq; verbo in tunicas cōformatas. Et verò dominus Ephræm ait, fortasse corā illis iugulatas esse pecudes, vt earum carnes ipsi vescerētur, corijsq; nuditatē suā cooperirēt. deniq; ex ipsarū morte se quoq; mortalia habere corpora intelligerēt. Est porrò & hoc notādum,

Athanasius.
Ephræm.
Iacob Sarugēsis.
Ephræm.

dū esse ex interpretum numero, qui dicat, inde ab Adamo & Eua cūctos mortales pellibus animantium vestitos fuisse ad inuentam vsque ab hominibus texendi artem.

4 De quarto dicimus, eas vestes appellatas esse à Mose Chutinitæ; quia ipsius ætate hoc vocabulo hominum amicula significabantur, vt videre est de veste Iob, Ioseph, Thamar, denique Domini nostri Iesu Christi. vsus est igitur sui sęculi vocabulo Moses. Quintum ac postremum erat, cur opus fuerit mortalibus veste. Hîc dicimus, vt augustiore atque elegantiore cultu essent, eoque à brutis animantibus differrent,

Syri vocant tunicam Cuthnitho, ab Hebræo vocabulo כתנת. Cethoneth, siue Cuttoneth, à quo & Græcum χιτών natum est, vt ego certè conijcio.

5 tum etiam vt armati essent aduersus frigora, & æstum; ad hæc, vt laterent libidinis irritamenta. " *Et ait Dominus Deus, En Adam factus est vt vnus è* " *nobis in cognoscendo bono & malo*. Contemptim & ironicè hæc à Deo dicuntur de Adamo, qui dæmonis fallacibus verbis auscultans captus fuerat; sicut Dauid inducit Deum despicientem gentes, quę aduersum se insurrexerāt: Qui sedet, inquiēs, in cælis, deridebit, & Dominus illudet ipsis. Nam per illusionem, atque deridens ait accidisse Adamo quicquid Satanas ipsi promiserat; vt qui iam similis deorum cuipiā factus sit scilicet, qui quæ bona malaque sunt, cognita habent. Ceterùm vsurpat pluralem numerum, vt vnus è nobis, inquiens, siue propter trinitatis sacrosanctum mysterium, siue quia diabolus itidem plurali numero dixerat, Eritis sicut dij, scientes boni & mali. Possunt etiam hæc verba pro ea consuetudine dicta accipi, qua solent homines domini seruos suos acerbè alloqui, si quando contumaces conferre se per temeritatem cum ipsis audent: dicunt

Psalm. 2.

enim

enim, En iam mihi par euasisti. aduersum enim iussa effectoris sui Dei Adamus fecerat, cupiueratq; illi æqualis euadere. Tale etiam illud Christi est ad Iudam proditorem, Cuius rei caussa venisti socie mi? Possunt præterea in hanc quoque interpretari sententiam; Adam postquam edit de arbore vetita, ipsa rei experientia didicit, quid bonum esset, & quid malum, sicut & Deus illa cognita habet, non quidem hic per experientiam, sed vt is qui omnia nouit, præterita, præsentia, futura. Adamus enim priusquam fructum, quo sibi interdictum erat, gustasset, per solam cognitionē intelligebat quid bonum esset, quidque malum; pòst verò per ipsam etiam experiētiam: sed Deus exactissimè, atque intimè omnia cognoscit, cùm sit conditor effectorque omnium. Denique ita possumus intelligere dicta ista, ac si Deus ipsis accuset voluntatem arbitriumque Adami, qui affectauerit deus esse, quod fieri prorsus nequiret: nam mortalium nemo per tantas virtutes vitam agere potest, vt Dei naturam assequatur. Erit itaq; hic verborū sensus, en Adā cupiuit quidē esse qualis vnus nostrûm, verùm neque factus est, atque etiam vt fiat nefas est; itaque illud, En factus est, perinde erit ac si negatiuè dicas, Non est factus vt vnus nostrûm. *Iam verò ne fortassis extendat manum suam, & sumat de arbore vitæ, & edat, ac viuat in æternum.* Hîc caussa profertur, cur non sit relictus Adamus in Paradiso postquam aduersum legem Dei fecisset, deliquissetque: estque hîc collatio arboris vitę cum arbore scientiæ, quasi dicat Deus, sicut protendit manum, sumpsitque de arbore scientiæ, & comedit, qua interdixeram ei, ita

Matt.26.e.50.

 proten-

protensurus est manum, sumturusque etiã de arbore vitæ, atque esurus, ac proinde victurus in perpetuũ, si in Paradiso relinquatur. Nam si vetitam arborem tangere, vescique ausus est, quanto magis non vetitam contigere, edereque audebit? Porrò illud, *Ne fortassis*, non accipiẽdum est quasi dubiè dictũ à Deo, quem nihil omniũ latet, siue præteritũ, siue præsens, siue futurum: quippe enim vt rem certissimam affirmat, sumturũ illum de arbore vitæ, comesturumq;, atq; perpetuo victurũ, nisi Paradiso eijciatur. Ceterùm quænam fuerit il la vitæ arbor, & cur eo nomine appellata, antè cõ memorauimus, vbi illud quoque diximus, qua de caussa interdixerit Deus Adamo arbore vitæ.
« *Et misit ipsum Dominus Deus extra Paradisum Eden,*
« *vt coleret terram ex qua sumtus fuerat*. Suprà memoratum est, Dominum accepisse Adamum, atque in Paradisum misisse: hìc verò emisisse narratur extra Paradisum. quasi dicat, eum quodam cum impetu ab se propulisse, atque eliminasse, neque comitatum esse abeuntem: quippe ex iucundissima quiete, qualis intra Paradisum fuerat, amandabat ipsum ad colendam terram, asperam sanè ac difficilem operam, vt quæ prorsus omni ocio ac requie careat. Addit porrò, *Ex qua sumtus fuerat*, quia de ea terra, ad quam exercendam remittitur, acceptus fuerat puluis fingendo conformandoque Adæ corpori, vt antè est memoratum his verbis, Et finxit Dominus Deus Adamũ puluerem de terra. ac rursus, Donec reuertare in
« terram, de qua sumtus es. *Et eliminauit ipsum*
« *Dominus Deus*. Nimirum extra Paradisum, quem alioqui illius oblectandi gratia condiderat. Existimant

istimant nonnulli, Deum, quòd Adamum prohibuit à gustanda vitæ arbore, quòd Paradiso eiecit, denique quòd morti addixit, iratum fecisse: verùm nos contrà per Dei misericordiam atque curam illa facta esse dicimus; quamuis enim con traria inter se videantur, inducere in Paradisum, & eijcere; tamen vtrunque iuxtà diuinæ clementiæ opus, & curam, quam erga genus humanum gerebat, fuisse, ex his cognoscas licet: idcirco enim prohibitus est ab arbore vitæ, ne quid inde quod cum diuina sententia pugnaret, accideret, verbumque Dei falsum haberetur: comminatus enim fuerat Deus, moriturum illum quo die gustaret de arbore scientiæ. igitur si post hanc gustatam, etiam de arbore vitæ edisset, aut falso nomine ista vitæ arbor appellata à Deo fuisset, aut mendaces fuissent illæ eius minæ. Ad hoc, si ad arborẽ vitę fuisset admissus, vt nec vitę, ita neq; dolorũ ęrumnarũmq;, quibus hæc fuisset plena, vnquã finem assecutus fuisset: iam enim pronunciauerat Deus, cũ doloribus anxietatibusq; illũ victurũ; quare si ęterna fuisset ea vita, fuissent & miseriæ immortales. Prętérea ideo etiã ab arbore vitæ illum coërcuit, ne immortalitatẽ adeptus, per confidentiam agitaret omnem vitam, sed animũ ad pœnitentiam induceret, hancque curam haberet, donec tandem de vitæ arbore posset edere, ipso Christo, qui veræ vitæ arbor est, mystico sensu. Denique ne ipsius prauitas perpetua esset, cuiusmodi est diaboli. De hisce igitur caussis prohibitus est Adam ab arbore vitæ. Ceterùm aliæ sunt, cur Paradiso sit eliminatus. Nempe æquum non erat, vt locum obtineret sa-

crum,

crum, posteaquam se, lege violata, per peccatum profanasset, & erat illud tantum delictum hoc exsilio dignum. Præterea erudiendus erat, perperam se, contemtis Dei iussis, obsecutum esse consilio fraudulenti hostis, atque edisse de vetita arbore. Insuper dum ille eijcitur, verbum Dei ratum fit, quo prædixerat, ipsum ea die moriturum, qua ederet de arbore scientiæ: contrà verò mendacij arguitur dæmon, qui spem illi atque fiduciam fecerat, fore vt deus euaderet, si vesceretur; quippe non modò non euasit in deũ, sed ipso etiam Paradiso extorris factus est. Ad hæc, si in Paradiso mansisset, suspectum fortassis inuidiæ Deum habuisset, qui sibi vitæ arboris esca interdixisset. Denique dum solum vertit, intelligit tandem in quanta felicitate versatus sit, priusquam peccaret, & rursus in quàm multas miserias præcipitatus sit, eò quod aduersum Dei legem fecerit. Postremo idcirco est Paradiso eiectus, vt peccatum suum agnosceret, sedulamque operam pœnitentiæ daret, & supplex à Deo contenderet, vt se in pristinum restitueret locum. Conficitur itaque ex his, quæ iam commemorauimus, nequaquam per iram prohibitum illum à Deo esse ab arbore vitæ, neque Paradiso eiectum, vel morti etiã addictum; sed ex mera Dei misericordia, & solicita eius cura. Sed enim sint hæc, dicet aliquis, ita cũ Adamo acta ab ipso Deo, vt illi prodessent; at labores, dolores, sudor faciei, in quæ mala illum cõ iecit Paradiso pulsum, quas tandem commoditates, vtilitatésue adferre illi potuére? Respondemus, Deum non frustra quietem illi nullam concessisse, vt est humanum ingenium; nam si tantis condem-

condemnati malis non desinimus peccare, quid non patrassemus in ocio delicijsque vitam agitare permissi? certè huius rei exempla nobis suppeditant homines, qui ociosi ac desides, atque à labore & molestijs vacui molliter ac delicatè agunt: ocium porrò, desidiam, delicias mala esse, certissimis Scripturæ testimonijs comprobatur. Nam libro secundo scriptum est, Consedit populus ad edendum, & ad bibendum, surrexitque ad ludendum. & libro quinto, Pinguis factus est Israel, & calcitrauit. & quidam ex sapientibus scriptum reliquit, Malum est ocium, atque pigritia fraudem parit. Contrà verò labores, turbulentaque exercitia bona esse, attestatur Dauid, cùm de Israëlitis loquens ait: Cùm occideret ipsos, quærebant eũ, & conuertebantur, atque maturabant ad ipsum. & alibi: Bene, inquit, mihi est, quòd sim humiliatus, vt discam mãdata tua. Et Deus per Ieremiam ad ciuitatem Ierusalem, Per plagas, inquit, erudita es, ô Ierusalem. Rursum Paullus, Datus est, ait, mihi stimulus in carnem meam, angelus Satanæ, ne efferar. Conficitur itaque, homini ex vsu fuisse, quòd doloribus, laboribusque, & sudoribus obnoxius est redditus à Deo, postquam eliminatus esset Paradiso. *Et versari fecit ad orientem Paradisi ipsius Eden Cherub, & aciem gladij versatilis, ad custodiendum iter arboris vitæ.* In Hebræo est, Et manere fecit ab oriẽte Paradisi *figuras. Græcum verò habet, Et collocauit Cherub, & gladium flameum ad custodiendum iter arboris vitæ. Significatur autem his verbis, custodiam, Cherub, & aciẽ gladij collocatam fuisse à Deo ad latus orientale duntaxat Paradisi, quasi ex ea parte solum prohibere

Syri libros Mosis ex ordine numeris notãt sæpius, quàm nominibus.

Exod. 32. b. 6.

Deut. 32. b. 15.

Psalm. 77.

Psalm. 118.

2. Corinth. 12.

**Figuras. in Hebræo est Cherubim, quam vocem interpretantur Hebræi pro figuris quibusdam, vt videre est Exod. 25. & 3. Reg. 7.*

bere Adamum voluerit, non item ab alijs lateribus. Quippe existimandum est, ab ortu solis portam fuisse, aditumque patuisse in Paradisum, atque illac introductum, illacque rursus exactum Adamum esse, inde etiam semitam fuisse ductam in medium Paradisum, vbi sita erat vitę arbor, atque ideo ne reuersus aliquando Adam illàc se intro reciperet, custodiam ibi esse collocatā. Ceterùm cur custodiendam vitæ arborem, arcendumque ab ea Adamum voluerit Deus, antè est à nobis dictum, quò hoc etiam addendum putamus, eò quoque spectasse custodiam, vt intelligeret Adamus, prorsus præclusum sibi aditum esse per peccatum, eoque pertinaciore hoc odio prosequeretur, maioreque cura vitandum sibi in posterum putaret, quasi fontem tantorum malorū, in quæ mala ex vitæ ante peccatū actæ, cum ea in qua nunc versetur, comparatione facilè intelligeret. Præterea magnifica illa custodia, Cherub dico, & acies gladij versatilis, ob oculos nobis ponit præcellentem arboris vitæ dignitatem. Quòd verò versatilem gladium dicit, perpetua eum agitatione huc illuc vibratum esse significat, corusco fulgore inde emicante, quo obtuentium oculi non sine horrore perstringerentur. Superest vt de Cherub & gladio videamus, cuiusmodi res fuerint. Dominus Iacob Sarugensis ea oratione, quam de passione, & rursus ea quam de ascensu scripsit, & cum eo alij dicunt, custodem Paradisi Cherub fuisse vnum quempiā ex cælestibus angelis incorporeum; aciem verò gladij versatilis fuisse figuram quandam igneæ lanceæ, quā Cherub manu tenens, atque coruscans proterrebat

Iacob Sarugens.

primos

primos parentes à Paradiso, arcebatque ab arbore vitæ. Ceterùm lanceæ formam inde arguunt, quòd eò mysticè spectasse videatur lancea illa, quam Christus suo latere excepit, quasi iam tum erepta esset de manu Cherub illa lancea, patefactaque ad arborem vitæ via. Alij dicunt, aciē gladij vocatam esse non ferrum, neque ignem, sed figuram quandam ensis, quæ ignea specie collucere, atque fulgere videbatur; Cherub verò non cælestem aliquem spiritum, atque incorporeum angelum fuisse, sed spectrum quoddam vehemens, idque Cherub nomine vocatum esse, quia soleat Scriptura quæ magnis viribus, magnaque vehementia pollent, ea hoc nomine vocitare. quale est illud, Qui equitauit super Cherubos, & volauit. *Psalm.17.* significat enim Deum magna vi aduenisse, & veluti insidentē Cherubis apparuisse, hoc est, potenter exercuisse imperium. Secundum hos habent ista Mosis verba hunc sensum, quòd Deus constituerit spectrum quoddam vehemens ac terribile pro foribus, inque ipso aditu Paradisi, specie animantis cuiuspiam, deterrendi, coercendique Adami caussa. Adferunt autem hi suæ sententiæ hanc rationem: nomen, inquiunt, Cherub ad iuuenile quoddam robur propriè spectat, ac proinde Cherubini spiritus Deo viciniores adsistunt, nec ad terras demittuntur: neque enim Scriptura ijs procurationem aliquam in terris asignat; sed angeli sunt qui ad terram ablegantur, resque in ea administrant & dispensant. Verùm priores illi, inter quos dominum Iacobum Sarugensem esse diximus, negant hanc esse nominis Cherub notionem; immò ordinem quendam cælestium spiri-

spirituum non aspectabilium significare id vocabulum aiunt; quales apparuerunt Ezechieli, & quorum simulacra quædam erant in adytis tabernaculi posita. Itaque geniorum cælestium aliquem potius fuisse autumāt ipsum Cherub, qui genij cælestes dolent, si quando peccent mortales, ac rursus gaudio afficiuntur, cùm illos delictorū pœnitet, vt ait Dominus. Erat igitur Cherub custos Paradisi, cælestium spirituum vnus aliquis, tenens lanceam igneam, eamque vibrans atque coruscans, & primos parentes deterrens ab accessu, vt sensit dominus Iacobus Sarugensis, & plerique cum eo eiusdem sectæ viri. Sed iam & locus, & tempus postulant, vt disputando inuestigemus, vnóne eodemque die, an pluribus hæc omnia gesta sint: creatus Adam, immissus in Paradisum, lata lex, indita nomina bestijs, & volucribus, condita Eua, decepti per serpentem primi parentes, violata lex, vindicatum in noxios, eiectique denique illi extra Paradisum. De hac re ita sentit Philoxenus oratione, quam scripsit de arbore vitæ, & dominus Ephræm commentarijs in Genesin, atque etiam dominus Iacobus Sarugensis oratione de passione, & cum his alij, omnia hæc eodem vno die, qui sextus erat à condito cælo, terraque, acta atque confecta esse; eiusq; rei duo faciunt argumenta, alterum, quòd adhuc nihil edissent Adam vxorque; nam si vescētes antè vidisset serpens, minimè dixisset ad Euam, Verène iussit Deus ne ederetis de omni arbore Paradisi? iam verò si multo antè conditi fuissent, nequiuissent adhuc absque fame & cibo vitam tolerare. alterum petitum est ex ijs, quæ passus est Domi-

(Margin: Ezechiel.1. Exod.25. Luc.15. Philoxenus. Ephræm. Sarugensis.)

Dominus noster Christus: ea enim emendando Adami delicto exacto tenore respondere aiunt. verbi gratia: Sexto, inquiunt, die creatus est Adam, eodem excruciatus est Dominus noster; in eius diei initio ille est ex luto cõpositus: hic itẽ ad tribunal raptus. hora illius diei tertia inductus est Adam in Paradisum; & seruator noster tertia hora extractus est vrbe Ierusalem, humeris crucem suam baiulans. & quo tempore Adam manus protendit ad decerpendos fructus negatos, eodem Christus suas distendit super lignum. Rursus à sexta ad nonam horam exutus est Adam sua gloria, noxæque deditus; itaque & ob crucem Christi sol à sexta ad nonam, amisso splendore, obscuratus est, atq; vniuersa creatura luctu cooperta, quasi refricata pristini Adæ casus memoria. Elapsa deinde nona hora, dissipatæ atque abactæ sunt tenebræ, qua re significabatur soluta iam tũ esse ea mala, quæ genus humanum circundederant, atque occuparant propter legem Dei ab Adamo violatam. Insuper quo tempore confossus est Dominus noster lancea, eodem à Cherub custode Paradisi & arboris vitæ ablata est lancea. Denique qua hora pulsus est Paradiso Adamus à Deo, eadem prorsus à Christo immissa est in Paradisum anima latronis; ac proinde quo tempore dæmon videns eiectum Paradiso Adamum, gauisus est, eodem & doluit, cùm cerneret latronis animam in Paradisum reductam: quippe cùm Christi anima in cruce esset à corpore separata, ipsa diuinitas simpliciter neque corpus, neque animam deseruit, sed & vnà cum corpore sepulcrum subijt, & simul cum anima inferos correxit,

atque ad eas animas, quæ inibi tenebantur, con-
1. Pet. 3. d. 19. cionem habuit, sicut ait Petrus Apostolus in sua epistola. Itaque anima Christi eas animas, quæ in se credebant, ab inferis sustulit, subuectasque induxit cum latronis anima in Paradisum, vnde expulsus fuerat Adamus. Verùm sententia aliorum doctorũ est, nequaquam vno die omnia illa esse peracta; non quia non potuerit Deus tam breui ea spacio conficere, cuius potentia prorsus voluntati respondet; sed quia non satis consentaneum videtur ea sic acta esse. Et verò si Adã etiã tũ nullum Paradisi fructum gustasset præter vetitum illum, neque satis adhuc aut locum ipsum, aut eius delicias expertus, solum vertisset, quî potuisset per contentionem ex eius terræ, vnde exciderat, felicitate, eam, in quam detrudebatur, duram, horridam, atque infelicem existimare? Sed dices: Audiuere vocem Dei gradientis per Paradisum die iam tum inclinato; pulsi ergo sunt eo die: atqui Scriptura non dicit, eum fuisse diem, quo conditus fuerat Adamus. pari ergo confeceris ratione, eodem die & Ioannem Baptistam, & Christum venisse, quando historiæ series eis diebus, quibus apparuit ille, huius diem subiungit. Sed neq, illud satis firmum est argumentum, cur præpropera festinatione conturbemus rerum gestarum seriem, atque vnius eiusdem diei spacio tam multa concludamus, quod de Christi cruciatibus allatum est. Nam vt lubentes fatemur, Christum die sexto emendasse, atque expiasse quæ ab Adamo admissa fuerant; ita fieri potuisse contendimus, vt Adamus, cùm die conditi orbis sexto esset creatus, atque eodem etiam deliquisset, alio die sexto,

pro

pro ea dierum ſerie,qua recurrentes recenſentur, ſui flagitij condemnatus à Deo ſit, atque eliminatus Paradiſo.Enimuero quis credat, cùm ampliſsimum eſſet Paradiſi ſpacium, vno die Adamum eſſe egreſſum ad imponenda animantibus nomina, eodemque reuertiſſe in medium Paradiſum,hoc eſt,multorum dierum iter confeciſſe? eodem etiam exemptam ipſi coſtam eſſe,& in mulierem transformatam, eodem de vetita arbore ambos ediſſe,Paradiſoque extruſos eſſe? Sanè & exire,& reuerti, & præterea tantis alijs intereſſe rebus,haud eſt pro vnius diei ſpacio, & quidem non integri,ſed à diluculo ad nonã duntaxat horam vſque,vt illi aiunt. Denique dicimus, haud veriſimile videri, eodem die & conditum eſſe Adamum,& animantibus ſua eum indidiſſe nomimina; Nam ſi quo tempore ſunt procreata animalia,eodem ſimul & nomina Adamus dediſſet, profectò non memoraret Scriptura,Deum illa ad Adamum adduxiſſe. Neque enim ante eum diẽ, quo creatus eſt Adam,illa fuere orta, ſed eo ipſo, quo Adamus,etiam illa ſunt procreata.quare parum congruenter ipſa dicantur eodem vno cum Adamo die in diſsitis regionibus orta, & ſimul ad Adamum acta eſſe, quamuis id in volucres quadrare poſsit; quippe quæ iam antè fuerant enatæ.Quod enim memorantur animalia ad Adamũ à Deo eſſe adducta,ſignificat,varijs alioquilocis illa procreata,diſperſaq; agitaſſe. Verũ enimuero liberũ eſto lectori,vtrã velit harũ duarũ inter ſe aduerſariarũ opinionũ,amplecti,atque retinere.Nam certa earũ rerũ cognitio in futuro demum ſæculo ijs abſolutè continget,qui antea vir-

tutis exercitijs se ipsi hîc à peccati tenebris perpurgauerint. Iam verò hoc quoque expediamus, quãto tẽpore mãserit Adã in Paradiso. Hîc quidã existimãt, triginta annos inibi fuisse, nempe quot Dominus noster in mundo egit pro expiando illius scelere; vt quàm diu primi homines magnificentia Paradisi sunt potiti, tam diu iste mundi huius humilitatem tolerauerit. Alij putant, quadraginta diebus Adamum illic hæsisse, eoque Christum dies totidem ieiunum durauisse, nimirum vt huius ieiunium remedio esset illorũ ingluuiei, per quam admisere peccatum in Paradiso. Sed dominus Ephræm, Philoxenus, & D. Iacobus Sarugensis aiunt, Adamum in Paradiso cõmoratum esse horas non amplius sex, à tertia scilicet ad nonam vsque diei sexti. idque tribus rationibus demonstrare nituntur, quarum prima est, quia multo faciliùs decipi potuit Adamus in ipso statim initio, quàm si longiore tempore Paradisum incoluisset. altera, quoniam si diutius apud animum suum meditando expendisset imperatam sibi legem, cautior factus fuisset: verùm quando exiguum illic temporis spacium egit, simul vt mandatum à Deo acceperat, fraudem etiã sibi facile fieri passus est. Tertia, credibile est, Deum, quem Paradiso pulsurus erat, eum haud longo tempore tanta felicitate frui siuisse, ne nimium excruciaretur, sed molliùs minusque ægrè ferret, se tantis delicijs spoliari. Solet enim Deus clementer castigationem exercere. atque hic finis esto primi commentarij.

Ephraem. Philoxenus. Iacobus Sarugensis.

PRIMÆ PARTIS COMMENTARII DE PARADISO FINIS.

DE PARADISO

MOSIS BAR-CEPHA, SYRI COMMENTARII PARS SECVNDA, INTERPRETE ANDREA MASIO,

PROOEMIVM.

SVPERIORIS commentarij, pie Ignati, primo capite differendo ostendimus, Paradisum duplicis esse conditionis, corporeæ, & spiritalis, atque ad id comprobandum adduximus argumenta firmißima, tum ab ipsa rerum natura petita, tum eorum virorum auctoritate nixa, qui fidem in ijs rebus merētur. Prosecuti porrò illic sumus corporatum Paradisum, quaq; eò cùm spectarent, memoratu digna esse videbantur, explicantes non modò res ipsas, sed nomina etiam rerum, pro tenore eorum verborum, quibus diuus Moses in describendo Paradiso vsus est. Iam verò in hoc secundo commentario constituimus, adiuuante operam nostram Spiritu sancto, qui omnia perscrutatur, etiā arcana atque intima Dei, de eodem Paradiso differere mysticè, &, vt sic dicam, spiritualiter; vt quemadmodum ipse Paradisus duplex est, ita à nobis duplici modo tractetur. Consentaneum porrò est, vt in huius quoque secundi sermonis principio ipsa septem capita, quibus totum opus à nobis absoluetur, summatim proponamus.

PRIMO igitur capite ostēdetur, qua ratione inducti sint doctores ecclesiæ, vt de Paradiso mysticè loquerentur, & quibus vocabulis appellauerint mysticum Paradisum.

Secundo capite explicabitur, quid sit Paradisus mysticus.

Tertio, quanam sit terra mystici Paradisi.

Quarto, quales fuerint arbores, atque plantæ in hoc mystico Paradiso.

Quinto, quæ fuerit arbor scientiæ boni & mali in hoc Paradiso mystico sata.

Sexto, quæ fuerit arbor vitæ in hoc Paradiso mystico.

Septimo, exponentur mysticè verba Mosis, quæ de Paradiso scripta ille reliquit.

PRIMVM CAPVT.

Variæ sententiæ doctorum ecclesiasticorum de Paradiso mystico proponuntur.

DOCTORES ecclesiæ sacræ, qui præcipui, certissimæque fidei habentur, alias atque alias opiniones habuere de Paradiso mystico. Quidam enim ipsorum sacrosanctam Ecclesiā existimauerunt mysticum Paradisum esse, atque huius figuram mysticam fuisse olim corporatum illum Paradisum, in quo erat Adamus. Alij Paradisum mysticum fecerunt eam Christi doctrinam, quam baptizatus diuulgabat, cuiusmodi sunt illa, Ne irascaris tuo fratri *gratuitò. Ne intueare feminā per cupidinem. Si quis percusserit maxillam tuā dextram, obuerte ei alteram quoque. Vade, vende quidquid habes, & date pauperibus. & huius generis alia. Rursum alij putant, mysticum Paradisum esse animę typum, arboresque in illo satas animæ facinora per virtutem facta significare: hi quatuor Paradisi flumina ad quatuor animæ virtutes naturales accōmodant, nempe ad eam, quæ rationalis partis animæ propria est, & prudentia vocatur; & ad temperantiam; item ad eam, quæ ad animosam siue irascibilem partem animæ spectat, atque nunc fortitudo, nunc lenitas, mansuetudoue appellatur; denique ad iustitiam: hæ enim quatuor ceteras animæ virtutes omnes veluti rigant,

**Gratuito, εἰκῇ. negant Hieronymus & Augustinus hoc adscribendum esse. Habent tamen antigrapha Syra, quæ vidi ego A. Masius tria quatuorue.*

gant,fouent,augent.Sunt præterea qui arbitrentur,mysticum Paradisum esse sensus quosdam figuratos,siue parabolicos,vt vocamus,aut anagogicos:ea enim quę à Mose de Paradiso dicta sunt, partim de rebus ipsis, quæ vocabulis subiectę sunt,accipienda esse; partim verò per similitudinem aliò accommodanda. Verbi gratia,quod ait, Dominum Deum formasse Adamum, & quæ sunt huius generis,de rebus ipsis esse intelligenda dicunt.Illud verò, quód Dominus Deus con seuerit Paradisum in Eden ab initio,alio sensu esse accipiendum atque verba ipsa ostendunt.Nempe Deum cōparauisse spiritalem quandā atque felicem viuendi rationem, &c. Præter hos sunt qui velint,mysticum Paradisum esse ipsum corporatum Paradisum, dum eum animo contemplamur spirituali ratione. Postremo sunt alij doctores,quorum sententiæ nos quoque subscribimus,qui ipsum Paradisum duplicis conditionis esse aiūt:partim enim ex rebus corporatis,partim ex spiritualibus constare, sicuti & ipse Adamus, cuius gratia ille conditus erat,ex corpore, & anima siue spiritu fuerat compositus: corporatæque Paradisi partes esse arbores,plantas,& eiuscemodi res alias:partes verò spirituales,vitam beatam, atque secundum virtutem actam, &c. sicut prioris commentarij secundo capite explicauimus.

CAPVT II.

Quæ res sit Paradisus mysticus.

PARADISVS spiritualis siue mysticus, vita est spiritualis, quæ animo agitatur, plena summæ temperantiæ,atque sanctitatis, & perpetuis meditationibus rerum diuinarum, earumque, quæ

sunt à Deo conditæ addicta, atque omnino vita beata & angelica, procul ab omnibus animi perturbationibus, anxietatibus, suspirijs, luctu remota, atque cum gaudio, lætitia, exultatione coniuncta: itaque pollens potensque vt radios atque splendorem diuinarũ notionum cõcipere queat. quippe qui in hoc Paradiso versantur, in summa viuunt beatitudine, atque creatorem Deum, eiusque creaturas mente contẽplantes oblectantur. Nam & supernæ copiæ angelicæ illic habitant, & Adam Euaque, antequam aduersum Dei mandatum fecissent, ibidem morabantur.

CAPVT III.

Qualis fuerit terra mystici Paradisi.

CAPVT IV.

Quales arbores & plantæ in Paradiso mystico.

TERRA mystici Paradisi fuit animus & mẽs Adami, hoc est, hominis inibi agentis. Nam inde pullulant atque oriuntur meditationes non modò rerum aspectabilium, sed & earum quoque, quæ nullo sensu percipi queunt. Igitur huiuscemodi cogitationes meditationesque ex animis & hominum, & Angelorum, quasi arbores è terra procreatæ, arbores & plantæ Paradisi mystici haud absurdè dicantur.

CAPVT V.

De arbore scientiæ boni & mali in Paradiso mystico.

QVIDAM è numero doctorum Ecclesiæ dicunt, arborem scientiæ boni & mali mysticam, & in mystico Paradiso consitam esse animi motum quendam, quo homo ceu peculiari mentis suæ indole inclinatur: eo enim sentiri, quæ inter malum bonumque est, differentiam; quãtisper enim

hæc

hæc Adæ animi vis sibi constabat, tota in vnum suum creatorem intenta, iugique contemplatione ei alligata, tantisper in solo bono ille versabatur, idque vnum sentiebat: verùm postquam illa inde mota est, seseque demisit, sensit etiam alterum illud, id est, ipsum malum. Alij autumant, scientiæ boni & mali arborem fuisse typum legis Mosaicæ, vt & reliquas Paradisi arbores, singulorum eius legis præceptorum figuras; eo quòd lex Mosaica inter bonum malumque dijudicet, eosque qui bene agunt, bonis; & qui malè, malis adficiat. atque ideo hanc arborem iuxta vitæ arborem satam fuisse, vt nisi quis ipsam prius legẽ coluisset, hoc est, legis mandata obseruasset, ad vitæ arborem pertingere nequiret, id est, ad eam libertatem, quæ apud Christum est: quando ipse etiam redemptor noster tantisper dum legem obseruabat, libertatem suo vitæ genere minimè præseferebat. At nos definimus, arborem scientiæ boni & mali mysticam esse cogitationem meditationemque, quæ circa Deum rerum omnium cõditorem versatur; scientiamque boni esse eam cogitationem, quæ vnum solum Deũ agnoscit, atq; profitetur: mali verò, quę multos esse deos putat; atque hac Adamum Euamque per dæmonis consilium fuisse distentos. Insuper hoc quoque dicimus, eam commentationem pro ijs qui pollent, atque exercitati sunt meditatione rerum diuinarum, scientiam boni & vocari, & esse: pro ijs verò, qui neque satis firmi sunt, neque exercitati, & tamen audent de Deo altiùs commentari, appellandam esse scientiam mali.

CAPVT VI.

De arbore vitæ myſtica.

SVNT inter doctores eccleſiæ, qui arborem vitæ myſticè dicant eſſe humanę mentis proprietatem, cum eis cogitationibus, quæ circa vnum ſuum effectorem verſentur, alligata eſt, neq; huc illuc circumagitur, aut in alias res inquirit, præterquam in ſolum conditorem ſuum, ſicut etiam ſancti Angeli ſolius creatoris ſui meditationibus diſtinentur. Horum ſententia eſt, Adamum, ſimul atque creatus eſſet, flatumque conditoris ſui excepiſſet, ad Deum rapi cœpiſſe, à quo effectus fuerat, atque in hac vna contemplatione totum fuiſſe, manſiſſeque horas non amplius tres, tantiſper ſcilicet dum legem imperatam tranſiliret, ita vt interea nullam de rebus alijs cogitationem cum illa miſcuerit. Igitur hi meditationem eam mentis, quæ de vno ſuo parente Deo agitatur, proprietatem mentis vocant. eſt itaque his arbor vitæ myſtica ſacer ille gradus, in quo per baptiſmum collocamur, matrem myſticam, qua iterum gignimur ad vitam. Alij dicunt, hanc arborem vitæ ſpiritualem eſſe nouũ vitæ genus, quod repræſentauit Dominus noſter inde, ex quo baptiſatus fuit vſque dũ cruci eſſet affixus; de quo genere vitæ dictum eſt, Conuertimini per pœnitentiam, propinquat regnum cæli. Atque hanc vitam, inquiunt, agimus, poſtquam per baptiſmũ veterem exuimus hominem, eſtq; ea ceu quædã figura eius nouæ vitæ, quæ in regno cæli nobis eſt promiſſa. Alij porrò vitæ arborem myſticam definiunt, immunitatem, libertatemque, quam dedit nobis Chriſtus à conſtitutionibus, & pœ-

nis

nis legis. Lex enim delinquentibus pœnam præstiruerat, à qua nos asseruit Christus, qui de hac libertate his verbis est concionatus: Redite per pœnitentiam, propinquat regnum cæli. Rursum alij aiunt, arborem vitæ esse hominem nouum, qui per baptismum natus est. Alij, hominem nouum, qui obseruatis Dei iussis exuit vitia, quæ vocantur vetus homo, induitque virtutes, quæ nouus homo appellantur. Alij amorem esse volunt spiritualem, qui ex securitate nascitur, obseruandis Dei mandatis comparata. Alij meditationem, quæ Christi personam contemplatur; quia per eã conditæ sunt omnes naturæ participes vitæ, atq; rationis. Alij crucem Christi putant arborem vitæ dici, quia ex ea promanant omnia bona spiritualia, abolito peccato, atque exsecratione. Alij sacram aram, in qua administrantur diuina sacramenta. Alij denique corpus & sanguinem Christi Dei nostri arborem vitæ vocari putant. Sed enim nos post has, & inter has sententias nostram quoque proferentes statuimus; arborem vitæ mysticam esse meditationem atque cognitionem, qua profitemur sacrosanctam trinitatem, hoc est, vnũ esse Deũ, & tres personas sanctas, siue vnitatẽ in trinitate, & trinitatẽ in vnitate. De hac porrò arbore non comederũt Adã & Eua, neq; ad eã accedere, siue de ea cogitare quiuerunt, vt qui adhuc non satis pollebant, potentesque ad id erant. At nos Christiani, non quidem ipsi satis pollentes, sed per Christum illustratũ hoc arcanum & amplectimur, & profitemur. Ceterùm existimãdum est, multitudinem, dissimilitudinemque harum inter se interpretationum, quas de arbore vitæ

addu-

adduximus, argumento esse quàm sit res ipsa explicatu difficilis: alioqui enim tam multis varijsque verbis ad eam enucleandam minimè opus fuisset.

CAPVT VII.

Complectitur interpretationem mysticam verborum Mosis de Paradiso.

SCRIPSIT diuus Moses de Paradiso in hęc « verba: *Et plantauit Dominus Deus Paradisum in Eden* « *ab initio.* In his verbis Paradisi vocabulo vita significatur spiritualis, hoc est, quæ secundum animã agitur, & beata. Plantare verò idem est quod facere, siue instituere. Hoc itaque dicit Moses, Dominum Deum comparauisse viuendi modum secundum spiritum, ita vt ea vita esset plena sanctitatis, & meditationis rerum diuinarum, & earum quæ à Deo conditæ sunt: felix, & ab omnibus animi perturbationibus, anxietatibusque remota, quam comitentur gaudium & exultatio, quæque capax sit radiorum diuinæ notionis. Illud verò quod ait, *Ab initio*, est ac si dicat, eam vitam spiritalem atque beatam ab ipso Deo institutam fuisse ante conditum hunc corporatum mundum, hoc est, ante eam machinam, quæ ex cælo, terraque, & quæ inter hæc media sunt, constat, atque in ea vita versatos oblectatosque fuisse Angelos. Nam Græci doctores ita sentiunt, Angelos ante hanc mundi aspectabilem & corporatã molem creatos fuisse, etsi Syri hoc negent. Ceterùm in tralatione LXXII. interpretum habentur illa verba ad hunc modum: *Et plantauit Dominus Deus* « *Paradisum in Eden ab oriente*; vbi per orientem lucẽ eam accipias licet, quæ ratione sola intelligitur, procul-

Syris, vt & Hebræis, vocabulũ Occidentis à caligine dicitur.

proculque ab rebus corporatis semota est: hæ enim in occidente, hoc est, caligine versantur. Est igitur eorum verborum hæc sententia, Deum vitam felicem atque angelicam parasse in luce agitandam, quæ lux sola mente cernitur. *Et posuit illic Adamum quem finxerat.* Postquam, inquit, finxisset Adamum, induxit ipsum in eam spiritualẽ ac felicem vitam lætum, & mirifica adfectum voluptate, per meditationes, cogitationesque nulli perturbationi, aut anxietati obnxias in morẽ Angelorum, & spiritualium copiarum, recipientemque radios diuinarum notionum, non aliter atq; Angeli capiunt. *Et fecit enasci Dominus Deus è terra omnem arborem pulcram ad spectandum, & expetendam ad vescendum.* Hoc est, ita comparauit Deus Adæ mentis sensum, vt procrearet atque expullulare faceret omnis generis probas cogitationes, meditationesque, tam de rebus, quæ videndi sensu possunt percipi, quàm ijs, quæ eum sensum effugiunt. *Et arborem vitæ in medio Paradiso: & arborem scientiæ boni & mali.* Hæ duæ arbores quando spiritali modo spectantur, ambæ in medio Paradiso consistere queunt, hoc est, in medio animi, siue mentis, vt altera alteram non angat, aut trudat, sicut ait Gregorius Nysæus. Sed suprà à nobis dictum est, qualesnam res sint hæ duæ arbores, dum mysticè accipiuntur, vbi multorum sententias in medium adduximus. *Et fluuius egrediebatur ex Eden, vt rigaret Paradisum, & illinc diuidebatur, & euadebat in quatuor capita.* Priusquam violasset Adamus legem, promanabat fluuius, hoc est, delicię ex meditatione rerum aspectabilium, & non aspectabilium natę; rigabatque, hoc

Gregor. Nyssen.

est,

eſt,oblectabat vniuerſum corporis temperamentum,quod ex quatuor conſtat humoribus,ex ſanguine,pituita, atque vtraque bile. Nam & ex illius modi meditationibus, non minus quàm de corporatis Paradiſi arboribus, recreabatur Adamus animo. Sunt qui hoc quoq; modo interpretẽtur ea verba, Promanabat fluuius, hoc eſt, deliciȩ ex rebus cõditis,ijs quæ ſpectari queũt,& ijs, quæ videri nequeunt: & rigabat, id eſt, oblectabat quatuor animȩ virtutes; eã, quæ rationi propriè attribuitur, hoc eſt, prudentiam; tum temperantiam,fortitudinemque,& iuſtitiam:ac proinde virtutes animæ ceteras quoque fouebat,augebatque. Sunt præterea qui ſic, vt per fluuium intelligatur Chriſtus,qui ſua doctrina Eccleſiam rigabat: collegium dico Apoſtolicum, quod erat veluti Paradiſus. deinde euadebat ſectus in quatuor capita, hoc eſt, ipſos quatuor Euangeliſtas, Matthæum,Marcum, Lucam, Ioannem; atque hi deinde vniuerſum orbem habitabilem proluebant. « *Nomen vnius Phiſon,is eſt qui circuit vniuer-* « *ſam terram Hauilæ,& ibi eſt aurum,& aurum eius ter-* « *ra bonum eſt,ibi Bdellia,& lapides Berylli.* Per Phiſonem fluuiũ intelligi poteſt flaua bilis, qui humor in corporis humani conſtitutione laudabilis eſt. Nam qui eo largiùs prȩditi ſunt, ingenio pollent acri,atq; arcanorũ Dei myſteriorũ cognitionis,& rerũ conditarũ ſciẽtiæ,hoc eſt, & diuinarũ,& humanarũ rerũ capace, quod profectò multo auro, & margaritis,lapidibuſque pretioſis anteferendũ eſt,ſicut ait Pſaltes Dauid: Propterea amaui mandata tua multũ ſupra aurũ,& multũ ſupra lapides pretioſos. Poteſt etiã per Phiſonẽ accipi ea virtus

Pſalm.119.

animi

animi, quę rationis propria est, prudētiā dico. Po test quoq; Marcus Euangelista Phisonis nomine signatus intelligi, vt in quo robur fortitudoq; enituit res superas explicādi. *Et nomē fluuij secūdi Gibon, is est qui circuit omnē terrā Chus, & nomen fluuij tertij Diklat, qui it aduersus Assur, & fluuius quartus est Perath.* Gihonē vocat humorē eū, quē sanguinem dicimus; Diklat eū, quē pituitā vocamus. Deniq; Perath illū, quē appellamus bilē atrā, vt ait D. Iacobus Orrohaïta. *Iacob Orrohaïta.* Possumus quoque per Gihonē intelligere eā animę virtutē, quæ tēperantia dicitur. per Diklath, eā, quę ad partē animę irascibilē siue animosam pertinet, hoc est, fortitudinē, & lenitatē. per Perath deniq; iustitiā. Rursus Gihō potest Matthæū significare Euangelistā, Diklath Lucam, Perath Ioannē. *Et accepit Dominus Deus Adamum, & posuit ipsum in Paradiso Eden.* Postquam cōdidisset Deus Adamum, sustulit ipsum illinc vbi creatus fuerat, & traduxit in Paradisum spiritualem, hoc est, in vitam felicem, vt voluptatem caperet ex meditatione rerum conditarum, atq; ex diuinę notionis radijs, quibus ipsius mens illustrabatur, Angelorum more, quemadmodum in ipso quoq; corporato Paradiso oblectabatur. Cū enim duplicis esset cōditionis Paradisus, quatenus spiritualis erat, delectabat Adæ animū contēplationibus: quatenus verò corporatus, arboribus fructibusq; illius corpus recreabat. *Vt eū coleret & custodiret.* Idcirco, inquit, traduxit illū in eū spiritalē & beatum viuēdi modum, vt in ipso sese exerceret per probas cogitationes, & rectas meditationes, quæ circa res cōditas versentur, ipsūq; obseruaret omni proposito animi sui, seq; eo vno

oblecta-

" oblectaret. *Et mandauit Dominus Deus Adamo, dixit-*
" *q; ipsi, De omnibus arboribus, quæ sunt in Paradiso, eden*
" *do edes; at de ipsa arbore scientiæ boni & mali ne edas.* hoc est, exerce te cogitationibus de rebus omnibus, tum aspectabilibus, tum quæ sola mentis intelligentia percipiuntur, apudque tuum animum meditare, quisnam sit illarum effector, & parens, & quo modo sint conditæ, totusque esto in meditando ea, quæ sub illis mysticè latent, cumque ex rerum illarum pulcritudine raptus fueris in admirationem, tunc ipsarum conditori gratias agito, eumque laudibus efferto. Quod porrò sequitur, ab arbore scientiæ boni & mali abstinendũ esse, significat, illum curiosiùs inquirere non debuisse in Deum ipsum, quid esset, & quomodo existeret, & vnicus ne, an plures essent dij: huc enim penitus procedendum illi non fuisse, propterea quòd adhuc ad illius modi res capien
" das non satis polleret illius mens. *Quia quo die*
" *comedes de ea, mortem morieris.* Ac si dicat, quo die tecũ ambigere cœperis, vnus ne Deus sit, an plures, atque in opinionem plurium incideris, mortem oppetes & peccando, & tete à me subducendo, alienandoque, qui sum verus Deus. Quippe id illi euenit vnà cum vxore Eua diaboli fraude seducto, qui non modò escę illecebris ipsos fefellit, sed persuasit etiam, plures esse deos, dum diceret, Si comederitis de ea arbore, eritis sicut dij. Hîc illud etiam obseruãdum est, Adæ atque vxori arbore tantum scientiæ interdictum esse, ne ad eam accederent, nempe quia nondum eius capaces erant: at de arbore vitæ nihil esse pręceptum quidem lege, sed pro custodia eius positũ Cherub,

rub,& aciem gladij,nimirum vt ea re significetur, eos mortales, siue pristini illius, siue huius temporis, qui non satis firmi sunt ad commentanda ea,quæ ad sacrosanctam trinitatem spectant,vnũ scilicet esse Deum, personas verò tres, atque ita trinitatem esse in vnitate, & rursum vnitatem in trinitate: (hanc enim esse arborem vitæ, suprà memorauimus)si conentur per temeritatem illò penetrare,deque arcanis illis & cogitare, & loqui,eos,inquam,coerceri repellique, quasi à custode Cherub,& lancea quadam ignea, fulgoribus micante, ipsosque deterrente, atque accessu prohibente. *Et formauit Dominus Deus è terra omnẽ* » *bestiam agri,& omnem volucrem cæli.* Hæc verba,at- » que hęc oratio de rebus ipsis duntaxat interpretari possunt,non etiam ad spiritum accommodari.Igitur quæ cõmentario superiore de ipsis sunt à nobis dicta, sufficiant. *Et immisit Dominus Deus* » *quietem*(aut,vt habet Hebræum, somnum)*in A-* » *damum,& dormiuit;& sustulit vnam è costis ipsius,clau* » *sitq; carne eius locum. & concinnauit Dominus Deus è* » *costa,quam sumserat ex Adomo,feminam.* Quòd ex A- » damo sopore obruto sumta est costa,atque ex hac facta Eua,sacramentum est sanguinis, & aquæ ex Christi latere profluentium, postquam in cruce obdormiuisset, quibus constituta est sacrosancta Ecclesia.Tum quòd ex latere Adami excipiebatur Eua,typus fuit fodiendi olim lateris Christi, ex quo essent effluxuræ aquæ viuæ, & vitales, salutaresque;aquæ,inquam,sacri baptismi,quæ mater est mystica,ex qua vna procreantur filij noui ad vitam spiritalem,atque sempiternam, sicut Eua quoque, quæ ex Adami latere prodijt, mater

"omnis viuentis eſt appellata. *Et ſerpens aſtutior e-*
"*rat omnibus animalibus agri; quæ fecerat Dominus Deus.* Serpentem vocat diabolum, illum Deo rebellẽ, mendacij patrem, humanæ naturæ impoſtorem. Nam etiam alibi in ſacris literis ille ſerpens appellatur. Feci, inquit Dominus, vobis poteſtatem calcandi ſerpentes & ſcorpiones. Et alibi ſcriptũ eſt: Occidit manus ipſius ſerpentem transfugam, ſiue fugitiuum. Angelicę verò virtutes appellantur animalia, quo nomine illas Scriptura apud Ezechielem quoque vocat in oſtento illo. Dicitur autem ſerpens aſtutior omnibus animalibus, quia Angelicæ virtutes prorſus ab omni malitia atque aſtu vacuæ ſunt; at diabolus vafer eſt, & improbus prorſus. *Et ait ſerpens ad mulierem, Verè dixit Deus, ne comederetis de omnibus arboribus Paradiſi.* hoc eſt, planè dixit vobis Deus, nolite meditando expendere rerum conditionem, ſiue aſpectabilium, ſiue earum, quæ in ſenſus non cadunt.
" *Et ait mulier ad ſerpentem, de fructibus arborum Para-*
" *diſi omnium comedemus. de fructibus arboris, quæ eſt in*
" *medio Paradiſi, dixit Deus, ne edatis de ea, neque tanga-*
" *tis eam, ne moriamini.* Iuſſit quidem Deus vt rerum omnium, tam quæ cerni non poſſunt, quàm quæ poſſunt, contemplatione nos exerceamus, atque ea noſmet oblectemus: at in ſe (eſt enim ipſus arbor illa ſpiritualis) noluit nos altiùs curioſiuſque inquirere, vnicus ne ſit Deus, an plures, ne dum ad eiuſcemodi indagationem mẽs noſtra parum pollens potenſque eſt, per peccatum occidamus.
" *Et ait ſerpens ad mulierem: Non mortem morituri eſtis.* En vt nihil pudet dęmonem planè Deo contradicere: ille mortem obnunciat, ſi quis altiùs in ipſum

Luc. 10.

Iob. 26.

Hoc dictum Iob aliter in vulgata verſione legitur, nempe: Et obſtetricante manu eius eductus eſt coluber tortuoſus. Chaldeus tamen, & Gerundenſis ferè interpretati ſunt, vt Syrus conuertit.

ipſum inquirat, hic prorſus mortis ſecuros facit eos,qui arcana Dei audeant ſcrutari. *Et vidit mulier quòd pulcra eſſet arbor ad veſcendum, & expetibilis oculis,atque deſiderabilis arbor ſpectatu.* Quòd mulierem dicit vidiſſe arborem, non ita accipiendum eſt,quaſi Deum illa viderit,quem myſticè per eã arborem ſignificatum eſſe diximus:ſed ipſam auſcultaſſe conſilio dęmonis, eiuſq; verbis perſuaſam, curioſiùs in Deum inquirere conatam eſſe ſignificat. *Et accepit de fructibus ipſius, & edit, deditq́; etiam ſimul viro ſuo,& comedit.* Ipſa cum animo ſuo reputare,atque diſquirere cœpit de Deo, vnus ne eſſet,an plures, & quã ob cauſſam ſibi, maritoq; ſuo interdixiſſet eſca arboris ſcientiæ, atque ſimul Adamum maritum ſuum, vt idem faceret, hortata eſt;is verò vxoris dictis eſt aſſenſus, atq; in eaſdem cogitationes incubuit. *Et aperti ſunt oculi amborum,& cognouerunt quòd nudi eſſent.* E veſtigio violata lege Dei, patefacti ſunt ipſorũ oculi: non quòd in deos iam tum euaſiſſent, in quam ſpem ipſos adduxerat dæmon,ſed ita,vt animaduerterent ſuam nuditatem ; hoc eſt, adempta eſt ipſis prior illa cernendi facultas ſpiritualis, atq; Angelica, qua fuerant prędit, intellexeruntque, ſe iam felici illa Dei gratia eſſe ſpoliatos,qua antequam aduerſus legem feciſſent,ſua ipſorũ corpora veluti velata fuerant. *Et conglutinauerunt folia ficulnea,feceruntq́; ſibi ſubligacula.* Folia ficulnea vocat ipſorum manus:referunt enim manus eorum foliorum figuram. quaſi dicat, cùm ſe nudos eſſe animaduerterent, manibus ſua contexère pudenda. atque ita etiam nunc ſe mores mortalium habent. Neque enim aut amictum, aut tunicas ſibi

ipsos fecisse dicit, sed perizomata, hoc est, quæ so-
" la genitalia membra tegerent. *Et audiuerunt vocem*
" *Domini Dei gradiẽtis in Paradiso, ad inclinationem diei.*
Inclinatio diei moram temporis significat; quasi
dicat, non simul atque mandatum transiliuissent,
deliquissentque, apparuisse ipsis Deum, sed inter-
iecto temporis spacio, nimirum quo ipsos apud
animum suum sibi conscios puderet interim, pœ
niteretque admissi flagitij. Porrò descẽsus & ad-
uentus Dei in Paradisum, figura erat, quæ descen
surum, atque venturum olim in mundũ Dei ver-
bum significabat. Diei inclinatione verò mysticè
ostendebatur fore, vt hoc Dei verbum in fine tẽ-
Galat. 4. porum carnem indueret, sicut ait Paullus: Cùm
venisset finis temporis, misit Deus filium suum,
& factus est ex muliere. Deinde gradientis Dei
audita per Paradisum vox portendebat verbum
Dei aliquando apud nos in carne versaturum, am
bulaturumque, quemadmodum de ipso prædi-
Baruch. 3. xit vates: Et super terram visus est, & apud homi
" nes versatus est. *Et abdebant se Adam & vxor ipsius à*
" *conspectu Domini Dei inter arbores Paradisi.* Abdebãt
quidem inter arbores Paradisi sua corpora; ve-
rùm conscientiam admissi facinoris tegere à con
spectu Domini, atque dissimulare ipse prohibe-
" bat pudor. *Vocem tuã audiui in Paradiso, & vidi quòd*
" *nudus essem, & abdidi me.* Et quia, inquit, vocem tuã
gradientis per Paradisum audiui, & quia nudum
me esse animaduerti, ab ea maxima atque salu-
berrima gratia, qua antè fueram indutus, ob has
ego duas caussas metu perculsus, me occultaui,
hoc est, rem ipsam commissam apud animum
meum expendens timui. *Et ait ad illum Dominus,*

Quis

Quis ſignificauit tibi, quòd nudus eſſes? num de arbore, de qua iuſſi ne ederes, edisti? Ac ſi dicat, En mei cogitationibus tete occupaſti, qualibus abſtinere te iuſſeram. *Et ait Adam: Mulier, quam attribuiſti mihi, ipſa dedit mihi, & comedi.* Mulier, inquit, quam mihi ſociam feciſti, ea mihi meditationis de te inſtituendæ cauſſa fuit. Nimirum facit Adam quod mortales omnes ſolent: ſi quando enim errant, atque peccant homines, cauſſas quaſuis arripiũt, quibus à culpa ſe & pœna vindicent. *Et ait Dominus ad ſerpentem, Quia feciſti hoc, maledictus es præ omni animali, & beſtia agri.* Hoc dicit ad Satanã Dominus: Quia Adamũ & vxorẽ ipſius ſeduxiſti, iumenta quidem beſtiaſque ceteras dignabor mea cura, id eſt, ſufficiam ipſis cibum in tempore: at tu mea cura indignus habeberis. *Et ſuper ventrem tuum gradieris.* Extorris enim cæleſti repub. repes humi, atque in terrenis rebus volutaberis. *Et puluerem comedes omnibus diebus vitæ tuæ.* homines perire, quod eſt veluti in puluerem reuerti, tu tibi pro eſca & cibo duces, propter ſummum tuum aduerſus illos odium. *Et inimicitias ponam inter te, & mulierem, & inter ſemen tuum, & ſemen illius.* Id odium, inquit, quo tu gaudes, ponam ego inter te, & illos, & inter ſemen humanum, atque rebelles dæmonas, tuos ſocios. *Et ipſum conteret caput tuum.* hoc eſt, irritum faciet tuarum aſtutiarum initium. *Et tu illud feries in calce ipſius.* hoc eſt, tu peccati vulnus ipſi infliges, vt perdere poſſis, in extremo eius vitæ actu. *Et ad mulierem ait, multiplicando multiplicabo dolores tuos, & conceptus tuos.* hæc myſticum ſenſum non admittũt, ceterùm rem ipſam ſuprà pertrectauimus. *Et fecit Dominus Deus Adamo,*

" *mo, & vxori ipsius tunicas pelliceas, & vestiuit ipsos.*
Cùm, inquit, adempta illis esset vita illa spiritualis, beata, gaudijque plena, propter sua ipsorum errata, inducti sunt in vitam hanc corpoream, ærumnosam, atq; anxijs rebus refertam. Ceterùm tunicis pelliceis maxima vitæ commutatio, quæ ipsis violata lege accidit, significatur. Propter sua ipsorum igitur peccata eas pœnas dederunt, vt spiritalem cum corporea, hoc est, felicissimam
" cum infelicissima vita mutarent. *Et ait Dominus,*
" *En Adam factus est qualis vnus nostrûm in cognoscendo*
" *bono, & malo.* Hæc suprà abundè explicauimus.
" *Iam ne fortassis extendat manum suam, & sumat de ar-*
" *bore vitæ, & edat, ac viuat in æternum.* Posteaquam admisso flagitio excidisset genus humanum illo secundum animum viuendi modo, illaque vita beata, & Angelica indignũ iam euaserat, atq; etiã inualidum, vt cogitatione assequeretur, agnosceretque vnum Deum, & tres personas, atque vnitatem in trinitate, & trinitatem in vnitate: & vt verbum Dei olim carnem esse assumturũ nostræ salutis & redemtionis gratia prospiceret: non satis, inquam, pollebat deinde genus humanum ad huiusmodi sublimes meditationes exercendas, tantisper dum flagitium illud, & prauitas per Satanam sub serpentis specie, quo vtebatur ceu instrumento, iniecta, delerentur, atque abolerentur
" penitus. *Et misit ipsum Dominus Deus extra Paradi-*
" *sum Eden; vt coleret terram, ex qua sumtus fuerat. Et eli-*
" *minauit ipsum Dominus Deus.* Propter violatam legem multauit Adamum Deus felicissima illa vita, in qua mentem suam ille omnem perpetua cõtemplatione rerum, & quæ vidēdi sensui subijci,

&

& quæ non ſubijci poſſunt, antè pertractabat. Atque inſuper à vitę etiã arbore prohibuit; ait enim ,, Moſes: *Et verſari fecit ad orientẽ Paradiſi Eden ipſum* ,, *Cherub, & aciem gladij verſatilis, ad cuſtodiendum iter* ,, *arboris vitæ.* Ad orientalem partem Paradiſi ſolam, non etiam ad reliquas collocata eſt cuſtodia; quia orientis regio præſtituta erat, vt eſſet olim locus adorandi Dei. Porrò Cherub, & gladius igneus, terrificuſque cuſtodiæ cauſſa poſiti ſunt inter Adæ ingenij captum, & ipſam ſacroſanctam trinitatem, ne ſcilicet mens humana altiùs curioſiuſque inquireret in tres perſonas diuinitatis, quæ prorſus eſt incomprehenſibilis. Sunt autem quæ hîc à Moſe ſcribuntur, pro noſtris moribus dicta. Nos enim, ſiquam rem ſaluam cupimus, ei cuſtodem ſolicitum, ſedulum, prudentem præficimus, terribili aliqua lancea munitum, qui procul arceat accedentes. Huc animum attendant, quotquot aut non ſatis firmi cùm ſint, aut non ſatis exercitati, atque eruditi, aut denique nullum virtutis cùm habeant vſum, audent tamen per temeritatẽ ſubito proſilire in medium, atq; loqui, diſceptareque de ſacroſanctæ trinitatis perſonis, & his Moſis dictis tantam ſuam audaciam refrenare diſcant, atque ita ſe in hac vita expurgẽt obſeruandis Dei iuſſis, vt in altera illa futuri ſæculi donentur cognitione, meditationeq; rerũ à Deo conditarũ, atq; ipſius etiã ſummę trinitatis, quatenus certè hanc res creatæ atq; externę per virtutẽ omnipotentis Dei comprehendere poterunt. & hic finis eſto ſermonis ſecundi.

FINIS SECVNDAE PARTIS COMMENTARII DE PARADISO MOSIS BAR-CEPHA.

COMMENTARII DE PARADISO EIUSDEM MOSIS BAR-CEPHA INTERPRETE ANDREA MASIO, PARS TERTIA.

SVPERIORE proxima oratione, ô pie & venerande frater noster domine Ignati, egimus de Paradiso, & arboribus mysticis, pro serie atque tenore Scripturæ: at præsenti sermone dissoluemus, Deo manum nobis porrigente, hæreticorum calumnias, quas aduersum nostra dicta proferunt, ac simul nonnullas quæstiones à quibusdam alijs viris quæsitas explicabimus.

Calumnia Simonis Magi.

Simon Magus. OBIICIT Simon Magus, inquiens: Deus ille, qui Adamum condidit, impotens erat, atque imbecillis, neque enim efficere potuit, vt maneneret Adamus, qualem esse volebat. Ad hæc respondemus, mansisse Adamum, qualem ipsum & esse, & manere volebat Deus conditor effectorque ipsius: volebat enim Deus ipsum pollere suopte arbitrio, atque liberum esse; non autē naturam habere vinctam, & obnoxiam, qualem habent bruta animantia, & eæ res, quæ animæ expertes sunt. atqui profecto si voluisset Deus Adamo liberum esse suum arbitrium, hic verò non obtinuisset arbitrium liberum, neque is fuisset, quem esse volebat suus parens Deus, sed prorsus alius, tum demum isti calumniæ locus fuisset. Sed instat Simon: Deus volebat, ne ederet Adamus de illa arbore; at is edit; non ergo mansit qualem manere volebat Deus; conficitur ergo parum potentem

tentem fuisse Adæ creatorẽ. Immo verò id ipsum quod edit de arbore, argumento est mãsisse, qualem volebat Deus manere: ea enim erat Dei voluntas, vt constaret, Adamum esse liberum, atque cum libero arbitrio conditum. idque certò ita se habere inde potissimum sciri potuit, quòd appareret in ipsius esse positum facultate, & edere, & non edere de illa arbore, legemque vel obseruare, vel violare. Posteaquam igitur iussus abstinere non abstinuit, libero prorsus arbitrio se ostendit præditum esse, qualem ipsius effector Deus & esse, & manere voluerat. Neq; verò Adamus vescebatur ea arbore, victa superataque conditoris Dei voluntate, sed creatore ipsi permittente, vt quod arbitrij eius libertas dictaret, id porrò ageret, faceret, patraret. Prçterea, nisi liberi arbitrij Adæ facultatem rebellium illud prodidisset, quare tandem perspici potuisset maxima obsequij præstantia, quod postea ille amplexurus erat, & per id rediturus ad pristinum suum ordinem, gradumque? quippe cùm esset bonum quod ipse patraret, non solum creatoris sui munus, verùm etiam ipsius proprium opus. Porrò amplius etiã vrget Simon, aitque: Volebat Deus Adamum manere in Paradiso, at ipse per suum flagitium inde excidit: erat ergo impotens Adæ effector Deus, vt qui pro sua voluntate illum in Paradiso retinere nequiuerit. Sed respõdemus, Deum, vbi Adamum condidisset, atque in Paradiso posuisset, prorsus liberum ipsi fecisse, vt vel obseruata lege, inibi maneret, vel fracta inde exiret. igitur cùm ea illi voluntas fuisset, vt imperatam legem transiliret, meritò extrusus est Paradiso, & morte

Sic Nazanzenus quoque ferè oratione de natalibus Christi.

morte etiam damnatus,propter admiſſum peccatum ſcilicet,& ſimul ne ipſius prauitas foret immortalis, qualis eſt diaboli. Accedit huc,vt mortis metu,cuius per ſententiam reus erat, cauſſam mortis peccatum vitaret,& huic contrariæ iuſtitiæ operam daret.denique cùm olim ex ipſius poſteritate futuri eſſent Martyres, lata eſt aduerſus illum mortis ſententia,vt hi per mortem pro ſua in Deum pietate,atque reuerentia obitam,coronas adipiſci poſſent iuſtitiæ. Sed vt reuertamur vnde paullulum digreſſi ſumus,Si propterea,Simon Mage,Deum inualidum vocas, quia Adamum cum libero arbitrio creauit, quo ille præditus aduerſus edicta creatoris ſui facere poſſet; vt etiam hodie imbecillum Deum eſſe dicas,neceſſe fuerit:iuſſit enim, ne homicidia, adulteriáue committerent mortales; & tamen hæc, atque alia aduerſum legem Dei patrant.Sed enim vtare vt lubet eo tuo argumento,Simon;at interim nobis reſponde to:volenténe Deo faciunt homines aduerſus legem ipſius,an nolente? Sanè ſi nolente,conſequens eſt,imbecillis eum etiam nunc viribus eſſe, quippe quo nolente quæ præſcripſit, violantur. Sin volente, erit ipſe ſibi aduerſus, vt qui ea verbis iuſſerit, quæ reipſa fieri noluerit. & mortales voluntati illius paruiſſe dicentur, qui contra mandarata fecerint, quod profectò abſurdum eſt. Rurſus, libenténe, an inuito Deo patrant homines quæ improba ſunt? Si libente, erit ipſe quoque improbus,qui vitijs delectetur. Sin inuito,cur non impedit? At ſi coercere illos ab eo quod prauum eſt deſignando non poteſt, conficitur certè, viribus ipſum etiam nunc non pollere:

pollere: vel si non vult, rursum prauus vt ipsus sit consequitur, qui praua dissimulet. Est porrò etiam aliud Simonis Magi argumentum, quo Deum Adami conditorem improbitatis, atque inuidiæ arcessere nititur. Nam interdixit, inquit, Adamo arbore scientiæ boni & mali, qua gustata potuisset ille inter bonum malumque dijudicare, atque hoc fugere, illud persequi. Sed respondemus, Deum haud ideo vetuisse Adamum vesci fructu arboris scientiæ, ne bonum amplecteretur, malumque vitaret, vt calumniatur Simon: ipsa enim res Simonis verba redarguit mendacij. Nam edit quidem de arbore sciẽtiæ Adamus, & quid bonum, quid malum esset, facto periculo didicit; & tamen non modò nullo inde commodo, vtilitatéue auctus est, sed etiam magno damno multatus, quippe qui acerba pœna est cõdemnatus. Sed pergit impius ille magus: At nisi, inquit, creator ille Adæ edixisset, ne ille ederet de ea arbore, haud quaquam iudicium hoc, pœnamque subiuisset: inde enim hoc malum, quòd contra Dei edictum ille fecerat; Deus enim iusserat, ne ederet; ipse verò edit. Sed respondemus, Deum neque voluisse vt ille ederet, neque vt nõ ederet de ea arbore. Nam si voluisset vt ederet, duo hæc absurda conficerentur: alterum, Deum verbotenus mandasse, quod reipsa fieri noluisset; alterum, eum qui aduersus conditoris sui iussa propalam agebat, voluntati ipsius fecisse satis, quantumuis nescium atque imprudentem. Sin voluisset ne ederet, videri poterat imbecillus, vt cuius voluntati Adamus repugnare potuerit: sed huc spectasse Deum, dum legem Adamo pręscriberet,

beret, obseruaret ne, an violaret ille eam; non autem ederet, an non ederet de illa arbore. atque ideo quoque de duabus illi habitationibus accommodauisse, vt alteram si legi paruisset, alterã si non paruisset, haberet. Idque ita esse, vel hinc ostendatur, quòd duo hæc inter se paria sint, Deũ iussisse vt ederet, illum verò non edisse; & Deum vetuisse ne ederet, sed tamen illum edisse: par enim violatæ legis culpa in vtrouis futura erat. Igitur non eò spectabat Deus, dum legem conderet, ederet ne ille, an non ederet, quem arbitrij libertate donarat; sed obseruaret, an non obseruaret legem, quam liberi eius arbitrij materiem esse voluerat. Simulque eò etiam pertinebat legis constitutio, vt intelligeret Adamus, se ab alio conditum, eique suo conditori, vt domino, subiectum se esse. Sed suprà à nobis hæ, atque aliæ ferendæ legis caussæ satis tractatæ, explicatæque sunt. Ad hoc, quî potest verosimile videri, Deum Adamo esca illa interdixisse, ne inde boni maliq; sciens fieret, alterumque amplecti, fugere alterum nosset, quando nulla ei arbori vis inerat, quę boni malique dijudicandi scientia edentes informaret? immo verò iam tum eius iudicij expers Adam minimè esset (quippe lex ijs non præscribitur, qui malum à bono secernere non queunt, sed qui antè probi improbique discernendi iudicio præditi sunt) sicut oculus, quamuis non vsu atq; functione, re tamen ipsa, tum visione, tum rebus aspectabilibus prior est, quæ suprà quoque à nobis sunt tractata. At verò ideo illum iussit ab arbore abstinere, vt euaderet immortalis, ageretque vitam perpetuam; hoc enim donum à diuina gra-
tia

tia retulisset. At enim Deum non improbum pro Simonis calumnijs, sed bonum benignumque natura esse, his colligitur argumentis: Condidit enim Adamum, cùm antè neque ille existeret, neque alius quispiam, qui ipsum ad illum condendum vel hortatu, vel precibus moueret. ad hoc contulit illi imperium in pisces maris, & volucres cæli. Insuper bene precatus est ipsi, vt cresceret, numeroque augesceret. Præterea dedit illi omnem herbam proferentem semen, & omnem arborem fructiferam pro cibo. Deniq, nos ipsos etiam nunc, etsi peccemus, atque aduersum ipsius mandata faciamus, tamen non modò sustinet, neque nostri obliuiscitur, sed etiam conseruat, pascit, gubernat, & omnino nostri curam gerit. Sunt porrò alia plurima, quæ testētur, Deum natura bonum esse, atque ex mera gratia Adamū, ceterasque res effecisse. Pugnat porrò Simon Magus aduersus Deum etiam hac via: Per inuidiam, inquit, prohibuit Adamum ab arbore vitæ gustanda, nempe ne immortalis fieret. Atqui si ea inuidia laborasset Deus, prorsus ab initio non creauisset Adamum. Neque enim vlla eum vis ad creandum illum impulit; sed sua voluntate gratuito illum condidit. ad hoc, Paradisum illius caussa, hoc est, vt in eo ille & habitaret, & voluptate frueretur, non fecisset, si inuidisset, aut saltem ipsam vitæ arborem, quam illi inuidisset, nō procreasset in Paradiso, neque tanto etiam imperio in pisces, volucres, iumēta, feras illum amplificasset; denique non condidisset illum ad suam imaginem & similitudinem. Sed ea de caussa ab arbore vitæ coërcuit, ne perpetuò viueret in peccato,

cato,esset que ipsius malitia vnà cum ipso immortalis,cuiusmodi est diaboli prauitas. Atq; hoc ita se habere vel inde certũ est,quòd olim cõcessurus est nobis vitam perpetuã in futuro sæculo, nullis peccatis aut delictis obnoxiam, sed sempiternis atque immortalibus delicijs plenam. Rursus sic arguit Deum idem Simon Magus: Qua tandem ratione,inquit,exsecratus est Deus serpentẽ? Nã si vt eum qui damnũ dederat,cur nõ coërcuit, ne daret,hoc est, ne seduceret Adamũ? Si verò ceu eũ qui vtilitatẽ attulerat, quippe qui Adamo auctor fuerat, vt de bona illa arbore ederet, sanè improbũ atq; inuidũ fuisse illũ necesse est. deniq; si cùm neutrã harũ caussam haberet,illũ est detestatus,profectò imperitię,atq; vecordię meritò accusetur. Ad hæc respõdemus,Deũ esse exsecratũ serpentem,vt rei malæ auctorẽ, & tamen non coërcuisse machinantem, qui se alioqui non latebat, eadẽ ratione qua neq; hodie eos cohibet,qui improbis rebus intenti sunt,ne eas patrent. Tũ etiã, ne ea re diaboli libertatem impediret, qui per serpentẽ verba faciebat.deniq; vt periculũ fieret de Adamo,ipsiusq; libero arbitrio ea pugna atq; certamine, in quo illic versabatur. postremo si serpẽtis conatũ impediuisset Deus,data fuisset mortalibus querẽdi ansa: dixissent enim,Deũ per inuidiã abstinuisse Adamũ à breuis tentationis periculiq; momẽto, ne eo superato vitã adipisceretur sempiternã. neq; enim ipsum serpẽtis verbis, si fallendi caussa adortus se esset,concessurũ fuisse.Porrò de Simone Mago illud scire operæpretium est, esse qui dicant,ipsum in speciem quidem assensisse Mosis legi; sed plures interim

deos

deos posuisse, quorum vnus sit imbecillus atque impotés; is qui Adamum finxit fecitq;: alter verò hoc superior, maior, potentior. Alios autẽ putare Simonis Magi sẽtẽtiã fuisse, mũdũ à mala caussa ortum esse, atque ideo illum huiuscemodi absurda turpiaque dictu collegisse, quibus apud eos, qui in vera fide durarent, mundi auctorẽ Deum suggillaret. Præterea corporum quoque resurrectionem perfidè illum negasse. Verùm hæc omnia ex eo libro cognosci possunt, quem de multitudine, differentiaque sectarum cõscripsimus. *Auctor cõposuit librum de hæresibus.*

Obiectiones impij Manetis, & eius secta hominum.

MANES homo improbissimus, & qui eum sectantur, dicunt, legem Adamo imperatam plurimis rebus absurdis plenam esse, atq; inde multa suppeditari argumenta, quibus meritò accusetur ipse legis-lator. verbi gratia; iussit Adamũ astinere ab arbore sciẽtiæ boni & mali, minatus mortẽ quo die illius fructu vesceretur: quod edictũ harũ rerum omniũ arguit Deum insciẽtiæ, iracundię, pœnitẽtię, mẽdacij deniq;. Insciẽtię quidẽ, quòd legẽ imperauerit, quã putarit obseruandam; ea verò obseruata non sit. Iracũdię, quòd eum, qui contra suam legem fecisset, per irã condemnauerit. Pœnitẽtię, quia latã sẽtẽtiã per misericordiã (vt vos dicitis, inquit Manes) irritam habuerit. denique mendacij, quia mortem non oppetiuerit Adamus quo die edit de illa arbore. Aduersum hæc respondemus, Deum inscientiæ culpari nõ posse, qui ab ęterno omnia nouit prius quã fiãt, ac proinde illud etiã clarè pręsciuit, Adamũ, quę ipse imperaturus esset, ea nõ facturũ, nec tamẽ ideo non imperauit, quia illũ paritturũ non *Manes hæreticus.*

esse

esse pręsciuit: consentaneum enim erat, vt nhilominus illi præscriberet legem;& quidem ob multas caussas. primum vt constaret esse, qui dominatione, potestateque rerum potiretur: est enim dominorum leges statuere; sciretque Adamus, & ceteræ res conditæ se creaturas esse, & seruos, quibus solent leges dari. Ad hoc, data lege certiorem reddidit Deus Adamum, & reliquos mortales ratione præditos, se arbitrij libertate ipsos donasse dum conderet, qua freti possent vel obseruare, vel transilire legem præscriptam. Nam si legem tollas, nihil erit vnde eam libertatem, summum profectò Dei donum, cognoscas. Insuper lex etsi ab Adamo violanda erat, tamen vtilis fuit ad probandos, segregandosque morigeros à rebellibus, bonos à malis, amicos ab hostibus, aliorumque virtutem ab aliorum prauitate, quorum nihil, sublata lege, cognosci, dijudicarique à nobis posset. Iam verò quî constaret, iustè alijs premium à Deo dari, ipsum cæleste regnum, qui obsequiosi seruanda lege officium colunt, alijs calamitates meritò infligi, qui latæ legi non parent, nisi lex esset lata? Quòd si verò ideo ferri non debuit, quia eam fracturus erat Adamus cum vxore, haud sanè rectè præscripta iam fuerit mortalibus fidei norma, quando maxima pars hominum eam non colit. Postremo præscripta lege monemur, alterum esse sæculum, in quo sua præmia & ijs qui obtemperant, & ijs qui rebellant, sint pręstituta, alteris perpetuæ deliciæ, alteris cruciatus sempiterni: lex enim omnis & promissa, & minas secum adfert, vt illa, si seruetur, hæ, si frangatur, præsto sint. Quod porrò ad iracundiam spectat,

ctat; respondemus, Deum non per iram pronunciasse aduersus Adamum illam talem sententiam, sed per meram misericordiam. quod hinc cognoscitur; quia haud quaquam illo ipso die obijt ille mortem, quo facinus fecit pro sententiæ verbis. nimirũ verba eò fecerat Deus rigidiora, quò posteritatẽ venturosq; nepotes per metum à frangendis legibus, rebellandoque contineret. Rursus de pœnitentia, cuius accusat Deum Manes, dicimus, illorum esse dolere atque pœnitere, qui nescij rerum euentus, ea faciunt, quorum exitus parum respõdeat ipsorum commodis: at Deum, cùm præsciat omnia, quem sint quæque habitura finem, prorsus pœnitere vllius non posse, aut pigere. Non igitur latam à se sententiam aduersus Adamum, quasi eius pœnituerit, dissoluit; sed per suam misericordiam atque clementiam: quæ ipsius virtutes ea re sunt luculenter patefactæ. Nam alioqui etiã quoties impius relicta impietate redit, eum excipit, atque quę aduersus illum decreuerat, mutat, vt ait Propheta Ieremias. Et *Ierem. 36.a.3.*
Nineuitas exitio damnatos, postquam commutarunt vitam, supplicio exsoluit. Neque Ezechiã *Ion. III.* *4.Reg.20.*
de admisso peccato dolentem morte, vt comminatus fuerat, multauit. Immò verò cotidie videre est, illum non perditum ire eos, qui suis mandatis non parent; sed exspectare vt resipiscant. Postremo ad mendacij calumniam respondemus, planè Deum mentitum nõ esse, cùm Adam, quo die de vetita arbore edit, eo mortem quoque, si animum spectes, obierit; quippe qui abalienatus sit à Deo, qui vnus vita vera, certaque est. rata igitur fuit Dei eo die aduersus illum sententia.

Et verò ipſo etiam corpore illo die mortuus eſt quadam affectione turbulenta, quæ mortis eſſet efficiens, vt à quo ſimul prorſus auferebatur immortalitatis gratia, ac proinde morti iam tum fiebat obnoxius, & omnino mortalis. Ex his ergo omnibus conficitur, Manetem & reliquos eius factionis homines improbè Deum ſuggillare eorum criminum, quæ iam vidimus.

Altera eorundem obiectio.

RVRSVS aiūt ijdē Manetis aſſenſores: Quanam prohibitus eſt Adamus cauſſa ab arbore ſciētiæ guſtanda? an quia mala ea eſſet, an quia bona? Si quia mala, en mala arbor ſata erat in Paradiſo. Sin quia bona, per inuidiā prohibitus eſt. Cōtra hæc dicimus, eam arborē ſuapte natura neq; bonam neq; malam fuiſſe, ſed perinde atq; ipſa quis vteretur, abuteretúrue. Vſum autē atque abuſum in libero primorū parentum fuiſſe arbitrio poſitum, vt iam non ex ipſa arbore malū, ſed ex arboris abuſu proueniſſe exiſtimandum ſit. Idē de bono dicendum fuiſſet, ſi Adā mandatis, quæ de ea arbore acceperat, paruiſſet. Quēadmodum cibus qua cibus eſt, nihil vllus ab alio differt; ſed pro ętate atque viribus veſcentium maximè. Nam qui veſcentis viribus reſpōdet, atq; congruo tempore ſumitur, bonus: qui verò vires ſuperat, aut non in tempore capitur, malus habetur. ſic vſus Adæ atq; vxoris in permiſſa quidē arbore bonus, at in vetita malus erat: neq; enim in ipſa arbore boni maliue efficientia inerat, ſed ipſum violare Dei legē,
Leuit. 20. id verò erat quod Adamū occidebat, non arbor.
Exod. 19. veluti cōtumelioſum in parentes, non ipſa cōtumelia multat morte, ſed fracta lex. neque mons

Sinai

Sinai eos interficiebat qui se cõtingebant quo tẽpore certi fines præscripti fuere, vltra quos nemo accederet, sed lex violata. Nõ igitur illa arbor Adamo malũ dedit, sed admissa per fractã legẽ noxa. Enimuero per inuidiã non esse prohibitũ Adamũ ab vna ea arbore satis arguit, quòd ceteræ omnes ipsius vsui permissæ fuere. Sed eò spectabat mandatũ, vt de Adę obsequio periculũ in vna arbore fieret, eoq́, si obtemperasset, summũ precium referret, nempe vt posset vesci arbore vitæ, atque immortalis fieri. Sed alijs præterea rationibus suprà ostendimus, nihil horum per inuidiam à Deo gestum esse.

Tertia eorundem obiectio.

ITERVM instat Manetis secta, inquiens, Aut præsciebat Deus, Adamum non obtemperaturũ, aut non præsciebat cùm legem ferret. Si hoc dederis, absurdum est; sin illud, vecordiæ est arguendus Deus. Nos verò respondemus quod nuper, præsciuisse quidem Deum, non obseruatum iri mandatum ab Adamo; id tamen cur minus mandaret, nihil obstitisse. Quis enim stultum vocet Deum, quia legibus vetuit peccare, cùm sciret plurimos fore, qui essent peccaturi? Sanè si nullas leges condidisset, nihil imperauisset, neque penes illum dominationem, neque penes nos arbitrij libertatem esse rescitum esset. Verùm enimuero ille cùm præsciret cuncta quæ euentura essent, leges nobis dedit ceu liberis, & libero arbitrio præditis, vt quod luberet id ageremus. Nos verò pro sua quisque voluntate, & arbitrij libertate erga leges, aut obseruandò eas, aut frangendo, nosmet geri-

mus. Neque aliter quoque cum Adamo actum est: penes illum enim erat & edere, & non edere de arbore vetita, atque si non edisset, ex gratia immortalis euasisset: posteaquã verò edit, mortuuus est. His itaque argumentis colligere est, neque malè satam fuisse arborem scientiæ ab initio, neque Adamo inuidiose illa interdictum esse: ne illò mittant linguas suas Manetis asseclæ, Dei hostes, dum pro duabus rerum caussis adstruendis contendentes, quarum altera bona, mala altera sit, illiusmodi argumẽtis nos lacessunt, qui vnum Deum profitemur: Si, inquiẽtes, mala erat arbor, cur eam seuit Deus in Paradiso, quæ Adamo ruinam esset illatura? Sin bona, prorsus per inuidiam prohibuerit illum necesse est.

Iuliani apostatæ calumnia.

Iulianus apostata. SATIVS, ait Iulianus, fuisset, arborem illam vetitam aut in angulo Paradisi, aut loco aliquo obscuriore exstare, ne dum perpetuò ob oculos esset, nimium sui desiderium in animis parentum
Cyrillus. nostrorum excitaret. Huic respondet diuus Cyrillus oratione tertia, quam aduersus eum conscripsit, in hanc sentẽtiã: Studio creatoris factum est, ne arbor illa in occulto haberetur. Consentaneum enim fuit, vt spectatores ipsa arboris aspectione mandatum Dei, atque legem in memoriã reuocarent, & simul Domini sui, qui legem tulerat, recordarentur; quarum rerum obliuio ipsis facilè potuisset obrepere, si in angulo quopiam Paradisi illa sata fuisset.

Sequuntur quæstiones, quæ à multis quæri solent.

QVÆRVNT nonnulli, cur creauerit Adamũ Deus, quem præsciebat peccaturum. Respondemus,

mus, minimè conditum à Deo esse Adamum vt peccaret, vel vt non peccaret, siue vt iustus esset, aut vt iniustus; sed neque vt legem obseruaret, vel vt non obseruaret. Nam si horũ alicuius gratia illũ condidisset, magna sanè caussa hoc ab illis quæreretur. Sed pro sua bonitate, gratiaque mera illum effecit, hæcque prima Deo illius creandi caussa fuit: cetera porrò illa secundaria existimanda sunt, vt quæ ex ipsius Adæ arbitrio pependerint, cùm hoc penes solum creatorem esset. Quapropter potius sic illi quærere debuerunt, cur creauerit Adamum Deus? ita enim responsum tulissent; propter suam ipsius probitatem. Nam reliqua illa, peccare, aut non peccare, & quæ addebantur cetera, ex Adæ libera pendebant voluntate. Huc addimus etiam illud, Deum, vt præsciuit peccaturum Adamum, lapsurumque prius quàm conderet, ita præsciuisse quoque se olim venturum, redempturumque illum à peccato, in quod incidisset, ipsiusque vetustatem instauraturum, atque collapsum subleuaturum: vt eo minus mirum videri debeat, si creauit quem paullo pòst peccaturum præsciret. Ad hæc, nisi creasset quos non nesciebat delicturos, frustra creandi operam sumsisset; quippe qui nec blasphemum in vêtre matris suæ finxisset, neq; hypocritæ permisisset, vt adspiceret lumen. Denique eo luculentissimè Dei probitas & gratia apparet, quòd quos sibi non obtemperaturos nouit, eos progignere non dedignatur. Nam solos morigeros, sua caussa, hoc est, vt suæ volũtati imperioq; obsecundarẽt, & sibi gratũ facerent, genuisse videri poterat. at quando iam pro sua bonitate & bonos

creat & malos, non ignarus, alteros per virtutem, per improbitatem alteros ætatem acturos, quemadmodum etiam solis sui lumen iuxta bonis & malis impertit, & pluuiam iustis iniustisque; clarissima profectò euadit ipsius probitas, atque benignitas, quæ profusè defluens vniuersa amplectitur. Verùm hanc quæstionem dissoluimus quoque in nostra interpretatione, quam in diui Matthæi Euangelium fecimus.

Auctor scripsit commentaria in Matthæum.

Alia quæstio.

QVÆRVNT alij, mortalem ne natura, an immortalem genuerit Deus Adamum. Sed principio expendendum hîc est, quid sibi illud velit, Adamum natura mortalem esse ortum, spectet ne ad vniuersam ipsius compositionem, quasi dicas, naturæ Adæ inditum fuisse vt anima dissocietur à corpore, quæ disiunctio mors sit: an verò mortalitas ad corpus solum referatur, vt huic naturale fuisse statuatur, interire atque occidere. Respondemus igitur, nos corpus solum spectare, cùm dicimus, Adamum natura mortalem fuisse creatum: hoc enim ita compositum fuit, vt suapte natura passioni, corruptioni, morti denique esset subiectum atque opportunum. Interim à corpore ad totum hoc transfertur, dicimusque, hominem natura mortalem esse natum: nam in rebus compositis ita fieri assolet, vt quod partis est vnius, toti attribuatur. Sunt tamen qui negent, Adamum natura mortalem esse procreatum. sunt etiam qui mortalem, & immortalem natura effectum esse velint. sunt denique qui neque mortalem, neque immortalem natura conditum affirment. Qui negant mortalem natura

creatum à Deo esse, dicunt, morti obnoxium esse factum per diuinam sententiam, qua ob peccatum est morte damnatus, atque ita peccatum illi mortis caussam fuisse, secundum illa Dei verba: Quo die ederis de illa arbore, mortem morieris. Alteri, quos diximus mortalem, atque immortalem natura illum facere, hoc ad animum, illud ad corpus referunt. Tertij denique qui vtraque, & mortalitatem, & immortalitatem natura illi ingenita fuisse negant, arbitrantur, media conditione ortum fuisse, vt si corpori deditus vitam agitaret, mortalis: sin animæ suæ præclara studia sectaretur, coleretque, immortalis euaderet. Nos verò statuimus, Adamum natura mortalem esse progenitum; idque his colligimus argumentis. Primo, quia compositus est ex puluere vt materia: id verò quod ex puluere conformatum fictumque est, mortale esse suapte natura certum est. Secundo, quia cùm virilis, ac muliebris sexus discrimine conditus est, quod mortalibus congruit, immortalibus nequaquam. Tertio, quia procreatus est cum oculis, qui escam appeterent, & manibus, quas illius sumendi gratia protenderet, denique cum vasis, quæ alimentum exciperent, continerentque: hæc enim ijs modò quibus mortalis natura obtigit, vsui esse possunt, immortalibus frustra dentur. Quarto, ceteræ res, quas Adami gratia condidit Deus, satis arguunt, illum natura mortalem esse factum. Quorsum enim terra opus erat? quorsum firmamento? (vt vocant) quorsum lucentibus in hoc stellis? quorsum piscibus, volucribusque, quæ mactantur? quorsum iumentis, alijsque

animantibus,quæ partim ſeruiunt,alia eduntur? Sanè hiſce omnibus non vtuntur qui vita fruuntur immortali;ſed illi ſoli, qui fluxam atque caducam ſuſtinent. Quinto ex lege,quæ Adamo eſt à genitore Deo præſcripta,conficitur, illum mortali conditione ortum eſſe : veſci enim , ac non veſci,hac aut illa re, mortales iubentur , non immortales. Sexto idem colligitur ex verbis Dei, quæ ante mandatum ad Adamum faciebat , inquiens,Creſcite & multiplicamini. &,Dominamini piſcibus maris, & volucribus cæli. &,Dedi vobis omne ſemen,quod ſeminatur, & omnis arbor erit vobis pro cibo.Septimo,niſi mortali ſtatu effectus fuiſſet, etiam vt legem fregiſſet , non obiuiſſet mortem,vt obijt . Neque enim diabolus, quamuis peccauit , immortalitatem amiſit, quam in ſuo ortu acceperat.Octauo,compoſitus eſt Adam ex rebus diuerſis : id verò compoſitis omnibus peculiare eſt , vt in ea diſſolubilia ſint, ex quibus colligata exiſtunt. Nono,à nobis ſtant doctores claſsici, probatæque fidei. Nam dominus Ioannes ea oratione, quam ad Sitigrium monachum ſcripſit, ſic habet : Nondum certam habebat Adamus immortalitatis ſpem. Et rurſus oratione,quam de arbore ſcientiæ boni & mali cõ poſuit , Anima, inquit , natura immortalis eſt, at mortale natura corpus. Ad hoc vbi tria verba explicat,quæ in libro Iob ſcripta exſtãt, Qui ſeruus eſt non fidelis,ſic ait: Si homo cùm immortalitatem ſuapte natura nõ haberet , ceruices iactauit; quid non feciſſet, ſi illam habuiſſet ? Athanaſius quoque oratione de ortu corporali ſcribit,fuiſſe hominem natura mortalẽ, vt qui ex rebus fluxis eſſet

Chryſoſtomum intelligit, opinor, cuius ſcripta ad quendam Stargirium monachum leguntur.

Athanaſius.

esset colligatus. Denique Cyrillus oratione octa- *Cyrillus.*
ua aduersus impium Iulianum in hunc modum loquitur: Cùm Adam contra Dei legem fecisset, morte est dānatus, qua re quòd natura mortalis esset, arguebatur. Ceterùm dominus Iacobus Sa- *Iacob Sarugensis.*
rugensis ea oratione, qua differit, fuerit ne Adam mortalis conditus, an immortalis, scribit, Adamū mortalem, & immortalem fuisse conditum, cùm ipsius libero arbitrio permitteretur à Deo, vt vel obseruata lege immortalis esset, vel fracta moreretur. At Philoxenus capitulis, quę aduersus Dio- *Philoxenus.*
dorum composuit, Temeraria, inquit, audacia est, *Vixit iste Diodorus monachus & Tarsensis episcop. tempore Iuliani. vir πολύγραφος. vide Suidam.*
Adamum immortalem dicere suapte natura, siue tum cùm gignebatur, siue postquam resurrexerit. Quî potest enim ea natura immortalis haberi, quę ex nihilo creatur, perficitúrque alterius iussu? Nā etiam si gratuitò ipsi concessum fuisset, vt vitam sempiternam ageret, non ideo immortalis natura dicendus erat; quippe cuius vita in alterius esset potestate. Igitur etsi in æternum non fuisset moriturus, mortalis tamen erat; nempe immortalitas ad solum Deum spectat: & si vlla sit natura, *Hæc videntur ex Platonis Timæo petita.*
quæ non dissoluitur, nec vllo mortis fato perimitur, id ex gratia donatum sibi ab illo habet; quod autem alteri acceptum fertur, id rursus pro illius arbitrio adimi potest. Ceterùm de Adamo clarū est, si mandato obtemperauisset, futurum fuisse, vt non obiret mortem: non quòd tali conditione esset genitus; sed pro effectoris sui mera benignitate. rursus postquam resurrexerit, deinceps quoque non moriturum; sed & id quoque per gratiā opificis Dei. Neque enim absque periculo, aut tū cùm gigneret, aut cùm suscitabit à mortuis, fece-

rit natura immortalem. Ex his omnibus conficitur, Adamum mortali conditione procreatum esse: interim fatemur, immortalitate donandum à suo genitore fuisse, non quidem naturali, sed gratuita, si legi paruisset.

Obiectio Iuliani Halicarnassei, & eius assectationis hominum.

De Iuliano Halicarnasseo vide Suidam prolixè.

IVLIANVS Halicarnasseus, & qui eius sectę sunt, dicunt, Adamum natura conditum esse immortalem, sicut anima cum naturali immortalitate creata est, non autem gratuita, & nisi peccasset, mãsurum fuisse, passionis, corruptionis, mortis exsortem: & quidem hæc omnia ex suapte natura; quippe qui in ea rursus dissolubilis non fuerit, ex quibus erat coagmentatus. Porrò quia aduersus legem Dei fecit, atque deliquit, ideo multatum esse tum animæ morte, quæ est abalienatio à Deo per peccatum; tum corporis, quę est dissociatio ab hac vita, quæ ipsis corporeis sensibus percipitur. His nos respondemus: Si naturam Adamus cùm procrearetur, accepisset immortalem, vt vos dicitis, ea sanè haud mutata esset in mortalem per peccatum, vt neque Satanæ immortalitas naturalis cum mortalitate est cõmutata, postquam aduersus Deum deliquit. Rursus, si vt anima, quod vos adfirmatis, ita & corpus natura immortale procreatum fuit; atque ipsum violare legem non modò corpori, sed magis animę, cuius imperio illud regebatur, imputandum fuit: cur patrato flagitio corpus quidem mortalem naturam induit, anima verò suam sibi natura insitam immortalitatem retinuit? Sed dicetis, etiam animam per peccatum obijsse mortem. Sed quid corpus?

corpus? an non ipsum quoque per peccatum obijt? Si negatis, falsi estis; sin fatemini, cur cùm pariter ambo natura essent immortalia, paritérque peccarint, corpus duplici morte adfectum est; animam verò ea sola, quæ peccati mors dicitur, inuasit? Profectò nihil hîc illis reliqui est quod respondeant: verùm enimuero cóficite aut ab ipsa natura, aut à ratione petitis argumentis, aut denique sanctorum patrum testimonijs, nisi, corpus sua natura factum esse immortale iuxta ac animam, neque in ea dissolubile esse, ex quibus colligatum est, & subscribemus lubentes vestræ sententiæ, neque contendemus amplius, gratuita immortalitate donandum fuisse à suo genitore, si præcepto paruisset.

Altera eiusdem Iuliani obiectio.

AVDENT ijdem lanistę lacessere eos, qui carnem corruptibilem natura dicunt, quasi hi & ipsam carnem malam, & carnis simul opificem malum faciant. Nos verò aduersus ista producimus doctores ecclesiæ priscos, gloria & laude dignos, qui etsi carnem esse natura corruptibilem dixere, non tamen idcirco malam esse professi sunt. Gregorius enim oratione, quam de *virtute scripsit, ad hunc loquitur modum: Corpus omni ex parte compositum est: quod autem compositũ est, id nemo indissolubile esse dixerit: at quod dissolui potest, corrumpi potest: est igitur caro corruptioni subiecta. Rursus Cyrillus tomo tertio cómentarij in epistolam ad Corint. Est quidẽ, ait, caro natura sua corruptioni obnoxia: sed tamen per virtutẽ Dei, cui planè nihil est difficile, ipsam

Nazanzenus.
**posset etiam reddi, de dignitate vel præstantia.*
Cyrillus.

ipsam superasset naturam, atque in vita sempiterna fuisset conseruatus Adamus, si legem impiè non violasset. Dominus Seuerus item oratione, quam aduersus Felicissimum scripsit, hæc summatim habet: Suapte quidem natura mortale & corruptibile erat corpus, atque in ea dissolubile, ex quibus fuerat coniunctum; verùm nulla erat mortis in ipso efficientia: neque enim vt mortis laqueis subigeretur conditus fuerat homo ab initio, sed neque rursus vt naturæ sortem superaret, essetque immortalis; sed per gratiam atque benignitatem voluntatis diuinæ seruabatur ad vitam sempiternam & immortalem: voluntati autem diuinæ natura rerum obsistere nequit. Igitur etsi natura ipsa quod coagmentatum est, rursus dissoluere cupiat, tamen in homine hoc malum minimè quiuisset efficere, impedita per diuinam voluntatem atque gratiam: ipsa enim mortalitas absorpta fuisset à vita, & naturam refrenasset diuina gratia. At verò mortalitatis corruptricis corporis, quæ efficienter est cõsecuta, fons & origo fuit peccatũ, atq; aduersus legem admissum facinus. Tunc enim occepit mors ea quæ quod cõpositum est dissoluit, vim suam atq; efficacitatem in homine reipsa exercere, quando anima per fractam legem necessariò est à Deo abalienata, atq; perturbationibus varijs adfecta, implicataque, ex quibus naturæ perturbationibus. ipsum etiam corpus (nam & in illo enatæ atque effectæ sunt) corruptibile esse intelligimus, & pronunciamus. Concludimus ergo, mortis corruptionisque debitum ex violata lege natum atque cõtractum esse; non autem inde, quòd corpus Adæ esset compositum,

Seuerus.

positum,atque in ea ex quibus constabat, dissolubile. Neque enim difficile erat omnium rerum parenti Deo,eius qui corruptioni subiectus fuit pro naturæ suæ conditione, vitam corruptionis fato eximere,atque in vita sempiterna tueri conseruareque. Ad hunc igitur modum doctores carnem quidem suapte natura dissolubilem fuisse dicunt,nec tamen proinde aut ipsam malam, aut à malo effectore procreatam esse.

Alia obiectio Iuliani impij.

RIDEBIT quidem impius Iulianus, quòd Moses,& Ecclesiæ doctores dicerent, hominem corruptibili natura prognatum fuisse, & tamen non fuisse moriturum, ita volente Deo. Sed ei respondet Cyrillus, Platoni, inquiens, tuo licet dicere quasi ex Dei persona,ad solem,lunam,ceterasque stellas: Quoniam orti estis, immortales vos quidem esse, & indissolubiles non potestis; neutiquam tamen dissoluemini,nec vos vlla mortis fata periment, propter consilium nostrum, quod maius est vinculum quàm vis vlla quæ vobis accidat; tu Platonem vis vera dicere; & nos Mosi non credemus,qui ait, hominem non fuisse dissoluendum,ita volente Deo? Profectò haud quaquam difficile Deo fuisset, eum,qui à corruptione occupabatur, quantum ad ipsam eius naturam spectabat, prorsus à corruptione vindicare, atque asserere in vitam sempiternam. Igitur nisi de arbore edisset, mortem non obiuisset Adamus; & quia edit, obijt. Ceterùm Plato haud rectè ait,solem,lunam,stellas ceteras immortales esse,quippe quæ anima vitaque careant.

Intelligit Iulianū apostatam.

Cyrillus.

Hæc paullo aliter in Timæo Platonis leguntur.

Obiectio

Obiectio Theodori, & Nestorij, atque eius factionis aliorum.

Puto eum Theodorum dicere, qui post Apollinariũ Laodiceæ episcopus fuit, de quo vide Suidam prolixè.

Aiunt Theodorus & Nestorius, alijq́; qui hos sequuntur, mortem non ob peccatum, legẽue Dei violatam inuasisse genus humanum; sed mortali nos conditione à Deo genitos esse, neq; quemquam vlla ratione mortis terminum, quem ille nostro generi naturæq́, præstituerat, viuẽdo transgressurum fuisse, etiam si Adamus non deliquisset: multa enim absurda consequi, nisi id ita esse statuamus. Quî enim, inquiunt, conueniet dicere, Deum, cuius consilium erat nos efficere immortales, propter peccatũ fecisse mortales? deinde si propter Adæ peccatum nos occidit Deus, cõficitur, & iustos eum occidisse propter peccatores, & patrum supplicia ad filios extendisse, quorum vtrunque improbum est: ait enim, neque pa tres morituros pro filijs, neq; filios pro patribus. Tum vt demus Adamum obijsse, quia de arbore gustauit, quam dicemus Noæ, Melchizedeco, Abrahamo mortis fuisse caussam? Profectò hodie nullum est scelus, aut grande, aut leue, quod à patribus admissum in filijs vindicat. quis igitur existimet, ob leue illud Adæ peccatum, quia de fructu vetito gustauisset, vniuersam posteritatem morte multare? Et verò is Deo mos est, vt malis ignoscat bonorum gratia, non autem vt probos improborum caussa perdat, atque vt pro sua misericordia grandium flagitiorum gratiam hominibus faciat, tantum abest, vt leue piaculum grauissima pœna vindicet. Ad hæc, si propter peccatum amandati sumus in hunc mundum dissolubilem, magnæ profectò gratiæ debeantur

Ezech. 18.

beantur peccato, vt quod creandæ huius mortalis machinæ caussa fuerit. Præterea si Adamus occidit, quia peccauit; cur non occiderunt dæmones longè maioris flagitij rei? Si dicat quis, hos animo occidisse; atqui cur Adamus etiam corpore? Ex his confecisse putant, Adamum, siue abstinuisset ab arbore, qua sibi fuerat interdictum, siue non abstinuisset, prorsus moriturum fuisse; cùm esset natura mortali conditus. Ceterùm in eius Scripturæ verbis tropum esse, quæ ita loquitur ac si Adam propter peccatum obiuisset mortem, nimirum vt cùm ille audiret peccatum sibi mortis caussam fuisse, odio haberet, vitaretque peccatum: quemadmodum multis alijs locis tropo vsa est Scriptura; vt cùm habet: Et tentauit Dominus Abrahamum. *Genes.22.* Neque enim Deum facto periculo opus habere. Rursus vbi ait, Deum voluisse interficere Mosen, *Exod.4.* vxoris tamen opera placatum dimisisse illum impunem. Et cùm narrat, Christum Iesum inde *Marc.11.* à mane ieiunum, atque famelicum accessisse ad ficum arborem alieno à ficis nascendis tempore. Hæc enim atque huius generis alia diuersum quid ab eo significare, quod verba audita præseferunt. Itaque per tropum similiter accipienda esse ea verba, quæ nobis Adamum à Deo mortalem natura procreatum memorant, ac deinde legem ipsi impositam fuisse, vt si ederet de arbore illa, moreretur. Nempe vt cùm audiret Adamus se ob violatam legem atque rebellionem Paradiso pulsum, mortiq; deditũ esse, odio haberet, fugeretq; peccatum, rebellionẽq;. Sed nos ad hęc respondemus, Non ita profectò, viri, sacra Scri-

ptura

ptura loquitur, vt vos existimatis; quippe quam omnibus locis disertè pronuntiantem offendimus, peccatū Adami caussam fuisse mortis, cùm illi ipsi, tum vniuersę posteritati, secundum illud: Quo die comederis de arbore, mortem oppetes. & rursus, Quia auscultasti voci vxoris tuæ, atque edisti de arbore, qua tibi interdixeram; maledicta esto terra propter te. Et apud diuum Paullū legimus: Sicut per vnum hominem peccatum introiuit in mūdum, & per peccatum mors, &c. Et alibi, Nam absque lege peccatum erat mortuū: ego verò viuebam quondā absque lege (hoc est, cùm nihil mortale cogitarē) porrò cùm venisset mandatum (ipso scilicet violato) reuixit peccatū, ego verò mortuus sum: & inuentū est mandatum, quod vt vita esset, datum fuerat (ei qui ipsi pareret) mihi (qui fregi) mortem adferre. Alia præterea plurima sacræ Scripturæ loca facilè inuenias, quæ cum his congruāt, atque disertè mortem per peccatum nos inuasisse testētur. At si hęc non recipitis, proferte nobis vnum aliquem locum, in quo Scriptura dicat, nos non mori propter peccatum: verùm quando illiusmodi locus nusquam est, alterum illud verum sit necesse est. Neque enim consentaneum est, vt eo repudiato, quod sacris literis proditum inuenimus, id amplectamur, quod nusquam scriptum exstat. Nam ad ea duo, quæ vos ceu absurda ex nostra illa sententia colligebatis, nempe Deum occidere iustos propter iniustos, & patrum scelera punire in filijs. dicimus, ea haud inde consequi: neque enim Deum propter Adæ impietatem occidere ipsius posteros, siue probos, siue improbos, vt neque filios

Roman. 5.

Roman. 7.

lios ob ea quæ patres patrauere flagitia. Sed fuerat Adamus natura quidem mortalis genitus, cõseruabatur tamen in immortalitate per effectoris sui benignitatem, & gratiam. Sed vbi legem violasset, atque deliquisset, remouit ab ipso Deus suã immortalitatis gratiam, atque tum ille talis mansit qualis alioqui naturá fuerat, hoc est, mortalis. Sed enim si ante amissam immortalitatis gratiam ille filios procreasset, tum verò dici potuisset, eos illius filios, qui nihil peccassent, immortalitatis gratia meritò destituendos non fuisse. Verùm quando post ademtam sibi demum immortalitatis gratiam prolẽ gignere cœpit, id quod ipsus natura habebat, transmittebat in filios; id verò quod antè amiserat, neque iam tum habebat, cõferre in hos non potuit. Mortalis itaque mortales procreauit, atque hunc omnium nepotum mors consecuta est, non autem ex illius delicto. Immò verò si accuratè sacras litteras perlustretis, erit, vbi & quando Deum peremisse filios per patrum caussam inueniatis. Nam apud Samuelem 1.Samuel.15.
scriptum est: Quia recordor eius quod Amalec fecit Israeli exeunti Ægypto, vade tu Saul, & pugnato aduersus Agag, populumque ipsius, &c. Et alibi scriptum exstat, propter Dauidis peccatũ 2.Samuel.12.
vxores ipsius constuprandas esse. Et rursus in Ga 2.Samuel.21.
baonitarum gratiam peremtos esse suspendio à Dauide filios Resphæ, filiæ Aïæ. Porrò quod ceu absurdum colligitis, peccatũ creandi huius mundi caussam fuisse, respondemus, id prorsus falsum esse, atque abominãdum. Interim hoc libenter fatemur, mundum esse hominis peccatoris caussa conditum: idque hac ratione; nam Adam simul

atque formatus erat, traductus est in Paradisum, ceu locum medium, vt si parêret legi, in cæleste regnum subueheretur: sin minus parêret, detruderetur in hunc mundum. id quod alibi est à nobis explicatum. Est igitur hominis peccatoris gratia, non autem peccati, effectus iste mundus, vallis nempe lacrymarum, & locus dolorũ, vmbræque mortis; non deliciarum, vt vos existimatis. Deniq; quod à dæmonibus collegistis argumentum, qui etsi deliquerunt etiam grauiùs, non tamen sunt morte multati, sic dissoluimus: Dæmonas, quia sese extulissent, atque per superbiam iactassent, ideò deturbatos esse, non autem ob peccatum mortuos; quia à rerum parente Deo natura immortali fuerant prædici tum cùm gignebantur, prius nempe quàm peccassent: Adamum verò mortuum esse, quia adempta ipsi erat immortalitatis gratia ob admissum peccatum. Neque verò ijsdem omnibus rebus prædici sumus nos, dæmonesque: nos enim sua Deus gratia dignatur, illos verò minimè, tametsi plurima ratione polleat. Igitur ex his omnibus dilucidè conficitur, nos ob pecatum mori. Verùm enimuero si propterea regnauit in nostra natura peccatum, quia Adam præuaricatus est contra legem Dei, quanto magis iustificabimur & seruabimur per vitam Christi, qui & mortẽ superauit, & naturã nostrã vicit, viãque nobis aperuit salutis, cùm de cęlo ad nos descenderet, qua pergẽtes perueniremus in beatas habitationes domus patris illius, qui cũ Patre & Spiritu S. laudetur, gloriosè prędicetur, & adoretur pro tãtis beneficijs, quæ in humanũ gen⁹ cõtulit, hinc vsq; in generationes generationũ. Amẽ.

FINIS TOTIVS COMMENTARII.

NOBILITATE, ERVDITIONE, PRVDENTIA PRÆCLARISSIMO ATQVE AMPLISSIMO VIRO DOMINO Augerio à Busbeck, Equiti aurato, Consiliario Cæsareæ Maiestatis, & eiusdem quatuor filiorum iuniorum Austriæ Archiducum Gubernatori summo, Andreas Masius S. P. D.

CVM nuper Mosen Bar-Cepha de Paradiso, quem ex Syro Latinum feceram, constituissem ad Plantinum meum, industrium sanè & diligētem typographum dare, mi Augeri, animo meo carissime, atque ea occasione capsam Syricarum litterarum meam euoluerem, obtulit se Anaphora Diui Basilij Cæsareæ Cappadociæ episcopi (is enim exstat Syrici libelli titulus) quam ante annos complusculos crebro hortatu summi viri Iulij Pflug Pontificis Numburgensis ex peruetusto exemplari, quod Syrica lingua & charactere scriptum ab Syro homine precio fueram nactus, traduxeram in Latinum sermonem. Eam igitur Anaphoram, vt illi vocabulo Græco appellant, hoc est, Missam, à me tralatam, vt ad Syricum suum exemplar nunc corrigerem, atque vnà ad bibliopolam mitterē, me in primis induxit, quòd meam illam rudem & eius viri monitu, immo flagitatione, qui & auctoritate & voluntate apud me valebat plurimum, deproperatam tralationem ad multos lectores pridem emanasse meminissem. Deinde etiam vel eo magis id mihi faciendum putabam, quò eos ritus, quos iam olim vniuersa Græcia Basilio attribuit, Syriæ quoq; testimonio, illi diuino planè viro vindicarem; præsertim hoc sæculo, quo pleriq; stulti mortales nihil sacrum, nihil sanctum ducere non verentur, præter ea quæ sibi fingunt ipsi somnia. Equidem & vt mihi certè

videor, magnis de caussis sic existimo, qui hunc colẽdi Dei ritum, in quo admirabilitatis maximæ mysteriũ per procedentes mirifico ordine δεήσεις, προσευχὰς, ἐντεύξεις, August. epistola 59. καὶ εὐχαριστίας, teste Augustino, tractatur, inde ab ipsis Apostolorum temporibus in Ecclesia vsurpatum negant, eos antiquitatis aut summa turpissimaq; inscientia, aut impio odio laborare. sed hoc hactenus. Atqui, inquies, non pauca lego in illa Basilij Græca λειτουργίᾳ, quæ tu de tua Syrica non expressisti. Fateor equidem, prolixiorem esse Græcam: quippe is fuit perpetuò hominum in religione sensus, vt intra præscriptas à Patribus ceremonias, quantumuis sanctissimas, sese continere pauci potuerint, vnde cum temporis tractu ad illas pro vario Antistitum pietatis adfectu alia atq; alia addita, multa etiam mutata videre est, & quod est longè maius malum, non paucas etiã superstitiones esse enatas. qua in re mihi fuisse videntur Syri tanto Græcis, Latinisq; temperatiores, quanto minus diu in tranquillo, ne dicam luxurioso, apud illos Christiana res statu est versata. Sed enim mihi dubium nullum sit, quin ab eodem vno auctore profectæ sint & Græca illa, & hæc Syrica Liturgia, siue Anaphora, quum hac vniuersa penè Syria, vt à Basilio tradita, iam olim sacrificans vtatur. Sed tantum de Basilij Anaphora, siue Liturgia dictum modò esto. Repperi insuper in illa mea capsula professiones fidei Christianæ duas, quibus duo homines Syri capita suæ quisque religionis professi sunt Romæ ante hos non multos annos, quorum alter fuit Patriarchæ Antiocheni legatus, alter populi Nestoriani Patriarcha designatus. Ad hæc duas epistolas gentis Nestorianorum ad Pontificem Romanum scriptas. Quæ omnia ego ex ipsis Syricis autographis, quorum antigrapha apud me habeo, feceram Latina, cùm illis temporibus Romæ cuiusdam Principis essem legatus, atque per ocium alterum illum, qui ab

Antiochia venerat, virum sanè peritißimum priuatim au direm in Syricis rebus doctorem: alterum verò hominem, vt videbatur, integritatis atque innocentiæ singularis, & alioqui peregrinum lubenter mea, qua potui, opella iuuarem, cùm præter me, quod sine omni arrogantia dico, tum Romæ appareret nemo, qui quas hic à suis popularibus attulerat Syricas literas legere, nedum Latinè interpretari quiret. Eas itaque & professiones, & epistolas, cùm paucarum sint paginarum, atque ipsæ quoque ad declarandam quadam tenus sanctißimam catholicæ ecclesiæ consensionem facere videantur, simul cum illa Basilij Anaphora ad librarium dare modò visum mihi est. Tibi verò mi Augeri, ista dicaui, quia iam olim omnibus mutuis inter nos officijs amanter certamus, postquam meo, vt soles ingenuè prædicare, consilio, crescere plurimum dignitate cœpisti. Et simul vt tibi in memoriã reuocarẽ id, quod aliquãdo abs te per epistolã flagitaui, quãdo Constantinopoli apud Turcarum Imperatorẽ Augustißimi Cæsaris Ferdinandi legatum summo & splendore, & gratia agebas: tu verò quia paullo pòst ea legatione defungebaris, præstare tunc non potuisti, hoc est, vt si qua daretur ratione, Syrorum scriptorum præclara aliqua ad nos monumenta procurares, qui post illud tuum munus publicum hanc cu ram habebas maximam, vt Græcorum librorum tibi pa- rares vndiquaque copiam, quam sanè insignem conquisiuisti etiam, atque inde ad nos euexisti. Sed vt de illo ab Nestorianis designato Patriarcha tibi pauca, scitu opinor non iniucunda, & quædam etiam ad intelligendas illas epistolas non inutilia explicem, qui per Syriam, Persiamq́; & reliquas Orientis prouincias paßim habitant homines Christianæ religionis præter Græcos & Armenos, quatuor fere istis appellationibus hoc sæculo distinguuntur, vt alij Nestoriani, alij Iacobitæ, quidam Maronitæ,

 nonnulli

Iacobitæ. *nonnulli etiam Aegophti, siue Cophti vocentur. Iacobitæ ab Euthyce & Dioscoro profecti horum hæreses maxima ex parte nunc abdicasse videntur, nisi quòd errorem illum de vnica in Christo natura nimio pertinaciùs quàm oportuit adhuc sectati sunt. Hi passim quidē per Orientē suas habent ecclesias, sed non admodum frequentes.* Maronitæ. *Maronitæ Romani pontificis doctrinā planè obseruant, sed ferè nō latius quàm se mōs Libanus porrigit, habitant: extra eos enim fines paucas reperias Maronitarū ecclesias.* Aegophti. *Aegophti verò (sic enim Syri eos vocāt, quos Cophtos nos dicere solemus) magis ad Aegyptū vergūt, vnde nomē habēt, & ad Habeßinos atq; Aethiopas.* Nestoriani. *At Nestoriani & latè, & magno numero per vniuersū Orientē suos sacros cœtus habēt, vsq; eò vt in vna Seleucia Parthorū ad Tigrim, quæ hodie Mozal est, 15. tēpla celebrēt, reliquis tribus Iacobitarum religioni dicatis: sunt enim omnino in ea vna vrbe templa Christianorū hominū 18. Ceterùm an à famosißimi illius Nestorij impia doctrina prorsus hi iā alieni sint, haud satis adhuc cōpertū habeo. Equidē cùm bene magnū volumen solenniū precationū, quibus ipsi plerūq; ad Deū vtuntur, legēdo decurrissem, nihil inueni quod probæ opinionis in nostra religione virū iure offenderet, nisi quòd illud suspiciebam, diuam virginem nusquam* θεοτόκον, *sed parentē vitæ & lucis pro eo titulo vocari. Nihil etiā, dum sæpe multūq; per familiare colloquiū in eam rē inquirerē, odorari quiui. Igitur Nestoriani, vt ad id quod proposui, veniam, cùm eam à maioribus suis traditam sibi cōsuetudinem iam olim obseruent, vt vita functo Patriarcha suo, qui plerūq; Mozal, hoc est, Seleuciæ ad Tigrim habitat, aliū designare quidē ipsos sibi, sed designatū non nisi adhibitis quatuor, aut vt minimum tribus Metropolitanis suæ professionis & sectæ initiare posse putent, vsque adeò vt si Metropolitanorum numerus ille tum expletus inter Nestorianos*

storianos non fit, ab solo Romano Pōtifice, tanquā principis Apostolorum successore, cōsecrari illū debere statuant. Anno autē post Christum natum CIↄ. Iↄ. LI: *euenisset, vt mortuo ipsorū Patriarcha, atq; alio Sulaca, siue Siud nomine electo, ne vnus quidem esset Metropolitanus reliquus, propterea quòd defunctus ille improba ambitione amplificādi suam ipsius familiā & genus, nullum iamdiu nouum creauisset (est enim solius Patriarchæ Metropolitanum cōsecrare) eum quē sibi, vt dixi, Patriarchā designarant Sulacā, cum literis Romā ablegauerunt, viris circiter* LXX. *comitatū ad Ierusalē vsque, & inde tribus Romam. Sed horum vnus viæ longioris incommodis est extinctus: vnus item morbo impeditus atque retentus: tertius verò Caleph nomine, vir nobili loco in insula quadam Tigris, quam illi suæ linguæ vocabulo Gezerta, hoc est, insulam κατ' ἐξοχὴν vocant, natus, Romam cum Sulaca saluus peruenit, atq; cum eodē tandem initiato est domū remissus. Sæpe autē audiui ego cùm duo isti memorarent, in tabularijs populi sui scriptum exstare inter recentissima suorum gentilium erga Pontificem Romanum obligationis atq; obsequij exēpla ante annos plus minus trecentos pari casu Romā amandatum venisse Nestorianum aliū, nomine Maraum, qui etiā ipse ab illius tēporis Pōtifice fuerit sacro illo munere imbutus, atq; Patriarcha gentis suæ factus: neq; dubitare populū Nestorianū, quin eius rei memoria maneat etiam in Rom. Pontificum ἀρχείοις conseruata. Sed postulat hic locus, mi Augeri, vt huc addam, ne quid desiderare posis, quos ritus in eligendo Patriarcha isto esse obseruatos, mihi homines illi persæpe narrare solebāt, cùm magno me taliū rerum cognoscēdarum desiderio teneri intelligerēt. Aiebant enim, populum Nestorianum & sacri & profani ordinis iam pridē ægrè ferētem summum illud Patriarchatus (vt sic dicā) sacer-*

 dotium,

dotium in eadem vna familia per centum prope iam annos quasi hæreditarium retineri; verentemq́ne eius Patriarchæ, qui tum recẽs obierat, fratris filius, artibus quibusdam improbis nisus, patrui sui successor euaderet: mox audita illius morte concurrisse tumultuariò in illam, quã modò dixi, Tigris insulam, quæ XII. circiter passuum millibus supra Mozal posita decem ferè millia passuum suo ambitu continet, muris vndique cincta, & à paucis alijs quàm Christianis hominibus habitata, atque ibi subitarijs cõsilijs de nouo sibi Patriarcha secundum canones veteres designando deliberasse. Et iam tum plerosque omnes in Sulacam animis inclinasse, deinde verò rursus ad præstitutum diem alium conuenisse in Mozal, vrbem tum spacio amplissimam, tum mercaturis frequentissimam, quam Parthorum Seleuciam esse, & Nestoriani quoque Patriarchæ domicilium, paullo antè dixi; sitam haud procul à celeberrima quondam vrbe Niniue, sed intra Mesopotamiam. Huc inquam conuenisse qui tum in Syria, Assyria, & Persia superstites erant, eius sectæ episcopos tres, quorum vnus Arbelæ, Darij clade nobilis ciuitatis, alter Salmasti, tertius Ador-beigani antistites erant. Sunt autẽ Salmastum, & Ador-beiganum Persiæ vrbes, dierum circiter octo itinere ab Niniue positæ versus orientem. Et præter illos etiam alios sacerdotes, cœnobitasq́ multos, tum ex singulis quoq́ ciuitatibus latè vicinis ternos quaternosue primates, qui suorum ciuium auctoritatem voluntatemq́ repræsentarent, & publicis literis testarẽtur. Exempli caussa, ex Bagdat, hoc est, Babylonia, ex Carcha haud procul à Niniue disita vrbe in Assyria, ex illa quã nuper dixi, insula Tigris, siue Geserta, ex Tauris, amœnissima Persarum Regis sede, quam Ecbatanam Iuditæ historia nobilitatam esse rentur multi; ex Nisibi, quæ Mygdoniæ Antiochia veteribus fuisse videtur, posita ad amnẽ Saocoram,

Insula Tigris dicta Gezerta vulgò.

Mozal siue Seleucia Parthorũ.

Arbela vrbs.

Salmastũ vrbs.

Ador-beiganũ vrbs.

Bagdat Babylonia.

Carcha vrbs.

Tauri, siue Ecbatana.

Nisibis.

Saocoram, nunc Hormiz vulgò nominatum, & mirifica fertilitate vicinos agros, quos crebro ex monte Masio inundans perluit, imbuentem. Insuper ex Merdino, quæ Marde Ptolemæo est, & ex Emed, Ammeam idem vocat, quæ duæ vrbes exstant in Mesopotamia ad montem, quē illi homines Torad-Coros, hoc est, montem Cyri appellāt. Denique ex Hasan-Cepha, quod est, si Latinè dicas, forti petra, vrbe munitissima scilicet, & foro rerum omnis generis venalium florentissima, & supra prædictam Tigris insulam rupi asperæ imposita. Atque vt semel finiam, ex reliquis omnibus circumquaque vicinis locis, in quibus quidem Nestorianorum hominum conuentus sunt. Ibi porrò cùm illorum episcoporum vnus coram vniuerso cœtu sacris esset operatus, atque Euangeliorum librum, sanctæq; crucis imaginem, quo solo per Turcas vti in suis templis simulacro Christiani illis locis possunt, ob omnium oculos proposuisset, ac deinde paucis ad populum concionatus, ipse primus, & post eum deinceps antistites ceteri, ordinesq; omnes, partim voce, alij literis suas ciuiumq; suorū sententias dixissent, compertum esse maxima suffragiorum parte, Sulacam illum, aut, vt Arabicè vocant, Siud fuisse Patriarcham designatum, virum ætate annorum circiter quadraginta, & parentibus in ciuitate Mozal optimatibus natum, qui iam tum annos prope XII. Patrem, vt vocant, egerat, atque etiam tum agebat in contubernio cœnobitarum plus minus quinquaginta, quod contubernium Rabban-Hormizd appellatur, abestq; millibus passuum ferè octo ab Niniue. At ab Alcus patria Nahum prophetæ etiā nunc huius monumento tam Iudæis, quàm Christianis celebratissima, non amplius duobus passuum millibus. Itaque mox ablegatos fuisse populi totius nomine, qui illum inde ad Mozal deducerent: sed eos tertiùm missos atque remissos de quieta illa sua statione hominē modestis-

Hormiz fluuius. Saocaras, siue
Merdinum, siue Marde.
Emed, siue Ammea.
Torad-Coros mons.
Hasan-Cepha vrbs.
Rabban-Hormizd.
Alcus
Monumentum Nahum prophetæ.

modestissimum vix tandem abstrahere potuisse. Vt porrò in medium tandem fuisset perductus, facta rursus solenni more re diuina, sententias denuo omnes ex ordine rogatos cum maiore etiam quàm antè consensione de illo tulisse. Sed enim, quod dixi, cùm superessent metropolitani nulli, à quibus ille designatus initiari posset, decretum publicè esse, vt euestigio ipse cum literis, comitatuq́, pro veterï consuetudine ad Romanum Pontificem proficisceretur, ciq́ decreto cùm repugnare illi nefas fuisset, profectũ Romam, vt antè dixi, venisse. Habes, mi Augeri, historiã peregrinam, quam profectò non tam prolixè essem narrando persecutus, nisi te scissem peregrinarum rerum cognitione plurimum delectari, qui per maxima terrarum spacia diu multũq́ es ipse peregrinatus: & alioqui meas ineptias vel ineptissimas non solere fastidire. Neque verò etiam fortassis nihil profuerit aduersus nostrorum Sacerdotum turpem ambitum, illius simplicissimæ gentis in eligendis suis antistitibus auitum cognouisse morem. Vale mi Augeri, &, vt adhuc, pergito tuum Masium amare. Quinto Idus Sextiles, CIↃ IↃ LXVII. ex Zeuenera.

ANAPHORA DIVI BASILII EPISCOPI CÆSAREÆ CAPPADOCIÆ, EX VETVSTISSIMO CODICE SYRICA *lingua, & charactere scripto, traducta per Andream Masium.*

PRECATIO ANTE PACEM.

AETERNE Deus, qui in principio homines creasti ad immortalitatem: mortem porrò per inuidiam diaboli ingressam in mundum, per salutarem aduentum vnigeniti filij tui Domini Dei & redemtoris nostri Iesu Christi destruxisti, viribusque cassam reddidisti, & cælesti pace terram impleuisti: tu, inquam, quem exercitus etiam angelorum celebrabant, dicentes: Gloria in excelsis Deo, & in terra pax, atque inter homines bona voluntas; reple ô suauissime Deus corda nostra bona voluntate tua pacis conciliatrice, expurgans nos omni labe & dolo, omniq́ue simultatis pertinacia, quæ mortem inuitat; ac dignare nos mutuùm nobis inter nos precari pacem cum osculo sancto, & diuino: vt expertes omnis culpæ fiamus participes donorum tuorum cælestiũ, & immortalium, per Christum Iesum Dominum nostrũ, per quẽ, & cum quo tibi debetur gloria, honor, & potestas, vnà cum sanctissimo tuo Spiritu [bono, adorando, vitam largiente, atque tibi in substantia æquali, nunc, & semper, & in sæcula sæculorum] *Populus.* Amen. *Sacerdos.* Pax [& tranquilitas omnibus vobis.] *Populus.* & Spiritui tuo. *Diaconus.* Demus pacem [alter alteri cum osculo sancto; & diuino, ac caritate Domini nostri Iesu Christi.]

Quæ his signis [ ] inclusi, ea vt notissima, nõ habebantur in exemplari Syrico: sed sic addenda esse, rescripsit mihi meus doctor Syrus Moses Mardenus.

Christi.] *Populus*. Dignare nos[Domine Deus noster.] *Diaconus*. Ante [sumptionem mysteriorum sacrorum quæ offeruntur, capita nostra corã Domino misericorde inclinemus.] *Populus*. Coram te Domine[Deus noster] *Sacerdos*. Domine Deus noster tu qui de abundantia gratiæ tuæ in omnia extendisti, nobis plus quàm petimus, tribuis, & benigniùs quàm intelligimus, nobiscum agis: extende Domine manum tuam non aspectabilem, & benedic seruis, & ancillis tuis, mundatoque ipsos ab omni macula carnis, & spiritus, atque dignare eos fieri participes corporis vnigeniti filij tui, quò cum puritate & sanctimonia supplices preces tibi offeramus, & vnigenito filio tuo Domino nostro Iesu Christo, atque Spiritui tuo san ctissimo[bono, adorando, vitam largienti, tibique in substantia æquali, nunc & semper, & in sæcula sæculorum.] *Populus*. Amen.

Precatio super velamine.

SACERDOS. Domine, qui ab Angelis & Archangelis extolleris, à Seraphim sanctus pronunciaris, super Cherubim sedes, atque ab his simul omnibus, nullo interposito silentio, vocibus diuino sermone informatis gloriose laudaris, & à nobis etiam terræ incolis sacerdotali functione coli vis; non quòd nostro opus cultu habeas: sed vt nos sanctitatis tuæ reddas participes: sustine nos Domine ad altare tuum sanctum accedẽtes, neque propter labem peccati, qua ego noxius ho mo commaculatus sum, despicias seruos tuos, qui coram te consistunt. Tu enim, vt qui ipse fictor es, cognitum exploratumque habes figmen tum nostri, quòd non iustificetur coram te vllus

ex muliere natus. Sed tu dignos efficito nos qui puro corde ſtemus coram te, tibiq; miniſtremus, atque offeramus ſacrificium hoc reuerendum & incruentum ad abolenda delicta noſtra, & pro piaculo populi tui,eorumque peccatorum, quæ ille per inſcitiam admiſit,ac pro tranquilla requie eorum,qui antehac occubuerunt,cùm ſpem haberent in vnigenito filio tuo. Cum quo tibi debetur gloria,honor, & poteſtas, ac ſimul ſanctiſſimo tuo Spiritui[bono,adorando,vitam largienti,tibique in ſubſtantia æquali,nunc & ſemper,& in ſæcula ſæculorũ.] *Populus*. Amen. *Diaconus*. Stemus decenter,[ſtemus reuerenter, intentique ſimus dum hæc anaphora cum pace peragitur.] *Populus*. Miſericordiam & pacem [ac ſacrificium, & gratiarum actionem.] *Sacerdos*. Caritas Dei Patris[& gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti,ac communicatio ſancti Spiritus ſit cum omnibus vobis.] *Populus*. & cum Spiritu tuo. *Sacerdos*. Surſum ſint mentes. *Populus*. Sunt ad Dominum. *Sacerdos*. Gratias agamus Domino reuerenter. *Populus*. Dignum & iuſtum eſt. *Sacerdos inclinatus*. Domine Deus omnipotens adorande,æquum certè & iuſtum eſt,conuenitque maieſtati ſanctitatis tuę,vt tē laudemus,te celebremus, tibi gratias agamus, tuam gloriam prædicemus: tibi vero Deo offeramus corde contrito,& ſpiritu humili fructus ſpiritales,ſacrificium laudis, cultum *rationabilem: quia tu is es qui donaſti nobis cognitionem veritatis tuę. Sed quis valeat eloqui potentiam tuã? aut celebrare omnes laudes tuas? vel enarrare mirabilia opera tua,qui rerum omnium obtines imperium,quiq; cęli & terræ,omniſque creaturæ & aſpecta-

*recte etiã veruas,cultum verbalem, hoc eſt, qui verbis fit.

aſpectabilis,& non aſpectabilis es Dominus:qui ſedes ſuper ſolium maieſtatis tuæ, atque intueris abyſſum: principio carens: non viſu, non ſenſu alio, non vllo denique modo comprehenſibilis: qui es pater Domini noſtri Ieſu Chriſti magni Dei, redemtoris & Domini noſtri, qui eſt imago bonitatis tuæ, & forma æquali ſigillum, quo te repræſentat; verbum viuum; Deus verus; ſapientia quæ fuit ante ſæcula, vita, ſanctitas, virtus, ac lumen verum, quod reuelauit nobis ſpiritum illum bonum & ſanctum, ſpiritum veritatis, & adoptionis piorum; ſpiritum principalem, arrabonem futuræ hæreditatis; primitias bonorum æternorum, virtutem vitæ effectricem, fontem ſanctitatis, ex quo omnis creatura, quæ ratione prædita eſt, & quæ intellectu pollens corpore vacat, ſanctificata atque illuminata tibi laudem prædicationemque perpetuam gloriæ offert. *Hic ſuſtollit vocem Sacerdos*. Te adorant Angeli, & Archangeli; te laudant throni, & dominationes; te prædicant principatus, & poteſtates; te celebrant virtutes, & exercitus cæleſtes; coram te conſiſtunt duo animalia veneranda cingentia ſanctum ſoliū maieſtatis tuæ; quæ plures habent facies, pluresque oculos, ac ſenas alas ſingula, Seraphim, & Cherubim, binis alis obtegentia facies ſuas, ne intueantur non aſpectabilem theſaurum diuinitatis tuæ; binis item pedes ſuos, ne adurantur ab æſtu reuerentiæ tui, à cuius minimi ardoris, exiguæque ſcintillulæ vehementia cōfunduntur omnes creaturæ, tum quæ ſola mente intelliguntur, tum quæ ſenſu percipiuntur. Demum binis volantia acclamant inuicem nunquam ceſſantibus

oribus,

oribus,& diuinæ prædicationis vocibus perpetuis laudem victoriæ redemtionis nostræ concinentia,vociferantiaque,ac dicentia. *Populus*.Sanctus,Sanctus, Sãctus[Dominus Deus Zabaoth, plena sunt cælum & terra gloria tua,&c.]*Sacerdos inclinatus*.Sanctus enim verè es, neq; vlla est mensura magnificentiæ sanctitatis tuæ ; & benignus es in omnibus operibus tuis. Nam cum iustitia, & certo veroque iudicio induxisti omnia super nos.Condideras enim hominem sumto de terra puluere , honoratumq; eum tua imagine posueras in Paradiso deliciarum,vitæ promissa immortalitate, si quidem tuum obseruaret mandatum. Verùm quando tibi Deo conditori suo non obtemperauit,subiectus est fallaciæ serpentis,mortuusque per sua ipsius delicta. Tu verò in exsiliũ quidem misisti æquissimis iudicijs tuis extra Paradisum deliciarum in hunc mundum, atque ad eam ipsam terram denuo redire coëgisti eum,ex qua desumtus fuerat: sed ita vt destinares ipsi salutem per eam regenerationem , quæ est in ipso Christo tuo . Neque enim dissoluisti prorsus figmentum tuum quod feceras, ô bone : nec sustinuisti vt ad consummatam internecionem redigeres opus tuum; sed visitasti ipsum per benigna misericordiarũ tuarũ viscera;placuitq; tibi vt per denuo nascendi rationem reduceres nos ad eam vitam,quam amiseramus,varijsque oberrantes vijs quæsiuisti nos, & varijs modis nos reuocasti.Exhibuisti viros iustos sæculis pristinis, qui nobis ad cognoscendas veritates tuas viam commonstrarunt;misisti prophetas prænuncios futuræ salutis nostræ:operatus es miracula,atque po-

tentiam exercuisti per sanctos tuos, nimirum testificans de ipsis quòd essent dispensatores thesauri tui. Legem in subsidium dedisti; Angelos custodes constituisti. Denique vbi venisset plenitudo temporum, locutus es nobis per ipsum Filiũ tuum, per quem feceras etiam mũdum. qui cùm sit splẽdor glorię tuę, & expressa imago tui ipsius, adducatque vniuersa verbo potentiæ suæ, neutiquam rapinam existimauit hoc ipsum, quòd esset æqualis Deo: sed Deus ipse æternus super terram visus est, & cum hominibus est conuersatus. qui cùm in forma Dei esset, inaniuit se ipse formá serui sumta, incarnatusque de Spiritu sancto, & ex sancta semperque virgine Maria conformis exstitit humili corpori nostro, vt conformes redderet nos imagini & gloriæ suæ. Quia enim per hominem peccatum intrauerat in mundum, & per peccatum mors, voluit vnigenitus tuus, ille qui est in sinu tuo Patris, cùm esset factus ex muliere, & esset sub lege, damnare peccatum in carne, quò nos, qui per Adamum mortui erámus, viueremus per Christum. Cumque ætatem ageret in hoc mundo, instruxit nos præceptis salutaribus, remouitque ab idolorum cultu; atque deduxit in cognitionem tui, Dei veri, & Patris, comparansque nos sibi in populum, populum peculiarem, regnum sacrum, cœtum selectum, atq; mundans nos aquis, & sanctificans nos per Spiritum, dedit ipse se preciũ illius mortis, in cuius manu detinebamur, cùm venundati essemus per peccatum. Porrò postquam descendisset de cruce ad inferos, vt expleret ipse omnia, surrexit tertia die, fecitque viam vniuersæ carni ex mortuis

resurgen-

resurgendi. Quia nefas erat, vt is qui erat principium vitæ, retineretur per corruptionem, factus est ille, qui erat primitiæ dormientium, primogenitus mortuorū, quò esset ipse primarius in omnibus. Vt autem ascendit in cælum, consedit ad dexteram maiestatis in excelsis: is qui etiam venturus est tributum vnicuique homini secundum opera eius. Reliquit verò nobis memoriam passionis suæ salutaris ea quæ proposuimus, secundum ipsius mandatum. *Et hic sacerdos extollit vocē suam.* Cùm enim esset exiturus ad crucē suam volūtariam ac salutarem, in ea nocte qua tradebatur pro vita & redemtione mundi, accepto pane in sanctas, incontaminatas, puras, & illibatas manus suas, gratias egit: benedixit: sanctificauit: fregit, & dedit discipulis suis, & apostolis sanctis dicens: Accipite, comedite de ipso. Hoc est corpus meum, quod pro vobis & pro multis frangitur, & diuiditur in expiationem culparum, remissionemque peccatorum, ac in vitam sempiternam. *Populus.* Amen. *Sacerdos.* Similiter autem & calicē vini nati è vite, & postquam cœnauerunt, accepit, miscuitque aquis, gratias egit, benedixit, sanctificauit, ac gustauit, & diuisit discipulis suis, & apostolis sanctis, dicens: Accipite, bibite ex eo vos omnes; iste est sanguis meus ille noui testamenti, qui pro vobis, & pro multis effunditur, & spargitur in expiationem culparum, & remissionem peccatorum, atq; in vitam æternā. *Populus.* Amen. *Sacerdos.* Quotiescūque enim hoc facitis, mortem meam annunciatis, ac memoriam sepulturæ, resurrectionisque meæ celebratis, donec ego venero. *Populus.* Mortem tuam Domine [annunciamus,

atque resurrectionem profitemur, & aduentum tuum secundum exspectamus; misericordiæ tuæ sint super nos omnes.] *Sacerdos*. Recolētes igitur etiam nos aduentum tuum Domine in carne, & mortem tuam, sepulturamq́; tuam, atque resurrectionem tuam à mortuis, quæ tertio die contigit, & ascensum tuum in cęlum, ac sessionem tuā ad dexteram Dei Patris: præterea aduentum tuū secundum formidabilem, & maiestatis plenum, in quo iudicaturus es orbem terræ cum iustitia, & populos cum æquitate: Supplices, ô Domine, tibi sumus, qui solus fuisti expiatio mundi, & es precium quod satis sit ad opponendum peccatis nostris: quia tuum solius est remittere peccata super terram, vtpote Dei, in cuius potestate omnia sunt, ne in die illa, qua iudicaturus es orbem terrę per iustitiam, intres in iudicium cum seruis tuis, aut negligas hęreditatem tuam abalienatam à gratia sancti tui Spiritus, vt ne extorris fiat regno tuo cælesti. Propitius esto nobis & misericors in illa hora pronunciandæ sententiæ, neque destituas nos vt fiamus hæredes tenebrarum penitus omnis lucis expertium. Nequaquam alienemur Domine à peculio tuo, neque pronuncies aduersum nos illam sententiam; itē maledicti, possidete ignē sempiternum, ne abdices nos, neque dicas nobis, Non noui vos: Neque torqueamur in inferno cū ijs qui non crediderunt, sed irritauerunt gratiam tuam. Verùm recordatus misericordiæ & benignitatis tuæ, propter quas teipsum etiam tradidisti pro nobis, redime nos ô Domine à damnatione illa ærumnosa, libera nos à tormentis illis terribilibus, assere nos à verme illo putrido & amaro,

ro, exime nos ab illo flumine ignis horrendo. Per hoc enim cognoſcitur imperueſtigabilis theſaurus placabilitatis tuæ, quòd noſtri miſereare, qui bonorum ſeruorum non obtinemus ſtationem. Populus enim tuus, & hæreditas tua ſupplex tibi eſt, ac per te, & vnà tecum etiam Patri tuo, dicẽs. *Populus.* Miſerere noſtri [Domine Deus, Pater omnipotens.] *Sacerdos.* Et nos miſeri [peccatores conſecuti gratiam tuam, gratias agimus tibi de omnibus, & pro omnibus.] *Populus.* Te laudamus: [tibi benedicimus: te adoramus, obſecramuſque Domine Deus, vt parcas nobis, miſereariſq; noſtri.] *Diaconus.* Quàm veneranda eſt hora [iſta, & hoc tempus, dilectiſſimi, cùm Spiritus viuus & ſanctus è ſupremis cælorum ſedibus deſcendit, atq; incubat, manetque ſuper hanc Euchariſtiam propoſitam; eamque conſecrat. tacitè igitur, & reuerenter orate.] *Sacerdos inclinatus. Inuocatio ſancti Spiritus.* Propterea Domine & nos miſeri, & peregrini, atque inutiles ſerui tui, quos dignatus es adminiſtros eſſe ſacroſanctorũ myſteriorum, paſſionumque Chriſti tui; non quidem propter iuſtitiã noſtram: nihil enim boni egimus ſuper terram, ſed per miſericordiam & clementiam tuam, quas affatim effudiſti ſuper nos. Cum fiducia iã accedimus, vt cõtingamus altare tuum ſanctum. Et qui propoſuimus typum corporis & ſanguinis Chriſti tui, adoramus, ac ſupplices rogamus te per bonitatis tuæ benignitatem, veniat ſanctus tuus Spiritus ſuper nos, & ſuper hęc quę propoſuimus dona, ac ſanctificet ipſa. *Sublataq; voce.* Domine exaudi me. *Populus.* Kyrie eleiſon. *Sacerdos.* Et *efficiat panem iſtum corpus glorioſum

**legitur etiam, Effice. poteſt autem hoc verbum etiam interpretari, oſtende, ſiue exhibe.*

Domini Dei nostri Iesu Christi, corpus cæleste, corpus vitæ efficiens, corpus preciosum in expiationem culparum, & remissionem peccatorum, vitamque æternã ijs qui accipiũt. *Populus*. Amen. *Sacerdos*. Et calicem hunc, sanguinem preciosum Domini Dei regnantis super omnia Iesu Christi, sanguinem redimentem, sanguinem vitę efficientem, sanguinem expiãtem, qui effusus est pro redemtione & vita mundi, in expiationem culparum, & remissionem peccatorum, vitamq; æternam ijs qui accipiunt. *Populus*. Amen. *Sacerdos*. Nos autem qui de vno pane vitæ, & calice redemtionis accipimus, quo inter nos adunemur, dignare communicatione Spiritus sancti, neque nostrûm quisquam in condemnationem sui edat, aut bibat propter multitudinem peccatorum nostrorũ; sed misericordiam consequamur in die iustæ atque ęquę tuæ retributionis per gratiam, misericordiam, ac amorem vnigeniti Filij tui erga humanum genus, per quem, & cum quo tibi debetur laus, gloria, & potestas, cum sanctissimo tuo Spiritu [bono, adorando, vitam largiente, atque tibi in substantia æquali, nunc, & semper, & in sæcula sęculorum] *Populus*. Amen, *Sacerdos inclinatus*. Sancte sanctorum Domine Deus virtutum, offerimus tibi sacrificium hoc reuerendum, & incruentum pro ecclesijs sanctis, quę à finibus terrę vsque ad fines eius existunt. Memento etiã Deus huius nostræ ecclesię, eorumq; qui in ecclesijs seruiunt, Patrum bonę memorię, & Patriarchę nostri, domini N. atque reliquorum omniũ orthodoxorum Episcoporum, prudentiamque & fortitudinem cuilibet illorum tribuito, vt rectè pascant

eant gregem tuum ſacrum. Memento etiã Preſbyterorum orthodoxorum, Diaconorumq;, qui vbiuis ſiue mortui, ſiue ſuperſtites ſunt, & dato ipſis vt inculpatè ſeruiant ad aram ſanctam. In virginitate, atque ſolicitudine durantium memento Deus, ac miſeriæ etiam meę, parceque mihi peccatori, inutilique ſeruo tuo, cui gratiam benignitatemque viſcerum tuorum exhibuiſti, ac me, etſi indignum, redime pro multitudine miſerationũ tuarum, vt te ſemper laudem per omnem vitam meam. Libera me ab omnibus qui odiunt me, & conuertantur inimici mei retrorſum. Aperi oculos mentis meæ, vt irradiet illuſtretque me lumẽ ad cognoſcenda ea ſenſa, quæ tibi Deo congruũt. Memento Deus etiam populi ſperantis in miſericordijs tuis, ac domos eorum in pace conſeruato. Herbarum quoque & terrę frugum memineris Deus, datoque nobis pluuias tempeſtiuas, ac benedictione tua proſequitor coronam anni benigniſsima, imperatoq; terrę vt det fructus ſuos: quia oculi omnium abs te pendent. *Hic ſuſtollit vocem.* Atque erue nos fortiſsime Domine à fame, lue, terræ motu, incendio, ſubmerſione, atque à perſecutore, inſurgentibuſque aduerſus nos inimicis aſpectabilibus, & non aſpectabilibus, qui ratione cernũtur, & qui ſenſu percipiuntur, à gladio malo, & ab omni manu populorum alienigenarum, ab hominibus improbis, & fraudulentis, atque à loquentibus peruerſa. Et pacem tuã, quæ omnem intellectus captum excedit, donato nobis, imbuitoq; corda noſtra benignitate, & probitate, ac dignare nos conſiſtere coram te, tibi viuere, tibi placere omnibus diebus vitę noſtræ per

gratiam, misericordiam, atque amorem vnigeniti filij tui erga humanum genus, per quem, & cum quo tibi debetur laus, honor, & potestas, cũ sanctissimo tuo Spiritu[bono, adorando, &c.] *Populus.* Amen. *Sacerdos inclinatus.* Memento etiam Domine eorum, qui vnà nobiscum adstantes orant, & eorum qui hinc procul absunt. Eorum quoq; qui has oblationes attulerũt tibi. Tum etiam eorum, quorum nos ex præcepto meminisse debemus. Insuper eorũ, qui in ecclesijs tuis fructuosi sunt, pauperum non obliti. Et eorum qui eleemosynis, vestituq; alijs subueniunt. Horum, inquã, & simul eorum, qui cupiuerunt quidem, sed non valuerunt offerre. Et omnino vniuscuiusque memineris pro animi sui proposito, & eorum quos modò commemorauimus. *Et hic extollit vocem suã.* Retribue Domine illis quorum meminimus coram te, & quorum non meminimus, pro terrenis cælestia, pro corruptibilibus incorruptibilia, pro temporarijs æterna, & hæredes facito vt sint vitæ ęternę. Viduis patrocinare per amorem tuum erga genus humanum. Pupillis esto pater, captiuos redime, ægrotos maleque habentes sanato. Cum nauigantibus nauigato, facientibus iter comes esto. Denique eos qui in montibus, aut speluncis, vel fodinis, subterraneisque locis durant propter sanctum nomen tuum confirmato, atque adiuuato dextera tua; qui in exsilio, aut carcere sunt, liberato. errantes dispersosque colligito, congregatoque omnes in ouile tuum, vt sit vnum ouile, & pastor vnus. tibique laudem attribuamus, & gratias agamus, ac simul vnigenito Filio tuo, & sanctissimo tuo Spiritui[bono, adorando, vitam largien-

largienti,tibiq́ue,&c.] *Populus.* Amen. *Sacerdos inclinatus.* Memor esto Domine Regum nostrorũ laudabilis memorię,ac coronato eos ſpe bonę voluntatis,& galea ſalutis, conſeruatoq́ue ipſos in fide ſana, atque ſubigito ipſos ſub iugum regni tui,& populos barbaros,reipublicęq́; Chriſtianę maleuolos ipſis mancipato. *Et ſuſtollit vocem.* Nobis autem Domine concedito habitationem trãquillam, & quietam, atq; humilitatem perfectã. Tu enim es adiutor, præſtaſque victoriam omnibus qui nomine tuo magno militant, tuaq́ue cauſſa ſumtis armis,ſtipendia merent in bello. Eſto itaq; Domine auxilio ijs, qui pro populo tuo redemto bella gerunt, & victoriam ipſis largire; immò tu ipſe aduerſus eos dimicato qui illos odio habẽt. Nos autem Domine ab omnibus periculis,anguſtijs, neceſſitatibus aſſere, cui laudẽ, & gratiarum actionem offerimus, & ſimul vnigenito Filio tuo,ſanctiſsimoq́ue tuo Spiritui[bono,adorando,vitã largienti,&c.] *Populus.* Amen. *Sacerdos inclinatus.* Quia porrò tu in vitam ſimul & mortem habes imperium,dignare nos eorum etiam meminiſſe,qui inde à ſæculo placuerunt tibi,Patrum,& Patriarcharum, Prophetarũ, Apoſtolorum,Ioannis Baptiſtæ,Stephani primi martyris,& ſanctæ Dei genitricis,ac omnium deniq; ſanctorum. *Et ſublata voce.* Et ſi ad loca glorioſa, omniſque materiæ expertia,& quę extra omnem comparationem ſunt,receperis in cœtum ſanctorum tuorum Domine,facito vt ſimus illorũ conſortes in eccleſia primogenitorũ, ô bone. Cumq́ue miſericordiam tuam laudabiliſsimam, & amorem tuum erga genus humanum imitantes,

aſsiduas preces,atque obſecrationes pro nobis tibi offerant;eoque memoriã illorum celebremus, vt quando nobis ipſi parum fidimus, memoria, & legatione illorum protecti, per eos audeamus ad te accedere, atque tremendo hoc, & reuerendo ſacro munere defungi:eſto expiator præuaricationum noſtrarum tum propter ſanctas preces illorum, tum propter ſanctum nomen tuũ,quod inuocatnm eſt ſuper nos. Quia ſanctus ipſe es,& in ſanctis acquieſcis. Tibi itaque laudem,& gratiarum actionem tribuimus, ſimulque vnigenito Filio tuo, & ſanctiſsimo tuo Spiritui [bono, &c.] *Populus.* Amen. *Sacerdos inclinatus.* Memento etiam Domine eorũ qui deceſſerunt,migraruntque ex hac vita,& Epiſcoporum orthodoxorum, qui inde à Petro & Iacobo Apoſtolis ad hunc vſque diem rectum fidei verbum clarè ſunt profeſſi,& nominatim Ignatij,Dionyſij, Iulij, ac reliquorum diuorum laudabilis memoriæ. *Et ſublata voce.* Memento Domine eorum quoque qui vſq; ad ſanguinem pro religione ſteterunt,& gregem tuum ſacrum per iuſtitiam, & ſanctitatem pauerunt in locis vberum paſcuorum, & ad aquas amœnas,hoc eſt, per diuinam doctrinam, ac per obſecrationes, ſuppliceſq; preces ſuas. Membra eccleſiæ remota congregato in vnam profeſsionem,& religionem Apoſtolicam,vt pares omniũ ſint voces,& pares laudes, ſicque comparato omnium noſtrûm voluntatem mentemque,vt ſimus ſectatores fidei & profeſsionis illorum. Quia benignus & ſummè miſericors es,tibique congruit laus,honor,& poteſtas,ſimulque vnigenito Filio tuo,& ſanctiſsimo tuo Spiritui [bono, adorãdo,

vitam

vitam largienti, ac tibi in ſubſtantia æquali nunc, & ſemper, & in ſæcula ſæculorum. *Populus.*] Amē. *Sacerdos inclinatus.* Memento etiam Domine Patrum, fratrumque noſtrorum, qui obierūt in vera fide, presbyterorum, diaconorum, hypodiaconorum, lectorum, cœnobitarū in cœlibatu perpetuo viuentium, laicorum, quorum omnium tu numerum ſolus noſti; potiſsimum verò qui iam nominantur. *Et ſublata voce.* Conditor corporum & animarum Domine, memento ad aram tuam cæleſtem eorum omnium qui deceſſerunt de hoc mūdo ærumnoſo, recreatoque eos in tabernaculo tuo omnis decoris pleno. Traijcito eos trans manſiones cruciatu horrendas, atque in tabernaculis luculentiſsimis collocato ipſos. Erue ipſos ex tenebris & caligine, atque ex tribulatione doloreque eripe, appareatque ipſis vultus tuus pacificus, neque intres cum ipſis in iudicium, aut acrem quæſtionem habeas de acta vita. Sed ſiue verbo, ſiue opera peccauerint, vtpote homines carne induti, remittito, aboletoque errores ipſorum. Noſtri verò qui in viuis ſuperſtites ſumus, tu conuerſus miſerere. Ecce enim cotidie ad iracundiam concitamus te fœdis & deteſtabilibus viuendi modis: quoniam vnus ſolus eſt qui non peccauit, & qui à culpa liberat, Dominus noſter, & ſeruator noſter Ieſus Chriſtus, per quem nos quoque omnes ſperamus nos conſecuturos miſericordiam & remiſsionem peccatorum. *Quapropter etiam nobis & illis. *Populus.* Ignoſce, remitte. *Sacerdos.* Ignoſce, remitte, condona Deus delicta illorum, quæ voluntarij, aut non voluntarij, ſcientes, vel ignorantes, re ipſa,

**Quapropter etiam, &c. neſcio an hîc non deſideretur aliquid, certè Syricum non plus habet.*

ipsa,aut solis cogitationibus patrauere,occulta & manifesta,quorum recordantur, & quorum obliti sunt, quæ omnia nouit nomẽ tuum sanctum. *Et sublata voce.* Sanctissime Deus memento etiam eorum,quorum memoriam hodie celebramus, omnesque illos veteres admitte internuncios & conciliatores pro animis omnium nostrûm, dignareque nos esse consortes, & cohæredes ipsorum. Atque omnium nostrûm memor esto per benignitatem tuam: nos visitato cum multitudine misericordiæ tuæ,appareasque nobis cum clementia tua, atque tales nos per efficientiam probitatis tuæ efficito,quales esse conuenit. Aboleas dissidia ecclesiarum tuarum, insolentiam gentiũ, atque hæreticorum stationes dissipa. Nos deniq; vniuersos recipito in regnum tuum, & filios lucis effice,quò omnes vno animo quasi ab ore vno,atque vno corde collaudemus nomen tuum magnum,& inclytũ,& simul Iesu Christi,& Spiritus tui sancti nunc, [& semper, & in sæcula sæculorum.] *Populus.* Sicut erat,[& est permanens in generatione generationum, & in sæculo futuro.[*Sacerdos.* Pax vobis. *Populus.* Et cum Spiritu tuo. *Sacerdos.* Sit misericordia[magni Dei,& seruatoris nostri Iesu Christi cum omnibus vobis.] *Populus.* Et cum Spiritu tuo. *Sacerdos *frangit,& signat. Diaconus.proclamat Catholicam. Sacerdos. Oratio Dominica. Pater noster.* *Benedictus es Domine, qui cęlum terramq; imples gloria tua,quiq; nos modò dignatus es vsurpare memoriam testamenti tui sancti,perficereque sacrificium hoc reuerendum,& incruentum. Tu itaque Deus noster,qui sanctificas sacramenta ista, purgato nos ab omni inquina-

**Hîc sacerdos defractã sacra hostia particulã demittit in sanguinem Christi in calicem, ac deinde patellam cum corpore Christi sustollit, & veluti ostendit populo. interim diaconus alta voce clamans Catholica (nam sic etiam Syri loquuntur) excitat populum ad communionẽ. Ceteroqui Syri non eleuant nudũ corpus Christi, vt Romani. Hæc mihi rescripsit meus præceptor Syrus Moses Mardenus.*

**Hæc est præfatio ad orationem dominicam.*

inquinamento & carnis, & ſpiritus, docetoque nos perficere quod ſanctum eſt in timore tui, vt cum teſtimonio ſincero conſcientię noſtræ facti participes ſanctificationum tuarũ vniamur corpori & ſanguini Chriſti tui, aptique ſimus, vt ipſe habitet in nobis ſecundum promiſsionem ipſius, ſintque corda noſtra pro hoſpitio illi bono ſpiritui. Ita Deus noſter, ne facias quemquam noſtrûm reũ corporis & ſanguinis Chriſti Filij tui, neq; ægrum animo, aut corpore, propterea quòd indigni participemus ſacroſancta myſteria: quin potius concede nobis, vt vſque ad extremum noſtrum ſpiritum placeamus tibi, habeamurque digni ſumere ſalutaria ſacramenta Domini & redemtoris noſtri Ieſu Chriſti, neque indigni corpore ſancto, & ſanguine piaculari; ſed idonei qui ea accipiamus, quo per ipſa corroborati, mundati, & perfecti poſsimus dignè obſecrare te per precationem illam, quam nos docuit vnigenitus Filius tuus, corde puro clamantes, & dicentes, Pater noſter, qui es in cælis. *Populus.* Sanctificetur nomen tuum, &c. *Sacerdos ait.* Domine Deus & ſeruator noſter, ne inducas nos in tentationes difficiles, aut neceſsitates amaras, ne inducas nos in laqueos aduerſarij, hoſtiumque animarum noſtrarum, neque deſtituas nos vt incidamus in manus aſpectabilium graſſatorum, & qui vitam noſtram lædere cupiant: ſed libera nos ab omnibus tentationibus occultis, & manifeſtis cunctis diebus vitæ noſtræ, atq; exime nos omnibus malis, quæ propter iniquitatem noſtram incurrunt in nos: quia tuum eſt regnum, & vnigeniti Filij tui, ac ſanctiſsimi tui Spiritus [boni, adorandi, vitam

Hic vniuerſa ecclesia recitat orationem Dominicam, qua abſoluta, pergit ſacerdos, Domine Deus, &c.

tam largientis, & tibi in ſubſtantia æqualis, nunc & ſemper, & in ſæcula ſæculorũ.] *Populus.* Amen. *Sacerdos.* Pax omnibus vobis. *Populus.* Et cum Spiritu tuo. *Diaconus.* Domino capita noſtra [inclinemus.] *Populus.* Coram te [Domine Deus noſter.] *Sacerdos dicit.* Pater miſericordiarum, & Deus omnis conſolationis, qui conceſſiſti nobis vt reuerenter obſeruaremus præcepta tua, & modò etiã dignos duxiſti nos qui te aſpiceremus, atq; corã maieſtate tua ſupplices noſtras preces offeremus, conuerſus ad nos mitte nobis benedictiones abs te defluentes, & circunda nos muro miſericordiarum per ſolicitam curam, amoremq́ue vnigeniti Filij tui erga humanum genus, præſtaq́ue, vt ſine noxa reddamur participes myſteriorum illius ſalutarium, & vitæ efficientiũ, per gratiam, miſericordiam, & caritatẽ vnigeniti Filij tui erga humanũ genus. Cum quo tibi debetur laus, gloria, & adoratio, ſimulq́ue ſanctiſsimo tuo Spiritui [bono, adorando, &c.] *Populus.* Amen. *Sacerdos,* Pax [omnibus vobis.] *Populus.* Et Spiritui tuo. *Sacerdos.* Sit gratia Trinitatis [cum omnibus vobis.] *Populus.* Et cum Spiritu tuo. *Diaconus.* Reuerenter contemplemur. *Sacerdos.* Sancta ſanctis. *Populus.* Vnus Pater ſanctus, [vnus Filius ſanctus, vnus Spiritus vitæ efficiens ſanctus: gloria Patri, & Filio, & Spiritui ſancto, qui vnũ ſunt in ſæcula.] *Sacerdos.* Vnus Pater ſanctus nobiſcum. *Diaconus.* Stemus decenter omnes, [ſtemus reuerenter, intẽti ſimus dum hęc anaphora in pace peragitur.] *Populus.* Gratias agimus tibi [Deus noſter] *Sacerdos.* Exaltamus te Deum Patrem omnipotentẽ, & miſericordem, laudamuſq́ue te conditorem vniuerſi,

uersi, atque adoramus te abundantem misericordia & gratia: quia misertus es nostri, & expiasti, deleuistique peccata nostra, ac dignatus es nos sumtione sanctorum, vitaliumque sacramentorũ tuorũ, in quæ etiam Angeli ipsi desiderãt prospicere. Cedat igitur nobis ipsorum suauitas in piaculum, participatioque in remissionem peccatorum, quæ antehac à nobis admissa sunt, atque in medicinam eorum in quibus adhuc versamur, denique in effugium præsidiumque aduersus ea quæ posthac à nobis committi possent, & in gaudium, atque exsultationem apud sanctos, qui inde à sæculo placuerunt tibi: quia tuum est regnũ, tibique debetur laus, & vnigenito Filio tuo, vnà cũ sanctissimo tuo Spiritu[bono, adorando, &c.] *Populus.* Amen. *Sacerdos.* Pax[omnibus vobis.] *Populus.* Et Spiritui tuo. *Diaconus.* Post [sumtionem sanctorum sacramentorum quæ exhibita sunt, coram Domino misericorde capita nostrã inclinemus.] *Populus.* Coram te Domine[Deus noster.] *Sacerdos.* Tibi Deo capiti viuorũ, & Domino mor tuorum offerimus supplices preces nostras, & coram te inclinamus capita nostra nos serui tui, & grex tuus rationalis, sperantes nos visitatum iri à tua gratia, in qua omnis subsidij copia est posita. Benignus igitur esto Domine, & demitte super nos donum quod abs te est, misericordiasq; tuas diuites, ac elue, expurgatoque nos omni macula, sordibusq; peccati, carnis, & spiritus. imbue nos benedictione benignitatis tuæ, cõfirmans nos certa spe promissionũ tuarum, atque in cultu obseruationeque legum tuarum salutarium effice nos solicitos & reuerentes: inuictos verò contra *co *vel vires.

pias

pias aduersarias, damnosasque tentationes, atque omnes iniquitates peccati à nobis summoue, vt adoremus, profiteamur, & laudemus te Domine, Patremque tuum, & Spiritum tuum sanctissimũ [bonum, adorandum, vitam largientem, & tibi in substantia æqualem, nunc & semper, & in sæcula sæculorum.] *Populus.* Amen. *Diaconus.* Benedic Domine. *Sacerdos.* Benedic omnibus nobis.

FINIS ANAPHORAE DIVI BASILII.

Precatio Diui Basilij, qua solet operatus sacris vti apud Deum, tralata ex Syrico per eũdem Andream Masium Bruxellanum.

LAVDETVR essentia quæ omnibus essentijs sublimior est, agantur gratię bonitati, quę omnem excellit bonitatem, & quæ omnia dona perfecta largitur. Adoretur diuina trinitas, quæ & ipsa sanctitas est, & omnis sanctitatis domina, cuius radijs illustrantur omnes illæ copiæ, quæ sola ratione intelliguntur, & in cuius gloria celebranda sacræ illæ mentes prima sua religiosa, & quæ sola mente cernitur, functione occupantur: quæ perficit religiosos, quę exornat sacerdotes, quæ sacris initiat ordinibus, quæ diuina dispensat dona, atque in tribus diuinæ maiestatis ecclesijs ternis sanctificationibus sancta pronunciatur, & in hac etiam nostra terrena ecclesia ab archipresbyteris, presbyteris, & diaconis suis exaltatur, celebraturq;: deniq; quę in Patre nõ genito, Filio genito, & sancto Spiritu procedente creditur, atque adoratur ab omnibus copijs, & quæ intelligen-

intelligentia sola, & quę sensu percipiuntur, ratione præditis, & rationis expertibus. cui debetur laus & gloria in hoc tempore.

Hactenus procœmium Sequitur precationis tenor.

SACERDOS magne, & religiosorũ Domine Christe Deus noster, qui teipsum obtulisti genitori tuo hostiam piacularem, placastique per sacrificium, quod ipsus eras, Patrem tuum humanitati nostrę offensum, supernaque cum infernis consociasti, ac pacem nobis omnibus per proprium tuum sanguinẽ donasti. Tu rerum omniũ Domine sustine quæso per misericordiam expiationemque tuam, infirmitatem meam, qui nunc coram te consisto. Neque Domine ob respectum fœditatis animæ meæ expertem reddas populum tuum sanctificationis Spiritus tui sancti, aut propter conscientiam meam impuram Domine illũ iam negligas, vel non exaudias. Ne obsecro detesteris Domine victimas eorum qui tuum nomen profitẽtur, ob iniqua facinora quæ patrarunt manus meæ. Ne obsecro Domine respexeris me impurissimum peccatorem, meáue caussa iratus sis populo tuo. Ne memineris Domine turpium sermonum, quos ex meo ore protuli, vt non exaudias preces meas, quæ abs te misericordiam gratiamque flagitant pro ecclesia tua, quę modò coram te conuenit. Sed inclina Domine aurem tuã, atque audi petitionem meã. Parce stultitiæ meę, elue maculas peccatorum meorum, exterge sordes cordis mei, emunda mentem meam omni putredine delictorum. Constitue Domine custodiã ori meo, & animo meo, ne loquantur labra mea verba nugatoria, scurrilia, aut derisione, detractioneque

ctioneque plena. Ne occuper cogitationibus turpibus & impuris, quę aut vigilanti, aut dormienti mihi obrepant. Cõtinę mentem meam in metu iudicij tui formidabilis, quod in tuo aduentu ſecundo exercebis, in quo mortales omnes examinandi ſunt. neque operam det vanarũ rerum recordationi, aut improbo ſtudio teneatur: ſed concede mihi Domine, vt mundus, puruſque animo & corpore efflagitem atque conſequar cũ mihi ipſi, tum vniuerſo gregi tuo, qui purè nunc coram te congregatus eſt, miſericordiam atque clementiam; pro cunctis autem gratijs beneficijſque tuis, quæ nobis exhibita ſunt, laudem & gloriam offerimus tibi, & Patri tuo, qui te miſit nobis redemtorem, ſanctoque tuo Spiritui, nunc & ſemper, & in ſæcula ſęculorum.

AMEN.

FIDEI PROFESSIO, QVAM MOSES MARDENVS, ASSYRIVS, IACOBITA, PATRIARCHÆ ANTIOcheni Legatus, suo & Patriarchæ sui nomine est Romæ professus Anno CIↃ CI LII. ex ipso profitentis autographo Syrico traducta ad verbum, per Andream Masium Bruxellanum.

IN nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, vnius Dei, qui est gloriosus in sæcula. Obsecro te Domine Deus noster, vt reseres portas misericordiæ tuę corā me, & acceptes à me supplices preces, quas offero tibi, neque dimittas me vacuum responso gratię tuę, neque sinas vt excitentur* aduersus me cogitationes vanę, quæ sint de rebus veritatis expertibus. Et non des locum in me diabolo, vt conturbet me fraude sua, & iaciat in me sagittas suas occultas, prohibeatque me à via plana fidei. Ne gaudeat de me aduersarius animæ meæ, cùm à cognoscēdis probis sensis dimotus fuero. Nequaquam Domine tollas à me gratiam tuam, vt caream cogitationibus sinceris: Nequaquā Domine sit lingua mea offendiculum animæ meæ. Nequaquam Domine loquar quidquam quod tibi non sit gratum, neq; ambigat cogitatio mea de fide recta. Nequaquam Domine verser in illis controuersijs, quæ ceu mare tempestuosum vndis crebris concutiunt nauiculam animæ, cōnanturq; demergere ipsam in abyssum perditionis. Nequaquam Domine derelinquas me solū, ne gaudeat Satanas videns me, & dicat, Deus ipsius dereliquit ipsum: venite deleamus nomen

*vel super me.

eius de terra. Nequaquam Domine ita fiat; ſed illumina me vultu tuo, atque adeſto mihi auxilio, & cæde hoſtes meos retrorſum, pedeſque meos conſtitue ſuper petram fidei veræ, & pone in os meum verbum veritatis, ac da mihi cognitionem qua viuat anima mea, teque glorioſum prædicet propter ſalutem quam contuliſti in ipſam, atque introducito me cum quiete & pace in numerum amicorum tuorum, qui ſunt filij eccleſiæ ſanctæ Catholicæ, eccleſiæ Romanæ, ac colligito omnes proles eius diſperſas, quas inimicus homo notus diſperſit, vt intrent in medium ipſius, ſintque vnius profeſſionis, & glorioſe prædicent trinitatem ſanctam. ita eſto, Amen. Et ego miſer Moſes, caritate ſeruus eorum qui adorant Chriſtum cũ Patre ipſius, & Spiritu eius ſancto, credo in Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum, tres perſonas, tria nomina, tres proprietates, vnum Deum, vnam ſubſtantiam, vnam poteſtatem, vnam dominationem, vnam voluntatem, vnam operationem, vnam naturam, vnam eſſentiam. Patrem genitorem, & non genitum: Filium genitum, & nõ genitorem: Spiritum ſanctum procedentem ex Patre, & Filio abſque diuiſione vlla in ſubſtantia ipſorum. Nec eſſe perſonam iuniorem, aut ſeniorem perſona. Patrem creatorem cum Filio ſuo, & Spiritu ſuo ſancto: Filium creatorem cum Patre ſuo, & Spiritu ſuo ſancto: Spiritum ſanctũ creatorem cum Patre, & Filio. Cùm Pater dicitur, Filius & Spiritus ex ipſo ſunt; & cùm Filius dicitur, Pater & Spiritus in ipſo cognoſcitur, cumque Spiritus dicitur, Pater & Filius in ipſo *definitur; neque eſt diuiſio in vnitate illorum. Cùm porrò vellet

*alias abſoluitur, reddi poſſet hoc verbum.

vellet sancta Trinitas creare hominem, dicebat Pater ad Filium suum, & ad Spiritum suum sanctum, Faciamus hominem ad imaginem nostrã, & ad similitudinem nostram: vbi verò creasset illum sancta Trinitas, posuit ipsum in Paradiso Æden, imperauitque ipsi mandatum quod non obseruauit; itaque eiectus est foras iussu creatoris sui, qui his simul promissis ipsum fulciebat, Veniam ego, & redimam te. Porrò sub finem eius promissionis descendit vna ex personis tribus de voluntate ipsarum trium, quę sunt vnum, eaque erat persona Filij, mansitque in gremio sanctæ virginis Marię filiæ Dauidis, non relinquens tamen locum suum. Et incarnata est ex Spiritu sancto, & ex Maria virgine, secundum prædestinationem scientiæ suæ, sumsitque formam serui sui. Neque tamen mutata est, vt non esset Deus qui fuerat, nec diuinitas ipsius facta est corporalitas, neque ipsius corporalitas diuinitas, nec confusæ sunt naturæ altera ab altera, neque fuerunt duo in duabus personis: sed vna persona fuit in diuinitate ipsius, & humanitate ipsius, cum duabus naturis vnitis, cum duabus voluntatibus inseparatis. Neque erat vnus qui vellet, & alter qui nollet, neque vnus dominus, & alter seruus, neque vnus creator, & alter creatus, sed sicut erat ante incarnationem suam creator, ita & post. Credo etiam quòd ille qui natus est ex Maria virgine, sit Deus perfectus, homo perfectus, natus ex Patre spiritualiter, & natus ex virgine corporaliter: & ille qui fuit ab initio, vnitus est cum eo qui non erat, neque reliquit hunc vel nictu oculi, neque est prorsus separatio in sæcula sæculorum.

Et crucifixus eſt pro nobis,& redemit genus noſtrum humanum. Neq, paſſa eſt diuinitas ipſius cum humanitate ipſius, nec mors attigit diuinitatem eius. Neque ego peruerſe ſector Arrium Alexandrinum, qui dicebat, Patrem ſolum fuiſſe æternum creatorem, Filiũ verò tempore creatum, neque æqualem Patri in eſſentia & ſubſtantia, Filiumque ſumpſiſſe ex Maria corpus ſine anima;diuinitatem verò ei fuiſſe loco animæ.Neque profiteor ego cum Macedonio, qui adhærebat dictis Arrij de Filio, quòd eſſet temporaralis, & creatus, ac præterea dicebat, Spiritum ſanctum non eſſe Deum, ſed creatum,& factum. Neque miſſum eſſe ex eſſentia Patris & ſubſtantia, neque æqualem eſſe Patri,& Filio; ſed ſeparatim ab illis exiſtere in ſubſtantia & eſſentia.Neque credo ego quod Neſtor, qui dicebat, diuam Mariam non genuiſſe Deum, ſed Meſſiam, nec Meſſiam fuiſſe Deum verè natum cum corpore ex virgine ſancta: ſed hominem,in quo habitaret diuinitas, & quem feciſſet ſibi templum. Præterea dicebat, Meſſiam eſſe duplicem: alterum Deum æternum, natum ex Patre; alterum hominem temporalem natum ex Maria. Neque ego improbè ſentio de natura eius humana,ſicut loquebatur Eutychius, & eius ſocius Dioſcorus, qui aiebant, corpus Meſsiæ nequaquam ſimile fuiſſe humanitati noſtræ, Meſsiamque ante vnionem ex duabusfuiſſe naturis,quæ duæ naturę coniunctæ, vnaq; natura effectæ ſint.Sed ſic credo ego in verbum Dei, quòd ſit Deus perfectus in diuinitate ſua, homo perfectus in humanitate ſua,abſque tamen peccato: in vna perſona diuina

Iacobitarum veterem errorem damnat de vnica in Chriſto natura.

diuina cum duabus naturis vnitis, cum duabus voluntatibus inſeparatis. Præterea recipio ſanctos Patres trecentos & octodecim congregatos Nicææ aduerſus Arrium, item Patres ſanctos centum quinquaginta, qui conuenerunt Conſtantinopolim aduerſus Macedonium. Inſuper Patres ſanctos ducentos congregatos Epheſi contra Neſtorem. Denique & ſanctos Patres ſexcentos triginta ſex congregatos Chalcedone aduerſus Dioſcorum. Poſtremo recipio doctores ſelectos, & paſtores veros qui inſtituerunt ſanctam eccleſiam Romanam, ac Patres omnes, qui in ea habentur ab initio Chriſtianæ religionis vſque ad hunc diem. Obteſtor itaque Patrem Patrum, & paſtorem paſtorum, ornamentum omnium dignitatum, coronam capitum noſtrorum, ac lumen oculorum noſtrorum, benedictionem vniuerſæ reipublicæ Chriſtianæ, portantem claues regni, fontem ex quo profluit ſuauitas, Pontificem Iulium tertium, qui accepit ſignaculum nominis Trinitatis, vt dignetur acceptare hanc meam profeſsionem meo nomine, atque etiam nomine Patriarchæ noſtri. Inſuper vos Patres electos, qui eſtis ſepes eccleſiæ ſanctæ, vos, inquam, Cardinales ſanctiſsimos obſecro, vt acceptetis hanc profeſsionem fidei ab humilitate mea, pro me, & pro Patriarcha noſtro, qui iuſsit me confiteri coram vobis fidem hanc veſtram veram, dicens ſe acceptare profeſſionem per me factã. Ego verò ex quo huc adueni, non ſum ilico eam profeſſus; quia ille iuſſit ne præproperus eſſem in profitẽdo, donec ipſam profeſsionem probè aſſecutus eſſem. Nunc ve-

Cōcilium Chalcedonenſe adprobat quod alioqui Iacobitæ, vt Dioſcori diſcipuli ſolebant deteſtari.

rò animaduerti professionem vestram esse veluti lucernam, quæ super candelabrum posita est, ad quam nullæ pertingunt tenebræ, etsi vel totus mundus tenebras offuderit, illa nihilominus luxerit, ceu sol, super omnes. Plus quàm illa verò, aut minus non accepto. Caritas autem Iesu Dei nostri sit vobiscum in sæcula. AMEN.

EPISTOLA POPVLI NESTORIANI, QVAM ANNO cIↄ Iↄ LII. EX MOZAL, HOC EST, SELEVCIA *Parthorum scribebat ad Pontificem Romanum pro Patriarcha initiando, traducta ex autographo Syrico ad verbum, per Andream Masium.*

PATRI Patrum, & pastori maximo, concinnanti mitras, vngentique sacerdotes, & cingenti zonis, Petro temporis nostri, ac Paullo dierum nostrorum, & cingulo comprehendenti vniuersum cœtum Christianorum. Qui es loco Christi Domini nostri, tu sedes in sede alta & sublimi principis Apostolorum, *tenentis claues regni cælestis, cui ore suo salutari Dominus noster dixit, Quidquid ligaueris in terra, erit ligatum in cælo, & quidquid solueris in terra, erit solutum in cęlo. Et super eam fundauit ecclesiam suam, aduersus quam portæ inferni nihil valebunt in generationem generationum. Nunc porrò tibi eam dedit Christus Deus noster, & Seruator noster, vt sedeas super eam. Tu item es fons, cuius aquæ non deficiunt, & quisquis sitiuerit, æquum est, vt ex te bibat aquas vitales,

*Potest etiam reddi, tenens claues.

les, vt ſedet ſitim ſuam. Tu es lucerna quæ non exſtinguitur, ſed illuſtrat omnes creaturas, vt candela quæ eſt ſuper candelabrum. Et vt Ioannes Baptiſta, qui poſuit dexteram ſuam ſuper caput Chriſti Dei noſtri. Et in te videt lumē vniuerſa reſpublica Chriſtiana, quæ eſt proles eccleſiæ ſanctæ. Tu es murus fortis ciuitatis, & matris ciuitatum, Romæ magnæ, quam piſcatus eſt princeps diſcipulorum Petrus, & prudens architectus Paullus, qui lumen præbuerunt omnibus hominibus diſtentis atque implicatis errore Satanæ. Tu es caput omnium Patrum, ſicut erat Petrus caput omnium diſcipulorum, cui vt eſt data ſedes alta & ſublimis in terra, ſic his vltimis temporibus alta excelſaque eſt ſedes tua, ipſa Roma magna & celeberrima. Sed quid extendimus verba coram tua ſublimitate? Paruum eſt os noſtrum, & breuis lingua noſtra. Te verò ipſe Chriſtus qui te elegit ad hanc functionem, exaltauit atque in ſublime extulit, fecitque ſibi *vas quod conueniat gloriæ ſuæ. Quapropter ſcito domine pater noſter electe, hoc eſt, papa (cuius vita cuſtodita ſit in Domino, Amen) quòd nos ſerui tui miſeri peccatores Neſtoriani ſumus pupilli abſque patre, & abſque gubernatore, neque ſupereſt apud nos fermentum Patrum, nullus Metropolita, ſed ſoli duo aut tres Epiſcopi. Habebamus enim quendam Patriarcham retro ab annis centum, qui nullum conſtituebat Metropolitam, niſi de ſtirpe, ac genere, familiaque ſua, atque ea familia illam conſuetudinem vſurpauit inde à centum annis vſque adhuc. Nunc porrò vnus ſolus ſupereſt

*vel inſtrumentum.

Epiſcopus ex ea proſapia, qui & ipſe conatus eſt per impudentiam ita agere vt egerunt illi, qui ante ipſum fuere. Verùm nos non acceptauimus, neque proclamauimus ipſum: ſed ſubitò conuenimus ex omnibus locis orientalibus, & ex omnibus ciuitatibus & pagis, quæ ſunt circum ciuitatem Mozal, hoc eſt Attur, in vicinia Niniues, ex Babylonia, ex Carcha, ex Arbela, ex inſula quæ eſt in medio Tigris fluminis Eden, ex Tauris Perſiæ, ex Niſibi, ex *Marde, ex Æmed, ex Haſan-Cepha (hoc eſt, arce Petræ, aut rupe forti) & ex reliquis locis orientalibus ad Mozal, viri magnates, & ſacerdotes, ac monachi, reliquuſque in Chriſtum credens populus, pro more, & conſtitutionibus canonum antè obſeruatorum, atque interrogauimus, ſcrutatique ſumus inter omnes, ſed non inuenimus vllum, præter hunc, præditum caritate, & ingenio, doctum, & doctorem; ac temperantem, celibemque, excellentem inſigni vitæ probitate, & reuerentia, cui nomen & appellatio, magiſter noſter Siud. Eum igitur per vim ex loco habitationis ſuæ deduximus in medium cœtus credentium, viſumque eſt feliciter omnibus hunc eſſe, & dixerunt hunc eſſe idoneum ad hanc viam. Poſtquam autem feliciter ita nobis viſum eſt, ſubitò conſcripſimus ei has literas apertas ad tuam celſitatem, quamquam indigni; miſimuſque ipſum ad pedes tuos ſanctos, & vnà cum ipſo viros tres, ſummos primates inter credentes, Adamum, Thomam, & Chaleph. Ceterùm aſcenderunt cum ipſo verſus Ieruſalem circiter ſeptuaginta animæ ex optimatibus ſele-

*aliàs, Medin, vt hodie vulgò appellatur.

Siud vulgò Arabicè vocabatur: at Syricè Sulaka, hoc eſt, aſcenſio.

ctæ,

ctæ, qui erant nostræ professionis, atque viatico, comitatuque eum instruximus secundum veterem consuetudinem. Proinde supplices petimus à paternitate tua sublimi, vt simul atque peruenerint ad te, conficias negotia ipsorum, ne restet derisio, & ludibrium inter gentes, & eos qui sunt professionis nostræ, ita vt non audeamus quemquam hominum intueri. Obsecramus itaque te, & eum qui tibi concessit hoc donum altissimum, vt mox vbi ad te peruenerint, ordines eum nobis Patriarcham, hoc est, Catholicum, ne maneamus pupilli absque patre, & gubernatore, ac pastore, & perturbetur ordo noster ob fermentum sacerdotale, relinquamurque veluti oues sine pastore, nec pereat labor, quem sustinent ex Oriente in Occidentem. Nam Dominus noster dixit in Euangelio suo ad discipulos suos: Gratis accepistis, gratis date omnibus quibus opus est de fonte vitæ. Et scribas ipsi literas & epistolam, desque ipsi viaticum benedictionis. Et benedicito locis orientalibus, vt exultet cor nostrum. Itaque discedant abs te gaudentes, sicut gaudebant Magi Persæ in Beth-lehem, & de natiuitate Domini nostri, & sicut descenderunt pastores in *speluncam, atque vt imbuerint Angeli gaudio mulieres, & alios. Præterea hoc scito pater noster excelse, quòd sacerdotium nostrum à priscis temporibus ex Roma sit, quæ est sedes Petri principis Apostolorum: verùm ex quo confusus est ordo Christianorum à filijs Hagar Ægyptiæ, interrupta est via nostra ad vos inde à spacio trecentorum annorum vsque ad hunc diem. Nunc porrò quandoquidem

Syri indifferẽter vtrouis vocabulo vtuntur, Patriarcha, & Catholicos. Ceterùm Archiepiscopos vocant Metropolitas, à Græcis mutuantes nomina.

**Syri omnes eã opinionem habent, Christum loco subterraneo, vbi stabulabantur animalia, natum esse.*

doquidem misimus hunc ad pedes tuos sanctos, obtestamur ne remoreris ipsos, ne nos maneamus confusi, & relinquatur cor nostrum apud ipsos, doleatque anima nostra. Sed cito remittito ipsos, quia sitimus ad videndum eos, sicut terra quæ sitit aquas, conficitoque prorsus cito cito. Sed non est æquum vt multis vtamur verbis apud celsitatem tuam; neque enim digni sumus. Et tu ipse nosti quòd quando filij egent, parentes ipsorum explent illorum indigentiam. Ceterùm Christus Dominus & Deus noster custodiat & seruet Reges vestros, & benedicat locis vestris ad preces dominæ nostræ Mariæ, quæ peperit lucem & vitam, & domini Ioannis Baptistæ. Ita fiat. AMEN.

EPISTOLA NESTORIANORVM, QVI ELECTVM PATRIARCHAM SVVM VSQVE AD IERVSALEM *deduxerant: scripta ex Ierusalem ad Pontificem Romanum de eadem re, & traducta ex autographo Syrico ad verbum, per Andream Masium.*

PATER Patrum, & pastorum maxime, qui concinnas mitras, & vngis sacerdotes, atque incingis zonis: Petrus temporis nostri, & Paullus dierum nostrorum, ac cingulum quod comprehendit vniuersos Christianos: qui es loco Christi Domini & Dei nostri: sedesque super sedem Petri Apostoli,

Apostoli, & *tenentis claues altitudinis & profunditatis, ad quem dixit Dominus noster: Quod ligaueris, erit ligatum, & quod solueris, erit solutum, & super eam petram ędificauit ecclesiam suam sanctam. Nunc porrò dedit eam tibi Christus Deus noster, vt ex ea dispenses ordines ecclesiasticos pro eo ac opus fuerit gregi Christi, quem tradidit tibi ne perturbaretur per lupos, qui ipsum odio prosequuntur, periretque grex Christi, atque incurreret in malum: quidquid autem perit, reposcitur à pastore. Tibi tradidit sanctam suam Ecclesiam, vt eius egestatem expleas ex eo thesauro qui non deficit, & eo fonte cuius aquæ nunquam exhauriuntur, & quantumuis multi ex eo bibant, augescit, non autem minuitur. Tu es loco Petri, & prudentis architecti Paulli, qui omnes mortales illustrarunt eo munere quod ipsis datum fuerat à Spiritu sancto, & à pastore cælesti, qui suo sanguine illos redemit ab errore diaboli, & mutorum idolorum. Quia tu es pater vniuersi populi Christiani, sicut Petrus caput omnium discipulorum, cui obuenerat sors docendæ Romæ magnæ & celebris. At hoc nostro tempore tibi illam dedit Deus, & elegit te, collocauitque te super eam, tradiditque eam tibi, quia ita ipsi placuit. Et elegit te sicut Ieremiam ex vtero matris suæ, & sicut Ioannem filium Zachariæ, qui dignus fuit vt imponeret dexteram suam capiti Christi Dei nostri, & sicut Athanasium, & reliquos Patres veteres. Sed quid longa facimus verba coram tua celsitate, quum simus indigni. Qui te elegit, is te exaltauit. Ceterùm scias, ô domine

*Potest etiam verti, tenes claues.

mine pater, cuius vita custodita esto, quòd nos serui tui Nestoriani orientales sumuus pupilli absque patre electo, qui dare possit ordines sacerdotales. Neque supersunt apud nos Metropolitæ, quorum est ordinare Catholicum; sed soli pauci Episcopi, Episcopus Arbelæ, Episcopus Salmasti, Episcopus Adurbeigan. En e-uestigio cõuenimus in insulam, quæ est intra Tigrim flumen Eden, fecimusque compactum inter nos, & misimus pro hoc monacho Siud, & deduximus ipsum per vim de sua statione in medium populi, atque vniuersus populus testabatur de ipso, esse eum vtilem ad hanc viam. Igitur cùm considerassent, approbassentque ipsum omnes greges, ilico ascenderunt cum ipso ad Ierusalem primates nobiles, magnificus Messiud, & Abdias Ephraim, ac magnificus Chabib, præterque hos alij monachi, & sacerdotes, ac diaconi, laicique, atque intrauimus, conuenimusque ad monachum benedictum, & gubernatorem probum, dominum Paullum, eiusque sodalitium spirituale in sancta Zion, in cænaculo benedicto in quo ille habitat, petiuimusque ab ipso epistolam ad dignitatem tuam, per Iacobum interpretem, & scripsit nobis tres epistolas ad tuam celsitatem, multumque gaudebat de nobis. Nos verò dedimus magistro nostro Siud, atque cum ipso misimus tres viros primates, Thomam, Adamum, & Caleph, ante pedes tuos. Nunc igitur petimus à celsitate tua, absoluito negotium ipsorum, & ordinato illum in Catholicum, datoque ipsi potestatem per verbum tuum, vt posit conferre gradus ecclesiasticos, prout opus habuerit

grex,

grex, pro more Patriarcharum; & vt ligare poſſit, & ſoluere pro conſuetudine Patrum, & Canonum Apoſtolicorum. Itaque oramus te pater noſter, ne ſis illis in mora, ne maneat cor noſtrũ apud ipſos; ſed citò remitte ipſos, & ſcribito ipſi literas & epiſtolas, ac benedicito locis noſtris. Iam verò eſto ſaluus, & cuſtoditus in Domino noſtro. AMEN.

PROFESSIO FIDEI QVAM SIVD SIVE SVLAKA, ELECTVS PATRIARCHA AB NESTORIANIS, *ore & ſcripto eſt profeſſus Romæ anno* CIƆ IƆ LIII. *traducta ex autographo Syrico ad verbum, per Andream Maſium.*

MEA monachi Siud profeſſio fidei. Profitemur trinitatẽ glorioſam, Patrẽ, & Filium, & Spiritum ſanctum, vnũ Deũ, tres perſonas, vnam ſubſtantiam, qui fuit à ſæculo, & vſq; in ſæcula. tres perſonas, vnam dominationem, vnam virtutem, vnam poteſtatem: effectorem cæli & terræ, & omnium eorum quæ cerni poſſunt, & quæ cerni non poſſunt, carnalium, & ſpiritualiũ. Credimus de ſingulis perſonis, quòd vnaquæque ipſarum ſit Deus perfectus. Credimus in Filium Dei, & verbum ipſius, natũ ante omnia tempora, exiſtentem in ſinu Patris ſui, & cum eo fuit in omni eo quod faciebat. Per diuinitatem, & miſericordiam ſuam reſpexit nos, viditque multiplicatum eſſe peccatum noſtrum. Miſit verbum ſuum,

ſuum, & redemit nos. Et incarnatum eſt de virgine Maria, ſicut vaticinati fuerant Prophetæ. Vna perſona, naturæ duæ. Natus eſt à Patre ante omnia tempora, & natus eſt ex virgine Maria Deus perfectus, & homo perfectus abſque diuiſione: filius Dei veri in duabus naturis, & ex duabus naturis in vna perſona. Neque paſſio, neq; mors accidit diuinitati, ſed humanitati. Paſſus, mortuus, & ſepultus eſt in humanitate ſua propter nos, & propter redemptionem noſtri. Et deſcendit ad infernum. Et tertio die reſurrexit è ſepulchro vera reſurrectione. Et ſublatus eſt poſt quadraginta dies cum eo corpore, cum quo ſurrexerat è ſepulchro, & cum ſpiritu. Aſcendit in cælũ, & ſedet ad dexteram Patris ſui. Et illinc venturus eſt in die nouiſſimo, vt iudicet mortuos, & viuos. Et retribuet vnicuique ſecundum opera ſua. Credimus etiam in Spiritum ſanctum, Deũ perfectum, qui ex Patre & Filio procedit, & cum Patre & Filio adoratur, & glorioſus prædicatur. Confitemur itaque tres perſonas, vnam Deitatẽ, quæ vt voluit fecit à ſæculo, & vſq; in ſæculum, cauſſa non aſpectabilis, vna voluntas. Et profitemur eccleſiam ſanctam catholicam, Apoſtolicam, vnam, veram, in qua eſt vnum baptiſma verum dans remiſsionem omnium peccatorum. Et eſſe excommunicatum omnem hominem, quem excommunicat iſta eccleſia ſancta Romana catholica, quæ excommunicat hæreticos. Et credimus in diem vltimum, & in reſurrectionem, & quòd reſurgemus cum eo corpore in quo ſumus nunc. Credimus quoque in vitam quæ non diſſoluetur. Credimus præterea in ſcripturas ſanctas

ctas & veteris & noui testamenti: & duodecim Apostolos. Omnium istorum Deus auctor est. Et in quatuor Euāgelistas. Et Petrū & Paullum, ac omnes illos libros sanctos, quos retinet ecclesia Romana. Credimus quoque in sanctum baptisma. Et in *sacrificium, quod est corpus, & sanguis Christi. Et in sacerdotium sanctum. Et in matrimonium. Et in oleum sanctificans. Erat quidem olim apud nos consuetudo, vt reuelaremus peccata nostra inter nos: sed surrexit violentus tyrannus, & aboleuit eam; orta est cædes ac contentio, & cessare fecit illam. Sed nunc ò Pater noster, habemus spem in te, quòd scribes per literas, & excommunicabis eos, qui id non obseruabunt. Cōfirmatione verò an veteres vsi sint, ignoro: monachus enim sum ego, & quis me id docuisset? Insuper profitemur quatuor concilia magna: primū Nicææ congregatum tēpore Papæ Siluestri, in quod cōuenerunt trecēti & octodecim Patres. Quod cōscribi fecit fidē veram, perfectā, catholicam, atq; excōmunicauit Arriūm impium. Similiter scripsit de ecclesia sancta Romana, quæ est sedes Petri, quòd sit caput omniū ecclesiarū, quod donū dedit ipsi Christus per illa verba, quę dixit ad Petrum plātatorem illius; nimirum: Tu es petra, & super istā petrā ædificabo ipsam ecclesiam meā. Habetur apud nos illa fides. Et fecerūt ipsam trecēti & octodecim Patres orthodoxi. Credimus quoq; cōcilio Cōstantinopol. in quo fuere cōgregati 150. Patres propter Macedonium, qui dicebat Spiritum non esse Deum verum. Credimus item concilio Ephesino ducentorum Patrū, qui fuere congregati propter Nestorium dicentem,

*Potest etiam reddi, oblationē, quæ.

Nestorianus dānat doctrinam Nestoris.

tem, duas perſonas eſſe in Chriſto. Profitemur denique concilium Chalcedonenſe ſexcentorũ, & triginta Patrũ, qui conuenerant propter Dioſcorum aſſerentem, vnicam in Chriſto eſſe naturam, ex quo eſſet vnitus. Inſuper recipimus omnia illa concilia, quæ recepit eccleſia Romana. Et excommunicamus quos excommunicat eccleſia Romana, & illa quatuor concilia. Præterea credimus de Maria virgine quæ peperit Chriſtum, quòd ſit mater Dei, quæ peperit Deum verum, & hominem verum, & fuit virgo ante partum, & poſt partum, neque ſenſit dolores partus. Veneramur quoque & exaltamus, atque laudamus eccleſiam Romanam, & caput eius Papam ſanctum, atque omnes proles ipſius benedictas. Nã ita habetur in libris noſtris, quòd ſacerdotium noſtrum ex iſta eccleſia Romana ſit, ac propterea venimus ad accipiendum fermentum à vobis, ſicut ſcriptũ eſt in epiſtola noſtra. Proinde petimus à vobis Patribus noſtris ſanctis, vt impertiamini nobis de dono illo Spiritus ſancti, quod datum eſt vobis. Ne remoremini nos, ſed abſoluite negotium noſtrum, vt cito abſcedamus prorſus.

Hæc eò ſcripſit, vt diſertiùs abdicaret Neſtorianiſmum.

FINIS.

MOSIS MARDENI THEOLOGICA DE SACROSANCTA TRINITATE CONTEMPLATIO, SCRIPTA AB IPSO, ANNO CIↃ CI LII. ET EX AVTOGRAPHO SYRICO AD VERBVM TRALATA, PER EVNDEM ANDREAM MASIVM.

PROOEMIVM.

LAVDETVR arcanus ille & sublimis, qui occultus est & remotus ab omnibus ingenij humani motibus & cogitationibus: ille ex quo ille est, & quem ille nouit, atque comprehendit. ille, inquam, qui est effector, structor, concinnatorque omnium rerum aspectabilium. qui caret principio, manetque absque fine. caussa æterna, incomprehensibilis; natura vna inexplorabilis: potestas vna æqualis: voluntas vna concors, Patris, Filij, & Spiritus sancti. Qui nullum habet nomen quod non sit personæ, neque personam quæ sit iunior, aut senior persona, neque differentiam, aut variationem personarum in magnitudine, aut paruitate, neque nomen, aut personam quæ sit tempore posterior, & separata ab ipsa suæ naturæ consorte persona. Sed si pater dicatur, Filius & Spiritus ex ipso sunt. Et si Filius dicatur, Pater, & Spiritus in ipso cognoscitur. Denique si Spiritus dicatur, Pater & Filius in ipso *definitur. Pater genitor,

*vel absoluitur.

nitor, & nõ genitus: Filius genitus, non autem genitor. Spiritus sanctus procedens à Patre, &* sumens de Filio, & cum eo est eiusdem naturæ, & substantiæ, qui laudandus est, & gloriose prædicandus, atque adorandus.

*Sic loquebatur antequam suam illam fidem esset professus, Græcorum more.

SERIES.

QVA contemplatione considerabo mysteria gloriosa, & diuina, quæ latent in sacrosancta, cælestique tua nascẽdi ratione, ô verbum Dei, & in abditissimo illo, quo te Deus Pater æternus genuit modo, atque in sublimi illa intelligentia processionis Spiritus viui, & sancti? Et quis est qui cum doctrina diuina non dicat, altitudinem rerum diuinarum esse immensam, & quam nulla quis valeat assequi ratione? Ceterùm intelligo equidem substantiam essentiæ vnam esse. Et exiguis radijs illustratus censeo eam esse supra omnia, non quasi graduum ordine altior sit quibusuis rebus, quadam spacij ratione, aut altitudinis modo comparata cum ceteris omnibus. Est enim substantia non aspectabilis atque inuestigabilis: & essentia incomprehensibilis: substantia inexplicabilis: essentia sub nullũ cadens sensum: essentia essentiæ omniũ essentiarũ: essentia quæ excedit captum omnium quæ circa materiem versantur. vnitas quæ non subit vnitatem. essentia quæ non subiacet quantitatis rationi. vnitas quæ non orditur principium numeri. essentia simplex, quæ expers est omnis temperamenti atque compositionis. Cùm porrò intelligo eam essentiam habere verbum in natura essentiam quam mente con-

contemplor, ducor in cognitionem verbi geniti ex ea ſubſtantia, illuſtratuſque lumine genito, cogito eſſe viuum quid in natura, & vitæ fontem, atque ita intelligo Spiritum procedentem. Ceterùm quum ipſam vnitatem eſſentiæ, atque trinitatem perſonarum animo voluo, intelligoque proprietates diuerſas (neq; enim proprietates rationis gignendi ſunt naſcendi, neque naſcendi gignendi: neque rurſus gignendi, & naſcendi ſunt procedendi, aut procedendi ſunt gignendi, vel naſcendi) animaduerto proprietates non eſſe diuerſas ipſa natura, atque eſſentia: ſed vnicam eſſe naturam; nomina verò tria. vnicam eſſentiã, perſonas tres. vnam ſubſtantiam, tres proprietates. Sed iterabo dictum, ne me quis audiens opinetur eſſentiam partiri, & ſubſtantiam diuidere. Trinitas, Deus vnus. Tria nomina, vna natura. tres perſonæ, vna eſſentia. tres perſonæ, vna ſubſtantia. tres proprietates, vna æternitas. Sed quid multa facio verba? Satius eſt me hîc ad theologicum verbum confugere. Quidquid habet Pater, habet & Filius, præterquam gignendi rationem. Quidquid item habet Filius, habet & Pater, prę-ter rationem naſcendi. Rurſus quidquid habet Pater, aut Filius, habet & Spiritus, præter proceſſionem. Quapropter quum reconditam profunditatem diuinorum tuorum myſteriorum conſideramus, ô verbum Dei, atque diuinas res tuas, & Patris tui, Spirituſque tui ſancti admirabundo verſamus animo, ſupplices rogamus obſecramuſque gratiam tuam, vt illuſtres eccleſiam tuam ſanctam, filioſq; ipſius per tua diuina dona. Cuſtodito portas eius cum diligentia, fortificato fi-

dem ipſius per brachium tuum inuictum. Firmis paxillis diſtendito funes tentorij ipſius: hoſtes eius perdito, vt tibi laudem offerat, tuoq; Patri, & Spiritui tuo ſancto, nunc & ſemper, & in ſæcula ſæculorum.

AMEN.

Nihil habet hic liber ſanctæ Romanæ Eccleſiæ fidei contrarium aut Reipub. offenſiuum, verùm multis argumentis dignus eſt qui excudatur typis, & ab omnibus legatur. praeter sub notata

Sebaſtianus Baer Delphius, inſignis Colleg. eccleſiæ S. Mariæ Antuerpienſis Plebanus.

MAXIMILIANVS II. *Diuina fauente clementia electus Romanorũ Imperator semper Augustus; Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, & Sclauoniæ, &c. Rex; Archidux Austriæ; Dux Burgundiæ, Styriæ, Carinthiæ, Carniolæ, &* Wirtẽbergæ; *Comes Tyrolis, &c. Recognoscimus & notum facimus tenore præsentium vniuersis: inter alia maiorum nostrorum consilia, illud haud postremum fuisse comperimus, vt ad Imperij Romani decus & dignitatem plurimum facere arbitrarentur, non minus rem litterariam, quàm militarem disciplinam propagare: quòd litterarum monumentis, quidquid fortiter & præclarè gestum esset, illustrari cognoscerent, & æternæ memoriæ consecratum ad posteros ita transmitti, vt tam exteris quàm domesticis populis exemplo ad virtutem esse posset: quodq́; optimarum artium studia, & quidquid ad humanæ vitæ cultum atque vtilitatem in quaque arte fuisset excogitatum, litteris & contineri, & conseruari optimè didicissent. Illorum nos laudatis vestigijs insistere summo studio cupientes, dignum imprimis duximus, prudenter & accuratè cauere; vt si quis ad eam rem quidquam vel industria vel laboribus & impensis suis contulerit, ne huic fraudi beneficium publicum sit.* CVM *itaque sincerè nobis dilectus Christophorus Plantinus ciuis & typographus Antuerpiensis nobis humiliter exponi curarit; se veteres nonnullos auctores, vel nunquam antea visos, & raros, vel emendatiores, aliaq́; opera magni momenti; in primis verò Biblia Hebraica, Nouum Testamẽtum, Eunapium de vitis Philosophorum, Illustrium de poëtis, Nonium Marcellum, Petronium Arbitrum, omnes veteres Poëtas correctos vel commentarijs*

illustra-

illustratos: Emblemata Sambuci, Dictionarium Hebraicum, Dictionarium Græcum, L. Iulium Florum de Gestis Romanorum cum Commentario Ioannis Stadl, & si quæ huius generis alia, vel antea non edita, vel emendatiora, locupletiora, auctiora, & illustriora facta sunt, quacunque in lingua, imprimere constituisse: vereri autem, ne quod sæpenumero vsu venire consueuerit, alij nonnulli, qui alieno labore & industria partis, fucorum more inhiare, & frui soleant, ea quæ ille magnis sumptibus & impensis collegerit, & typis procuderit, mox ad suum compendium, minore sumptu & labore imitentur, atque effingant, illiq; labor omnis, sumptus & impensæ, omne quoque lucrum & laboris præmium, atque adeò (quod dici solet) oleum & opera pereat: ideoq; suppliciter à nobis petierit, vt contra huiusmodi improbos quorundam lucri cupidorum conatus, fraudem & iniurias, Priuilegij nostri prærogatiua munire illũ dignaremur. N o s *huiusmodi illius precibus æquis & iustis benignè annuẽtes, & prædicti Christophori Plantini honestos conatus promouere, atque indemnitati illius quàm maximè consultum cupientes, hoc publico edicto cautum volumus, & sancimus, ne quis cuiuscunque status, gradus, ordinis, aut conditionis fuerit, quacunque sacri Romani Imperij & ditionis nostræ fines patent, deinceps prædicta, aut alia quæcunque probatorum auctorum opera, quotquot vel hactenus nondum impressa, vel ab alijs quidem impressa, nouis autem deinceps scholijs, annotationibus, aut cõmentarijs aucta & illustrata, præfatus Plantinus primus typis procuderit, intra proximum sexennium à prima cuiusque operis aut voluminis editione vllo pacto eiusdem vel diuersi characteris forma excudat, aut excusa ab alijs intra nostros & Imperij fines vendenda importet, seu quouis modo distrahat manifestè vel occultè, sub pœna decem Mar-*

charum

charum auri puri, quarum dimidia fisco nostro Imperiali fraudis vindici, residua verò pars prænominato Plãtino cedat, præter librorum, sicut præmittitur, ad imitationem impressorum amissionem, quos idem Plantinus vbicumque locorum nactus fuerit per se, vel suos, adiumento magistratus loci, vel citra, propria auctoritate sibi vendicare, inq; suam potestatem redigere potest. In cuius rei fidem præsenti edicto manu nostra subscripsimus, & sigillum nostrum apponi iussimus. Datum in ciuitate nostra Vienna Austriæ, die XXI. *mensis Februarij, Anno Domini* M.D.LXV. *Regnorum nostrorum, Romani.* III. *Hungarici,* II. *Bohemici verò* XVII.

MAXIMILIANVS.

Ad mandatum sacræ Cæs. M. proprium.

Haller.

S. ANDREAS ROMÆ

Inf. 29/97
BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE
LAB. RESTAURO
ROMA